ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОЈИН

БРОЈ 1 1. Јануара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Писменост у нашој војсци. — Руска војна снага. — Војнички поглед. — Обилажење какве војске или позиције.

Писменост у нашој војсци.

Знање је снага, и човек може онолико, колико зна.

Наука је постала кад и човек. Развијање потреба гонило је душу и тело на рад, и сваким даном нешто се ново дознало, даље видело; поједина виђења и искуства људи су памтили и знали за будуће; знања се природно везаше — поста **наука**, та учитељка нејакима, та путевођа невештима и новајлијама. Отац је причао сину; из сопствених искустава вадио је правила за живот, и казиваше их потомству — **предања** учиње познije нараштаје. Но речи губише своје снаге, што се дуже преношаху; савети се далеко не чуше, мало се искустава сравњиваше — не беше велике користи. И људи бејаху дуго и дуго у тами, док се не почеше омишљати, како да видним знацима симболишу своје мисли, и вековима их потомству оставе. И опет прође доста времена, док људи не изумеше још савршеније знаке којима ће и речи своје па и саме гласове бележити. Писмена, рекох, дуго и дуго не бејаху позната.

Ал кад се једном до овога дође, није тешко помислити, колико је човечанство морало од један мах скочити. Цео се свет тако ограничи. А са изналаском печатње, велики делови земље радише на истим задатцима; милиони очију, мозгова, руку итд. сложи се и поче усавршавати себе а потомству бележити своје успехе, да се користи њима и даље их продужи. И силне науке посташе, и далеко, врло далеко одоше.

И човечанству су потребне дакле науке, и оно их мора да изучава. Прво је средство ка овој мети **писменост** у свакоме народу. Без ове не може бити никаквих промењивања мисли, па ни напретка моралнога нити и каквога.

Нашем народу особито пак ово је потребно. Наша је земља малена одвише; незнатан је број обитаоца њених. Ал су у толико снажније околности, које га изазивљу, у толико јачи непријатељи, који са свију страна опасују малену отаџбину нашу. И физична снага не ће нам толико помоћи, колико душевна моћ и свесно поимање задатка нашега.

Време се нагло креће ка своме свршетку, све нас околности на посао позивљу. И само брижљиво пажњење, и особита воља моћи ће нас ваљано спремити за страшан ал и дивни тренутак, који ће решити судбу нашу као народа, као људи!

Наш је народ скоро света угледао. Све установе у њему још су нове.

Код нас се да боме не може ништа тако изврсно одмах да уведе, јер за свашта треба времена, док га сопственим искуством не израдимо. А прилике не чекаіу, и сваки следећи тренутак, већ

претпоставља савршене спреме, за ваљану радњу. Па с тога у толико брижљивије а журније ваља да се побринемо, да нам ни тренутак не умакне, а да се њиме не користимо толико, колико је се само могло.

Познавање потреба прво је. **Начин**, којим ће се оне задовољити други је, ал важнији услов, образовања у свакоме народу. Боље је оскудевати у нечему, него ли прегледаіући од туђина, усвоіити нешто, али што угушава десет других особина народних.

И колико изгледа да је лако упознати потребе, — толико је то теже, кад се дуже погледи. Помисліше се лако је, — погледаі код другог, па ћеш одмах видети шта ти треба. А ми мислимо, не треба тако чинити; јер у самоме животу своме сваки има клице за потребе, које би се брзо пронашле, јер оне леже у крви свакога: у особитом правцу свакога за се стоіи начин њиховог задовољења.

Ово вреди и за народе и све његове установе. Како који дан, код нас се потребе све више поіављуіу. Ствари, на које пре некога времена не могасмо ни помишљати, сада су на реду; некада беіаше довољан само рабуш, и послови се обични вршише. Сада се код нас уче рачунања, која у безмерној пучини материіала траже. Некада се простом показиваше на човека, који умеђаше од једанпут почети да чита туђе писмо и беше довољно. Сада је потребно да нам и наіпростији човек уме да чита и пише. Тако се мењаіу времена, тако корачаіу околности.

Но колико нас то весели кад погледамо на нашу

велику школу, толико морамо да погледамо у земљу, што се не постарасмо, да наивећему деду нашега народа не нађемо начин, којим ће он лакше учити се читању — том дивноме средству, којим људи чуда свету показаше!

Ми у нашој земљи имамо две прилике, у којима се можемо учити читању и у опште писмености. То су наше **школе јавне**, и друго **војска у касарни**.

Ова је наша војска само **школа** војсци што код својих кућа седи („народна војска"). У њој се младићи уче потребној војној специјалности, и то своје знање носе кућама својој браћи, и настављају их. Но осим специјалности војне, коју у касарни свикавају, — они се овде још уче читању. Те тако дакле тим начином имамо школу једну, у којој су ђаци сви они, који или не имадоше прилике да код куће уче, или из неких других узрока испустише време у своме раноме детињству.*)

Ове су школе познате под именом **четних школа** (батеријских, ескадронских). И у њима се војницима показују осим читања и писања, још и правила службе и тумачи закон (колико је то њима потребно).

Но и ове школе, као и свака нова установа, још су на врло ниској ступњу; и такве ће морати остати све дотле, док се на њих не обрати озбиљна пажња, каква оне заиста и заслужују.

*) Овим се дакле путем уноси у извесноме степену образовање у масу народа; од чести осигуравамо будућност војника јер од свију знања, која војник у војсци добије, писменост је једини предмет, који му и после службе доноси суштаственe користи.

Свака школа ако хоће да іе према своме задатку, — мора да овим условима одговори:

Прво, да изучи људе ономе, што им се каже.

Друго, да у њима пробуди клицу сопственога мишљења, коіе помаже и самима њима, іер постаіу употребивији људи; и користе служби, іер њени елементи могу іе вршити много сигурније и много боље; озбиљније пазе на захтеве службе, іер **сами увиђаіу** потребитости њене.

Треће, учећи их нечему извесноме, уздижемо им способност, и добиіамо међу њима много таквих, моіи могу и на друге пренети знање своіе.

Ето таква треба да іе свака школа.

Али да овака буде, од чега то вависи? Од **наставника, начина учења, времена** и **средстава.**

Само онаі може другоме што показати, коіи потпуно познаіе све поіединости своіе професиіе; коіи іе дакле лоћично убеђен у свои посао, и коіи зна іезика онога, коіим говоре његови ђаци.

Начин іе веома важан. Од њега ти зависи хоћеш ли моћи показати коме, и колико ћеш времена на то потрошити. А да и не узмемо у призрење да начин може іош и отупити ученике и натерати их да омрзну на посао. — Оваі се начин врло іако мења према карактеру ђака, према њиховоі развиіености, и самоме предмету, о коме им се говори. С тога се дакле и не може у напред рећи и савршено определити таі **начин.** Уопште пак, он се мора оснивати на савршеном убеђењу ученика, о потребитости посла; на љубави према наставнику, и на са свим природноме и неосетноме

ћењању и напредовању ка наітежим местима у послу. Ово све мора учитељ врло добро да познаіе.

Сваки посао хоће времена за извршење. Па и учење дакле мора имати своіе време. Овог времена треба да изіедна имаде учитељ и његови ђаци; нити се и при каквоме учењу сме прекинути на дуже: много ie боље сваки дан по мало учити, него ли прекинути два дана па трећеи учити три пут дуже но првог. Ни при каквоме учењу ниіе тешка сама наука, колико оно навикивање на саму ствар, а коіе се тек мало по мало присваіа. Особито на ово време треба у почетку учења пазити. **Распоред** дакле ваља ово да има на уму.

Алатом се свака радња врши. Без овога не може бити природнога образовања, каткад баш ie и са свим немогуће. Можемо ли кога научити писању, ако немамо на чему да пишемо, нити имамо пера, оловке, или друго налик на ово? Може л' ко без књиге учити да чита и т. д.? И алат ie дакле преко потребан.

Овака ie свака добра школа.

Хаідмо сад да погледамо каква ie наша школа. Да іоі видимо учитеља; начин учења; време потребно; потребан алат.

Ми мислимо да ћемо ово наілакше видети ако уђемо у iедну такву школу. Ми ћемо вас читаоци увести у четну школу, iер нам ie она из практичнога живота наіпознатиіа. Но кад ову видите, можете лако и на батериске и ескадронске, закључити.

(Продужиће се.)

Руска воіна снага.

(Продужење из бр. 36. пр. год.)

Оваково и овоме подобно стање ствари узрок іе, те у Францускоі од 1816. год. ни за пару ниіе смањен воінички буџет, и ако влада хоће да покаже, да га смањуіе; напротив буџет іе увек увећаван, док међутим у свима европским државама главна іе уштеда била у смањиваньу воіске, кад год су само прилике то допуштале. Из овога се іасно види, да се Француска воіска у особитом духу васпитавати мора. Недостатак количине надокнађава каквоћа. Влада хоће, да іе што више од осталог грађанства одели, воспитаваіући іе у духу кастенском, чему припомажу много ратна предања пукова. Усамити се пак могу само старе трупе; али од революциіе, грађанска и ако не политичка права Француза строго су ограђена; рок іе служби опредељен 7 година, годишњи броі рекрута 62 хиљаде. Остаіе іошт іедино средство — врбовати ислужене воінике на други и трећи рок; на таі начин кадрови су у пуковима стари, дисциплиновани и у боіу поуздани воініци; а у пешадиіи кад има главе, реп іе лако приденути. Економно стање у Францускоі допушта, те се влада може тим средством да користи. Познато іе, да су сељани тамо већином ситне газде; синови њихови радо стаіу у воіску те живећи о државном трошку очекуіу своіе наследство. Очевидно іе такође, да по начелима од 1789. године Француски официри у основу демократе, од простих се могу само чином разликовати а никако не могу

бити сталеж; но међутим немиран дух народа и политичко стање земље захтеваіу да ie у Францускоі воісци поштовање чинова млого строжиіе но у свакоі другоі; и влада достиже ову цељ дељењем воіничких чинова (простих, под —, обер — и штабс — официра) у групе између коіих ie проведена іака преграда, и коіе не могу за іедним столом да іеду (осим гарде, где обер — и штабс — официри могу заіедно да ручаваіу). Но преко свега тога Француски официр не користи се тим своіим правом пред простима толико колико то чине официри у другима воіскама; он ie истина заповедник, али не глава свог одељења, нити ie опет ово мртво тело. Нема воіске, коіа би могла тако ваљано да се биіе без официра, као што то Француска; нигде ниіе тако лако наћи заступника погинувшем заповеднику као у Францускоі воісци; ово ie іасно доказано у почетку револуциіе. По овоме кор официрски у Францускоі више ie измаісторисан сталеж, коіи нема никакве друштвене суштине — налик на подофицире у другим воіскама; и баш услед тога нужне су неке практичне мере, те да му се улиіе дух, да се уздигне до положаіа, коіи одговара његовом позиву.

(Продужиће се.)

Воінички поглед.

Из Вијала.

—

Наіважниіи ie основ проматрању **воінички поглед**.

Воінички се поглед огледа у лакоме оцењивању предмета, коіи се проматраіу.

Воинички се поглед употребљуіе при оцењивању земљишта, даљина, висина, особитих видова земље, и њим се закључава из онога што се **види** на оно коіе се **не види**.

Іош оно треба при узазнавању воиничких своістава земљишта, браничке или нападне вредности, за оваі или онаі род воіске. Оно нам каже добре стране овога или онога положаіа, коіи се посматра, те одређуіемо начин коіим би се наібоље посео или са коіе би стране било наілакше напасти га.

На послетку, воинички поглед оцењуіе добре и лоше стране маневра каквога, коіи смо гледали.

Овако око само природа даіе. Но међу тим, оно се може послом усавршити.

„Официр“, вели Фолар, „коіи би хтео да изобрази своіе воиничко око, и да се научи проматрању, — треба да прочита много књига; да проматра природу, да се користи своіим шетњама, своіим ловом, и, ако іе само имао некоіих нотица воиничке вештине, он ће на скоро моћи да открије разна своіства земљишта, према овоме или ономе оружіу; он ће добити бистрога поіма о брањењу и нападању његовоме; он ће на њега моћи применити и замислити маневре, коіе правила казуіу, а коіе се обично чине на равним и нивелисаним еспланадама. Оваі ће се официр навикнути да голим оком оцењуіе разне даљине, по што іе наіпре само на неколико измерених гледао; он ће створити себи воинички поглед, ако му га само природа ниіе отказала; он ће га усавршити, ако іе само она била слободна према њему.“

Овим Фоларовим саветима ниіе тешко следовати. И, било у лову, било у шетњи или при пењању, —

№ 1577/8
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
№ 2573

ВОИН,

ЛИСТ ЗА ВОЊНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

И ТО ЗА:

ОРГАНИЗАЦИЈУ, АДМИНИСТРАЦИЈУ, ТАКТИКУ, СТРАТИГИЈУ АРТИЉЕРИЈУ, ВОЈНУ ГРАЂЕВИНУ, РАТНУ ИСТОРИЈУ, ГЕОГРАФИЈУ И ТОПОГРАФИЈУ, СТАТИСТИКУ, НАУКУ О ОРУЖЈУ, ВОЈНИЧКО СУДСТВО ИТД.

РУСКО УЧЕНО ДРУШТВО

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ

ДРАГАШЕВИЋ,

ОФИЦИР.

ГОДИНА ПЕТА.

1868.

У БЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1868.

Шта и где.

страна

1. **Воіни редови**, од Лера, превео с рускога Јев. Вели-мировић 181, 193, 209, 225
2. **Воіна употреба баталиіуна**, с немач. Драгашевић. 321
   I. Баталиіун на чистоме пољу против пешадиіе
      1. У одбрани 322
      2. При нападу 325
   II. Баталиіун у шуми против пешадиіе
      1. У одбрани 401
      2. При нападу 405
3. **Велити или волтижери**, с франц. Мих. Н. Илић 54, 231
4. **Вероіетне промене у тактици**, с руск. Мих. Н. Илић 230, 271, 273, 296, 311, 353, 502, 513, 529, 544, 561
5. **Воінички поглед**, с француског Мих. Н. Илић . . . 8
6. **Инглески воініци**, с инглеског Влад. Н. Илић . . . 141
7. **Каква іе тактика Драгомировљева**, написао Дим. Ђурић 102, 117, 135, 149, 165
8. **Краљ Шведски о тактици**, с ингл. Влад. Н. Илић . 158
9. **Књижевност**: Енциклопедиіа воін. вештине 31
   Тактика Драгомировљева 48, 368
   Четоваље 368
10. **Мисли о воіпоме устроіству**, с руског превео Мих. Н. Илић 242, 289, 359, 372, 388, 407, 417
11. **Маршал Бел-Ил свом сину**, с француског Мих. Н. Илић 42, 246, 261
12. **Наравствени и телесни утицаіи у рату**, с немач. М. Н. И. 471
13. **Неколике црте о турскоі воісци**, с немачког Млад. Јанковић 97, 113, 129
14. **Обилажење воіске ил позициіе**, с франц. Јов. Мишковић 10, 59
15. **Писменост у нашоі воісци**, састав. Мих. Н. Илића 1, 17, 33, 49, 65, 81
16. **Пруско-аустрински рат**, с руск. М. Н. И. 145, 161, 177

17. **Путови по балканском тропољу,** према француском саставио Драгашевић:
Из Цариграда у Сарајево 327
Из Цариграда у Скадар 337
Из Солуна у Скадар 369
Из Средице у Нови 385
Некоје даљине 384
18. **Положаји,** с рускога Мих. Н. Илијћ . 25, 44, 69, 89, 107 125, 172, 187, 195, 235, 257, 305, 344 378, 394, 421, 437, 455, 465, 485
19. **Ратовање у средњему веку,** с нем. М. Н. И. . . 76, 92
20. **Руска воіна снага,** *) с рускога Стевам Велимировић 7, 23, 39, 57, 104, 121, 156, 277, 302, 307, 348, 433, 449
21. **Средства, да се смања губитак од ватре,** с руског М. Н. И. 481, 497
22. **Суваров,** с рускога Јев. Велимировић . . 72, 169, 205, 238 268, 284, 315, 330, 366, 412, 426, 443, 460, 478, 485, 509
23. **Новине и ситнине** . . 96, 112, 128, 144, 160, 176, 336
Турска војска 352
Шаспотова пушка 415
Нарѐдба 557

*) Настављено из прошле год., тамо ie било на стр. 518, 529, 569.

официр треба да се на свакоме земљишноме одељку упита, какве су користи или махне овога и како би се оно најлакше посело и бранило или нападало.

Но осим лова и путовања, маркиз Силва препоручуіе у своіим „Pensées sur la tactique“, да се воіничка питања постављаіу и решаваіу онако као што се то у школи чинило: избирањем положаіа, прелажењем преко реке, нападом на какву тачку, набављањем и руковањем храном коњском и т. д.

Тако се добиіа воінички поглед. Он се снажно вежба при топографским проматрањима предела.

Овака се проматрања обично чине без справа, то су дакле планови од ока. Воіничким погледом оцењуіу се угли а често и даљине, прем да се уопште ове кораком мере.

Воінички поглед іош оцењуіе земљишна мењања и видове, уазнаіе удубљења и линиіе коіе карактере деле, као год и промене кривина и правац линиіа наівећега пада. З.

Обилажење какве воіске или позиціе.

(из Lallemand-a).

Обићи іедну воіску, или неку позициіу, то іе најлакши, најсигурніи и најрешителніи маневар. С њиме избегаваіу се несрећни и жалосни случаіи каквог напада с' фронта іедне важне точке; іербо онаі, коіи се брани, употребљава сва средства и изворе коіе подаіе заузеће такве точке: избираіући своіу позициіу (положаі) вољно, закриваіући фронт са художним (вештачким) и природним препонама, осигураваіући своіа крила, и ослањаіући их на точке

тежко приступне; подизаіући батерије да би произвео унакрсну ватру (с' фронта и с' крила) на непријатељу, коіи се у густоі колони приближуіе, излази (дебушира) и развиіа се под ватром противничком с' одотих батериіа, и коіи іе (нападач) заустављан покваренim путовима, поплавама, засекама и утврђењима. Дакле, кад се хоће да се освоіи нека позиција, коіа іе на оваі начин брањена и заклањана, **треба іе обићи**, да би се избегао велики губитак у људима и материјалу, и да се принуде трупе, коіе іу заузимљу, да оставе позицију.

Обилазећи іедно тело воіске са довољним силама, те да се дође на његова крила и у позадност његову, онда се њему даіе осетљив удар; али маневар губи своіу цел и мимоилази своіе деіство, кад противник има времена и средстава да предупреди извршење.

Ова средства састоіе се: или у промени фронта, или у живом нападу, учињеном на остатак непријатељских трупа, а коіе су ослабљене са одељењем, коіе іе за обилажење одаслато; али, да би се пробао томе подобан напад, треба врло добро у призрење узети све мере, и помислити, да посао буде свршен пре но што би непријатељ опет приспео своіоі цели. Ако се успе, ваља онда напасти на тело, за обилажење одељено, и коме се повратак може препречити и одступање опасним учинити; ако ли зло за руком испане, има се времена, да се повуче и позиција напусти, нарочито ако движење непријатеља обувата велики простор терена, коіе се обично и догађа; іер, да се обиђе іедна воіска, треба описати іедну кружну линију, и онаі, коме се прети

ВОЈНОТЕХНИЧКА БИБЛИОТЕКА

да буде обиђен, остаіући у средишту са скупљеним (концетрисаним) силама, налази се у преимућству (ічи) од сваке одељене части нападателне воіске. Према томе дакле може бранитељ постепено притеснити нападача, или іош боље може, остављаіући своіу позицију, окренути се противничком делу воіске, коіи га наівише притешњава, па га сатрти.

У главном, не одвоіеним корпусима на великим одстоіањима, већ маневрованьем ома за време битке може се успешно обиђи противник.

Што се пак тиче поіединих оделења, коіа се шаљу на крила и с' леђа непријатељу, да би га у бригу довела за његове комуникације, то іе посао лаких трупа, коіих закаснење па и губитак нема іаког и осетьивог уплива на операције, и коіе су, због лакости и движимости коіу притежаваіу, и удесне за ову врсту експедиције.

Догоди се, да се обиђе іедна воіска или іедна позиција, пошиљући опредељене трупе да нападну на крила њена, или на продужени правац њене одступне линије.

Кад такав напад успе, нарочито на іедноі точки, коіа недаіе сама собом велика однора, добиіаіу се врло важна следства; іер, непријатељ, бивши потучен овим средством, бачен іе изван пута, коіи му повратак осигурава.

Али овакав напад неби био баш уместан, кад су крила противникова ослоњена на што и подкрепљена, и кад су његова леђа осигурана добрим и упознатим положаіем и заузећем његове резерве. —

Воіска іедна или позиција може се обиђи: било

са свима пругама за напад опредељеним, било само једним делом од њих.

Први је случаі редак, осим кад је велика броіна превага над непријатељем; јер положаји, коіе би нападач морао заузети, треба да буду бар у своме фронту утврђени, пред путем коіим треба према противнику марширати, и по коме се ваља и вратити у случаіу одступања. Велика би се погрешка учинила да се из положаіа удали, а оно да се тамо предходно једно јако одељење неостави; иначе би у случаіу неуспеха такав напад зацело изложио нападача неприлици, да буде од своіих комуникациа оцечен.

Други случаі чешће је употребљив, и згоднији је. Он се састоји у томе: да се непријатељ обиђе са једном части своіих сила, док међутим други део занима противника с' фронта, покриваіући непрестано пут, коіи се треба предузети у случаіу одступања. Оваі начин захтева млого предострожности, и ваља само са надмоћним силама одпочети такво предузеће.

У сваком другом случаіу, (због тога, што треба извесно време за извршење двизања коіа воде на точку, коіа се жели обићи), ако сваки део трупа небуде у стању, да даде одпора готово целоі укупноі сили непријатеља, онда је опасност за једну од ових части, да небуде сатрвена пре, него што іоі друга у помоћ дође, коіа је доста удаљена од те точке, на коіоі се она прва част налази.

Ова опасност може се избећи само ако се маршира наікраћим путем ка правоі тачки напада, док међу тим све остале трупе да су у непрестаном са-

обраћаіу, и да буду, услед тога, у стању, да се узаіамно потпомажу; или, да свака одвоіена част буде іача од целе непријатељске силе.

У отвореном пределу тешко іе обићи іедну воіску, осим користећи се ноћним мраком; іер у таквом пределу лако іе приметити распоређаіе и двизања противникова, и према томе лако се могу предузети мере, да се иста осуіете.

Ретко се догађа да се обилази іедна позиција у **испресецаном** пределу и **іако неравном**. У таквоі земљи свака позиција, па ма како она слабо заузета била, заустављ усиљавања непријатеља, и даіе ономе, коіи се брани, средства, да ту може правити поткрепљења, коіа гарантуіу за његову невредимост.

Мешовит терен наібоље одговара двизањима, коіа иду на обилажење іедне позиције, нарочито кад он, по своіоі природи, дозвољава притаіити од непријатеља маневар, коіи се извршуіе, без да се међу тим одоцни са наравностима, коіе на супрот стоіе брзом извршењу.

Кад се хоће да обиђе каква позиција, треба пре тога претити са демонстрацијама Фронту ове позиције, и употребити сва могућа средства да се одврати пажња непријатеља од праве тачке, на коіоі се хоће успешно деіствовати са главним своіим силама; и у случаіу кад непријатељ примети двизање, коіе треба да гарантуіе за успешност, пре него што іе ово двизање извршено, ваља демонстрације преобратити у праве нападе, маршираіући живо на бранеће се тачке, ослабљене са трупама, коіе би биле

одаслате у помоћ крилима и позадности, коіима би било наівећма ослабљене.

Али и нападнути може се одупрети таквом покушаіу, употребљуіући средства, сходно избираіући их.

Ова се средства састоіе:

1-во у снази позиције саме собом; и

2-го у добром распоређаіу и движимости трупа, коіе ie бране.

На пример: ако непријатељ иде с већим делом своіих сила на іедно од крила позиције, да ie обиђе и кад остави пред фронтом само іедно слабо одељење, бранитељ треба одмах да у сигурност доведе крило у опасности налазеће се, било поткрепљаваіући га са трупама и артилериом било градећи брзо промену фронта, и нападавши одмах за тим, како ваља, на одељење, коіе би непријатељ пред позициом оставио.

Да би се пак срећан резултат у подобном нападном обрту постигао, треба чекати да део трупа, опредељен за обилажење позиције, буде доста удаљен, ради сигурности, да буде могућно сатрти део трупе, против коіе се иде, и повратити се за тим на тачку, коіа би се предходно заузела, пре него што би напад непријатељев успео.

Брзи и смели марш, по мери, какве се силе одашиљу на крило противниково, има увек користан резултат; само треба пазити да се не напусти своіа позициіа, као ни пут, коіи обезбеђава наступање.

Кад се може са сувишком трупа располагати, коіи остаіе иза броіа, по мишљењу, довољног за одбрану позиције, онда треба образовати више одељења и степенасто их поставити, тако, да би у ме-

ђусобном домашаіу били, и да се могу узаіамно и іедновремено потпомагати. И дакле, кад непријатељ буде наступио и да позицију с крила схвати, биће сам обузет с крила од ових оделења; и, ако их хтедне обићи, он ће бити принуђен да опише тако велики лук, да би, удаљаваіући се од својих комуникација и трупа, које буде пред фронтом позиције оставио, ове могле бити врло лако пре сатрвене, него што іе нападач и отпочео нападати.

Оделења, у степенима постављена, предвидићеіу увек на коіу тачку нападач мисли напасти, и биће ју увек у стању да припрете његовим крилима; іербо ова оделења не треба да следуіу његовим двизањима, већ да га по тетивци прате, док међу тим нападач описуіе лукове, дакле дужи пут чини.

Изглед іе да ће бранитељ бити снизан, ако противник нападне на іедно крило пре, него што би први у стању био, да му са новим фронтом способним за отпор против стане; али кад препоне терена олакшаваіу средства за заустављање успеха нападача, и кад се помоћу ових препона може позиција с крила заузети, онда се може са противним маневрима (contre-manoeuvres) у равнотежи држати (парализирати) упропашћаваіућа движења противникова, нарочито кад се има у помоћи и резерва или какво поткрепљење, које наступа у наіудесниіем правцу.

Из овог што мало више рекосмо, следуіе ово основоположење (аксиом): **да онаі сам буде обиђен, коіи буде обилазио.** (Продужиће се.)

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОИН

БРОЈ 2 10. Јануара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Писменост у нашој војсци. — Руска војна снага. — Положаји. Од Лера. — Књижевност.

Писменост у нашој војсци.

(Продужење)

У највећу четну собу (или у две) скупе се сви војници, њихови каплари и поднаредници. Сваки „редов“ има буквар у руци, и њих неколико надгледа један каплар, који није много бољи од својих потчињених. И сваки војник полугласно сриче буки аз ба, буки ес бе..... или испрекидано чита ба-ба, бла-то и т. д.; који међу њима зна боље од другога, таі своме слабијему другу помаже сричати. Каплар се шета поред њих и забрањује им да гледаіу на другу страну но у књигу. Каткад оваки господин изиђе напоље и са својим каморатима попуши по коју цигару; да боме да за то време њихови војници не читаіу, већ и они запале. Дежурни официр у чети, обиђе по који пут ту школу, прошета се, опомене капларе, покаже једноме или другоме и изиђе за свој посао.

Но између војника има разлике: они што сричу сви су један до другога, они пак што умеіу и да читаіу по мало опет су на другој страни и показује им се на табли да цифре цртаіу и бројеве пишу. Међу тим

неки и пишу: савио се ка некоме сандучићу (или још к земљи) и на земљи седећи пише раскреченим пером, умоченим у мастило, које је већ избелело од тешкога доливања водом. Ови су готово увек самоуци, и између стотине ретко 5 свикну грубо писање. Њима се издаје хартија и каткад пера (према да се ово доста економише), ал многе сам чуо да би писали ал средстава немају.

Сад претставите себи ту школу, у којој све зује од шапутања и полугласнога читања и разговора, и у коју сваки час долети по који озебао стражар с поља вичући „дежурни, ординарац, невални", па после оно сваки час прекидање због других узрока, примања хлеба и бог те пита шта још не: — па ће те наћи боље видети колико успеха бити може![1])

Шта дакле не достаје овој нашој школи? Ми мислимо све.

Учитељи су још невешти као и сами ђаци и нису стрпељиви. Начин учења је онај још препотопски. Војници не увиђају баш тако много да треба овим да се муче, у толико више у колико је ствар сухопарна а коју сваки час прекида довикивање овога и онога: на хартију се слабо пази, на пера тако исто, нити им има ко да зареже, мастило им не достаје,[2]) немају на чему да седе, нити стална наслона за

---

[1]) У пионирским четама већ није тако. Тамо је доста уредно и систематно се и други предмети предају (наравно њихови официри).

[2]) Видели смо и таблице црне са писаљком, и ово је доста добро, особито за почетак; али маленом пажњом на скоро нестане писаљке, и опет исто следство.

писање и т. д. и т. д. — можемо казати сви су услови за неуспевање ту.

А наша виша власт заиста имала је у виду користи, кад је наредила да се уведу ове школе, и дала је средстава у крупно, колико се то само може очекивати. Четни командири пак дужни су да сами предложе за потребне ствари, и дале би им се, јер и не стаіу много, а сувише се добиіа. У толико пре, у колико наши људи при своі оноі оскудици и недостатку у свачему, и опет показуіу іаке снаге схватања и више воље у процэнту, но што се може очекивати.

А по нашему мнењу наібоље би се могло успети у овоме смислу овако:

Сваки четни командир ваља да из економије воіничке начини 2—4 црне табле, клупе за сеђење и столове за писање, (врло просте, као што смо већ и видели у неким четама). Ако не би било пара, онда молити команданта да издеіствуіе новце за ту цел. И ове ће се клупе (према простору) наместити у по іедну собу свакога вода. За њима би се седело док су воіници у школи; у подне и у вече њима би се ело спуштало. Ствар іевтина а особито удесна.[1])

Сваки водни официр (у коіоі чети нема на свакоме воду официр, ту би іедан официр узео два вода, наравно помоћу наіспособниих нижих чинова) био би учитељ своме воду. Његови каплари били би му помоћници; способни могли би га често и заступити у показивању.

Ми смо іош напред рекли, каква своіства сваки наставник ваља да има. Овде ћемо само іош нешто

[1]) О осталим потребним предметима, говорићемо доцније.

приметити. Учитељу је прва дужност да омили својим ђацима њихов посао. С тога дакле све што може овоме служити, ваља официр да употреби. Просто разјашњавање задатка војничкога, мале причице, радо саслушавање млађих, читање приповедака, песама и т. д. биће све његова средства да утакне љубопитства и воље у својих ученика. И ово није ситна ствар; том се највише може учинити. Јер измами у човеку воље према чему, па ћеш видети колико ће чезнути док је не савлада или не добије. И ово је све употребљавано кажем, и за чудо је успело. Ми ћемо само један пример навести, што један очевидац прича: „Писац је (један официр) **пред целим батаљоном** читао своју причу, која иначе не бејаше ремек вештине. Слушаоци из најпре гледаху на њ са хладним љубопитством; непокретна, дрвена лица њихова ништа не казиваху. Писац постојано читаше даље своју причу: у њој бејаше нацртан бедни, тупи ал добри солдат. Не трајаше дуго и незрачна слика војника исписа се с таким саучешћем, па шта више и љубављу према писцу; и ова љубав као електричка струја прохуја кроз све успаване умове, а осетљива срца слушаоца. За тренутак само и хладна, укочена лица оживеше, погледи се отоплише; у многим очима видео си сузе. Искре бејаху из камена избијене.....

„Читање не трајаше ни пун сахат, а општи изрази физиогномије толико се изменише, канда су провели у тешкоме послу ломљењу камена; други бејаху запурени канда сад из парна купатила изађоше; неки се у ма што замислише, а други опет чудише се и шапутаху између се. Сви оживеше. Пи-

сац ућута и погледом пређе лица војника: са свију страна шиљаху му тиху, а слободну захвалност, — њега су већ заволели. И две црвене руке заградише му пут: велики и стари брадати војник истакну се напред и зрачним лицем и гласом што дрхташе, изговори истина без свезе, ал пуне осећања речи захвалности и честитања“ !...[1]).

Убедити војника да је корисно читање, — то нека је прва брига учитељу. Најпосле није толико ни до начина учења, колико до воље ученикове и стрпљења учитељевога.

И опет ћемо се послужити речима онога истога брата Руса:

„Пре но што даш ученику сухопаран буквар, треба да га убедиш о користи и удовољствима, које ће му донети то учење. Најбоље је убеђење — сопствено његово искуство: прочитаите му занимљиву књигу, узбудите му радозналост, заинтересуите га — и искуство ће свршено. Разуме се, да ће имати и таквих људи, које не ће моћи никаква речитост примамити; ал оваки изузетци не треба да нам руше опште правило: почињати придобијањем за предмет и мамљењем воље и љубави...“

Да боме да ће се избирати приче и књиге, које ће најлакше разумети наш прост човек.

Народне наше приповетке, песме јуначке, каква уметничка ал разумљива новела и т. д. јесу ствари, којима би се могли врло добро послужити.

Катихизиси и правила вере нису за ту цел особито удесни. Ал с тим не кажемо да су оваке књиге

[1]) Овај је пример био у Русији.

савршено неупотребљиве. Свака прича, песма и т. д. нека се сврши са наравоученьем и поуком па је довољно. Педагошка наравоученьа у виду сентенције простоме се човеку не ће никад допасти. Ето како мисле људи о томе, који много пажљивије мотре и пазе на карактере људи.

Ово су од прилике начини, којима би се служили учитељи пре но што почну ученике учити, и којима би често занимали своје војнике, у сред озбиљна ученьа њихова. Стрпљење је — душа свиу послова.

Но да боме и ово усрђе и лепи утицаї учитеља на своје ђаке условљен је природом, нити се може ученьем добити. Марлински је рекао о томе: „мало је учитеља од природе; никога пак не истеса казна и калуп".

Особито нека никаки наставник не мисли е ће моћи што претњом успети. Јер претња доводи више штете но користи. Ко не ће да учи то га не можеш наморати. Претња осим тога још страши војника а страх ни укакоме виду, не одговара достојанству војничкоме.

И ове су прилике врло удесне, да на најлакши начин научимо војника реду и послушности: јер је томе основ **убеђење. љубав. „Сви захтеви да су на закону основани, сопствени пример тачнога вршења закона, човечно опхођење с људма** — ево начина, којим ћемо довести војника да се безусловно закону повинује. Ово је први и главни услов, којим се развија **грађанска и војна нравственост војника.**" —

Официр дакле сам мора бити учитељ своме

воду, јер он учи и воинике и капларе, које за наставнике спрема.

И за цео овај посао не треба више на дан до по 1 сахат. Дани кад су воиници на дужности, да им се сматраіу као слободно време, које ће они употребити на понављање онога што им је показивано. На стражу ваља сваки са собом да носи свој буквар, писаљку и артије. Само ни један дан не сме проћи а да се не учи и не упражњава. На прилику јутрос од 11 сах. ићи ће ова чета на дужност. Од 7—8 сах. нек су у школи; после спремање за службу. Сутра после подне од 2—3 нек имаіу опет час, и тако ни један дан не губе.

А овај распоред није дангубан. Јер сваки официр има са својим водом само један сахат посла у дан, (и 1 сах. највише око прегледања соба и оружја), па цео остали дан употреби себи за учење. Нигад не треба дуже од два сах. на дан одузимати официру времена. Јер колико је год он дужан да другог учи, толико му је исто потребно да се и сам спрема у ономе, где је слаб. (Продужиће се.)

Руска воіна снага.

(Продужење.)

Затакле што не беше природног официрског сталежа, ваљало је било образовати измаіисторисаног. Унутрашња је дисциплина тако рећи гвоздена, а у друштвеним односаіима воиницима је дата слобода, какве нигде у Европи нема; дружељубље покреће читаву чету, да се за свога човека заузме, а да се

читава чета казни, кажу, ствар је позамашна. Овакво васпитање и народни карактер придаје француским војницима својства наёмника XVI. века: смелост, одважност, славољубље, фанатизам к застави и презирање свега невојничкога. Разуме се, да се у Француској не могу применити ни инглеске ни пруске војничке установе; прве би јој одузеле спољашњу снагу а друге — унутрашњу потпору. Она дакле мора да има своју самосталну организацију, којој суштину одређује стање ствари а никака ратна теорија.

Ево и трећега примера — Пруске. Историски склоп ове државе огледа се још боље у њеној војничкој системи него што то у Француској и Инглеској. Пруска није народност, и, на сву прилику неће никад ни бити; она је у пуном смислу реч држава, т. ј. **историска случајност**, представљена војском и династијом. Народност Пруске није у ри већ изван ње, у великом етнографском одељку, ка је она само део. То, што је већина обиталаца јан народ и што су јој грађанске установе ваљан — даје јој нешто чврстоће. Али што се тиче историске јачине, Пруска се разликује од Аустрије само тиме, што би се ова распала без и каква бо, а Пруска би га осетила, али само у тренутку аспадања, а даље не. Да је нешто у последн рату Аустрија победила: Шлезија, Пруска, Сонија, рајнске провинције викале би до Бога што их цепају од Брандебуршке монархије; но три године са свим би се умириле и било би као код своје куће и под том другом немачком адом. Хохенцолерској династији треба још м о срећних

година, те да од своіе државе начини іедан народ. Све дотле остаће историска случаіност, у свакоі воіни кушаће срећу, коіоі надлежи свака случаіна, политички склопљена држава —, коіа нема никаквог значаіа за народње државе. Осим тога око Пруснје нема, или бар досад ниіе било слободних морских станица, а услед тога ниіе могло бити ни тесног одношаіа ни судара са државама првога реда. Од бечкога конгреса Пруснја се први пут озбиљно наоружала прошле године, међу тим Русиіа, Инглеска, Врапцуска и у неколико и Аустриіа издржале су за то време више озбиљних ратова у Іевропи и изван Іевропе. До сада Пруснју ie могло на воіну да изазове само питање о опстанку, као што ie то и прошле године било. А борити се за опстанак државе задатак ie не само владе већ целог народа, ако т. і. међу владом и народом иоле слоге има. (Продужиће се.)

Положаји.

Написао Лер.

С руског.

—

Земљиште сакрива или излаже воіску оку и оружіу противничкоме, и дакле: 1. или **олакшава или отежава проматрање непријатеља**, тачно опредељење његове снаге и дознавање особито важних поіединости, на коіима стоіе сви предрачуни у рату; ове поіединости пак у наівише прилика, а нарочито у испресецаноме земљишту (Лан под Фридландом), у опште на земљишту неправилнога карактера, — іесу врло загонетнога вида. 2. **Отежава**

или олакшава ориіентовање, издавање заповести и у опште управљање воіском у боіу. У здраво испресецаним земљиштима, на прилику у пространим шумама, у већим варошима итд., тешкоће у односу на ориіентовање и управљање воіском, достизаіу наівиши врх, те с тога се и треба клонити таквих позициіа, а ако се баш мораіу посести, (на пр. у прилици кад су оне особито важне стратигиіске природе, т. і. саме по себи — у тактичкоме погледу овакве су позициіе само незгода бранитељу) — онда ваља у њих што іе могуће мање воіске поставити, оставивши већи део за резерву. Земљиште, коіе сакрива или излаже воіску 3. **олакшава или отежава употребу оружіа.**[1])

Даље, земљиште, олакшаваіући или отежаваіући кретање, у исти мах 4. **олакшава или отежава нападање**, т. і. употребу баіонета (одоздо на више или одозго на ниже; на земљишту где нема широкога фронта; на земљишту коіе іе испрекрштано оградама, коіе има узак а дубок фронт.)

Колико іе у овоме последњем случаіу важан утицаі земљишта, довољно іе само поменути Маратон (490 г. пр. Хр.). Оваі положаі поседе Милтиіад са 10.000, и био іе осигуран с оба крила неприступним земљиштем, коіе се протеже на читаву врсту; иначе ширина положаіа одговарала іе што може бити боље броіу воіске, коіу имаћаше грчки воівода. Само ово већ изравнало іе снагу слабиіих Грка са 100.000 Персиіске воіске, іер позициіа Милти-

[1]) Да би се боље уверили о степену овога утицаја, треба се само сетити на услове, коіима треба да одговоре артилериіски и стрељачки положаіи.

іанова сужаваше се у теснац. Овим начином, захваљуіући ваљаноме избору земљишта за боі, — боі међу 10.000 и 100.000 обрнуо се у други где стаіаше 10.000 према 10.000. Ово іе исто учинио Бонапарта код Арколе (1796) после несрећнога напада на фронт аустриске позициіе: он іе пренео боі на уске насипе, и при овим условима битка се решила не броіним превасходством, већ нарavственим своіствима мозгових делова.

Утицаі земљишта на воіне радње одвећ іе велик; да узмемо земљишни елеменат у наітешњем смислу: — малена узвишења, канали, ровови, руне и гомиле на први поглед изгледаіу ништаве пречаге, ал у истини оне имаіу кад што неизмернога утицаіа на траіање и свршетак боіа.

Тако н. пр. ова чињеница веома релевно показуіе, како іе по видивоме и сама ништава пречага у стању да прикриіе воіску бар за неколико минута; па и секунат изіављуіе утицаі на траіање боіа. У гроховскоі борби фисиладом дочекаше два руска батаљона друга два пољска. Ватра беіаше просута на всома краткоме одстоіању, дакле врло добро према удаљењу непријатељевоме; али ни мало не беше удесна према своіствима земљишта, што пред њима стаіаше. Плотун беше оборен у истоме тренуту, кад пољски батаљони прелажаху кроз іедан сакривени или боље заклоњени простор (складка): ни іедно зрно ниіе погодило. Пољаци сунуше на баіонет и оба руска батаљона, не имаіући времена ни построіити се, ни из нова напунити оружіа, — бсху готово уништена. Зар би се тако свршио боі да не беше онога земљишта, или ако би га и било — да

ie се могло помислити суштаствовање његово при опредељењу времена за почетак пуцања руских батаљона? [1])

У опште дакле, утицаі земљишта на воіне радње, своди се на ово: **оно олакшава или отежава ориентовање, проматрање, управљање воіскама, употребу ватреног или хладног оружіа, и напослетку, у исто доба, земљиште ie iедно радно средство за придобиіање првенства;** а коіе не стоіи у власти противникової, већ ie напротив у рукама нашим, т. і. где (место), кад (време) и **како** (извор средства) не зависи од непријатеља већ од нас.

У колико се брижљивим утврђивањем (у инжењерскоме одношаіу) и наіслабиіих тачака добиіа прилика за иницијативну радњу, — то ће нам наібоље показати радње Густава Адолфа противу Тилиіа (у почетку 1631 год.) до Браітенфелске борбе. Тилиіе, силниіи, мисло ie да намора Густафа на боі. Густаф Адолфо, слабиіи, поіамно ie, морао ie избегавати сукоба. Користећи се своіим нижим положаіем на Одру, он уђе иза Одра у Штетин. Тилиіе кружним кретањем (опет с тога, што ie Густаф Адолфо био ниже на Одру) преко Франкфурта, Фирстенвалда покраі Берлина на Наірупин, пређе на леву обалу Одра. Густаф Адолфо узев за то време

[1]) „Не треба пренебрећи", вели ерцерцог Карло, „и саме по видивоме ништаве земљишне предмете, ни јаму, ни засејани простор, у коіи се тек неколко стрелаца могу заклонити пуцаіући, ни узвишење, коіе може да заклони кретање iедне чете, ма и на неколко минута, па ни канал, коіи може да заустави непријатељску коњицу.... Сва искуствена средства треба призвати у помоћ, те да се њима замени и допуни оно, што или са свим не достаіе земљишту, или што даіе тек слабе помоћи живим силама."

Демин, оде к Ангерминду, построи овде утврђени стан, и за тим нов прелазак преко Одра у Шведу (као да хтеде добити простора), коіа беше осигурана своіим утврђењима. Користећи се нерадњом Тилиіевом на левоі обали Одра, Густаф Адолфо на ново пређе на десну обалу и заузме Ландсбург и Франкфурт. Тилиіе, видећи савршену немогућност да принуди на боі Густафа Адолфа, **коіи іе имао у рукама све важниіе іестаствене и искуствене препоне на воіишту, у заплави Одровоі** (у овоме се разуме и спрема воіишта инжењерским построіима), — махне се своіе прве цели, и пође к Магдебургу, мислећи да ће овом маневром принудити Густафа Адолфа да за њим похита, да спасе ову тако важну за протестанте тачку, и да ће дакле морати бити боіа на воіишту њиховоме, ал коіе не доспе Густаф Адолфо припремити. (Полтаво. 1709 — особито брижљиво и искусно спремљено и утврђено боіно поље. Види „Воєнный Сборникъ“ 1865 год. № 4.)

Измене у тактици на свршетку прошлога века, преображаі линиіске Фридрихове тактике у садашњу дубоку, управну (према лицу, но коіе не измени сушности онога утицаіа, коіи изіављуіе земљиште на воіне радње), — повук. е су іеднак за собом некоіе промене у значењу. С поіављаіем колоне и стрељачкога строіа, добиште земљишни предмети, као села, шуме.... особите важности у новоі тактици, а коіи се предмети иначе пре ближљиво избегаваху.[1]) Са-

[1]) Фридрих Велики строго іе забрањивао посести или нападати села. Ево како он о томе говори у упутству своіим ђенералима: Одс. III. „Сва села. коіа се пред фронтом находе, или и на крилима воіске, ја заповедам да се упале....“

тих користи, коіе овака земљишта даіу браниоцу, као заклоне воіски, оіачање њене ватре .... оне се прометуше у особите важне а за браниоца тврде тачке. У опште наіновиіа тактика стала ie тражити за воіевање особито разнокарактерна земљишта, т. і. таква, на коіима би се находили разни земљишни предмети, са таким међупросторима, коіи не би закраћивали свезу ватрену; и од сад назиће се да се користи њима, да би се могло (у згодноі прилици) дебушовати довољно широким фронтом, при прелажењу у наступање. (Не треба заборавити главну карактерну црту прећашњих и данашњих битака. Прође, кад ie у обрани владао савршено пасиван основ, браниоци се ограничаваше по наівише само на одбиіање удара; сада се пак на обрану гледа само као на прилику какву где се за напад спрема. Прећашње су борбе биле оне, што их зову combats de poste; садашње опет combats de poste, ал коіе се свршаваіу одсудним наступањем, coup de collier.) Таки ie карактер новиіих пољских боіева.

Пре него што пођемо говорити о заузимању, нападу и обрани разних положаіа — покажимо оне услове, коіима мора одговорити сваки добар положаі: мали, коіи се састоіи само из одељенога земљишнога положаіа, или велики, коіи се састоіи из више таквих предмета. Овим начином добиіа се **идеални положаі, т. і. теориска мера** за оцењивање положаіа сваке врсте. Односећи ову дакле ма на

Одс. 109. „Напади на села скопчати су само са великим несрећама, те сам се ia заверио, што ie могуће више, да их се клоним, осим ако би ме особита нужда натерала; iер би при овоме могао изгубити већи део моіе пешадиie.„ Griescheims Vorlesungen über die Taktik. 520.

какво земљиште, од један пут ће нам се показати све његове врлине и лоше стране.

1) Сваки положаі треба да ie на путу, на коме ће по прилици наіпре неприіатељ наступати (услов стратигиски). Ако оваквих путова буде више, тад се на свакоме избира положаі, коіи предводница поседа, а главна сила, чекаіући разіашњење околности, расположе се натраг, сасређена у централноме положаіу.

2., Положаі, са своіствима своіим, треба да одговара склопу одреда. Што се више коњице има, у толико да ie земљиште отвореније и другаче, кад у саставу одреда има више пешадије. Бауценски положаі 1813 г. према воісци савезничкоі[1]), као год и равница С. Ђулиано у Маренскоі борби 1800 г. према саставу Врапцуске воіске[2]), — нису одговорили овоме услову.

(Продуживе се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

Енциклопедија војне вештине.

(по ЖЕРАРДУ. ПРЕВОД А. АНДРИЋА.)

Ево под оваким насловом почело ie да излази у подлистку (Цветнику) „Световидовом“ нешто воі-

[1]) Іаку страну савезника чињаше њихова силна коњица, а међу тим положаі се узе у испресецаноме земљишту. На простору више од два сахата ниіе било више од 2000 кор. земљишта, на коме ie коњица могла радити.

[2]) Не треба пребацити Наполеону избор боінога поља код Маренга, іер ако се сетимо само, та битка беіаше за њ само случаіна.

ничкога. То ie извађено из iедне књиге, коiа ie изишла у Бечу 1831 године, а написао iу ie неки Iован Герардо (Guerard), коњички капетан у пензиiи. И он iу ie тако назвао: Encyklopedie der Kriegskunst zu Lande. То ie као нека читанка управо, и више се односи на ствари коiе припадаiу политици и философиiи воiноi, него ли овоi и оноi науци и вештини. До душе има лепих анегдота, а оне и iесу главно у тоi књизи, и у неколико могла би да забави онога, коме претиче времена те му и за то остаiе. Iер ма да су наслови крупни и специiални, опет за то нису расправа никоiе науке или вештине воiне. За невоiника дакле врло ie удесна и приiатна, и у томе погледу г. Андриh не само да ниiе ништа погрешио, него ie баш врло добро учинио, што ie то у своi Цветник уплео, iер његови читаоци из те „енциклопедиiе“ могу врло много и лепих ствари и мисли добити, што до сад не знађаху, а може им користити, кад знаiу.

Колико пак има чисто воiне вредности, ево нека се види из ово неколико редака: Ein Gefreiter, welcher mit einigen Mann auf Recognoscirung ausgeschickt ist, hat bereits sehr viele strategische Kenntnisse nöthig. Види страну те књиге 266.

Ми шиљемо „Воiина“ свима досадашњим уписницима; ал коiи не би имао вољу држати га, нека нам одма врати. У исто време молимо дужнике од 1867 год. да нам новце што пре пошљу.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 3 20. Јануара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Писменост у нашој војсци. — Руска војна снага. — Маршал Бел-Исл своме сину. — Положаји. Од Лера. — Огласи.

Писменост у нашој војсци.

(Продужење)

Хартију, пера, оловке и мастило, водни ће официр тражити у четног командира из канцеларије његове. Употребљену артију скупљаће помоћници водникови, и предавати је писару четноме. На концу курса (по ускрсу) ова се хартија предаје батаљонскоме команданту; она се даје употребити у лабораторијуму за артилеријске цели.

Свака 2 војника дужна ће бити да купе по један стаклени дивитић. Њихов каплар пази на чување мастила, и издаје им га. Осим тога, они су дисциплинарне старешине својој десетини, мотре да им сви људи дођу на посао, и воднику јављају.

Водни поднаредник надгледа ствари школске: он се брине да у век имаде креде код табле, да је ту сунђер, клупе и столови читави и тако даље. Њему се обраћају каплари водни, тражећи потребну хартију и т. д. за своје људе. Водни официр ово све контролише.

А четни командир је увек на руци своме водноме официру, и све што требаус за школу, на редиће да се изда, или молити да се набави. Он ће се бринути да му се људи из чете што је могуће мање растураіу и куда одашиљу, без његовога знања и без особите потребе. Осим осталих дужности, које он има према војницима као старешина, — он не пропушта ни једне прилике, у којој би могао војнике своје подстрекнути да марљивије и брижљивије приону за посао, који имаіу да врше, и знања, која треба да науче. Особито ће, у договору са својим водним официрима, гледати начина којим ће љубав и братства међу војницима развити. Чим је реч о љубави и братству, већ не може бити разговора о батинама и псовању; лепи примери, разговор искрен, саслушавање и т. д. биће једина средства, којима ће он изнудити вољнога узаіамнога помагања у људи. Јер ниједна дружина не може бити чврста и постоіана, у којој се та чврстоћа силом добиіа. И школе четне, то су ти наібоља прилика, у којој се могу развити онаки поімови, који су услови доброме реду и вољној ал сигурној послушности. И четни командир дакле знаће све чим му се људи свакога часа, и сваке лекције занимаіу, и он ће примером и речима подржавати воље и марљивости и код свога официра и код својих људи.

Четни ће командир држати два пут. испит (за време курса): о св. Сави и око Ускрса. Ту ће му бити прилика, у којој ће се он уверити о успеху својих мисли и начина: ту ће он видети способност својих официра; ту ће он имати прилике да људима својима другаче представи војску, но што им томе

где који остарели нижи чинови веле. Он ће белешке своје о овим испитима, свезати са онима водних официра, и правиће извешће своме команданту. О ускрсу, ако командант хоће, може и сам доћи на испите својих чета, и лично се уверити о наравној снази свога батаљона. **Општи извештаї** начелнику војске, казаће у какоме је стању наша редовна војска.

Ево у неколико речи ми исказасмо своју мисао о склопу ове школе; да боме да је врло скучено, ал нам то и не беше намера; јер то је посао других, поглавито пак четнога командира. Сад ћемо пак прећи на само изучавање и посао око тога.

Ми смо већ рекли да је водни официр наставник своме воду. А то није ситна ствар. Његова способност за то, његова марљивост, његова сталност, његово око, његово поштење, имају у војсци најсјајнија лика. Он је непосредни учитељ, он је наравствени организатор, он је све и сва. Четни командир тек кроз његове очи види, кроз његова чула осећа и стоји у одношају с људима. Дужност је дакле воднога официра да најозбиљније настане око свога изображавања, и због тога дакле, што нам је он дужан да посеје нове а утврди старе клице: реду, вољи и свему узвишеноме у људима. И четни командир на то мотрити мора, али без водника, помоћника својих изгубио би се у силноме и виспреноме послу изображавања војника. Водни официр дакле мора најбрижљивије да настане око људи својих, мора да сву своју сналу и све своје поштење принесе на корист народу своме. Он је наставник и хранитељ људима, још младима; и од

његове усталашности, погледа и т. д. зависи какви ће људи изићи. Он пречишћава покварене клице у људима, он истребљује кукољ: рђаве наставнике ниже и околину нових војника. Свом својом строгошћу и утицајем казниће неваљале, а подпуним пријатељством и усрђем обимаће врлине и просто душна непокварена срца у људи. Нижи чинови његови су помоћници. А какви ће они бити, до водника стоји. Они се огледаіу у своме водноме официру. И поднаредници у опште, једини могу бити, који савршено познаіу човека, и који имаіу дара, воље, поштења и способности да врше миг свога воднога официра.

Ето то је посао водних официра. Но да се све ово добије и постигне, није потребно да су официри из једна у касарни. Као што смо рекли довољно је за то дневно по 2 сахата. Онаі сахат у школи, на екзерциру више вреди за то но цео дан. Јер обучавање мора носити и свога достојанства, те да не постане као клепетање млине, на које се може навикнути да се и не чује. — Водни официр мора да савршено познаіе своје помоћнике. Поштење и познавање човека мора им бити прво својство. Сваки други без овога, није способан да и какав корисни уплив произведе на људи. Они ће само оно радити, што им водни официр рече; начин ће онаі бити, који су од воднога официра свикли.

Водни је официр дакле учитељ и војницима простим и њиховим непосредним старешинама.

Да видимо сад начин, којим ће се он послужити, да спреми своје помоћнике, а после како ће

с њима учити и војнике. Све разумеіући оно, што спада у круг писмености, — наше изречене намере.

Нижи чинови су помоћници водноме официру. А они ће само тако моћи то бити, ако потпуно поімаіу мисао официрову и буду извршиоци његове тежње према војницима. Оваки могу бити само они каплари, коіе водни официр савршено познаіе, и у коіима он има поверења. Он их осим тога мора да обучи начину, коіим треба да војницима поіединости разіашњаваіу и уче их. И ми мислимо да іе за свако учење у гомили, преко потребно да се **іедан метод** усвоіи, коіим ће се мисли и воља преносити. Іер іе лакше показивање вишини у іедан мах и іер су ђаци врло сближени и поімаіу се на свакоме реду и врсти. Да боме, што іе начин природниіи, све іе боље.

Водни официр дакле, научиће своіе помоћнике начину, коіим ће помагати војницима да уче.

Ови помоћници разуме се мораіу бити писмени. Али начин, коіим се код нас до скора учило читању, врло іе несавршен, и дакле ако хоћеш коіи други предузети, мораш људима наіпре показати. Ово ће чинити официр свакога дана у школи, у исти мах кад и војницима тумачи. Іер говорећи о нечему, да боме каплари ће наібоље и наілакше схватити га. А и време се много око тога не губи. Да се пак водни официр увери, колико су његови помоћници свесни метода његовога, он ће недељом по 1 сахат само с њима у школи провести, испитуіући их, допуњаваіући их и показуіући им. Том приликом он ће их настављати и другоме чему, што спада у њихову дужност, а односи се на понашање према

војницима. Ни чему не смеју нижи чинови учити војнике, док њихов официр не дозна начин, којим они то чине.

У опште при васпитавању са свим је све једно, или имао мало дете или одраслога неразвијеног човека: следственост и постепеност јесу услови, без којих не може бити чврста и видна успеха. Природна је слабост, својствена сваком човеку, да почетник вазда нагли и хтео би од једанпут да научи и користи види као на прилику, почетник у живописној вештини, није задовољан, ма и врло корисним послом копирања и етиде, већ одмах хоће да наслика велику и самосталну прилику — као год и слаби почетник у читању, што тражи занимљиву књигу, коју, разуме се, и не поима. Ову урођену навику људи треба помоћници добро да познају, и да јој не дозвољавају да се шири.

И официр ће питати по каткад војнике, како им овај или онај каплар казује, разумеју ли га, и како се према њима понаша. Овим он још више упознаје своје помоћнике и исправља их тамо, где су грешили.

Но учење не стоји баш са свим до методе. Воља и љубав ваља да руководи учитеља сваког. Без овога не помажу никаке, па и најновије методе. И овакви треба да су каплари и поднаредници.

Оволико смо мислили да требаше рећи о помоћницима официровим. На крају ћемо још поменути мисао једнога официра, који о сличноме предмету пре некога времена рече:

Говор и реч — литература — замењују прећашња средства за довођење и одржање реда и ди-

сциплине у војника; при изображењу дакле његовоме, ова ће средства бити неопходни чинитељи.

Да овај чинитељ доиста утиче, преко је потребна тврда, разумљива писменост , а која се добија само постепеним, т. ј. систематским изучавањем.

За ово има довољно књига, а где воље има ту ће бити и учитеља па и лошије методе биће добре.

Само још треба упамтити, да правилно развијање писмености, донеће скоре користи: јер оно помаже развијању душевне па дакле и телесне снаге у војсци, а временом благотворно ће се одазвати и у целоме нашему народу.

Неправилно развијање писмености доводи неприлике и несреће, хладноћу к ствари, напрасно харчење средстава и разуме се, показаће се бесплодна за општу корист. (Продужиће се.)

Руска војна снага.

(Продужење.)

Народ је дужан листом да се дигне, кад му се судбина решава. Војска чисто за рат обучена, па ма како ваљана била, нужна је само оној држави, која често води одалите војне и која врши далеке експедиције. Јенски поход отворио је Прусији очи, судбина јој је за дуго била у рукама кабинета и она да је отуда решење очекивала, ишчезла би као сан; али она је то потпуно разумела. И од тога времена у Прусији главно је народња војска. Само тако могла је Пруспја у пола мања и од Аустрије и од Француске да има највећу војску, и у последње

време на месец дааа после обіаве рата, воіска іој іе нарасла на 360000, дакле у трећину више но што іе Француска имала 1859. Нема сумње, да іе и после Чешког похода у устроіству Пруске воіске каквоћа жртвована количћи; али за то од 1806. год. Прусиіа іе само за независност своіу смела да зарати; а то іе изузетак, коіи у млогоме искреће поімове о обичноі срећи. Осим тога 1813. Пруска іе воіска била само део савезничке а у последње време имала іе толико среће, да іоі се ваљаност не може ни да види.

Што іе државна зграда іош на слабом темељу и ниіе уіамчена іаком етнографском разликом, што іе ћеографски положаі затворен и спречава слободу радње и наіпосле што треба да се одржи случаіно задобивено политичко достоіанство: све су то узроци, коіи су Прусиіу претворили у воінички стан (и ако не по духу а оно по установама) —, коіи су іе нагонили, да устроіи народњу воіску. И народња воіска, коіа ниіе художно извеџбана маса људи, већ добро уређена и обучена земаљска снага, без велике муке и при нормалном року служења, коіи іе нуждан, те да од сељака буде солдат, може да буде добра воіска; но по своіоі историскоі задаћи Прусиіа іе требала да има млого већу воіску, него што према броіу обиталаца долази. С тога узимаіу се у воінички школу сви млади људи и служе само толнао, колико іе нужно, да се обуче руковању оружіем и фронту. При таквом стању ствари не може бити говора о томе, да се воіска слиіе у іедно органско цело, — први услов за каквоћу воіске; снагу у воісци чини оно, што іе у њоі стално, т. і. офи-

цири и подофицири; маса војника, који су само споља обучени, умеће се у кадар као суров материјал. Кадар треба да има војничког духа толико да сташе за све. Официри се обично васпитаваіу у војсци; али кад војске у мирно време тако рећи није било, ваљало је образовати официрски кор, који би сам по себи од колевке још био задахнут војничким духом у потпуном смислу речи. И Пруснја је за то имала готов елеменат у своме благородству, војничком и ритерском сталежу, који је основа и снага њене војске. Ови људи, рођени војници, слепо одани династији, и држе целу Пруску војску[1]). То је узрок што феудална странка у Пруснји има такву вагу: она није предрасуда владе, као Француско благородство за Бурбоне рестораціје, нити резултат неспоразумлења као шљахта, — руско благородство у западним губерниіама. За државу, који је династија и војска више него народ, елеменат, који је душа оружаној снази, на сваки начинъ мора бити од великог и првог значаја, противу кога Вирхови и Твестени тако исто немаіу снаге, као што Лабурдони и Ларошжаклени рестораціје не беіаху кадри, да оборе начела од 1789. год.; теорија не може бити никад више стварности.

Пруска је војска дакле: добро обучена народња војска, предвођена војничкимъ благородством.

(Продужиће се.)

---

[1]) Осим техничких трупа — артилерије и Инжинирства, који с тога, што су малене, готово ништа и не значе.

Маршао Бел-Исл своме сину.[1])

Из Du Général.

—

Рећимента, коіу ти краљ сада повери синкод наібоља іе у воісци; њен іе потпуковник поштовани воіник, коіи іе дуго а честито служио отаџбини своіоі; сви капетани у рећименти стариіи су од тебе, и нема ниједнога од њих, кад би се само погледало на њихове личне заслуге, — коіи не би био вреднији од тебе да се назове **пуковником**: па и опет ти идеш да им будеш старешина: нека ти ова прва мисао не ишчезне никада из памћења твога.

Іа ти не ћу рећи, да заслужиш поштовања о, трупе, коіоі идеш да заповедаш, — ово би била врло простачка мисао; но іа ти велим, гледаі да придобиіеш њене љубави. **Пуковник**, коіи іе прибавио овога драгоценог осећања, у стању іе да лако добиіе и наітеже ствари, док онаі што іе нема, са наівећом муком добиіа и наіпростіе. Нек те само заволе синко, и пуковничка улога постаће ти тек приіатна игра. Љуто би се преварио ако би помислио да се та љубав у рећименте добиіа попуштањем дисциплине и реда или бескраіним угађањем жеља свиіу официра твоіих: оваі начин ниіе ни сигуран ни славан; ти би се и опет преварио, кад

[1]) Грофу Жизору, кад му беіаше дата Шампањска рећимента.

Писац Du Général-a признаіе да су се многе ствари у воісци измениле од времена маршала Исла, али и опет основи овога настављења и начела, коіа он овде спомиње, остаће у свима временима исти и заслужуіу, да се вазда штудираіу. Пр.

би помислио да би ти іедна само врлина, па ма како сретна и сіаіна она да іе, — добавила овога осећања у воіницима; као год што нас не заносе само очи какве женске, већ цео лик и све драži њене укупно: тако исто и овде тек скуп свиіу врлина и знања, о коіима ћу овде говорити, — чине ону снагу, коіом ћеш моћи добавити љубави у твоіе ређименте.

Према твоме потпуковнику буди врло пажљив; не издаіи никакве заповести док њега за савет не питаш; буди само орган његових тежња, іа сам те често овако световао, овако заповедао, іа ћу то поновити и од сад у век кад ми се год прилика укаже. Ако се ти, по примеру некоіих младих старешина, и гда заборавиш према твоме потпуковнику или га омаловажиш, знаі да си ме убедио о твоме наіпогрешниіему мнењу, и ти ћеш бити жртва свога нерасуђења; твоіа ређимента, подељена тобом и њиме, биће грабеж странака и сплетака, и од тада, не бих се могао надати да ћеш и кад моћи што добро учинити.

Одликуі твоіе старе капетане, често их питаі за савет, и договараі се с њима, убеди их о приіатељству и поверењу твоме. Буди потпора, приіатељ и отац младим официрима: воли остареле ниже официре и старе воінике, говори им често и вазда с добротом, питаі и њих каткад за мнење: старешина овако остаіе у век популаран и мио, ово іе мени често користило.

Поучаваі, дубоко испитуі све официре из твоіе ређименте: ако ово не будеш чинио, ти ћеш се увек варати; ти не ћеш никад моћи да разликуіеш скром-

ност од немања дара; ти ћеш мешати поверење које им снаге улива са празним разметањем; жељу за ред са опасном злотворношћу; љубав према правди и добру са доношењем речи и опадањем, за жељу или неизмерно частољубље; напредовање са неосетношћу и непопуштањем, суровост са наглошћу; ти ћеш веровати у савете, које ти лажно или из интереса донесу, а одбацићеш оне што ти их поштење и истина нуди; ти ћеш мислити да награђујеш врлину, а оно ће то бити само сплетка; држаћеш да заклањаш и чуваш дарове, а оно ћеш само хвалити и бранити сенке њихове.

(Продужиће се.)

Положаји.

Написао Лер.

(Продужење.)

3., **Дужина положаја треба да одговара броју силе одредове.** Кад је дугачак положај, резерва је слаба и положај се може ласно пробити (Ла Ротер 1814 г.)[1]). Кад је кратак (Маратон) није могуће у један пут увести за напад много војске, одред је у страху да га не побију део по део.

4. **Крила треба да су што је могуће боље осигурана од захвата,** т. ј. прислоњена у каки му драго земљишни предмет: **приступан,** у ком се случају заузимље војском, **неприступан,** када се к њему само крило примакне. Шта је боље: или имати на крилу приступни земљишни предмет или неприступ-

[1]) Наполеон је имао 40.000, а положај имађаше $2^1/_2$ сахата дужине. И Ла Ротерску битку Наполеон је случајно био.

ни? Ово се питање не може безусловно решити. На прилику: да ли ie боље примаћи крило уз море или не; решење се ово наивише условљава тим, ко морем влада. У опште треба приметити, ма како да су нам крила осигурана, обилажаі ie у већину случаіева могућан. Воіна историіа казуіе нам, да нема таквога положаіа, коіи сс обићи не може. Као изузетке можемо споменути само Торес-Ведрас (1810 и 1811) и Калдиіеро (па и ову последњу обишао ie ђенерао Бунапарта). После овога ie очевидно, да право средство, коіим се можемо осигурати од обилажења, не стоіи толико у овоі или оноі користи, што нам земљиште даіе — **колико у брижљивоме чувању крила и у искусноі употреби резерве.**

5. Земљиште **пред положаіем** треба да помаже воісци предусрести непријатеља ватром, и то на великоме одстоіању; даље, не сме помагати непријатељу као заклон, и да ie принуђен **наступати** уским фронтом, у стешњеноме реду.

6. Земљиште **на положаіу** (т. і. лице положаіа), крпіући воіску од погледа и зрна непријатељевих, треба нарочито да помаже прелажење (у удесноме тренутку) у наступање, по могућности широким фронтом, дакле, као што ie горе примећено, треба да се састоіи из одвоіених гомила земљиштних предмета и са довољно широким просторима међу њима. Положаіи, заклоњени с лица приступном препоном, дозвољаваіу само пасивну обрану, дакле удесно само за слаб одред, кад се ода њ иште да уздржава много већега непријатеља (на прилику заступницом).

Велики одред оваки положаі не тражи. Закраћуіући наступну снагу, он у исти мах не осигурава

браниоца, іер као што то воіна историіа прича, непријатељ их обично недирнуте обиђе (положаіна система; Фридрих у седмогодишњему рату).[1])

7. Земљиште, коіе положаіу самоме даіе заклона резервама, не треба да закраћуіе ни управљање њима, а нарочито да не спречуіе слободно кретање у свима правцима. Ето с чега разне препоне, коіе положаі секу (као на прилику іаруга Миленфлиска на положаіу код Фридланда, или Плауенска іаруга, другога дана борбе код Дражђана), треба брижљиво избегавати, осим ако има довољно путова.

8. Земљиште **за леђима**, коіе има одвоіене групе предмета ал помажу добро обрани, — не треба у исто доба да спречаваіу слободно одступање у што ie могуће ширем фронту (Фридланд 1807, Липиска 1813).

Но оваквих положаіа, коіи би свима реченим захтевима одговорили, — у природи нема. Ка овоме иделноме положаіу наіближе стоіе ови: положаі код Ватерлоа (1815), коіи изабра Велингтон пред Врислом; положаі код Краоне, коіи заштићаваше корпус грофа Воронцова у 1814 год.[2]) Суштина ствари и стоіи обично у томе, да се од свиіу положаіа (на коіе наиђосмо) изабере **наібољи**, т. і. такав, коіи би наіближе од свиіу одговарао захтевима идеалнога положаіа, и на послетку, ако времена буде усавршити положаі, т. і. уништити му махне; ово се чини или ваљаним распоређаіем воіске на њему (на при-

[1]) Ниіе наізгоднііи положаі онаі, коіи ie наімање приступан, већ онаі, што наівише непријатељу прети.

Пексан.

[2]) Опис и разговор о овоме положаіу доћи ће ниже.

лику, да се заштити не заклоњено крило приближи се њему резерва или део њен; **воіска и земљиште уопште допуњуіу іедно друго**), или шанчевским пословима, коіи се деле на **активна**, уређење удесних путова у свима правцима, и **пасивна**, уређење што се тиче утврђења и разних препрека наступању непријатељскоме. На прва средства треба особиту пажњу обратити.

Положаіи су или: одвоіени предмети (малени положаіи), или скуп од неколико земљишних предмета (положаіи за веће снаге), или на послетку, простране препреке (реке, низ брегова.....) тако зване браничке линиіе.

Заузимање, напад и обрана одвојених земљишних предмета.

1, Насипи, канали, ровови, іаруге

могу послужити као заклон стрелцима и њиховим резервама, у опште за ситниіа густа одељења а само у ретким приликама и већим одељењима (усечен пут у положаіу код Ватерлоа; насип железњака у борби код Ваіцена). Насипи по негда заклањаіу артилериіу, ако им висина ниіе велика ($2^1/_2$) или ако су у њима прорези начињени. Тада они у опште отежаваіу кретање, а по негда (насип 1·0 висок с ровом 2·0 широким) и са свим заустављаіу коњицу и артилериіу, тако да іе пролажење преко њих могуће само на мостовима и нарочитим построіима за спуштање.

У борби код Санта Лучиіе (1848), узрок пропасти 60.000 Сардинаца против 20.000 Аустриіа-

наца (коіи беіаху на дужини више 1 сахата протегнути) стоіи іош у оним тешкоћама, на коіе наиђоше Сардинци наступаіући земљиштем, коіе беше свакоіако испресецано лавиринтом насипа, састављених све из самога округлога камена. Овака земљишта, истина су удесна као заклон, ал треба знати да за онога што наступа не вреди толико заклон, колико што іе могуће лакше и брже кретање.

2. Висине.

Висине помажу браниτељу своіим надвишаваіућим положаіем, па дакле и заклањаіу воіску, а олакшава преглед снаге непрііатељске. **Што се ватреног оружіа тиче**, ту треба приметити, да іе на неравноме земљишту снага ватре у опште мања, нарочито при пуцању одоздо на више. (Продужиће се.)

ТАКТИКА ДРАГОМИРОВЉЕВА кроз 10 дана ући ће у штампу и биће готова наідаље до 15. Марта. Препрека никаквих нема и књига ће за цело изићи. Молимо гг. скупљаче да похитаіу. Рок уписивању продужуіемо до конца Фебруарніа.

Београд, 16. Јануарніа 1868.

ТРИ СРПСКА ОФИЦИРА.

Ми шиљемо „Воіина“ свима досадашњим уписницима; ал коіи не би имао вољу држати га, нека нам одмах врати. У исто време молимо дужнике од 1867 год. да нам новце што пре пошљу.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 4 1. Фебруара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Писменост у нашој војсци. — Велити или Волтижери, од Аншора. — Руска војна снага. — Обилажење какве војске или позиције. (Свршетак). — Поправка.

Писменост у нашој војсци.

(Продужење)

Писменост је **читање с разумевањем** а уз то **писање речи и бројева.**

Читање је условљено познавањем писмена или свију гласова које један језик има. И с тога је потребно прво научити све гласове и звуке у језику — писмена —, па тек после прећи на право читање.

Но опет најтежи је посао при учењу овога — узазнавање гласова и састављање њихово, да се реч склопи. И баш та тешкоћа је и узрок што се свакојако труднше људи од струке да пронађу начина, којим ће их најлакше разликовати и упамтити ученик, а особито онакав, који није навикао на тако танке разлике — гласове. Разни се правци узимаше, и сваки има својих особина: неки претпостављају више мишљења — теорију, други више механизма — практику.

По нашему мнењу оваі би последњи начин био

удесниіи за наше воінике. Іер су то људи, коіи нису навикнути на много мишљење; особито на оно теориіско цепање речи, коіе он никад ниіе ни помислио да дели. И ових механичких метода има више. Ми ћемо узети іедну, коіу употреби Маіор Лишин командапат іедпога резервнога рускога батаљона.

Но ово што ми рекосмо, да ћемо изложити механичан правац іедан, никако нека не разуме ко, да ми с тим іош и мислимо, да треба солдата одвоіити од прилике, у коіима би га могли на сопствено мозгање подстакнути. То не. Баш ми смо за то да воіник, а особито наш, ваља свуда а и овде много да мисли.

Простоме се човеку наібоље допадаш, кад му оно што кажеш одмах изнесеш и да види. Да боме практичан човек искуство и воли. А то већ не дозвољаваіу му стари начини учења, коіи га само гоне да папагаіски на памет научи писмена, а тако исто и тешко сриқање и читање. — Ево с тога дакле ми узесмо баш оваі пут, коіим ћемо и неосетно увести воіника у круг, у коме му само његово размишљање и разумеване помаже и вреди. —

Оваі пут, коіи ћемо сад показати, показао се као врло лак и удесан, коіим се изучи велика множина људи.

И ми ћемо изложити ову методу речима самога Лишина.

Од 1270 новаілиіа научише 420 читати и по мало писати, 650 само читати, 180 знали су писмена и слогове, а 20 ништа нису научили. Ал ови су тек неколико недеља били у батаљону.

Ми мислимо да сада већ нема тога, ко не увиђа

неудесност учења: аз, буки, віеди; прем да таі начин іош на много места живи. Изучити азбуку по познатоме: а, бе, ве, де, ге, итд. и за тим прећи на срицање опет іе неудесно, іер іе ђаку наравно ближе и природније помислити, **бе-а** да іе **беа** него **ба**.

Много іе дакле савршеније изучавање азбуке по звуцима; њиме се много брже прелази са анализе на синтезу. На првоме часу ми рашчлањавамо реч пред свима и тек тиме га убедимо о простоти ствари.

На прилику узимљемо реч **роса**. Њу делимо (заједно с ученицима) на две речице **ро** и **са**. Па сваку опет ову на звукове **р и о**, па **с и а**. Саставивши ове поіедине гласове, добиіамо наіпре две речице (слогове), а обе оне іедна поред друге изговорене казуіу саму реч **роса**.

И после овога преће се на учење буквара. Но пре овога ми ћемо показати његову штицу.

Две дрвене четвртасте дашчице по 1^m дугачкэ и 3 сантиметара дебеле, утврде се (танким шипкама гвозденим) на $1^1/_2$ десиметар даљине іедна од друге. У странама тих дашчица (што су іедна према друа гоі) тестером се исеку по сантиметра дебеле браздеу коіе се после умећу писмена, и могу се по вољи повлачити лево или десно. Писмена су на белоі тенећци црно и іасно насликана. Свако писмо има своіу за се тенећку*), коіа іе 16 сантимет. дугачка (15 сантим. високо іе писмо, и по пола сантиметра тенећка се увлачи у изрезане стране дашчица), а

*) Начинити од сваког писмена бар по пет комада.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

широка до 15 сантим. (то зависи од према висини писмена сразмерне ширине његове).

Справу ову заједно с писменим звањемо познатом речи **штица**. И она треба да се тако према ђацима држи, какоће сви видети намештање писмена и њихово помицање. —

Напре се показуіу свима почетницима гласна писмена **а, е, и, о, у**; и то све на штици.

Кад*) су гласна писмена по штици тврдо упамтили, онда им одмах ваља показати да та иста писмена умеіу и написати. За ово ваља сваки почетник да има црну таблицу са писаљком, и на њој ће им каплари написати гласна писмена. Под надзором упражњаваће се у писању томе.

И тек кад су гласна писмена тврдо упамтили, и умеіу их на таблици написати, — тад тек ваља прећи на слагање **гласних** са **сагласнима**. Узимљемо слово **мм**, и слажемо речицу (слог) **ма**. Поред ове речице метемо још једном речицу **ма**, и терамо ђаке да ће прочитаіу и помичући ће по дашчицама к првоме све ближе и ближе, терамо ученике да сваки час изговараіу за себно ове речице, и све брже док наизад на штици поіави се реч **мама**, коіу сви знаіу шта значи. Већ овај један пример довољан ће, да да јасноға поіма о целоі системи учења.

Чим ово разумеіу почетници, одмах им ваља написати на њиховим таблицама — слово **м**, и терати их да покушаіу да напишу реч **мама**, коіу на штици видеше.

*) У Лишиновоме буквару не стоіи и начин, како ће учио и писању. И нама се чини да ће овај начин, што га ми предлажемо бити згодан. Иначе он ће познат из „Буквара за старо и младо," што 1862 изађе.

Који би хтео да се овим начином учења користи, добиће следећи пут цели буквар Лишинов, који је удешен доста постепено.

О овоме учењу вели Мајор да је он приметио да су му у батаљону и с тога лако учили, што су то све младићи били. Таман као што су наши војници. Напре је приметио успеха код најмлађих војника.

Страшно пак више против задавања лекције у буквару, коју мора новајлија да научи па ма шта га стало. Са овим начином не може се сложити здрави разум никојега доброга учитеља.

Ако међу војницима буде људи слабијега дара, тада такве ваља предати особито стрпљивим капларима.

Но опет треба се сетити онога, што прошлога пута рекосмо, — успех може само онда бити, ако сви каплари познају тачно све појединости овога начина учења. Сваки каплар треба да је убеђен, да ако ученик нешто не разуме, то није узрок, што **он није кадар био** да то поима, већ што **му учитељ није умео** јасно да каже. —

Лекције не треба да су дугачке. Сахат, сахат и по на дан, довољно ће бити, да се покрене знање у војнику. Лекције ваља прекидати читањем какве приче или каквим простим задатком, који ће ученици у глави решити. Ми понављамо: занимање ваља да има такав карактер, да се људи са задовољством скупљају на учење. Овим је већ успех за половину осигуран.

Наши војници из влашких крајева, треба прво да науче српски језик, па тек после да почну учити читање.

При овоме обучавању може се људима говорити по нешто и о њиховим дужностима воіним. Протумачити им оченаш, коіи ваља да напамет науче; ал осим овога, ничему другоме на изуст не треба их учити.

Само се по себи разуме да учење ово као и све друго ваља полагано, стрпљиво и постепено да иде. Стрпљење іе душа свакоме послу.

(Продужиће се.)

Велити или Волтижери.

Од Аншора.

—

Велити у Римљана беіаху правилна лака пешадиіа, коіа чињаше део у леђиіону, и били су у почетку са свим оно што волтижери ту скоро беіаху. Исто тако ђенерао Г. Водонкур пишући о овоме предмету, рече е су велити исто што и волтижери. Мисао о велитима покренуо іе центурніон К. Навиіе, у опсади капуе, 213 пр. Христа. Он іе предложио да се она уведе, да би тиме оіачао слабу римску коњицу, коіа беіаше позната као неспособна да се бори са капуанском коњицом. Проконзул, главни воівода К. Флавиіе, усвоіи ову мисао и заповеди да се одаберу наіхитриіи и наііуначниіи леђиіонари, коіи имађаху наілакше браничко (оклоп) и нападно оружіе. Њих обучише да следе кретањима коњице. Сваки коњаник доби по іеднога оваког одабранога пешака. Он іе могао лако скакати на коња, и седео іе иза коњаника при путовању, а силазио на земљу у борби. Резултат ове комбинациіе беіаше

сретан, и од тада победа не избиваше из оіачане римске коњице.

Па при свем том ово не беіаше прва лака пешадиіа у римљана. Они имаћаху много пре тога стрелце, коіи вршише своіе оделите послове са особитом вештином у свакоі грани устроіства воінічкога. Но тек у опсади Капуе разумеде се іасно њихова корист, њихово усавршено изображење и њихов увећани броі. Старих **рорера**, или лаке пешадиіе, беіаше само 620 људи у свакоме леђніону, коіи броіаше од прилике 4200, т. і. іедна седмина, — одношаі врло приближан ономе, коіи іе усвоіен у Русиіи, Аустриіи, Прускоі, Врапцускоі и Италиіи — између лаке и линиіске пешадиіе. Овако вели іедан Пруски официр, коіи ту скоро критички сравњиваше европску пешадиіу.*) После опсаде Капуіине, поменути већ **рорери** добише име **велита**, и нарасте им броі на 1200 људи у леђніону или на две седмине. Т. і. у епоси наісавршенніег устроіства римске воіске, правилна лака пешадиіа управо рећи беіаше саразмерно многоброінніа но у и коіе доба пре тога. И велити задржаше ову своіу саразмеричу све дотле, догод траіаше стара римска снага и надмоћніе њихнога начина. Међу тим кад Рим поче опадати, помоћне трупе іахачке и пешачке заменише стару правилну лаку пешадиіу. Контингенти становника Балеарских, Крећани, Траки и други наіамници заузеше наіпре од чести а после са свим место велита. Републикански Рим, коіи пре Августа беіаше свима осталим народима оно што

*) У прошлоі години „Воіни“ броі 11: „Іевропска лака пешадиіа“. Пр.

Бунапарта према другим воіводама (пре но што беіаше увео савршено царски начин), — освоіан мудрошћу и снагом своіих установа, своіим даром искусан и користан: постаде као и Наполеон господар увећаним своіим средствима и своіом снагом у људма и материіалу. У то доће трніумф іачине природне, и механизам бездушнога начина паде пред њу. Може се рећи да воінička надмоћност Рима почиње са савршеним развићем њихове пешадиіе, и да та величина с овом пропада.

Галске или келтиіске воіске по Левиіу, век пре Хр., имале су велита или волтижера. Цезар нам прича да Ђерманци, кад их затече нова ора, такође ову воіску изводише у поље. Тацит пишући на свршетку првог века по Христу, потврђуіе да оваке воіске одиста имађаху Ђерманци у своіим биткама. И Вегеціе, „ова сіаіна звезда воіске римске," у своім „упутима воіничким" врло лепо спомиње њихову оделиту тактику; ово іе писано од прилике три века после Тацита. Бунапарта, први конзул, за време последњих година републике, уводи компањиіе волтижера или велита нових. Две мисли утицаху на ово: іедна беіаше политичка, друга воінička. Он их изабра између људи, коіи беіаху врло малени за лаку или линиіску пешадиіу, и тако употреби сићушне људе: њих тада беіаше при попису више од 40.000 на броіу, и њаху уз топове. Шта више, са своіе лакоће, они беіаху способниіи за своіу службу, коіа се састоіаше нарочито у брзоме кретању с коњем; посадивши се иза седла натраг, на свакоме коњу сеђаше по два човека. У Белђиіи сенатор Бантон предложи да се

установи једна волтижерска ређимента, за време рата Мехиканскога, и доиста и образована је била; али је сумњиво да ли ова војска игда изврши свој одељити задатак. Волтижери нису уображење, већ Римљани су показали колико се може њима користити. Они су били признати (као што баш сад доказасмо) као врло важан основак војничкој снази у вишине старих и нових народа. Али да би их учинили онаквим, какви би требали да су, ваља имати доброг вишега погледа, паметан избор и пажње, какву не имађаше до сад никаква администрација Сједињених држава. (Продужиће се.)

Руска војна снага.

(Продужење.)

Каквоћа се Пруске војске не може да определи, јер, може се казати, она тек у војни постаје, и дух јој се подиже не у мирно доба, већ на самом ратишту; као хамелеон она може бити овака или онака у разним приликама: врло добра после првих незнатних успеха, а врло рђава опет после прве несреће. *)

За успех овога система, где је цео народ војска, није довољно само благородство: нужно је још, да влада има поверења у народ, да је територија

*) Да каквоћа Пруске војске није нормална, види се већ и по томе, што су тамо, обратно свима општим појмовима, најмлађи војници, и другим речма рекрути, најбољи; Пруски солдат што је старији, тим је гори и преводи се у резерву — као човек, који је већ много од свог заната поборавио.

ограничена, земља насељена, путови добри; осим тога друштвено устроіство да іе правично, опредељено и у своіоі радњи стално, да се може свакоме іош напред место да определи и да се сваки за кратко време у ред воіника може да уврсти; и наіпосле хоће се за то и доста памети: да сувише себе не преценимо, кад изводимо народњу воіску у боі противу старих изучених полкова, и да се у рат упуштамо само у краіњоі нужди и то по што смо снагу своіу до последњег човека прикупили. Но овако упињање, разуме се, не може дуго да траіе. Сазиваіући у іедан пут на оружіе све, коіи су способни, да га носе, Пруснја се може да сравни са човеком, коіи на мегдан излази само са іедним метком; ако првим хитцем противника не обори, остаіе пред њим безоружан. Противу државе, коіа се не може лако и у іедан пут да обори, као што іе Француска — Русніу да и не спомињемо —, навала Пруснје била би као летњи пљусак, кога си се савршено избавио, кад се првога крова дочепаш. У самоі ствари Пруско іе устроіство чисто бранично; Пруснја сама без савезника іош и данас нападно би могла да деіствуіе само у своіоі земљи, у малоі и великоі Ѣерманніи. Систем Ландверацa историски іе само у Пруснии па ту іе само и остао.

У устроіству Аустриске воіске нема ни мрве општега типа, оно іе израз наіжалостниіих услова, коіи држе ту неприродну монархніу. Аустриска влада учинила се неприродном снагом да створи воіску, без коіе неда се ни помислити; и, ваља говорити истину, ни коіа воіничка управа у Іевропи ниіе показала толико ревности колико доследности

и разумевања у стварима; и труд іоі іе награђен сіаіним успесима према тешкоћама, коіе іе имала да победи. **Аустриіска** воіска одиста суштаствуіе.

(Продужиће се.)

Обилажење какве воіске или позициіе.

(из Lallemand-a).

(Свршетак из бр. 1. ов. год.)

Кад се у власти има само нужни броі трупа за одбрану фронта, позициіе и образовање неопходно нужне резерве, онда ниіе могућно поставити степенасто на крилима оделење.

Образовање ових оделења ниіе од толике решаваіуће важности као што іе резерва, и то нарочито за малу воіску, коіа мали простор заузимље, а особито кад іе она — резерва — састављена из великог дела кавалериіе; іер ова увек може, због поіединих маневара, коіе чини противник да би іедно или друго крило обишао, марширати к њему с претњом, и да му исто тако живо и брзо нападне іедно његово крило, као што би то могло учинити іедно оделење, коіе би у напред нарочито било постављено у степенима на краіевима одбранителне линиіе.

У подобном случаіу резерва треба да гледа да се од позициіе не удаљава, да би у стању била да у време дође на точку, коіа би њено присуство захтевала. Женіски официр, коіи има обрану іедне позициіе да уреди, треба да уме употребити и наместити резерву како ваља.

Кад трупе, коіе се бране, нису у стању да противстану насртаіима непрііатељевим, и његовим ма-

неврима, или кад при једном јуришу не могу да одоле његовом противљењу, онда треба, кад се мисли да је удесан и решителан трепутак, дати знак резерви да наступа, која је јединствено и опредељена за допуњење оштећених сила, и тако да се постигне предпостављена цел.

У свима врстама борбе прве трупе, које у борбу наступе обично су ослабљене, сатрвене и расторјене (дезорганизоване) нарочито кад је борба дуга и крвава, и, у овом случају, победа биће, готово увек, онога, који буде у стању да последњи учини усиљавања, или који последњи буде нове трупе у борбу извео.

Због тога не ваља резерву одмах у почетку дејства у борбу уводити донда, док задатак, који се има испунити, не превазилази снагу и средства борећих се; али тако исто не треба сувише држати резерву у недејству, до исцрпљења свију сила борећих се трупа, јер резултат, који се очекује, узимањем резерве у дејство, треба да буде основан на садејству са истим трупама, и на наслон који је у стању да им она даде; иначе, ако би она имала сама да сноси тегобу целе борбе, она ће несумњено клонути као и друге трупе.

Резерве, не чинећи непосредни део тела битке, требају да заузму такво местоположење, одакле ће моћи се оне лако моћи двизати напред, без да буду икаквом препоном терена заустављане, нарочито када их обстојатељства у крајњој нужди буду потребовала.

Постављене врло далеко, оне би касно приспеле, било да одрже равнотежу борбе, у случају преваге, било да доврше победу, у случају успеха;

непријатељ пак имаіући времена да дође к себи, скупиће своіе трупе и ступиће у нову борбу, где ће срећа бити само на страни онога, коіи буде могао са новим трупама да противстане противнику.

Догађа се по некад да резерве, одређене да подпомогну позиције, нису непосредно туна постављене, било због обстоіатељства, било због месности; али ма какав био мотиф, ове резерве не треба да буду іаче удаљене од позиција, коіима оне мораіу у помоћ ићи, у случаіу напада, него што ie непријатељ од ње, осим ако би ове позиције биле саме собом доста іаке, те су у стању да противстану непријатељу док іоі и резерва у помоћ непристигне. У противном случаіу, ако ie немогуће да резерве дођу пре свршетка борбе, боље ie савршено терен уступити противнику, скупљаіући се постепено к резервама своіим, него ли бити поіединце потучен.

Ми смо, мало више, казали, да би се могли преухитрити маневри, коіи иду на обилажење іедне воіске или позиције, постављаіући степенасто оделења позади крила поради њиховог потпомагања, или, у њиховом недостатку, чинећи употребе, за исту цел, с резервом, када се може мислити шта смера непријатељ са његовим маневрима. Али, ако, или због природе терена, или због неопростиме небрежљивости предњих стража, ова двизања остану непозната до трепутка кад непријатељ живо нападне, и кад се мисли, да резерва не ће моћи да има доста времена да спречи трупама, да не уступе терен коіи су браниле, треба се дакле побринути да се задобиіе доста времена, и да се учини промена фронта у части трупа с крила нападнутих.

Ако се на истом терену, коіи се заузимље, налази іедна згодна точка за успешну обрану, ваља іе без двоумленьа бранити, коштало шта коштало; и, у противном случаіу, пошто іе извршена промена фронта, напасти баіонетом на непријатеља, ако іе могуће. Оваі маневар даіе резерви времена да стигне на време іош, и, ако іе фронт само мало или од части у опасности, ваља ићи у помоћ нападнутом делу, са већим делом свога тела, узевши увек, по могућности, такав правац, како да се непријатељ заузме с крила и да се одбиіе.

Погрешна е идеіа, кад се мисли, да се може средством іедног испадаіућег угла, коіи іе іош унапред спремљен, преухитрити маневар, коіи има у намери, да обиће іедно од крила; оваі маневар само с' места приуготовљава опасност, и треба да буде употребљен само код трупа малога броіа, и кад се ради да се учини какав маневар за добивање времена.

Испадаюћи угао, образован из крила и фронта, ниіе ни брањен ни заштићаван с' никоіе стране; ако га непријатељ пробиіе, то ће он лако сатрти и іедно и друго, коіи се нимало неподпомажу, и немогу се дизати, без да неизгубе међусобну свезу, и услед тога образоваће се отвор између њих, коіи неће пропустити непријатељ, а да га не ползуіе.

Оваі недостатак движности, коіи іе неодвоіим од хрђавог распоређаіа, даіе противнику лакост да обилази, без опасности, крило части коіа куку образуіе, и да туче са маљим броіем трупа многоброіније трупе, коіе су лишене могућности да се у свима правцима движу.

Кад ie претња са више страна у iедан пут, ваља остати на концентричноi точки разних напада, те да би се са те точке могло успешно ићи на супрот непријатељским колонама, и потући их оделито; али треба за ово, као што смо ми већ казали, употребити велику брзину, и тренутак треба да ie тако добро изабран, да борба са првом колоном буде сигурна, и у случаiу несреће, да бы могла задобити своiу одступну линиiу, пре него би друге колоне досегнуле ову линиiу и туна се утврдиле. Разуме се, да колона, коiа наiвише прети одступању, треба да буде прва сатрвена, да неби ie непријатељ у забуну довео због њених комуникациа, коiе би могао пресећи, ако би се потукла друга коiа колона, па ie с' овим принудити да изнова узастопце иде.

Корист добивена над iедном колоном води непремено погрешкама других и даiе наiвеће пространство следећим маневрама.

Успех таквог предузећа зависи од погрешака поiединих непријатељских оделења, кад ова неби била на близу да сагласно деiствуiу и да се узаимице подпомажу.

Овакво предузеће треба да буде основано као и свако друго нападно:

1-во На сигурности одступања;

2-го Одма с места погодити тренутак извршења његовог, да би се дошло на време, те да се униште и развиiу комбинациiе његовог противника;

3-ће Неудаљавати се млого од средсредне точке своiих собствених двизања, да би лако могао прећи с iедне точке на другу; и

4-то Изненадити (фрапирати) силом, и нетреба

се бацити с једне колоне непријатељске на другу пре, него што је свршено уништење прве.

Најпосле завршићемо са овим посматрањима:

Ако су узме, да је војска, која иде другу да обилази, бројем сразмерна овој, делећи своје силе, она ће бити бројем слабија на свакој претећој тачци од свога противника; док међутим онај, који је у позицији, и који држи своје трупе у скупу, може лако преместити већи део својих трупа на опасну тачку, или може, простом променом фронта, начинити линију, где се непријатељ надао да наиђе само на крила. Очевидно је, да ће онај, који је на тетиви лука постављен, који мора његов противник да опише, да би га обишао, преухитриће свакад овога, имаћи увек да мора краћи простор прећи од онога који напада.

Ове су користи тако велике, да само велика бројна сила може им контрбаласирати.

Јован Мишковић.
подпор. артиљерије.

ПОПРАВКА.

У претпоследњему броју поткрало се више значајних погрешака код чланка „Положаји“. Пошт. читаоци нека изволе поправити.

На стр.	44	у	5	врсти	одоздо	стоји „у“, а треба „уа“.
„	45	„	9	„	одозго	„ „ову“, а треба „оваі“.
„	45	„	6	„	одоздо	„ „приступном“, а треба „неприступном“.
„	46	„	4	„	одозго	„ треба пред речи „положаіу“ још реч „у“
„	„	„	14	„	одозго	„ стоји „спречаваіу“, а треба „спречава“.
„	„	„	20	„	одозго	„ стоји „Врислом“, а треба „Брислом“.
„	„	„	47	у наслову стоји „іаруге“, а треба „удубљени путови“.		

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МИСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 5 10. Фебруара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Писменост у нашој војсци. — Положаји, од Лера. — Суваров. — Ратовање у средњему веку. — Новине.

Писменост у нашој војсци.

(Продужење)

—

БУКВАР.

УПУТ УЧИТЕЉУ.

(по начину Лишиновоме *)

Не дозвољаваите да вам војници уче азбуку редом; много је боље да најпре тврдо упамте гласна слова. По што их ученици добро изуче и свикну им писање, тек онда пређите на састављање гласних слова са сагласнима. У првим часевима склапаите реч по реч само, доцније и читаве изразе. После свакога новога писмена и речи, које им на штици покажете, одмах нека настану каплари око људи да их изуче да то и напишу. Слова нека се изговараіу само звуцима бб, вв, гг, дд... — Ове лекције што ћемо сад изложити, доста су постепено и следствено удешене, — с нарочитим обзиром на звукове слова. Сваким часом више се и више речи уме да

*) Мисао, да се у исти мах и писање баш овим начином учи, као што је познато, узео сам из „Буквара за старо и младо."

прочита и **напише**, а ово мами ученика, и учитељ може све разноврсније речи да избира. При читању сваке нове речи, учитељ се вазда стара да изазове мишљење у ђаку; тим се начином они умно развијаіу.

Слова се углављуіу у описати оквир, и да би се брзо могла наћи, ваља начинити сандучић са 30 гнезда; у свакоме іе бар по пет іеднаких слова. За време сваког часа, ваља ученицима показати, коіа су то слова и речи и у њиховоме буквару. Корисно іе, да се ученицима отпочетим начином све до краіа тера. Іош у почетку учитељ ваља да одвоіи оне, што већ знаіу азбуку, ал су іе научили другим начином; њима ваља дати нарочите учитеље. Многи су се учили по аз, буки, віеди итд. и ове не треба из нова учити другом начином, већ их оставити да тим и довршс, наравно под засебним учитељима; но и они на свршетку семестра ваља да су научени и читању и писању. Прелазећи на нову лекциіу, старе поновити.

За прво читање ми предлажемо „Буквар за старо и м. адо," од М. Іанковића, што изађе 1862 у Београду. Наградило га „Друштво србске словености."

1-ва лекциіа.

Изучавање се почиње гласним словима

А, Е, И, О, У,

и покаже им се како да их и напишу на своіим таблицама.

2-га лекциіа.

Понови се прошла лекциіа и према

И стави се іош и полугласно

І, покаже се разлика у гласу,

и начин како се ово слово пише. За тим склапање ових простих речица:

Аі, іа, еі, іе, иі, іи, оі, іо, уі, іу.
Ау, уа, еу, уе, иу, уи, оу, уо, ао, оа.
ае, еа, аи, иа.

3-ћа лекциіа.

Понове им се обе претходне лекциіе и покажу полугласна

Љ, Њ, и начин како се пишу.

Па онда

Ља, аљ, ња,ањ, ље, ељ, ње, ењ, љи, иљ, њи, ињ, љу, уљ, њу, уњ, њо, оњ. —Њоі, іоњ, љуі, іуљ, љаі, іаљ, њаі, іањ, љеі, іељ, њеі, іењ, љиі, іиљ, њиі, іињ, њуі, іуњ, љоі, іољ.

4-та лекциіа.

Састављаіу се гласна са М и Н.

Ма-ма, мо-іа, и-ме-на, іа-ма,
іа-мо, на-и-ме, ма-іа,
мо-іу, ме-па, ме-ни, на-іа,
му-іо, не-ма, ми-не. іа-на.

И покаже им се писање овога.

5-та лекциіа. Слово Л.

Ла-ни, ма-ли-на, ли-му-ни, ми-ло, мо-ли-ли,
на-ли, ми-ла-на, ни-ли-му, ло-ми, ло-ми-ли.
Ми-ла мо-іа ма-мо и на-но.

6-та лекциіа. Слова Б и П.

Па-па, Ба-ба, не-бо, ле-по, ба-би, ба-ња, о-бо-и,
бе-но, оп-ле, би-ба, ањ-ба, о-би-о,
по-ље, пе-на, пи-ла, пе-ле-на,
ље-по, не-па, ли-па, не-ле-па.
На-на по-љу-би-ла ње-на Ми-ла-на.

*

7-ма лекција. Слова Т и Д.

Те-та, у-да-ла, да-да, де-те-та, та-те-де, та-те, лу-а-да, ад-ад, те-де-та, та-де-те, По-ле-те-о би-је-ли де-до. У-би-ли То-му. На-ма је бол-но де-те.

8-ма лекција. Слово Р.

Ба-ра, ра-на, ба-ре-но, бр-до, ба-те-ри-ја, бу-ра, ра-ло, ло-ра, ор-ли, ор-да, пе-ро, пе-ри-на, по-те-ра, пе-ри-ља, ри-ба, ре-ка, по-ро-ди-ља, ма-ра-ма, ијут-ро, ју-ри-ли, ја-ре. — Бо-ре де-ди-не. Го-ри, го-ри бе-ли гра-де, и те-би је. . . .

9-та лекција. Слова В и Ф.

Ва-та, во-да, вра-та, вра-на, во-ља, ви-ле, ви-но, др-во, и-ва, мо-ра-ва, њи-ва, но-ва, о-ло-во, пи-во, те-ти-ва, фа-ри-се-ји, фи-ти-љи, фи-ли-не. Ве-ром пре-вр-ну-ли.

10-та лекција. Слова Ж, З, С.

Жа-ло-сти-во, за-го-ріе, жи-ва, ва-жи, са-же-га-о, зе-то-ви, си-ла, ли-са, жа-о му, за-гаж-ња, жа-го-ри, зга-зи, су-зи-ли, жи-ла, бу-се-ње, пр-сте-ње, бре-за, жи-то, си-то, ждре-ло, зла-то, зи-ма, зу-би, из-ба, ло-за, ло-жа, со-ли-ли, љу-ба-ве ти, ли-жу, мо-ра-о, мра-зе-ви, ме-со, но-же-ви, ро-са, о-со-ви-на, ос-па, па-зи, жа-о-ка, жа-ље-ње, си-ро-та, сла-ни-на, уз-ли, ту-жи, у-жи-на, уз-да, фу-ра-жи.

У-се-ви су мра-зе-ви-ма по-тр-ве-ни; се-но лежи у по-љу. Жи-то мла-ти-ли и о-ве-ја-ли. Сла-му ни-смо по-бра-ли, а ле-ти-на сла-ба глад-на. Се-ди де-да у из-би је бед-но смр-за-о се. Су-се-ди су де-ду жа-ли-ли.

11-та лекциіа. Слова Г, К, Х.

Го-ра, ко-ра, ко-жа, ко-за, ко-са, му-ка, му-ха, хаі-ду-ко-ва-ње, аз-бу-ка, а-по-те-ка, књи-га, гла-ва, гла-се-ви, гу-ка-ње, гра-ни, ги-та-ри, ху-са-ри, ду-га, пу-те-ви, ду-хо-ви, жму-ре-ли, иг-ра, ко-ва, ве-дро, ко-ни-та, ка-ва, ха-ло-ви-ти, ка-ли-на, ко-ле-но, коњи, ме-ра, мо-ре, но-ге, не-га, пе-га, ок-но, о-ко, о-ко-ви, о-хо-ли, о-ра-си, ру-ка, ро-го-зи-на, ра-кета, си-гра-ње, со-ха, со-ко-ло-ви, су-хи, фи-гу-ре, ха-ла-ти, хра-мо-ви, ха-то-ви, іа-го-де.

Ре-ка пу-на ве-ли-ки-іе ра-ко-ва; по-ва-та-не по-ло-жи-ли у ро-го-жи-ну. Де-те іе пла-ка-ло. Оі Ср-би-іо гне-здо іу-на-ко-ва. Ву-ци љу-ти. Мре-жама хва-та-смо ри-бе; ма-ло па-де: два ма-ла со-ма са-мо.

(Продужиће се.)

Положаји.

Написао Лер.

—

(Продужење.)

С погледом пак на напад са хладним оружіем: кретање по неравноме земљишту отежава се, но опет не баш толико одозго на ниже, колико одоздо на више. Иначе коњица ће, по приступним странама виса, лакше іуришати одоздо на више, него ли одозго на ниже с тога, што се у овоме последњему случаіу мораіу да уздржаваіу коњи од захуктања. Уопште тешкоће, коіе чине висине кретањима разних редова воіске, — условљене су пространством нагиба, стрменитошћу њиховоме и своіствима земље. Но ниіе могуће тачно рећи, коіи

су то нагиби приступни свакоме роду воіске: іер то зависи од веће или мање способносги њихове за савлађивање препона (битка код Алме).*)

Висине се бране са две разне цели: или да се само на њима бранимо, или да из њих бранимо приступе ка другим тачкама. У овоме последњему случаіу висине се обично промеђу у артилериске положаіе, и поседну се са што више топова, коіе пешадиіа заклања. Висине брани пешадиіа с коњицом; коњица ту може учествовати само изненадним налетима иза висине, кад непријатељ пође іуришати, или га гони, ако іе іуриш одбивен. На самоі висини она може само тада радити, кад іе горе равно и пространо — ако іе брдо дакле **висораван** (Риволи). Артилериіа се обично поставља на наіузвишенијим местима а нарочито са оних страна, коіе испадаіу ван осталога виса и може се дакле отуда добро да бије приступи ка другим тачкама; и ово іе особито важно, кад су стране стрме. Иначе артилериіа треба да іе што више заклоњена од непријатеља. Стрелци се размештаіу иза наізгодниіих заклона: у подножиіу, на самоі страни, или и чак на брду. Пешадиіа се у наівише прилика разлаже у четне колоне (кад затребаіу особито густи низови); она се може распоредити іош у іуришне колоне, па и у широкоме строіу, іер іе на вису заклоњена, и стаіе или на самоі ивици, ако су стране стрме, или

*) На левоі обали р. Алме $^{3}/_{4}$ сах. од ушћа, находе се чврста, стеновита брда, до 100 стопа висока, коіа се са свим стрмо спуштаіу у реку. Па поред свега овога, 14000 Француске и Турске воіске с артилериіом, попеше се на ова брда, да обиђу Руско лево крило.

се у неколико повуче, те да непријатеља дочека живим плотуном у ономе тренутку, кад се он почне прикупљати на ивици темена.... Бојни се ред збија на највежнијим тачкама где је земљиште с преда приступиније или је згодно да се непријатељ прикраде; на другим местима снага се више дели.

Браничка војска на брду каквоме, готово исто оно чини што рађаше у отвореноме земљишту. Према нападачу пак ствар је се у неколико окренула, ал и то само у томе, што се при кретању пешадије на јуриш, батерије постављаіу на удаљеним положајима; изузетак је само кад су стране висине (на коіу се напада) веома стрме (око 5°), где дакле цео терет боја мора пасти на једну саму пешадију (Бузако, 1810). Један део топова непрестано је управљен ка пешадији, што на јуриш иде, те да ioi у средњоі прилици, олакша утврђење на брду (Бородино, Бауцен). Положаі нападачев знатно се олакшава, ако при размештаіу своіих пађе на једно или више брда. При овоме случаіу, бар ће бити једнака успевања ватрене борбе на даљним одстоіањима.

3. Јаруге.

Јаруге заклањаіу војску и препрека су кретању. Колико ће оне имати утицаја на радњу војске, то ће одредити њихова ширина, својство страна и дна; па после то коіа је страна виша: — ако смо посели вишу страну, онда смо веома у добити, јер је положаі тада висина за се, а пред њом се налази јаруга*); иначе ако смо заузели нижу страну, не-

* Грудобран с ровом. Пр.

пријатељ је у добиту, јер он долази с висине, и положај је тада савршено незгодан. Још утицај јаруге на радњу војске зависи од положења њеног према положају који бранитељ поседе: ако се она находи пред лицем положаја, равноодстојно с њиме, тад је јаруга врло удесна препона, у коју се бранитељ прикрити може; ако је јаруга на крилу и управно на њега, добро је, јер се даје осигурати крило; ал тада треба да се јаруга добро поседне, јер се непријатељ може заклоњено привући крилу бранитељевоме. Напослетку најнезгоднији је случај онај, кад јаруга дели положај по дубини (Дражђани 1813, Плауенска јаруга; Фридланд, Миленфлис 1807). Оваких се положаја ваља чувати (тешко је узајамно потпомагање, а по пекад и савршено немогуће; војска је у опасности да је део по део не побију); ако би по нужди морали и оваке посести, то тада треба подићи доста прелаза преко препреке, те да се што је више могуће уништи њен опасан утицај.

(Продужиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

—

Ми радо читамо дела Карлова и Густавова; са радозналошћу разбирамо за сјајне ратове Фридрихове, Тиренове и других; дивимо се великоме духу Бунапартину, — славимо им имена, а воина начела њихова златнима словима бележимо у историју ратне вештине.

Дела њихова остадоше нам од људи истога и сродна им племена. Она су написана језицима оних народа, чији беху то људи, и ми их на тима и читамо. Ту ретко где могадосмо да наиђемо на какав важан славенски воини ауктоpитет, док међу тим чим завирисмо у славенске књиге, ове нам изнесоше своје људе, који са правом могу да уђу у коло тих великих воиних ђенија.

Ако претерују што Славени, то и туђинци; колико је на једној страни пристрасности, толико и на другој, и ми не треба да прве за веће грешнике признамо. А нужно је да читамо славенске књиге, ваља да разбирамо за велике Славенске мужеве; јер док то не чинимо, мислићемо, да ништа великога славенскога немамо — а тиме ћемо себе варати и губити само поуздања.

Славени у својима књигама нарочито осветлише једнога свога великога воиводу, чије име и начела, ако где странци и спомињаху, то увек као маловажне, незнатне ситнице.

Таи човек јест Суваров, који имађаше у своје време таквих воиних начела, какви нико други, а које у данашње доба у велико преотеше маха.

Са тих начела и иначе особитих својстава, савременици његови различно судише о томе тако знатноме човеку: и ретко да још о коме тако противних мњења беше као о Суварову. Воиници га обожаваху, прослављаше га народ, он имађаше и фанатичких поклоника, и строгих судиа и страховитих противника. Једни се клањаху његовоме високоме ђенију, други исмеваху његове особине и шаљиве опхођаје; многи пак гледаху на њ ка на

какву психолоћиску загонетку. У саставима, коіи изаћоше іошт за живота његова и одмах по смрти му, могу се наћи те ретке краіности: у пашквилама, коіе уђоше у Врапцуску и іедан део Ђерманије, представљаху Рускога воіводу, као каквог пола дивљег варварина, као ћениіа, коіи све руши а ништа не подиже, као крвожедног, жестоког; — начиниште од њега плашило за децу. Наівећи део руских писаца са хвалом о њему говоре где има истина помешаних са анегдотама измишљенима или преиначенима. Многе од отих анегдота тако су іако ушле у народна предања, да се сад тешко може распознати истина од уплетених басана.

Ал много беспристрасније суде о прошлости потомци, нег савременици. А Суваров сад већ потомака има. Зато ћемо се постаратати, да ми као потомак у колико іе могуће истинитије нацртамо дела необичнога човека, коіи тако важне воіне улоге играше, и на тако високоме месту беше, и остаде у Рускоі воісци.

Да би што боље упознали ту изворну и особиту личност, нужно іе проћи кроз његово детињство и препратити развиће његова необична карактера. Іошт дуго после Петра великог бораше се Азиіска простоћа и глупост са Іевропском углађеношћу и образованошћу; іошт траіаху старе навике мњења и обичаіи; и лакше іе увек доћи до снаге, нег до углађене нарави, а лагано напредовање просвете не ће никад дозволити, да се ове замене без потреса, брзим снажним скоком. У такво баш време роди се Суваров 1730 год. у Финскоі и ту проведе младићске године своіе. Људи су, више

или мање плод и печат свога времена, а наіодличнији од њих обично носе на себи и наіверниіа печата његова. Тако и Суваров сачува до дубоке старости онаквога печата, каквога у младости доби. Іошт од детињства па и даље кроза цео живот, Суваров иђаше своіим особитим путем, — не оним, коіи беше траг већини пре и после њега. Суварова не записаше іошт из колевке у пук, као што то чињаше већина племића онога времена; іошт веле, да он не беше ни створен за воіника; малечак, сувоњав, беше он прост дечко слабога телеснога склопа. Отац његов — и ако сам беше воіник и ђенерао — опет назначи свога сина за грађанску службу и даваше му прилике за учење іезика и других наука. А млади Суваров показиваше и воље за учење и способности памћења. Он беше жива и одважна духа и іошт за рана опажаше се у њему необична тврдоћа карактера. Све књиге, коіе му до руке долажаху читаше он са великом жедњом; особито іе волео Плутарха и Корнилиіа Непота: такво читање дигло га іе до великих мисли, уселило у њ частољубља и жеље за славом. И у 10-тоі години већ мишљаше, како да велики човек постане. Не гледећи на своіе васпитање у мирним наукама и вештинама, горео іе у љубави према іединима воіника — мишљаше, да ће ту до наівеће славе и величине доћи моћи. Стари іунаци одушевљаваху га: Александар, Цезар, Ханибал іош у раним годинама постадоше љубимци души његовоі, а историіе дела њихових, беху предмет његовога непрестанога изучавања, и пробудише му жељу, да би кад тад њима подражавати могао. Од новиіих особито іе волео хра-

брога шведскога краља Карла XII., коме беше много у карактеру сродан: имаћаше исте смелости, оне неустрашивости, тврде ка жељезо воље и уроћеног господарења над другима духовима. Његову љубав к науци примише сви са живим учешћем, и тако он спреми себи доста готовине, коіа му доцније у више прилика користоваше.

Тако проведе Суваров срећне младићске године, а отац, забављан многим другим пословима, ретко беше близу сина свога, па іош и не знађаше каквим духом дише он. Особити случаі разіасни му то. Млади Суваров беше тек онда срећан, кад могаше без препреке, да проводи сво време међ књигама и цртежима; ретко излажаше он пред људе или друштва, с тога іе добио неке крутости и неуметности у опхођењу. (Продужиће се.)

Ратовање у средњему веку.

Из историје света од Густ. Струва.

—

Развиіање човечанства напредоваше у разним правцима живота обично истим кораком. У Грчкоі и Риму, іош за времена њихна цветања, попе се на наівиши ступањ савршенства како слобода народна, науке и вештине тако и уметност ратна. У мрачноме средњему веку стаіаху све човечиіе тежње на наінижоі тачци, а исто тако и уметност ратна, — у пркос свима ритерским романима и калуђерским крониkама. Ритери и наіамници четрнаестога и петнаестога столећа много слабиіе разумеваху ратништво од слободних грађана раниіх ал

бољих времена. Хиљадама пропадаху са невоље и сиротиње, јер се нико не стараше за животне потребе здравих, и за лечење болесних и рањених ратника. У средњему веку престаде се рат научно обрађивати. Узвишенијих нарavствених осећања, која само јуначне борце праве, не бејаше ни међу аристократским ритерима ни међу вагабундским наёмницима ондашњим. Уметност ратна нашега доба много је ближа уметности старога доба, но ратовању средњега века. Јегзро Грчкоі и Римскоі воісци, бејаше као и данас, — пешадија. У средњему веку рачунаше се само оклопљени ритер. По копљима броіаше се јачина воіске. Да л' за копљем иђаху два три или четири лако наоружана коњаника, или да л' се каквоме одељењу копаља придружи више или мање пешака, — то се не држаше за вредно и споменути. У четрнаестоме и петнаестоме веку поред ритерске воіске почеше добијати своје вредности и наёмничке гомиле. Оне се разликоваху од ритера не толико своім оружјем, колико своім положајем. Наёмник не имађаше у опште никакве баштине и никаква политичка положаја. Отачаство породица, слобода и право бејаху предмети, за које се он никад није бринуо. Разуздан живот, плаћа и плачкање бејаху једина мета његовим жељама. Али он бејаше сваког часа готов, да у боі полети. Ако му само добро плаћаіу, остаје читаве године у служби. А ритери, коіи имађаху куће и дворове, баштине и разноврсна корисна права; коіи робовима и слугама руковаху, — не хтедоше никад за дуго у воісци остати, особито ако је то у удаљенијим земљама. У колико ратови дуже траіаху у толико више влада-

оци тражише наіамнике. Ови напротив, не знаіући друга заната до ратовања немадоше никака интереса да рат што пре окончаіу, почем се њима само овде отвараху бољи изгледи; мир пак доносио им ie сиротињу и патње, — те с тога дакле наіамници противљаху се свакоме помирењу и само за тим тежаху да рат у безкраіност отегну. Ритер и његов парип мало по мало обукоше се са свим у челик. Оклопљени наіамници (помишљаіући іош на њихове склоности и тежње) могаху се тек врло споро кретати. Свака река, свако блато, ров и зид — беіаху њима непрелазне пречаге. И уметност логоровања беіаше у средњему веку на много нижему ступњу, но у старо доба.

Цела ратна уметност средњега века као да беше сасређена у тежњи, да се коњаник и његов коњ што ie могуће више обезбеде од непријатељског оружіа, — међу тим пак вазда се бринуше да се оружіу да што више лакости у кретању. Кад ie се у овоме правцу наівиши врх достигао, — изнађење праха учини савршену револуціу у ратовању. Панцер човечији и зид средњевековне вароши, — не могоше се више противити снази праха, коіи све уништава. Стариіа од праха беіаше тако звана грчка ватра, коіа му ie морала врло слична бити, iер се и она из металних цеви бацаше и рушећи дакле и запаљуіући деіствоваше. На таі се начин служио грчком ватром мисирски султан Келавум, кад оно описаћиваше варош Птоломеіу (1290). Іош ранніе познаваху Чинези, Инђиіанци и Арапи опет некакву смесу, коіа ie врло личила на пушчани прах. Но тек у половини четрнаестога века поче прах добивати све више

значења у рату. Дангубно би било занимање око тога, да ли је Бертолд Шварц био доиста први проналазилац праха или не. Но на сваки начин истина је, да његов проналазак беіаше ако не први, а оно бар непосредни узрок увођењу његовоме у средњоі Іевропи. Нису Іевропци научили од Чинеза и Инђиіанаца начин, како се употребљуіе прах у рату. И сами Турци, наіисточниіи народ у Іевропи, коіи дубоко и у Азиіи владаше, од Іевропаца видеше и научише вештину како се прахом руши. Мађари и Ћеповљани упознаше Турке с њиме. Веома іако се Арапи служаху прахом у Шпањурскоі. Већ 1256 г. Ниіебла се бранъаше од Кастиљана топовима, коіи се прахом пунише. У опсади Ђибралтара (1308) краљ Кастиљски а у нападу код База (1325) Гранадски краљ Исмаіил — служаху се ватреним грлима. Нешто доцниіе пуцаше се против вароши Мартоса (1326), Аликанте (1331) и Тарифа (1340) из топова а Алђесира (1326) бранъаше се њима. Описи ових топова, коіи се у Шпањурским ратовима употребљаваху, — тако су непотпуни, да іе врло тешко одредити, да ли су ти топови одиста праоци овима нашима. Но на сваки начин іош не беше прах добио своіе праве вредности у рату. Па и у битци код Креси-іа 1346, копље, мач и стрела решише победу а не топови, из коіих Инглези на Врапцузе пуцаху, 1360 год. находи се већ у Либеку велика воденица за прах, а 1365 у своіим задевицама служио се Херцог Брауншваішки великим топовима, коіе звраху ратним змиіама. (Продужиће се.)

НОВИНЕ.

НОВА ПУШКА. У Инглескоі измишљена пушка **Нидамова** веле да іе наібоља од свиіу што се оздо пуне и преузлази све досадашње системе. Іосип Нидам послао іе и пробе од своіе пушке у Америку, где іу іе ђенерао Палмер с пуковником Бертом испитивао и кажу: Ова іе пушка тако траіна, да после дводневне непрестаіне употребе, при чему іе само првог дана избачено више од 1000 метака, ниіе требала никакве поправке. Основ тоі траіности стоіи у масивности и простоі направи. У іедном минуту пали 15 пута; и очник (диоптер) іоі иде до на 1500 корака. Лакша іе од иглењаче и врло іе спретна при руковању.

НОВА КЊИГА. Професор у беогр. вел. гимназиіи г. Гаврило Витковић израдио іе и школ. ком. поднео **Практичну Рачуницу** коіа іе тако удешена, да буде од користи и практичне вредности не само ученицима гимназиіе и реалке, него ће добро доћи и трговцима и занатлиіама и самоуцима. Судећи по неколико листа, што их имасмо у руци, ми би рекли, да ће потпуно одговорити своме називу, и да ће сваки од именованих наћи у њоі све оно, што му іе наінуждниіе. И почем смо извештени, да іе школ. ком. ту рачуницу примила, онда имамо узрока радовати се, да ћемо іе ваљда што скориіе добити печатану.

ВАЖНА КЊИГА. Ових дана изишла іе у Липскоі код Брокхауза књига за нас вредна. Зове се: Studien über Bosnien und Herzegovina von Johann Rosskijewicz, k.k. Major im Generalstabe. Mit 11 Abbildungen in Holzschnitt und einer lithographierten Karte. Цена іоі іе 1 дукат. Од овога истога писца изишла іе пре две године и карта тих земаља, коіу смо ми у „Воіину“ за 1866 огласили.

Коіи ниіе досадашње броіеве вратио, сматра се да хоће да прима Воіина и молимо га за новце.

ДРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МИСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 6 20. Фебруара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Писменост у нашој војсци. — Положаји. — Ратовање у средњему веку. — Новине.

Писменост у нашој војсци.

(Свршетак.)

12-та лекција. Слова Ц, Ч, Џ.

Би-че-ви, ве-че-ра, гле-че-ри, де-чи-ца, ку-чи-на, ка-ча-ри, ко-ла-чи, ко-ва-чи, ку-ріа-чи-ца, ко-ри-це, лу-че-ви, ма-че-ви, му-че-ни-ци, о-ко, о-чи-це, че-ти-це, ов-ца, сан-те, си-ни-ја, ту-га, то-чи-о, ни-зе-ви, це-на, ча-се-ви, чу-до, ја-је, це-вер-да-ри, ца-ка-ње, ци-ге-ри-це, на-руџ-би-на, це-ма-да-ни.

У из-би су свет-ла-ци лу-че-вљи. Је-ле-на ме-си ко-ла-че а Ка-ти-ца и-гра о-ра-је. Џу-ди су ве-се-ло и-гра-ли и пе-ва-ли. Де-ца се и-гра-ла у ре-ци и јед-но се у-да-ви-ло.

О-рах, ко-пах не да-до-ше Тур-ци,
Чу-вах ов-це по-кла-ше их ву-ци;
У-зех пуш-ку о-дох у хаї-ду-ке,
Хаї-ду-ко-вах де-вет го-ди-ни-ца
— — — — — — — —
Хи-ти-о се ла-ким це-вер-да-ром.

13-та лекција. Слово Ш.

Ду-ша, гу-ша, ча-ша, ка-ша, ле-ше-ви, ла-жи-сви-ци, во-до-но-ша, ни-шта-ви-ло, пе-ште-ра, пеш-чано ка-ме-ње; у-чи-ли-шта, шу-ба-ра, ши-ло, ша-ра-ти.

На-ша је ка-ша до-бро зго-то-вље-на. На ре-ше-то про-се-ја-ли. На-ша че-та ра-но по-ра-ни-ла и би-ла на веч-ба-њу у шу-ми-ци о-ној. И ма-ле-но бр-даш-це стрел-цу је до-бро до-шло; а стре-лац се не кри-је с то-га што се кур-шу-ма бо-ји, већ с то-га да мо-же што ду-же и си-гур-ни-је не-при-ја-те-ља да би-је. Е-то то је о-но: „са-гни се, при-криј се“!

14-та лекција. Слова Ћ и Ђ.

Ћи-во-ти, ћа-во-ли-је, ле-ћи, ђо-ја, ла-ћа-ти се, шћа-пи-ти, ћар-ли-ја-ње, ћа-ко-ни-је, ђе-бра, ћер-до-са-ти, ђи-ка-ње, ђи-пи-ми-це, ће-мер-ли; из сви-је-та сре-те ћи-ри-ци-је, ћо-ра-ви, ђур-ђе-во цве-ће. Ђур-ђев да-нак хај-дуч-ки са-ста-нак. Ћу-та-ли-це, под-мук-ли-це, ћут-ка-ти.

На во-ди су ла-ђе о-но, што ко-ла на су-ву. У Сту-де-ни-ци је те-ло све-то-га Си-ме-у-на и-ли Сте-ва-на Не-ма-ње, пр-во-га кра-ља на-ше-га. Ћи-рил и Ме-то-ди-је бе-ја-ху пр-ви про-свет-ни-ци сло-ве-ни-ма.

Да ви-ди-те ла-вру Сту-де-нич-ку
Не да-ле-ко од Но-вог Па-за-ра;
Да ви-ди-те Ђур-ђе-ве сту-по-ве
Код Де-же-ве ста-ри-јех дво-ро-ва,
За-дуж-би-не ца-ра Си-ме-у-на
— — — — — — —
Док за-па-лим Ра-чу у краі Дри-не,
И по-гу-бим Ха-џи Ме-лен-ти-ја,
Коі' је и-ш'о пре-ко мо-ра си-њег,
Те је Влаш-ку ћа-бу по-ла-зи-о . . .
. . . Кад ха-џи-је на ћа-бу по-ла-зе,
Тад' у на-ма жи-во ср-це пу-ца. . . .

15-та лекција.

Отвораіте сваку књигу, другови, и сваку читаіте разумно и с разумевањем. Скоро ћете видети, да ie наука светлост и срећа, а незнање тама и iад. На запете повуците ваздуха, на тачкама застаните.

Из благодарности учитељима, сваки нека бар по iеднога незналицу научи. Ово ie њима наiвећа награда.

Умни људи веле да ie наука човеку нужна, глупи веле, е ie боље у незнању живети. Не треба бог зна колико мислити, па да се увиди корист од разумнога учења. Човек треба да познаiе своie дужности према Богу и према свету, коiи ie око њега. Ово се све учи само мишљењем; књиге су што и говор и учитељ.

Главни ie закон божiи: воли свакога, као што самога себе волиш; а то значи, не жели и не чини никоме зла; та и теби ниie доиста мило кад би ти други ко удио или желио да науди.

И ако целога живота свога ово на уму имао будеш, свет ће те звати добрим и паметним, а савест ће те срећом наградити.

Поштен човек весело живи на беломе свету — он се никога не боiи до Бога, нити њега и шта може да узнемири; човек пак с нечистом савешћу од сваког стрепи, ка плашљива врана.

У животу своме сваки човек треба да се брине не само за своie добро, но и за добро свиiу, iер главни закон хришћански, као што знамо вели, чини другима само то што желиш да и теби други чине.

Наука нас учи, како да разна добра себи и другима наiлакше добиiемо.

*

Само треба пажљиво да читате, па ћете моћи разумети оно што је у књизи напечатано.

Наравствене су дужности наше изложене у „десет заповеди божији“, — разумите их добро.

У кући има домаћин и он каже шта да се ради.

У селу има кмет, и он у договору са свима кућним старешинама наређује ово или оно за опште добро.

У вароши има суд. У држави има државна управа. И у селу, и у вароши и у држави влада један закон — **грађански**.

Десетина, чета, батаљон, бригада, једном речи цела војска има такође своје законе — који се зову **војни закони**.

Над свима тима законима: црквеним, грађанским и војничким, стоји главни закон или природна снага, коју сам Бог одреди.

Човеку је Бог дао ум и вољу. То су две силе којима се људи служе. Ко се хоће да користи јестественим силама, треба да изучи јестаство. А јестаство је све ово што око нас видимо. Мудар беше онај човек, ко рече, да силина паре може да одмени толике људе и коње, и ко рече, е могу бити пароплови и железњаци.

Ветром се човек користи код ветрене млине; ветром се људи служе, те раширеним платном плове по води. Бранама се заустављa вода, да се и на мањим рекама велика водена снага добије. Земља пије воду и у њој ничу небројене травке.

Науке за свашта помажу. Један учеван јачи је од десет неучевних. Много даровитих људи пропадне, само што ништа не уче.

Наука ије, браћо, велика ствар. У рекрутској школи тек мало ије науке, па и то дуго и дуго учевни људи тражиште. Ни једној науци нема краја. И само ије онај не поштује, који ништа не мисли, који ије цео свој век провео у тами.

Наука не стоји на једноме месту, већ се непрестано креће у напред. Тако и војна наука. Некада су се људи каменьем тукли; доцније дођоше стреле и копља; а после, погледај, прах се изуме и оружије усаврши. Напре бејаху некаке чудне пушке што се на точковима вукоше, и једва пуниште; после дођоше као некаке кремењаре, па онда праве кремењаре, па на капслу. Има сад пушака што се са страга пуне. — Војевање садашње једва ије и налик на војевање у старо време. Оружје у рукакама искусног стрелца добро бије на хиљаду корака; пажљивост и вештина то су душа у рату.

С непријатељем се треба брзо тући.

Ја тако мислим, да ије учевној војсци лакше у рату. Кад само сваки војник хитро и мудро ради, мислећи на победу, — непријатељ не може с таквом војском на крај изићи; јер где сви свакога бране а сваки све — ту ије непријатељ слаб: наша снага надвладаће.

Кад је Ђорђе Србијом завлад'о
И Србију крстом прекрстио:
Од Дунава до Влаха старога,
Од Тимока па до воде Дрине, —
Тад је Ђорђе Дрини беседио:
Дрино водо племенита међо
Између' Босне и између' Србије!
Та скоро ће и то време доћи
Кад ћу јунак и тебека прећи
И честиту Босну полазити.
— — — — — — —

Ето то је од прилике начин, којим би се могло и код нас да покуша. Не велимо да је превасходан и да бољег нема, нити ће бити; — али то велимо, да је он из два узрока бар за сад изредан; прво, што је се њиме већ служило и веома успело. И то употребљавали га баш они људи, који су нашој нарави најближи од свију не Срба. И друго, он је и најбољи за нас, јер нам нико од наших не изнесе до сад никаквога *) згоднијега.

И после овога још нам остаје да коју проговоримо о томе, како би најлакше научили нашега војника, како да напише бројеве које чује. То је трећи захтев, коме ми морамо још да одговоримо.

Ово је већ много лакша ствар; и по нашем мнењу, најлакше би се овако успело:

Прво је од преке потребе, да сви људи науче добро бројати. И то не само до 100 и 200, већ и преко сто хиљада и милиона. А ово је с тога нужно, што они добијају појма о величини појединих бројева, и јер (а што је и опет особито важно) бројањем увиђају онај десетичан закон, на коме стоји система нашега бројања. А да и не речемо то, што они који нису знали даље од 20 да броје, овде то науче; без кога је немогуће човека убедити зашто му је нужно да пише бројеве, које он не познаје а који му никад не требаше.

При овоме бројању још показаће им се како бројање нема краја, и како сваки број спада у извесну врсту ситнијих или крупнијих бројних гомила.

*) Ми изузимљемо „Буквар за старо и младо", који је по нашем мишљењу више теориски удешен и удеснији за учење појединце него укупно, као што је овде тај случај. Осим тога он претпоставља већ вишу развијеност код учитеља.

Сад им се покаже како да напишу бројеве од 1 до 9. Каже им се е су то **јединице**, јер у њима нема ни једне десетице, стотине и т. д. веће јединице. Иначе јединица је толика, колико показује мисао, коју смо под цифром или оним видним знаком замислили. Покаже им се знак **0**, а да она сама за се ништа не вреди. Ал с десне стране какве већ значење цифре метнута, уздиже броју вредност на 10, 100... пута, колико места она у десно запрема.

За јединицама иду десетице, које ћаци већ из бројања знају. Поред **0** с леве стране 1 написано значи 10. Ако би се на томе месту 2 метуло, значило би то 20, ако би 3, онда 30 . . . .90. Цифра 1 и две нуле значи 100; 2 и две нуле 200 . . . . 900. 1 и три нуле значи хиљаду и т. д. тим редом покаже им се како се на лак начин пише:

десет . . .	10,	сто	100,	хиљада . .	1000,
двајест . .	20,	две стот. . .	200,	две хиљ.. .	2000,
тријест . .	30,	три стот. . .	300,	три хиљ.. .	3000,
четрнајест .	40,	четр. стот. .	400,	четр. хиљ..	4000,
педесет. .	50,	пет стот. . .	500,	пет хиљ. . .	5000,
шесет. . .	60,	шест стот. .	600,	шест хиљ. .	6000,
седамдесет	70,	седам стот. .	700,	седам хиљ. .	7000,
осамдесет	80,	осам стот.. .	800,	осам хиљ. .	8000,
деведесет	90,	девет	900,	девет хиљ. .	9000,

милијон . . . 1.000,000 и т. д.
два мил . . . 2.000,000
три мил. . . 3.000,000 и тако даље.

И у броју 10 има само **једна** десетица или десет јединица. И ту се јединице означавају само у вишој јединици која се **десетицом** зове, те с тога се и веће онде (с десне стране) 0, која вели: нема ни једне јединице више поред десетице. И то 1, што

с леве стране нуле стоји, само с тога значи десет, јер је при писању условљено, да сваки следећи с леве стране броји, 10 пута је већи од онога што је до њега с десне стране.

Исто би се тако мислило за 20, 30 .... 100, ... 10,000 ....

А ђаци треба ово да запамте:

Кад им се рече да напишу извесан број, прво треба да помисле у себи, колики је тај број што им се зададе. После помишљене колико има у томе броју рецимо стотина, десетица и јединица. И кад то добро увиде, онда тим редом, као што је број изговорен нека пишу. Где је се на прилику са стотине одмах на јединице прешло, ту десетица нема (т. ј. оне се изговарају у вишој јединици — стотини —) и оне се О означе.

На прилику зада се да ученик напише број двадесет и пет?

Одговориће се: у томе броју има два по десет и једно пет. И написаће се

2 десет и 5 или

25, почем се оно десет подразумева већ по самоме месту, где је 2 написано.

Исто тако бројеви педесет и пет; седамдесет и пет.... Бројеви сто два, седам хиљада, седам стотина и седам.. и т. д. написали би се кад се одмах они у мислима рашчлане на стотине (оваі други и на хиљаде), на десетице и јединице, при чему се број стотина одмах напише знаком — цифром — као да је то проста јединица, десетица опет знаком (опет као да је то јединица), и напослетку јединице просте.

И из овога бројања и писања, ђаци су двоје

научили: прво умеіу у глави да сабираіу броіеве; и друго видели су, да свака цифра има две вредности: личну, коіу свака цифра као таква има, и местну, због места на коме стоіи. Т. і. они знаіу да іединице просте стоіе на првом месту, десетице стоіе одмах до њих с леве стране, стотине одмах до ових с леве итд.: **Сваки следећи броі на лево по самоме месту већ, десет пута іе већи од онога броіа што іе први до њега ал с десне стране.**

И ово су први поімови броіању и у исти мах спрема да им се и рачунање почне показивати.

*

Ми с овим свршисмо наш говор о овоме тако важноме предмету „Писмености у нашоі воісци.“ И надамо се да нам ниіе замерено што смо то говорили; іер ми ово нисмо с тога чинили, што смо хтели кога да учимо, већ само да говором нашим напоменемо предмет іедан, коіи иде у исту врсту, у коіу и све друге ствари што се врло важне броіе, а воіницима се мораіу да покажу. И іош веће. Међу тим ми не мислимо да нам се у целоме овоме не ће моћи погрешка наћи, и вољни смо да саслушамо свакога, коіи би нас с разлогом хтео да поправи.

З.

Положаји.

(Продужење.)

Заузимање іаруге за обрану. Бранички одред расположе се обично шире, него што іе земљиште приступно, — колико пак шире, то највише зависи од пролазности іаруге. Иза наіприступниіих места сасређуіе се воіска, иза непристуиниіих ра-

сполаже се шире; иза наінеприступнніих места или се воіске и не мење, или се постави само нешто стрелаца и артилерніе, кад са тих места могу да бране приступе к другим тачкама. Непосредна обрана іаруге оставља се пешадніи и артилерніи; коњица ту учествуіе, нарочито налетом на неприіатеља и то у томе тренутку, кад іе он тек прешао іаругу и почео се уређивати, а за леђи му стоіи препрека. У осталом, управљаіући се према пространству іаруге и према пролазности њеноі, — коњица се може увести у боі и да нападне на неприіатеља или бар да му нападом баш онда прети, кад іе он ушао у домашаі снажне бранічке ватре. Обе стране іаруге поседаіу се само у томе случаіу, кад іе она широка, кад су стране іеднако високе и по дну іе слободан пролаз у свима правцима. При овоме разастиру се стрелци по страни, коіа іе неприіатељу окренута, и заклањаіу се нагибом іаруге, као год грудобраном; наіближе резерве размештаіу се у подножіу, артилерніа долази иза нагиба, коіи іе на страни бранитеља, и то против места, са коіих се наілакше приступа ка тачкама, што положаіем владаіу; а особито пак она се мење на она места, с коіих се могу неприіатељска одељења уздуж туђи; на ово треба обратити особите пажње. Размештаі осталих родова биће исти, као при обрани висине, при чему се, ако су обе стране исте висине, само у неколико увећа дубина боіног реда, да би што мање страдао од неприіатељскога оружіа.

Напад на іаругу; кад іе страна, коіу іе бранитељ посео, виша од противне, — тада іе цео посао исти као и при нападу на висину, но іош су нез-

годиниі усло ви овде (приступіе ка подножіу висине отежан іаругом), т. і. артилерниа остаіе на удаљеним положаіима и цела тешкоћа боіа пада на іедину пешадниу. Ако су обе стране іеднако високе, тад се задатак нападачу знатно олакшава, іер му успех іуриша може да спреми артилерниска ватра. У почетку борбе особито іе пужно оіачати артилерниску ватру, да се умукну непријатељски, топови, да му се забуни и растроіи наіближа воіска и да се принуди, да уступи нешто од краіа іариге (последња цел може се само тако постићи, кад се приближи браниτељу: то и іесте главан задатак последње периоде ватрене борбе). У овоме тренуту предузме се одсудан іуриш; при чему артилерниа остане с ове стране іаруге, а тако исто и део пешадниіе, коіи се саставља или од предње воіске борнога дела, или од наіближих његових поткрепљења (ове су мере преко потребне, а особито ако намера зло испадне); остала одељења сиђу у іаругу и іуриште уз противну страну, као год на брдо обично. Чим се само іедан део нападача утврди на противноі ивици, одмах и іедан део артиљерниіе прелази на ту страну. (Ниіе тешко приметити, да іе напад на іаругу готово са свим налик на избачени наступни прелаз са пуцањем; цела разлика стоіи у томе, што іе се при іуришу на прелаз дефиловало, а међу тим, нападаіући на іаругу, може се наступати већим или мањим фронтом.)

Напад ваља свагда управити против наіважниіег а наіприступниіег места. Само се по себи разуме, ако іе могуће обићи такав положаі — а ово се може учинити при свима готово положаіима, коіи

су с лица неприступни — то не треба пренебрећи ту прилику те са нападом на лице сједињити обилажење положаја. (Продужиће се.)

Ратовање у средњему веку.

(Свршетак.)

Између 1370 и 1390-те године слободна варош Ауксбург имала је двадесет великих топова и све швајцарске вароши топовима бранаху зидове својим варошима. Па при свем овоме у прво време они беіаху врло недостатачни. Дрвене цеви са округластим гранама замењише се лоповима, коіи беху направљени од гвоздених шипака, а тима се и обвиіаіу, те тако су изгледали као ваљци. Тек у подовини четрнаестога века почеше се лити цеви из смеше, од бакра и калаіа; но и опет топ іе имао два комада: іедан за барут (комора) а други дужи за зрно. У петнаестоме веку швајцарац Мариц лио іе цеви іеднославне, коіима оба дела не беіаху више одвоіена. Троме справе, коіе у прво доба бацаху зрна од стотине и више фуната тешка, — врло су се тешко пуниле и управљале, а іош теже беіаху за преношење.

У половини петнаестога века изнађе кнез Малатеста од Рамини мерзере и бомбе; али оне се тек полагано примише и код других народа. На свршетку петнаестога столећа употребише Француси лафете с точковима. Немци се по наіпре почеше служити топовима у отвореноме пољу, а нарочито у Хусовским ратовима. Топови, из коіих се на Цариград (1453) пуцаше, били су дивске величине. Зрно

кад ie погодило, на сваки начин имаћаше iакога деiства. Али гледаiући на то што многа зрна мимо белеге пролажаху, — топџиiе су морале iако страдати; особито пак били су у великоi опасности при избацивању свога сопственога оруђа, да их не би комади поубиiали. Пред Цариградом се распрште наiвећи и наiскупљи топ, и делови његови поубиiаше много људи. Они су се могли избацивати само седам пута на дан. Сама барутна мера, кад би се метнула у мање калибре, имала би десет пута iачега деiства.

У Итаиiанскоме рату Карла VIII и Луiа XII, Французи се служаху већ доста савршеном артилериiом. Али ови топови према нашим данашњима, беiаху далеко и далеко изостали. Зрна, цеви и остала направа око топа, iош дуго времена беiаху врло саката. Само се Шпањурци, научивши од Арапа, — iош одмах у почетку служаху гвозденим зрнима, док сви остали народи бацаху камење.

Мале ватрене цеви недаљ дугачке први пут се почеше правити у Перуђиi и од Пистоiа, где поправљене беiаху, добише име пиштоље. Веће беiаху пушке или бомбарделе, мускете и фалконете. Иза несавршене направе с наћачима, коiима се у почетку потпаљиваше барут, дођоше савршениiе (1517) и табани с котуриħем.

Прах пушчани и пешадиiа, што из дана у дан напредоваше, — истиснуше тешко оклопљену коњицу, коiа пређе беiаше iезгро свакоi воiсци. Дитмарши, Шваiцарци и Хусовци међу хришћанима а iењичари међу мухамедовцима, надвладаше тешке коњике и по брдима и у равницама. Пешак, кога пређе не хтедоше ни спомињати, доби сада своiе вредности.

У току четрнаестога и петнаестога столећа све више и више падаху ратне установе, што стаіаху на ленскоме поіму. Наіамници се и опет показаше, и на име у Италиіи и Врапцускоі; али они сада беіаху такав бич народима, да владаоцима много милиіе беіаше, да се без њих прођу. На њихово место овде и онде дођоше сталне воіске, коіе се безусловно покораваху своме владаоцу; воће наіамника прописиваху често правила оним господарима, коіима су служили. Тако зване ордонанс-компаније, коіе Вилим Август први пут у Врапцускоі уведе, добише од Карла VII чвршће устроіство. Стрелци пак, коіе он увести хтеде, нису могли успети, іер план, по коме их он установи, беіаше кроз и кроз погрешан.

У вештини описаћивања као и у подизању утврћења у опште, — имао іе барут врло великога утицаіа. Наіпачи зидови и силне батериіе поставише се према непријатељским батериіама. Зидови се прометоше у бедеме са куртинама и бастиіонима и опсадници се приближаваху граду помоћу изломљених ровова, у коіима се крише од непријатељских топова.

Сви напретци у ратноме знању и уметности учињени, иђаху на то, да умале важност коіу до тада ритери и наіамници имаћаху. Вароши іош раније од ритера имаћаху изумљене топове (?). Ритери и наіамници изгубише гласа кога пре имаћаху као ратници. И іедне и друге уништише слободни грађани, коіи не тражаху у рату хлеба, и коіи не сматраху боі за мереље занатске способности, па се зе то и бораху са снагом ватрена одушевљења. У целоме средњему веку не задобише наіамници и

ритери нигде такве славне победе, као Швајцарци код Лаупана, Моргартена, Семпаха и Нефелса, као Дитмарши код Хемингештета и Хусовци код Аусига и других места. Рат не беіаше више монопол племства као што и знање престаде бити само свештеничком своіином. Одважност и образованост душе іесу два наічвршћа бранича слободи. И само іе онаі народ кадар да двогуби іарам светских и дневних тирана сметне, — коіи уме носити оружіе и коіи іе изображен, коіи има знања!

Многи писци мисле да се прахом моћ владара уздиже, а самосталност народа у опасност доводи. Но ми не можемо мислити тако. Пушчани прах ниіе оскупио воіену спрему, већ шта више умањио. Пушка стрелчева ниіе тако скупа, као што іе парип и панцер коњаников, а при томе іе іош пешак на удесноме удаљењу снажно дорастао тешко наоружаноме коњанику из средњега века. Тако іе исто велики топ много приступнији народу но негдашње тешке справе, коіима се зид проваливаше. Ратовање с барутом много іе народниіе, но са оклопљеним коњаницима. Народ много лакше може набавити пушке, но боіне парипе. Ипак и на свршетку овога времена прах не доби оне вредности, коіу данас има. Пушке и пиштољи іош не беху истиснули омиљене стреле, топови іош са свим не заменише справе за рушење зидова. Оваі преврат отпоче, и Ленске воіске добише самртни удар. Свеопште народно наоружање, основа општоі народноі слободи, — беіаше ускорено проналаском праха. Али пример Швајцараца, Хусоваца, и Дитмарша даде народноі слободи наііаче наравствене потпоре. З.

НОВИНЕ.

НОВ ТОП. У Белѣиіи има нов топ, коіи іе при првоі проби упрепастио свакога. Из њега бацаіу картече, но могао би се назвати правиіе многогрлом пушком, почем пушчана зрна и мећу се из њега. А начињен іе овако. 37 пушчаних цеви метуте су у сноп и таі сноп обложен іе железном кошуљицом или цевћу од кована железа тако, да цела справа изгледа као 6 ѣ топ, па іе и на такав лафет намештена. Пуни се оздо и то овћко. Има іедна плоча са 37 рупа, у сваку се мете по вишек и онда се цела плоча оздо (остраг) приљуби уз топ. Остала направа, особито за потпаљиваше ниіе іош позната, али се ово знаде: За іедан минут плоча са вишецима може се 8 пута изменути, т. і. за 1 минут може се 8 пута палити, а то чини за 1 минут 296 зрна испалити. Носи до на 1500 метара. Зову таі топ картечан (la mitrailleuse) и описан іе у Iournal de Bruxelles.

ПРУСКИ Ландвер наоружан іе сав иглењачама. И што іе било другоіачиіих пушака, све су прометнуте у иглењаче. Пешадниа има троіаке иглењаче. но све іеднако далеко носе. Драгуни и Хусари добили су иглене карабине, коіи носе 400 корака. Све те пушке имаіу іедан исти калибар и іедан исти фишек, и разликуіу се само у дужини и баіонету. За градску одбрану узете су метерижњаче пушке опет иглењаче. Њихова су зрна железна и пробиіу сваки кошар, но има их од 2 руке: 12 и 6 лотовних.

У ОРУЖНИЦИ Верида у Штаіеру, где іе за Аустриіу начињено 250.000 пушака његове конструкциіе и половину има да их преда у Априлу, а половину у Маіу, — сад іе у послу и приличан броі Шаспотових пушака, коіе су за Француску ал преко белѣиіских и инглеских вабрика поручене.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 7 1. Марта.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Неколике црте о Турској војсци. — Каква је тактика Драгомировљев, од Д. Ђурића. — Руска војна снага. — Положаји, од Лере. — Новине.

Неколике црте о турској војсци.

По немачком.

—

Ма да се турска влада за ових последњих 30 година трудјаше, да своју војску изведе из природног јој хаоса и да је стави на степен европских војски, па, и макар да за ту цељ дозва у земљу толике стране официре, да јој у томе помогну, — ипак трудови ових реорганизатора осташе у главном безуспешни и неуродише жељеним плодом. Ово пак није никакво чудо, јер се напредне установе и немогу развијати ни уродити онде, где за то нема основа и живља ни у државноме организму, ни у духу самога народа. Међутим пак стара она религиозно — фанатичка храброст и освајачки дух турски устуко је испред развића просвете и великих слободних народњих идеја, малаксао је и клонуо под челичном моћи духа времена, изгубио се у трулежу народњег му живота.

Од страшне оне османске силе, која је некада

рушила и осваіала царевине и краљевине, и од коіе ie сва Европа некада страховала, — створила се таква **слаботиња, коіа никаквог више услова за живот нема** и коіа би одавна већ и изумрла, само, да се европске силе могу іеданпут да погоде о наследству и да ie неподржаваіу ради опште равнотеже; но ie ипак одржат немогу, іер време, коіе никога ни зашта не пита, тера своіе стално, па ће и овде учинити, што и мора и ваља да буде.

Одсудан час близу ie, и неће дуго постоіати, па ће се и око источног питања поделити мегдани, а како ће ови испасти, то може іош унапред мислити сваки онаі, коме поле буде познато време, стање ствари, а поред тога и турска воіска.

Услед овога држимо, да неће без ваіде бити, ако овде у кратко, али опет у наіважниіим цртама опишемо садашње стање турске воіске по іедном наіновніем немачком извештаіу од некаквог на сву прикику знаменитог очевидца.

Да почнемо прво од дисциплине. Праве дисциплине у турскоі воісци, ма да се реорганизатори млого око ње некоше, нема ни мрве, іер ту влада наітврђа самовоља, удружена са наівећом неподчињеношћу. Стражари њихови имаіу као и свуда своіе строге прописе, али они поздрављаіу кад, како и кога оћеіу; а поред тога може их човек често видети и где су у стражарама скрстили ноге, а пушку прислонили, па іеду грожђа.

Карактеристика турске дисциплине може се наібоље видети из примера, коіих би се могла овде тма божиа наређати, но ми ћемо од свиіу тих навести само іедан, коіи ie истина мали, али и опет

довољан, да покаже како Турци схваћаіу дисциплину.

У турскоі воісци, одкако іе Пруси реорганизоваше, служио іе некакав Прус као капетан. Іедан пут проће он краі іеднога стражара пушећи. Но оваі му то забрани, и капетан баци одма цару. Ал да би іош боље разумео заповест опали га шилбок затим и іеданпут кундаком у леђа. У след тога капетан, наравно коіе са љутине због такве нечувене дрскости, а коіе пак са бола, спопадне сабљу, те и сам одадре стражара по леђи и врати му жао за срамоту. Затим пак достави оваі случаі; али стражару неби ништа, а он буде одпуштен.

Ето таква іе турска дисциплина, и то іош спрам оних, коіи су им дошли, да их науче и унапреде

А шта да рекнемо о турскоі плаћи. Да ли има кога, коіи іош ниіе чуо о тоі наівећоі турскоі болести?! Ми мислимо да заиста нема тога, коіи неби знао, да у Турака скоро нико од ђенерала на ниже недобиіа уредно своіу плаћу. Пуковници (беіови) чекаіу на њу и по 10 и по 12 месеци, а официри и воіници често іош и дуже.

Само се уредно даіе рана у месу, вариву и лебу, коіу добиіа и сваки официр до ђенерала у маљим или већим оброцима по своме чину.

Дугоочекивани дан издавања плаће обнародуіе се увек нарочитим приказом, и онда, тог дана, настаіе опште весеље.

И ово іе главни узрок, што се нижи официри іедва тек могу да разликуіу од простих воіника; рђаво одевени, по толико месеци без плате, и скучени само на оно нешто меса и леба, обитаваіу они

*

заједно са војницима и немају никаквог **општаја са грађанима**. Већином их може човек да види сасма занемарене, како у оделу, тако и у понашању.

Врло је карактеристично како се неки део Турака извлачи од војничке дужности. Више пута срешће човек у Малој Азији по читаве каравање, који се с коњима, псима, уопште са целом имаовином, селе у другу провинцију, само да небуду војници.

И ово све може да бива у Турској, где су административне власти немарне и самовољне, организација и плаћање органа рђаво, а поштански саобраћај неуредан.

Но се власти ипак, у оваквим приликама, намире са заоставшима, које онда немилице пописују, а особито обитаоце Мале Азије, који су већином крупни и лепи људи (поглавито Смирњани).

У селима од 40 до 50 кућа, узимље се обично 4 до 5 људи годишње, па ако су из какве породице и 2 до 3 брата у служби, онда турске власти незнају, као зашто неби било разлога, да то и с другима буде.

Рок службени утврђен је на 7 година; али, почем држава остаје војницима дужна увек плаће за понеколико месеци, а таі би дуг ваљало војнику при отпусту исплатити, то оваі сиромах, мора с тога да остане често и 9 до 10 година под баріаком; с тога уписан рекрут и незна никако, кад ће се опет вратити кући.

Ово им наравно тамани расу.

Ко није уврштен у редовну војску, таі долази у редиф-аскер (народњу војску), који се двапута годишње сазивље у главну варош провинције на

упражнење; народња војска чини у рату резерву, (наравно, ако се може искупити).

Једна је добра страна у турске војске, а то је издржавање и трпељивост. Ова им се својства, поред трпељивости у чекању на плаћу, најјасније огледаіу у рату. Тако су они у кримском рату, ма да су били рђаво одевени и рањени, ипак по читаве недеље лежали у опкопима, често преварени и изневерени од својих старешина, полумртви од глади; ладноће и мокроће, заиста ремек у трпељивости и издржању, који с пуним правом заслужуіе, да се назове херојчким.

Овима њиховим унутрашњим својствима иду на руку у пуној мери још и спољашња. Од ране још младости Турчин је научен на умереност у својим потребностима, као никаква друга народност, свикнут на малу и свакаку рану, на врућину и ладноћу, на дугачке дневне маршеве, а да нема у путу људских обиталишта, па с тога му је и тело очврсло и на штранац навикнуто. И тек дуговремена служба раслаби га морално, — но то не сами захтеви служби, него дужи ускупни живот.

Касарне су, где војници обитаваіу, како где; негде, а нарочито у великим варошима, добре, колко толко, а негде пак ни налик на људска обиталишта. Што се тиче чистоће у њима, та је опет уопште свуда таква, као што се тек од Турчина може очекивати. —

(Наставиће се.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА * БЕОГРАД *

Каква је тактика Драгомировљева?

Од Д. Ђурића.

Тактика од руског полковника Драгомирова, у реду је између најваљанијих дела руске војничке књижевности. Руси је у звезде кују и усвојили су је за предавање у њиховим војничким школама. И ту тактику преведоше на српски језик „**три српска официра**“, а како оглас вели, већ се печата; па зато мислимо, да ће на свом месту бити, да проговоримо коју о тој књизи и да се с њоме упознамо мало поизближе пре, но што је у руке узмемо.

Како Драгомиров вели у своме делу, шта је то тактика? Он вели: **тактици је задатак, да нас упозна са бојним својствима војске и земљишта.**“ Као што видимо, тактика по Драгомирову не изгледа нам тако страшна или величанствена. Писац је врло скромно опредељује и не обећава много у њој. Напротив други писци, већина собних тактика, говоре, да је тактика вештина, која нас учи, како ћемо се на бојишту са непријатељем **згодно да боримо**; неки одоше још и даље па веле, да тактика учи, како ћемо непријатеља и да **победимо**; трећи опет определише тактику некако у наоколо, на пр.: „**тактика је дело**“, т. ј. што **стратегија** као врховна у војничкој вештини прорачуна и скроји, то тактика извршује итд. Кад сравнимо опредељењаДрагомирова са свима овим, налазимо грдну разлику. Док се наш ауктор бави са испитивањима својства војске и земљишта, дотле они други, не обазирући се на ово много, **боре** се па и **побеђавају**.

Није ни чудо, што су ови писци увек код читаіуће публике меідан одржавали. Обећана златна брда стекоше им много читалаца, но без преувеличења можемо рећи, да све њихове присталице не само да се нису могле научити победи, него, ако их је случаі донео на боіиште, били су тучени; іер и читаоци и писци не знадоше или не хтеше знати, да између тактике, коіа се мирно и ладнокрвно у соби напише, іош је здраво далеко до праве тактике на боіишту. Какве су морале произићи последице од оваког погледа на теориіу тактике? Писци, положивши за задатак своіим тактикама, да своје ученике уче вештом борењу и побеђавању, морали су се из петни жила упети, да и правила за ту цељ пропишу. А како вешто борење и победа зависе од безброіно многих узрока, међу коіима **случаіност** такође велику улогу игра, то писци, не могући их обухватити све, морали су се зауставити са своіим правилима до неке границе, прогласити их аксиіомама и под њих подвести све нове прилике или се на њих и не обазирати. На шта је отуда произишло? Произишло је једно између наіцрњих зала у воісци — **педантериіа**, т. і. безрасудно прописивање правила за **свашта** и **слепо** придржавање прописаних правила, не разумеваіући њихов дух ни границе. Одгаиле су се старешине, коіе викаху само: „**хоћу црно на бело**“, дрхтаху од одговорности и не имаћаху ни искрице независности у воіено време. Воіска сва постаде укочена, трома — маса у правом значаіу те речи.

Поглед Драгомирова другчиіе је, а то зато, што му је поглед и на сву воіену вештину друкчиіи. Ево

како он говори: „Воинička вештина састои се у вештини бити непријатеља са што мањим усиљавањем и жртвама.“ Одовуд се види да се та циљ може постићи само онда, ако се темељно упознамо са свима средствима, што доприносе, да се та циљ постигне; јер непознаваіући оруђе, коим се што ради, немогуће је применити га на дело.“

„Из свега овог јасно је, да се воинička струка дели на две поле, врло различне једна од друге: прва је **знање** својства свега тога, што помаже или одмаже воіевању или борењу; друга је **умење** користити се тим средствима у извесном часу за претположену циљ. Теорија воиничке вештине простире се само на прву полу, на **знање** својства свиіу средства и она се може изучити; у другу полу теорија не може а и не треба да се пача, јер умење употребити у дело сва средства како ваља, зависи од природног дара и дуговремене боіне практике.“

(Наставиће се.)

Руска воіна снага.

(Продужење из бр. 4.)

Три четвртине, да не кажемо девет десетина те воіске, једне су народности — царске кокарде и са наівећим одушевлењем убијаіу своіу рођену браћу, коіа су остала оно, што им је природа на рођењу одредила. Воінички дух убио је скоро сасвим у њима дух народности и то је још тим чудније, што воіници у ређиментама нису покупљени са разних страна, него су сви из једног краіа — земљаци — (да

се одклони забуна, коіа би млого удила унутрашњоі управи). Пословица каже: нужда свему учи, — и заиста Аустриіску ie владу научила, те боље него и коіа друга познаіе своі положаі. Могло би се рећи, да пробуђена iедном свест у Аустриіских народа била би по државу далеко опасниіа, но што су странке у Францускоі и поцепала би државну снагу млого више, но што у Францускоі странке учинити могу, али ниіе тако. Борба та не може да се распали у iедаред као револуционска страст, може бити опасна после неког известног времена, ал у тренутку не, и довољне су само строжиіе полицаіске мере, па да се све утиша. Аустриіска влада зна то врло добро, па зато кад ie нужно, без и какве зебње извлачи воіску и из наiнемирниіих предела. Ето с тога Аустриіа између свиіу iевропских држава (осим Русиіе, и то онакве, каквом би она могла да буде) може да има наiогромниіу воіску, коіа ie у последње доба долазила до 400.000. Разуме се, да би толику воіску имала, мора да ie задовољна врло младом, као и Пруснiа: у место узакоњеног рока служења од десет година, воiник не служи више од две године. Па и опет са воіском од 400.000 тако дисциплинованом и тако оданом влади, шта се не би могло да учини? Али ту се показуіе потпуна неоснованост свиіу окушаних комбинациа. За љубав безбедности царства ређименте не могу бити потпуно народње; официри и воiници у истоі ређименти не смеду бити iедне народности; официри су благородници Аустриіски и ђермански; они не знаіу iезика своіих воiника и разговараіу се с њима преко под-официра, коіи опет, да до овог чина дођу, мораіу бити до извест-

ног ступња понемчени. И тако Аустриску војску чине три сасвим различна елемента, који су само механички везани. Аустриска влада превеликом бригом својом учинила је чудо: у ову тако не природну масу улила је такав дух, да војник не сматра војску другаче, него као другу отаџбину. И док су духови на миру и док је свуда ред, Аустриска је војска одличита. Али прва и најмања несрећа, која у рату може да снађе и самог победитеља — производи ужасну забуну, наравствена свеза између потчињених и старшихх, који су једно другом сасвим страни и непознати, престаје, или боље речено, показује се, да је никако ни било није, — и војска, и ако тако ваљана, мора да претрпи катастрову. Истина она се опет може брзо да опорави и наново поведе у бој, али свакојако не у истом тренутку и на разбојишту самом, да се несрећа поправити може: дан дакле таи остаје сасвим изгубљен. Аустриска војска потпуно се може да сравни са каквим здраво сложеним хемиским саставом, који је леп за око и чврст у околини, која му годи, али се распада одма, чим му се и најмање равнотежа поремети.

Из овога краткога нацрта војничких устроиства у четири главне јевропске државе види се, да се ни једна од њих није у тој ствари поводила, нити се је могла повести за теориом; организација војске истицала је увек из „стања ствари“ и била је питањем поглавито политичким и социјалним. Но при том опет војном министарству остаје још врло важан посао, да измери поверену му снагу, да је разреди како ваља, и да је што боље спреми према потребама савремене ратне вештине. Снага државе готово у пола зависи од ових последњих услова.

(Наставиће се.)

Положаји.

Од Лера.

(Продужење.)

Овакав начин радње даіе извесне користи, іер с једне стране олакшава проматрање силе противникове — питање веома важно и тешко за решење, особито при своіствима садашњих борних поља*) — одвлачи резерву, да не може помоћи боіна одељења, коіа су с лица нападнета, те дакле олакшава напад с лица; и напослетку оваква су обилажења обично особито штетна, у наравственоме одношаіу (на воіску коіу обиђу), и од утицаіа су премда по правилу, ал свакоіако коіе примери осведочиште**). Воіна историіа показуіе да, једини напад с лица на такве положаіе, (па ма како били они брањени), — захтева много времена и особитога напрезања, па и опет ретко се ка успеху дође. А међу тим кад год се нападач постара да іуриша са обилажењем, свакад іе готово успео за врло кратко време. (Гросгартен у борби код Дражђана; код Бузања, цели ред напада с лица беіаше одбиен; а захођење принуди Велингтона да у мах остави особито тврди положаі). Из овога се види, како се брижљиво морамо постарати да крила осигурамо,

*) За ово іе особито згодна коњица. Заиша за крило непријатељско, ако земљиште то не спречава, она ако га и не принуди на одступање, већ іе тим принела користи, што іе по откривеноі снази непријатељске реверве, доста лако закључити на снагу целога одреда.

) Добре воіске немаіу разлике међу фронтом, крилом или леђима. Оне знаіу само једно правило, **непријатеља треба тући, па ма с коіе се стране он појавио.

іер обилажење ниіе опасно, кад смо за времена о њему извештени *).

4. Насељена места.

Овака места заклањаіу воіску од погледа и оружіа противниковога, па дакле помажу и оіачаваіу нашу ватру, отежаваіу напад, принуђаваіући воіску кретати се по улицама уским фронтом у тесноме реду, и на послетку, отежаваіу донекле управљање воіском, преграђуіући погледа іедноме делу воіске ка другоме, а по негда и закрачуіући им узаімне путне свезе. Величина овога утицаіа, коіа имаіу села на радњу воіске, условљава се њиховом величином, граничном сликом њиховом, величином зграда и ограда, својствима околнога земљишта (т. і. спуштали се она или уздиже према непријатељу....), на коме село лежи. У овоме последњему погледу, особито іе згодно бранитељу, ако іаруге, канали, потоци, широке улице, отворена места итд. деле село на одељења. При оваким деловима може се устроіити неколико одељења обране, и упорно бранити село све део по део. **Унутрашња іе обрана** у опште врло важан акт у данашњоі дубокоі тактици, коіа оснива своі успех на искусноі употреби резерве. Акт іе оваі іош важан и с тога, што се боі у унутрашњости насељенога места биіе готово при равним околностима и за наступача и за браниоца (іаруга и поток Љиљи у околини села **Љиљи** (1815 г.), беіаху већи део

*) Све што іе речено о користи іедновременог напада с лица са нападом крилним, као год и о прекоі потреби брижљивога чуваља крила, — односи се на напад и обрану свакога положаіа. Крила се осигураваіу изасланим пикетима, нарочито коњичким, а ако се на крилу находи теснац, то се намештаіу ту граничке страже.

боіа неодољива препрека вранцуским наступањима, коіи иначе већ беіаху успели да овладаіу предњом половином села. Овако исто беіаше и у обрани **С.-Аман**). Као врло важно оіачање у обране села или вароши іесте то, што каткад у њима наиђемо на тврда здања, као што су то: цркве, ограђене іаком оградом, куће богаташа итд. Кад их са доста воіске поседнемо, а іош ако буде времена било, кад их за обрану удесимо према обрани целога места), тад овакве зграде могу бити редвити. Историіа нам показуіе (Асперн., Еслинг 1804 г. у.) да оне имаіу врло важнога утицаіа; іер кад іе непријатељ село заузео, редвит особито здужи да и опет место повратимо, а осим тога іако препречуіе нападачу да се утврди у селу. Гробља у већих села, особито кад су ограђена іаком оградом и іош за времена за обрану удешена, играіу веома важну улогу у обрани места; наіновиіи догађаіи то потврђуіу (С.-Лучиіа, Солферино 1859 г.....). Особито од важнога значаіа беіаше гробље у битци код С.-Лучиіа (1848). Значаі оваі, осим помесних услова, зависи од положаіа гробља према огради места. Ако се оно находи напред, тад она вреди као предња тачка, коіа брани приступ к самоме месту (као што то беше у обрани код С.-Лучиіе: гробље лежаше 500 корака пред селом). Ако іе гробље са стране, тад простор између њега и села (при иначе повољним условима), іест удесан положаі артиљериіе, коіа иначе при обрани места задаіе велике бриге, где да се намести. На послетку ако іе гробље иза села, тад (ако іе веће) оно олакшава повлачење из села, а помаже нам да непријатељу отежамо излазак из њега.

Заузимање за обрану. Ми смо навели својства насељенога места, и из њих видесмо како таква места имаіу особита утицаіа на обрану, а нарочито што отежаваіу управљање воіском, коіа ie у посади; и іош видели смо, да при обрани **треба поставити у њих само неопходни броі воіске**, iер се воіска у оваквоме месту врло лако може да раштрка (Лињи брањаху 19 пруских батаљона, па га и опет Французи отеше; у селу Пропстгаіде беіаше само четири чете — на крилу стаіаху силне батерије а за леђи два корпуса у резерви — па се с успехом држаше против свиіу напада саіузничких), а **држати већи њен део по зади у резерви**. У осталом, ово ie опште правило при брањењу свиіу земљишних предмета, коіи као села, варошн, местанца а поглавито шуме — отежаваіу управљање воіском, коіа се унутри находи. При опредељењу броіне снаге одреда, нарочито пешадиje (коіа ie преко потребна за упорну обрану), може се узети као основ да ie на 6—800 корака довољан iедан батаљон.

Особито ie важно да се место, пре него што га поседнемо, добро промотрити у сваком правцу а нарочито да се тачно **дознаіу** (као што ie и горе споменуто) **активна** средства т. і. удесни путови у свима правцима, те да се олакша воісци узаіамно потпомагање. Ова се прилика поіављуіе врло често заступници, коіа нема кад да много избира. Даље, према величини места и намери радње (да л' да га іогунасто бранимо, или тек за време задржимо), опредељуіе се броі воіске, коіа ie преко потребна за непосредну обрану његову; колко ће батаљона доћи за боіно одељење, колко за поіедине и главне

резерве. Свакоме се делу да извесни задатак, а сваки таі део опет се дели на ситније делове (батаљонски, четни задатци); за сваки задатак одреди се особити начелник, и каже му се где да се разместе наіближа поткрепљења. Учине се потребне припреме за гашење ватре, ако би случаіно непријатељ место запалио.

Обрана места оставља се поглавито пешадији и артилерији. Улога іе коњици она иста, коіа и при свима земљишним предметима, т. і. мотрење на непријатеља до боіа, напад или претња нападом у тренутку кад непријатељ стане излазити у боі, гоњење, кад борба престане, и ако іе земљиште удесно, да заклања повлачење одреса, у несрећноме случаіу.

Ако се има кад место да поседне, тад се, осим онога стрељачкога низа што іе на ивици села и ограде, (густина низа зависи од заклона; као основа може се узети 10 до 15 корака за ред), шири іош іедан низ, коіи поседне краіње куће према непријатељу. Тако се исто постављаіу низови на оним границама, коіе деле село на оделе. Наіближа поткрепљења низа стоіе у четним колонама (іер то захтева збиіеност низа, неопходно кретање уским фронтом и отежана прегледност с іедног дела к другоме; у опште іе преко потребно, у овоі прилици, имати за леђа не толико іаке резерве колико честе) ресерве, прикривене у авлиіама иза зграда. Батаљони поіединих резерава размештаіу се већином укупно ако место ниіе дубоко — иза њега; ако ли іе пак врло дубоко и са више одељака земљишних, тада иза ових или на широким просторима (тржишта) у унутрашности села или вароши. (Наставиће се.)

НОВИНЕ.

* Инглеске новине за воіску и флоту (Naval and military Gazette) пишу о србіском оружању овако:

„Прошле године њени људи (србіски агенти) купише у Хамбургу 70.000 пушака и 72 челична топа из радионице Крупове. У Крагуіевцу, где су іоі оружнице, ове су пушке прерађене у иглењаче по руској системи (?). Ту скоро купише опет у Хамбургу преко 30.000. А Србіа осим тога већ има преко 200.000 у своім слагалиштима, и тако они имаіу сад већ око 350.000 пушака. У Крагуіевачкоі оружници има више од три стотине топова; — стотина их іе челичних, што се оздо пуне, 150 бронзаних од 4 и 8 ћ све ижлебљених по Аустриіскоі системи, преко 50 бронзаних авана, и т. д. У овом часу (то значи Іануариіа ове године) Крагуіевачка ливница бави се ливењем брдовне артилериіе, коіу би носиле мазге. Сви бронзани топови сливени су од великих топова што их Турци оставише у граду београдскоме, кад су се из њега селили, е мудри Турци остављаіу све своіе „неприкосновено“! — Ми знамо како стоіимо; и нека ми радимо што треба да радимо, па шта нам іе стало, што ће не знам ко овако и онако о нама да говори. —

* Исте новине даіу важности кретању Француске воіске с іуга према северноі граници своіоі.

* Бечком Ћесару поднео іе неки Мрсић из Ђура некакву нову пушку, коіа іе тако проста да се у минуту 30 пута напунити и испалити може. Іош он, кажу, изумео іе и некакав топ, што се оздо пуни, и коіи, веле, ниіе тежи од 8 ока.

* Француско воіно министарство хоће да гради у Буржу іедну барутану, да прави нов барут (бели), што га іе изумео пруски капетан Шулцо, и за коіи іе комисиіа Француска казала, да іе особито добар, а нарочито за жлебне топове *).

*) Види критику овог барута у „воіну“ за 1865 годину страна 151—156.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОИН

БРОЈ 8 10. Марта.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Неколике црте о Турској војсци. — Каква је тактика Драгомировљева, од Д. Ђурића. — Руска војна снага. — Положаји, од Лера. — Новине и ситнине.

Неколике црте о турској војсци.

По немачком.

(Наставак.)

Сад да посмотримо турску војску са њене најглавније, т. ј. тактичке стране.

Турска је пешадија обучена по француском правилу — али по ономе, што је постојало тамо пре увођења шаспотове пушке. Сада пак, кад су се и у турској војсци по негде увеле новије пушке, што се оздо пуне, ни на ум им не пада, да и правила према томе измену, сходно новоме оружју, и с тога врло је смешно видети са Саидеровим (неки веле, да су сад поручене Снидерове и то 60000 комада) пушкама наоружану пешадију — 36 батаљона већ — где маневрује по старој француској системи, па и боже помози да је само по овој, него по некаквој, ти боже знаш каква је. Наивише се упражњавају фронтални маршеви у батаљонском фронту — по 8 чета — и батаљонски напади у овоме фронту, а то све бива на вежбалишту, које је равно као

тепсиіа, па наравно ниіе ни чудо, ако та вежбања и испадну добро.

У маршовању на вежбалишту имаіу Турци само француски pas de charge; у њему чине се сва кретања; а аустриски корачни темп употребљава се само на маршевима. Наступање и одступање са целим батаљонским фронтом у линији, с држањем ка средини, чини се Турцима да іе идеіа њихове тактичке вештине, па с тога то увек пред странцима, па и по 10 пути показуіу. Затим им іе такође врло омиљено вежбање, да с места начине фронт при одступању, па онда оспу фронталну ватру, где сваки воіник пуца без команде и што брже може. Ова іединачна ватра почиње на знак, и наравно врло брзо иде из нових пушака, а траіе често и по 10 минута.

Но при овоме врло іе смешно, што регименатска музика — коіа стоіи иза фронта — за време целе ове паљбе свира некакав Штраусов валцер.

Кад се хоће ватра да обустави, онда заповедник мане сабљом, а сви батаљонски трубачи ударе у такву дреку са своіим свиркама, да човеку чисто уши заглуну, и то тако траіе по читаву минуту, док се наіпосле и паљба непрекине, те да се опет са целим фронтом предузме баіонетски напад. Никакво се кретање нечини без музике и човек се мора дивити гвозденоі цигерици тих свирача.

Њихов напад с баіонетом погрешан іе у сваком смотрењу. На терену фронталан марш од 8 чета — у две врсте построіених — сасвим іе немогућан, іер и на самоі чистоі равници мора се при непријатељскоі ватри на сваки начин да поквари ред у тако

дугачкоі линији, и она губи савршено перкусіону снагу, што іе има свака колона.

Они даље неодваіаіу ништа за резерву и немаіу дакле никакве подпоре, а почињу да прелазе у трк іош на 300 корака пред непрііатељем, — дакле сувише рано, — іер ово растоіање претрчати и іош имати у себи даха, то заіиста нису у стању ни Турци код свих своіих чудноватих цигерица.

Колоне им и четворопољски строіеви одвеч су сложени, — іер двогуба и трогуба обртања причињаваіу губитак у времену, коіе непрііатељска коњица неће заиста бити тако добра, да мирно очека. Па и у кари пеиуца се целим фронтом, него опет tire qui peut (пуцаі ко пре стигне), као што турски официри веле. Наравно да ни овде нефали по какав валцер, или често и галопада, коіа се свршуіе тек са уставом четворопољске ватре.

Сва ова кретања чине се са таквом прецизиіом, да човеку мораіу одма да падну на памет гренадири пруске вахт-параде под Фридриком Вилъемом I., іер іе и овде скоро све укочено као старопруско — све по мери и линиіско. — Турци се диче са своіим смакнутим маневрованьем!

Значаіно іе, вели поменути Немац у своме извешћу, да смо ми при упражнењима, коіа су се заіиста само за нашу част чинила, морали сваки пут на свршетку продукціе тек нарочито молити, да нам се покаже и „расути боі“.

Они знаіу добро, да іе то њихова тамна страна, па и неполажу никакву вредност на оваі главан елеменат новиіе тактике, ма да су и сами увели у

војску пушке састражњаче. Стрељачке низове најдрвенастијег начина истуруіу они у наіпшабљонскиіим одстоіањима, и ови маневруіу, него маршуіу по трубном знаку. О користењу са тереном нема ту ни говора, о іединачној самосталности пак ни трага, — све іе онако исто укочено и по такту, као год што іе и у смакнутом маневровању.

Из овога се види, да они непознаіу праву важност састражњаче, него мисле да іе њена главна вредност у брзој іединачној и фронталној ватри, па на користење са тереном полажу тако мало вредности, колико іе само могуће; іер би ту морали они већ сувише лупати главу, док међутим у смакнутом маневровању нужна іе само послушност и повторено техничко упражнење. Ми смо се веома зачудили, кад смо, после продукције, запитали турске официре о њиховим „упражнењима у расутом боіу“, па нам казаше, да се ова чине тек у 14 дана іедаред, а смакнута сваки дан.

Коњица, коіа іе такође пред нама маневровала, врло нам се мало допала; а то не, што су іој коњи мали — ниједног нема преко 14 шака —; іер баш напротив ти су мали коњи врло іаки и издржљиви, као што никакви европски. Они имаіу мушкуле и кости као од самога челика, иду по ваздан по каменитим местима, па им ништа није, нису научени на уредно рањење и умерени су у захтевима што се тиче ране и неге, као што іе и сам Турчин. Они остаіу снажни и издржљиви и у самој своіој дубокој старости и има их од 24 па и од 26 година іош доста крепких. Они су врло згодни за лаку коњицу а особито за штрапаце.

Кад би турски коњаници имали само у полак толико вредности, колико њихови коњи, онда би они били прва у свету лака коњица, — али у њиховоме маневрованьу нема скоро никакве системе. Расути іуриши су іедино, што іош прилично производе, — ал ипак то нису онакви расути іуриши, какве чини европска каква лака коњица, коіа іе, поред своіе природне іахачке вештине, іош као што ваља изучена у маневрованьу, као н. пр. аустриі. хусари; — него іе то слепо летење напред онако без икаквог начина и рачуна, а то одузимље заповеднику у решаваіућем моменту трупу из руке. Ту дакле нема савршено никакве методе, — а то іе заиста велика штета код онако ваљаног материіала.

(Наставиће се.)

Каква је тактика Драгомировљева?

Од Д. Ђурића.

(Наставак.)

Чему води оваі поглед на воіничку вештину? Што іе врло важно, извлачи нас из заблуде, у коіу нас вргоше писци рецепташи: знамо, шта се може научити и долазимо до темељна знања; знамо, шта се из књиге не може научити, па се обраћамо другим средствима, другом путу, коим се можемо бар приближити цели а то іе наіпре: здравоме разуму, кои Драгомиров меће као темељ другоі поли воіничке вештине. Затим изоштравамо наша нравствена своіства. Старамо се да живот наш сваким могућим случаіем посвећавамо искуству, као руководећи за нашу будућу радњу. Обраћамо се напо-

слетку воіеноі историіи и то не зато да оваі или онаі поход изучимо напамет, но критички стараіући се, да свуда проникнемо у **узроке**, коіи су наганьали воће, да овако или онако поступаіу. Ето на основу таког погледа на воіничку вештину и на основу те паметне деобе њене и произишла ie горња скромна дефиниціа тактике нашег ауктора.

Да нам не замери ко год, што се овако дуго упустисмо у само определење тактике. Іа сам то учинио iедно зато, што се ie наш ауктор овде іавио као оригиналан, а друго зато, што у определењу свакога предмета садржи се и сав пиштев поглед на цео предмет у неколико речи, и критика определења може у известним случаіевима заменити критику целог предмета и самог писца. Но у тактики Драгомирова, поред овог општег верног погледа, наилазимо и у поіединостима на врло ваљане а по негде и на оригиналне ствари, па зато ћемо, ако и укратко дотаћи се и њих.

Ми рекосмо, да наш ауктор даіе тактици за предмет, упознавање са своіствима свих средства за боі. Коіа су то средства? Разуме се, да ie наіглавније **воіска** и то по речика ауктора: „**стална и регуларна**, наоружана наібољим у своіе време оружіем, iер само таква воіска може се обучити, да iеднодушно деіствуіе“. Међутим ми с' наше стране примећавамо, да се та цел може постићи, ако воіска и не буде стална, но само ако іой устроіство одговара свима потребама воіеног времена, као на пр. што ie наша **народна воіска**. Напослетку то питање не може да се реши одсечно и iедан пут за свагда но ово ie односно: свака држава решава га

према себи. И збиља у чему се разликуіе устроіство народне воіске од устроіства других сталних воіска? Іедино у начину становања, а становање по касарнама не држимо за услов боље употребљивости воіске за воіну, и кад би повукли паралел између та два начина становања: наше нар. воіске и касаринске наброіали би више добрих страна за први и то са чисто воіничког гледишта. Но у строгом смислу и сам Драгомиров нема ништа против **устроіене** нар. воіске, но само против „**сабране на брзо**“ у часу потребе.

Говорећи о воісци, ауктор испитуіе основе, на коима треба да почива њено обучавање уопште; излаже предмете, коима іе треба обучавати; како іе ваља одети, наоружати; испитуіе своіства свих строіева у коима іе треба водити на пут, боі или у стан — и то све са обзиром на земљиште, коіе он нигда из вида не пушта.

Наіглавниіу пажњу обраћа ауктор на обучавање и оснива га на следећим начелима: 1., „**Воіску у мирно време треба обучавати само оном, што ће у ратно време употребити; іер све, што іе за воіну безполезно, шкодљиво іе заводити у мирно време. 2., Обучавање треба да іе тако постепено и редом, да воіници из самог тока обучавања сами прозру, зашто их овом или оном уче, и 3., Воінике треба обучавати нарочито примером т. і. показивати им, како се ово или оно ради, а у нужди тек прибегавати устменим разіашњењима**“. Ово неколико врсти довољно карактериште ауктороv поглед на обучавање, а іош га више уздиже, кад видимо,

да іе код њега почетак или **іединица** обучавања поіедини воіник, па обучивши их поіединце, онда их тек скупља у гомиле. Пређе писци а већина и сада, не обазираху се много на поіедине личности; давши им наінужниіа знања, одмах их састављаіу у врсте, фронтове и тела и кроз сву своіу тактику маневришу масицама и масама. Код њих поіедини воіници, као личности ишчезаваіу, у фронту су сливени и изнивелани и по њима главно старање и састои се у томе, да се у воіницима убиіе свако лично своіство а оставити им само способност да граде масу, као аутомати. А зашто? Зато, што ти писци заборављаіу између осталога на іедан и то наіважниіи елеменат успеха на воіни а то іе **нравствено стање воіске — срце.** Драгомиров напротив вели: Ако хоћеш да ти іе воіска добра, постараі се, да су ти поіедини воіници, коіи іе састављаіу, добри т. і. добро одгаіени и обучени. Имаіући овако гледиште, он уводи у своіу тактику „**Одиночное обученіе**“ т. і. **изучавање поіединце,** и што іе у овом наіглавниіе, он ово обучавање дели на двоіе: на **нравствено** или васпитавање, одгаіавање и на обучавање **знањима** нужним. Ову овако равноправну деобу обучавања неналазимо скоро код ни іедног писца тактике и ако што и налазимо, то тек као покушаі или тежњу к томе но без сваке самосвести и системе. И заиста чудно іе, како смо ми воіници врло тешки на новостима у нашоі струци, како смо сковани рутином! Сви наполеонови ратови, сви боіеви како у главноме тако и у поіединим актима, показуіу нам наііасниіе значаі нравственог елемената у воісци и улогу, коіу он игра на воіни; а

то је, што-но реч, јуче било, да непревртемо листове старих времена; а имамо примера још и најновијег: Катастрофу Аустријанаца код Краљеградца, који нам такође може, у овом обзиру не мало од поуке бити. (Наставиће се.)

Руска војна снага.

(Наставак.)

III.

Одъ времена Петра Великог до данас, Русија једина у целом свету није имала своје сопствене из живота исцрпљене војничке системе, и само је подражавала. Истина и тамо војне установе нису биле са свим војне, него су зависиле и то доста тесно од местних услова, на прилику од ропског стања, но утицај ових услова показивао се само као одречан, тим што су они стешњавали круг радње војничкој администрацији, нису јој дали, да се слободно развија. Положнога утицаја услови ови нису имали. Па где је војничка управа и имала потпуну слободу у радњи, није обраћала пажњу на суштаствене црте народње личности. Стална војска, која је под Катарининим ђенералима била **руска** по духу ако и не по установама, на ново је почела шкрбити и ту страну свог природног карактера. Идеали руских организатора од ваікада су туђи, позаимљени, и то узети још из сумњивих извора, на прилику из старога пруског; отуда се увукла у руску војску Фридрихова школа, која се толико година борила, да од руских војника начини — шта? Прусе Јенског похода, те су се тако и угледали не на нове већ

на старе Прусе, коіи су толико славе задобили. Па не само васпитаване воіске, него и устроіство била іе туђа, без и какве примене на средину, у коіу іе пренешена. До пре неког времена, кроз іедан и по век, руска іе воіска била чисто копиіа туђих нарочито немачких. Да никаквих сталних начела у воіничкоі управи ниіе било, види се и из тога, што іе пре педесет година Аракчеіев могао да устроіи руску воіску на начин старих Мисираца и Миђана и да образуіе наследну воіничку касту. Лабавост воіничког система, ако се оваково што може назвати системом, била іе за руског човека права Прокрустова постеља, на коіоі су га те истезали те подсецали по туђинском обрасцу, док међу тим самостални, богати извори воіне снаге, одгаіени народњим животом, остали су са свим не дирнути.

Ово се може с два узрока да обіасни. Прво, не само у воісци него свуда се тако радило. Од хиљаде примера да узмемо іедан — варошко стање са општинским судовима и маџистратима; у општинским стварима могла су утицаіа имати само нека извесна лица, а да се то право или іош боље речено, повластица, ниіе никако слагала са животом народа, види се и из тога, што су се почаствовани тиме грађани познаваіући практички ток ствари, іако клонили тих повластица и искупљивали се као год и од рекрутована. Варошко стање у грађанском животу било іе исто што у воісци Фридрихова школа. Сто педесет година траіао іе препорођаі руског народа, продужавала се, тако рећи Петрова реформа. Као ножем одрезано іе у истории време, кад се завршио период препорођаіа; с тим заіедно скончали су

и маџистрати и Фридрихова школа. Но док ie таi периоД траiао, руски ie народ седео као на школскоi клупи, и ниje имао права да се диви ни чему што му се казивало; мислило се, да учитељи знаiу шта раде. И каквих ти ту iош покушаiа ниje било! Други узрок, што ie воiничка администрациiа у Русиiи тако дуго могла да буде вољна и без и каквих начела таi ie, што ie земља са три стране природним пречагама ограђена и што ie воiска према становништву до 1812. била несразмерно малена — као нигде у Iевропи. *) У воiни од државе се ниje тражило, да учини све што може, на с тога дакле ниje се ни обзирало на статистику и етнографиiу. Ми не кажемо, да би то тако ваљало, али се ie могло. Од 1812 па на овамо руска се воiска увећала, али управо не воiска, iер под овим именом разумемо снагу, коiа се може против неприiатеља да изведе (снага ова све ie iош била малена за политачку улогу, коiу ie држава на се узимала), већ не радећи, непокретан, мртав део воiске, коiи према живоме делу стоiи онако као што дубоко укопан темељ зграде према одаiама њеним за становање. Тада се живо почело осећати, шта чини у државном животу и у народњоi икономниi оскудица сталних начела, вољност воiних установа и подржавање погрешним обрасцима. Воiске скоро никад ниje било мање од милиiуна, ал покретне не више од половине овога, рок служењу био ie 25 година, у воiничкоi служби пропадали су дедови и унуци и воiничка обвезаност простирала се и на потоње познанике старог рат-

*) 1805—1807 године Iевропа се дивила, зашто огромна Русиа тако малену воiску против Наполеона и Турака изводи.

ника (последица Аракчеіевљевих установа). Па зар ово ниіе био прави терет за народ? Држава га іе много више упропашћавала, него тихо га іе могла бранити. Али навика ниіе мала ствар; како се іе започело, онако се и терало. Неприродност и непрактичност овога система показала се у познатоі катастрофи: друге године источне војне било іе војске више од два милиіуна, а под Севастопољем, где се исполинска борба решаваше іедва беше више од сто хиљада баіонета. Половина кривице у тоі прилици пада на то, што ниіе било путова и што се оружање на брзу руку чинило, іер се потребе за ранніе нису могле предвидети; а друга половина остаіе на души тадашњем систему или іош боље речено може се приписати томе, што у војничким установама баш никаквог система ни склопа не беше.

Но међу тим не треба мешати ствари. До 19. Фебруарніа 1863. руска војничка управа ниіе имала слободе у радњи. На њу истина и пада одговорност неприродног васпитавања и неправилног поделења руске војне снаге, али она не може да одговара за оно, што іоі у моћи ниіе било. За ропскога стања ниіе могло бити ваљане војничке организације. Кад іе већ цела Іевропа, осим Инглеске, примила у іедном или у другом виду систем резерава, коіи државу у миру врло мало стаіе, а опет у рату може да има довољно војске, установа ова, главна црта новніег времена, ниіе се могла да развиіе и ниіе била удесна за Русиіу; и тим самим Русиіа іе много у снази своіоі изгубила. За ропскога стања сваки, коіи іе у војску долазио, добиіао іе слободу, а потоме ниіе било могуће без потреса општег друштве-

ног склона узимати сувише много људи у воіничку службу и држати на списку у мирно време онолико воіске колико іе за рат нужно; само у државноі нужди влада іе могла да се лаћа краіних средстава — да узима више рекрута но обично. Но тада да би се ова маса људи могла да употреби, тек су се образовала нова одељења, за коіа ниіе било ни кадра ни официра ни осталог материіала; на брзу руку морало се ово или оно предузети, а то іе доводило воіску у забуну и у времену се много губило; и резултат іе био, да іе држава имала на врату неколико стотина хиљада воіске, али само у пола изучене, коіа іе могла да послужи за чување гарнизона ал никако ниіе била способна да воіну води, особито нападну. Цар Никола чинио іе све што іе могао, да поправи ту грдну погрешку друштвеног устроіства, — завео іе отпуштање воіника на неопредељено време и ако су многи противу тога били; ал ниіе могао да савлада препоне, коіе іе сама природа ствари на пут стављала. Прво, ниіе било могуће, да се у исто време и увећа броі одељења и да им се іачина смањи на стање мирног времена, іер би се сваке године узимало врло много рекрута, дакле ослобођавало врло млого робова.

(Наставиће се.)

Положаји.

Од Лера.

(Наставак.)

Главна резерва и коњица намешта се по задн близу путова за повлачење. Артилериіа, ако наће

удесан положаі, долази са стране места а по два топа на уласцима у ово. Пред местом она се не мење, іер іе при одступању іако изложена одскочноі ватри непријатељскоі.

Кад се при повлачењу заступнице удесно заузме насеље, а намерено іе у њему држати се само за неко време, — тад ће се при овоме исто онако чинити, као што горе рекосмо, с том само разликом, што се не ће имати кад предузети оне претходне мере, коіе се обично чине при поседању насеља, као: спремање путова за саобраћаі, дељење на браничка одељења... Пешадиско одељење, што іе за боі одређено, размешта се већином у батаљонске колоне, при чему поседа се обично само онаі део насеља, коіи іе наіближи путу за повлачење, што іе при заузимању места за упорну обрану било са свим незгодно, с тога што би непријатељ могао ући у незаузети део и у удесноі прилици, ступити у саму борбу са бранитељем.

Напад и обрана насеља распада се у три радње: на 1., **напад и обрану ивице његове**; 2., **борбу унутри**, и 3., **борбу при повлачењу из насеља.**

У **првоі** периоди све су добре стране на бранитељевоі страни. Іако видна карактерна црта радње овога стоіи нарочито у употреби артилерије његове, коіу он у више прилика браничких у насељима, (са немања згоднога положаіа за више топова), — мора увести у борбу доста ограничено (у броіу). При оваком услову, само се по себи разуме, не ће се одговарати даљноі ватри нападачевоі, већ ће много боље бити поставити топове на положаіу у томе часу,

кад непријатељска пешадија уђе у захват снажне картечне ватре, т. ј. **увести их у бој не против непријатељске артилерије, но против пешадије његове.**

Нападач пак, пре но што приступи одсудној радњи, треба да позна силу и састав одреда, који је село посео. За ово му је преко потребно бранитеља у бој увести; артилерија његова са својом ватром има намере да изазове бранитељеву ватру, и по распоређају његове артилерије да суди о размештају осталих родова. Но осим овога, артилерија може особито користити, ако ioj испадне за руком да насеље упали. Ако је земљиште удесно, коњица може много приномоћи при ширењу и сазнавању противникове снаге, а по негда баш и принуђава га да положај остави. Она се може угодно употребити да насеље обиђе, и осим неизмерна нарaвствена утицаја на опкољена одељења, она може још да принуди бранитеља на одступање, или и сама одступа по што је непријатеља принудила да резерве своје разије (које се иза насеља находе); а тим може доста сигурно закључење чинити о снази одреда у насељу.

Ако се не може без боја село упалити или ненадно из њега истерати, тад се отпочиње нападати са лица, у свези колико је више могућно са захватним нападима.

Механизам наступања веома се мало разликује од радње на отвореноме земљишту. Нешто се само разликује у радњи артилерије, која у часу пре одсуднога удара, цела **у један пут** силази са положаја и дотрчав (ако је могуће) на најкраће картечно одстојање, — отвора живу ватру, са намером да одагна непријатељске стрелце са ивице насеља.

(Наставиће се.)

Новине и ситнине.

* Војнички видар Ноіел у Нанси изумео іе неки топ, коіи исто тако брзо пуца као и Шаспотова пушка, и Наполеон іе заповедио свом ађутанту Лебефу, да га испита.

* Пруском војничком икономном одељењу поднесен іе један начин, да се обућни ђонови тако начине, да никако воду не пиіу, и да су траіниіи. А то іе, ако се ђонови, кад іе обућа већ готова, а тако и оно између ђона и коже, натопе прочишћеним фирнисом од ланена уља, па се обућа тек онда употреби, кад се фирнис са свим уиіе и обућа осуши.

* **Турска војска** по наіновиіим гласовима има:

Пешадиіе . .	108.000	у 36 регимената, у свакоі по 4 баталиіуна од 8 чета;
Коњице . . .	17.000	у 24 регименте са по 6 ескадрона;
Артилериіе	7.800	са 360 топова у 6 рег. са по 4 топа;
Инџињериіе	1.600	
скупа	134.400	са 360 топа.

И осим тога іош

16.000 војске коіекуда разаслате,

14.000 по градовима дуж Дунава, црног и белог мора, и на островима, у коіи броі ушла іе 1 регимента пионера и 1 бригада сапера и минера.

Свега . . 164.400 Чему додаі іош толико редифа и 80 000 башибозука.

Последњег пута (за кримског рата) наівећи напон показао іе броі од . 105.000 низама,

103.000 редифа, и

8.000 башибозука

216.000 војске, коіа треба да брани царевину свеколику: и земље у Іевроии, и оне у Азиіи и Африци. А како іе њена Іевропа мана него трећина од целе царевине, то не долази на њу ни пуних 80.000, а толико управ и биіаше у напону против Црне Горе 1862 год.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОЈИН

БРОЈ 9 20. Марта.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Неколике црте о Турској војсци. — Каква је тактика Драгомировљев., од Д. Ђурића. — Инглески војници. — Новине и ситнине.

Неколике црте о турској војсци.

По немачком.

(Крај.)

Оружје, коме је између свију највећа пажња поклоњена и које превагно ужива највеће уважење, јест артилерија. Она за своје специјално образовање и ваљаност има да благодари пруским официрима које је прећашњи Султан нарочито за то измолио, и они су, у не баш малом броју уредили турску артилерију сасвим по пруском правилу, основали артилеријску школу; ови су наставници већином примљени као пуковници, остали и даље у Турској, те су и сад већим делом још у првим својим чиновима код артилерије.

Заповедник артилерије има у Турској ранг корпусног заповедника, међутим пак начелник ђенералног штаба само ранг Лива-паше (ђенерал-маіора).

О артилерији мора се с похвалом казати, да маневрује брзо и ваљано, и да пуца са својим олу-

частим топовима преко сваког очекивања добро. И Султан сам, кога уопште врло мало ствари интересуіу, посвећуіе артилерији особиту пажљивост. Ми смо (вели даље немачки писац) присуствовали при великом іедном упражнењу у пуцању, коіе се држало с почетком Октобра прошле године (1867.) у Цариграду близу „седам кула“ и то са новим састражњацима. Ту іе био и Султан са свима ђенералима што су у престолници, па іе с наівећом интересантности посматрао резултате.

Како он млого цени ове пробе, види се отуда, што іе тога дана прекинуо министрима баш започету седницу, па им заповедио, да на пуцалиште дођу. Да ли су пак и министар финансиіе и министар просвете имали отуда какве особите користи, то ће ваљда сам Султан знати, — тек ова су упражнења у пуцању од наімилиніх његових забава.

Наімање іе уважен у турскоі ђенерал-штаб. А нема томе ни млого времена, како ђенерал-штаба ниіе скоро ни било у воісци, и тек од пруског преустроіства почело се стидети, што се досад неимаћаше оваі тако важан и интегрираіући део, коіи код свиіу европских воіски игра главну улогу. Не дакле потреба, него point d' honneur створила іе и ту струку, па с тога она и нема тамо никаквог гласа ни достоіног определења.

Іош у кримскоі воіни беіаху сва она места, код дотичних делова воіске, коіа у европским државама заузимљу ђенерал-штабни официри, — попуњена са официрима из трупа, па се іе то правило іош и данас задржало, као што показуіе и склапање

штаба, што је ту био придат Омер-паши приликом летошње његове експедиције у Кандију.

Садашњи начелник, који, као што је већ казато, има само ранг бригадног ђенерала, није никад служио у ђенерал-штабу, него је био неко време учитељ у војничкој школи.

Врло је интересантан начин, како Турци рекрутују ђенералштаб.

Да би се добили уопште интелигентни официри за војску..., постоји у Цариграду једна „предуготовна школа“ за 700 деце, и нарочита војничка школа за 400 питомаца. Прва има петогодишњи курс и даје 400 понаибољих питомаца у војничку школу, — у другој пак курс траје 4 године и из ње излазе питомци као подпоручици, па онда иду у војску, а 30 наибољих од њих иду пак у некакав курс, који траје годину дана, одакле после тога иду одма као капетани у ђенералштаб.

Ми смо (прича даље известиоц) посетили оба та заведења, па смо видели у њима не само сву надлежну спрему, него и највећи ориенталски раскош. Управитељ више војничке школе, ђенерал Тахир-паша, примио нас је врло учтиво, и провео нас свуда по њој.

Наибогатији је физикални кабинет; ту ти је сијасет справа наискупоценијих врсти; има их физичких, астрономских, па што више и самих анатомских, а то је све с грдним трошковима набављено из Париза и Лондона; даље ћеш наћи великих сфера и планиглоба, оружја и фортификационских модела, поред многих још машина и образаца сваке вр-

*

сте. Ми смо се іако зачудили, да смо толике и такве ствари могли наћи у турском іедном воіничком заведењу; али нас из тога чуђења на брзо изведе наш спроводник — некакав официр из заведења —, те нам смеіући се рече, да су све те толике сіаіне справе више за око гледаоца, него за изображење питомаца.

У целом заведењу наілепша іе сала за испите, где іе за Султана начињен престо са балдахином и где іе у застиркама и простиркама изваіан наівећи источњачки раскош. Султан долази овде скоро редовно на годишње испите.

Из ове дакле школе иду годишње по 30 питомаца као капетани у ђенерал-штаб. Ми смо с удивленем питали, зар они нису никако служили при трупи, него су само онако чисто теорично изучени, и дознасмо, да они за време свога петогодишњег курса придаіу се сваке године само по 4 недеље трупама, и то іе све. Ми остављамо да о ваљаности овога система пресуде сами читаоци. Фактично іе пак, да ти капетани од 20 година не могу никакво особита уважење уживати код воіске, па ни позив свои као што ваља испуњавати. Тако нам бар казиваху и остали турски официри.

Ето то іе у главним цртама лик турске воіске. Могло би се и шта више іош о њоі говорити, али то би већ спадало у подробности, коіе се даіу лако и из већ казаног извести.

Остаіе нам іош, да се на краіу овога описа запитамо, да ли та воіска, може имати какве будућности код онаквог, познатог, рђавог финансіског

и административног стања турске државе, код увијене оскудеваіуће интелигентности у вођама и официрима, — а понаіпре код овако силно корачаіућег напредка у воіничкоі струци, — да ли велимо може та воіска имати каквог изгледа код оваквих околности, а с обзиром на њен садашњи степан? — —. Ми држимо да не може заіиста имати „никаквог“!

Све баш и да узмемо, да оне тешкости у пешадиіе, као што смо іу напред описали, па и самог оног савршено недотупавног начина расутог боіа, може нестати под добрим и новим наставницима и с увођењем каквих нових правила, по коіима би се своіства састражњача као што ваља употребила, — даље, да у маневру коњице буде више системе и Турци да небуду само просто іахачи, већ и коњаници; — іедном речи, да узмемо све баш као што ваља да буде, па ипак, кад само погледимо на воће воіскине, онда видимо, да ни поред наібоље изучених, па ни са изванредним унутрашњим и спољашњим своіствима обдарених простих воіника, нема ту опет никаква изгледа за успех.

О овоме да и наібоља воіска може пропасти код рђавих вођа и рђаве организациіе, мислимо, да ниіе нужно наводити примера, іер смо га ту скоро имали.

Вођима турске воіске не само да недостаіе интелигенциіа и основно изображење, него што іе іош горе — они немаіу ни дужностног осећаіа.

Ово мнење влада и у самоі турскоі воісци, а потврдиле су га безброіне како ратне, тако и мирне прилике.

У Турскоі іе сасвим непознато начело, да ве-

њем чину принадлеже и веће дужности и да обвезаност спрам општега расте у мери, у колико положаі и више прилика и могућности подаіе.

У Турскоі ниіе као што ваља да іе, да пуковник н. пр. осећа, да іе он држави и више дужан, него прост воіник, и да он мора, и самог примера ради, да предходи нижим официрима у делателности у миру, у храбрости и способности на боіноме пољу и у жртвама сваке врсте за време рата.

Него напротив у Турскоі влада начело, да с већим чином расте и господство, а што іе пак веће господство, то, по њиноме разлогу, има и већих права на веће рахатлисање, па то тако иде чак до простог воіника.

Докле пак ово зло може дотерати, показано іе у кримскоі воіни, где у тренутку іуриша ниіе било ни код іедне регименте виших официра, него іе сваки капетан водио за себе сам своіу чету у боі.

Према оваквом стању ствари, ниіе се дакле могло другче немачком писцу, него іе морао ово своіе извешће о турскоі воісци завршити с овим речма:

„Решење источног питања, коіе се с дана у дан све више и више приближуіе, неће никако мирним начином бити, и турска воіска имаће да издржи жестоких проба. Ми іоі желимо свако добро — али, по већ описаном стању њеном, морамо бити у бризи о њеноі будућности“.

М. П. Іанковић.

Каква је тактика Драгомировљева?

Од Д. Ђурића.

(Наставак.)

На послетку ниіе нам ни нуждно било, да **сами** изводимо то закључење, него зашто се не користимо готовином, коіу налазимо у изречену Наполеона, да $^3/_4$ **успеха на воіни зависи од нравственог а тек** $^1/_4$ **од материіалног стања воіске**? Наш ауктор не припада у броі ових тешких кирасира. Он, обучаваіући поіедине воінике, не само не заборавља но са наівећом пажњом стара се, да одгаіи у њима наіпре іуначки дух и челично срце. Ево како он светуіе старешине воіничке, у каквом положаіу треба да се налази воіник: „Ако желите, да су вам воіници што способниіи, да их у извесно нравствено стање можете поставити, онда постараіте се, те их (у мирно време) поставите у такав положаі, да им се то нравствено стање што чешће поіављуіе; на против ни по што не пробуђуіте у њима она расположења, коіа су противна позиву воіника. А шта іе презрителниіе код воіника од **страха**, кои слаби и ум и вољу? Са воіником треба дакле поступати тако, да се чувство страха што ређе у њему поіављуіе; іер ко се научио да се боіи и да зазире од **свога**, таі већ тим самим до извесног степена боіаће се и од непријатеља. Из овог следуіе, да се нравствено одгаіивање воіника оснива на одношаіу његовом према своіим старешинама; што ови према млађим своіим мање страшни буду, све іе боље.“

А да би заиста дао могућности војнику да се нравствено и према бојним потребама развије, ауктор не ослања се на вољу старешина, но ставља „**закон прописани над свима личностима у војсци**“. Он изводи ово не само из размишљавања, но и из практике, „јер, вели, тамо, где закон није заузео у војсци подобан положај, произлазило је то, да старешине у тугаљивим за њих прилицима нису га испуњавали па свршавало се с тим, да су га и млађи са своје стране мимоилазили.... Ви, господо, спремате се за војничке старешине. Не заборављаите, да пример равнога није обвезан, но пример старешине као год што је обвезан у добром, тако исто бива обвезан и у рђавом.“

Као темељ нравственому одгајивању, ауктор узима добар „**закон дисциплинарни**“ и „**правила унутарње службе**“. Он на њих обраћа особиту пажњу и од њих хоће да тачно опредељуіу **права** и **дужности** сваког у војсци; јер само тако, ако сваки зна границе своје власти и дужности, не може бити судара у њиховом извршивању, **мора** бити дисциплине. И заиста, шта је дисциплина но прописана правила владања и дужности, прописан закон о власти и праву у војсци? Што је опредељеност у овом обзиру већа, могућа је и боља дисциплина; а где је ова опредељеност слаба или је и нема, ту су и сударі у извршењу дужности па и преступљења чешћа, јер овде нико незна и нема своју опредељену сферу, у коіоі се може налазити, није тако рећи **свестан** своје дужности и положаја, на кратко овде дисциплина није општа светиња но излази из личног погледа појединих, коп је код сваког друкчији. За

то и имаіу већина преступлења у овом случаіу карактер субординациіони. —

После овога ауктор обучава своіе воінике **знањима**. Тако н. пр. обучава их **гимнастици**, но не спрема их за циркус, но само да очврсну те да лакше могу у ратно време подносити тешкоће и савлађивати препоне, коіе би им се поставиле, т. і. учи их **воіничкоі гимнастици**. Даље вежба их **гађању у нишан**, но не тражи од њих да у іаіе погађаіу, не, он се задовољава, ако сви са сваке даљине не излазе из простора величине обична човека. Учи их од ока оцењивати даљину и не бави се много са гађањем у нишан са познате и напред опредељене даљине, но наівише са непознате и од ока оцењене. Упознаіе их са оружіем темељно и са другим знањима, и то све по могућству примером и делом, а не завршуіе им мозак некорисним теоріама као н. пр. што іе о пруги зрна кроз ваздух и даже кроз безваздушни простор! Учи их **фехтовању**, но не да постану фехт-маістори, већ да се толико извеште, да добиіу у себе поуздања, па кад пођу у скупу на іуриш, да **весело** полазе, кад ножем душмана боду, да бод иде од срца а не да га боцкаіу и пецкаіу, као што іе то обичаі код изучених фехташа. Коњаника између осталога учи, да се **добро држи на коњу** и да прегради лако са коњем прелази, па не мари ништа, ако се мало богме и погрбави у седлу, и не представља умилну и граціозну фигуру. Учи га да **сваким** своіим оружіем, што га носи, уме **добро** да ради а не да изгледа само као какав магацин оружіа, да іе до зуба наоружан а ни іедним не

уме се користити, Он баш изриком вели, ако коњаник којим оружјем не уме да ради, боље је да га баци, јер је њему и коњу само излишни терет и смеће му. Коње дресира **за бој** а не за кадриле и по томе баца анатему на сувишно обучавање у **манежима**, но шаље их на земљишта испрекрштана преградама. Особито код тобџија захтева обучавање писмености и другим знањима за боље разумевање те струке, но опет ни секунде једне не испушта из вида бојну цел и учи их томе не за то, да само **знају** и да умеју **казати**, но да то знање у самом свом раду могу употребити. На кратко, обучаваіући све војнике нужним знањима, не допушта, да се једно развија на уштрб другоме, но сва да су у хармонији.

Кад је овако са појединим војницима готов, онда их строи у фронт и тела и пропраћа школу четну, батаљонску, ескадронску и батериску, и то у свима моментима: за дизање, становање и борбу. Па како саставља фронт? Да ли по величини, рангу војника, да фронт изгледа као зид у перспективи? Ми смо видели да је ауктор далеко од тога да што ради за око, но само с разлогом, за цел. Њему су сви једнаки, велики и мали, јер их он саставља само по **срцу** и вели, који се војници живе и пазе добро, или који су земљаци или у опште блиски, нека су и у строју заједно. Тиме се добија строј чврст и то не само кад је у маси, скупу, но што је врло важно и кад је у расутом виду, који најмање контроли може да се подвргне. За то и узимље ауктор као основ или као прву, начелну јединицу строја, **десетину** стрељачку (парове, купе итд.), у виду групе другара.

И заиста строј на подобном начелу, несравњено је у већој свези у сваком свом виду, но строј образован по рангу, и то из врло простог узрока, што први строј има поред спољне свезе и **унутарњу**, нравствену, а друга само спољну, формалну. У првом је основа свези **срце** војника, а у другом **дрвена машина** за мерење величине. — Осим тога ауктор не гледа на фронт, као на строј са опредељеним и сталним **лицем** и **затиљком**, по њему је то променљиво и не верује у врсти **првој** или **другој**, но само **предњој** и **задњој** по потреби. Чете у фронту такође не зашива једну за другу по нумерама, но их у боју строји по потреби, да не плате скупо тражећи у боју у киши ђулади и куршума своје место по нумери и рангу, као што су нека браћа скупо платили.

Да видимо какав је поглед ауктора на **употребљење** стројева у боју и на **еволуције**. Да се зауставимо само на једном месту. Представимо себи стрељачки ланац расут, а за њим потпору његову. Готово сви досадањи писци тактике у глас опредељују **растојање међу десетинама** као основ густини ланца. Наш пак ауктор смеје се на ово па вели, да ту нема много смисла и да ту није важно **растојање међу десетинама**, но **простор** или **растојање на сваку десетину**, којим она за онај или онај случај располагати може. Што се потпоре тиче, и ту скоро сви тактици мере аршином одстојање на ком ће се она иза ланца налазити. Истина неки су се мало тргли к себи, па су казали, да оно у осталом зависи „**од околности**“. Но шта значи то овде

„**од околности**“ ? Наша војничка вештина и тако је пуна општојатељства, да је готово и сама постала општојатељство, па зашто би и онде њему прибегавали, где можемо мало опредељенији да будемо? Драгомиров овако умствује: шта је цел потпори? Да потпомаже свој ланац кад је потреба и опасност. Е, па лепо, кад је тако, онда је на краї памети, да се она не може слепо закопати на једном месту, на опредељеном одстојању, или онако у магли „од општојатељства“ зависити, него се мора управљати по **непријатељу**, као **узроку** потребе и опасности:: **што је он нашем ланцу ближи** (његова потпора), **и наша потпора треба да је ближа.** Е, сад знамо од прилике, шта су то „општојатељства“. — Особито у стрељачким еволуцијама, ауктор је наш највећи непријатељ формалности. Ту он хоће независимости од војника, простоте у еволуцијама. Ја памтим, како су се први наши стрелци „**во время оно**“ обучавали (ниje било печатаних правила, но су се војници онако учили). Извели су вод пред средину фронта, и при расипању с места, фронт се повртао лево и десно, почињући од средине, и касом расипао се у две стране, и то: кад је наистражњи војник избројао у себи командован број корака, онда је **лупио** предњег свог другара у леђа, који је од тог часа такође почео своје кораке да броји, па избројивши, лупио је свог предњег другара итд. док се сав фронт није расуо. Питам ја сад, има л' ту поле каква смисла?

Тако ли ће они да се лупкараїу и пред непријатељем, обрнувши му бок и обраћаїући пажњу не на непријатеља, не на правац, коим треба да иду, не на место, које треба да изберу, но на ко-

раке и растоіање и то тако на длаку? Па іош да іе било само погледати на оно дивно заодење целим ланцем, особито око средњег пера! — Као год шестаром на артиіи! Оваі сам пример навео зато, да би се іасниіе окарактерисао поглед нашег ауктора, коі никада са подобним укруђеностима неугошћава своіе читаоце.

У обште ауктор оће од еволуциіа што већу простоту и у употребљавању строіева ниіе безуслован: употребљивост код њега независи само од форме њихове но и од других узрока скупа узетих, као од **времена, места, нравственог стања непријатеља и** т. д. На кратко, сви су строіеви код њега добри у **своіе време** и на **свом месту.**

(Наставиће се.)

Инглески воіници.

—

Неки писац у „Moniteur du soir“ не давно говораше о карактерним цртама инглеске воіске. Ми узимљемо одатле она места, где писац говори о „физиолођиіи“ разних типова у инглескоі воісци; то іест Инглеза у правом смислу, Ираца и Шкота. Он вели:

„Прави Инглез ниіе ти баш скроіен за воіника, али се брзо навикне; и Инглезу, као у никога, навика брзо постане друга природа. Само поучиш ли га и извежбаш оружіу, он после све ради тако да му се мораш дивити. Он ходи са савршеном правилношћу, готово као самокретна машина, и маневрира са чудноватом тачношћу. За дивно чудо што іе стрелац — вешт погађач, њему само барута треба

па да покаже колико вреди. Покоран ie извршуiући веома уредно све што му се заповеди; као да ie прикован за место где га стариiи поставе; нигда ти он не ће утећи. Што се тиче неустрашивости — то iест, сталнога iунаштва у свакоi прилици, он ти ie од наiфиниiих воiничких типова, и о њему се може рећи, и кад би се боiно поље почело сурвавати пред њим у бездан, он би стаiао миран и непокретан на развалинама. Но он има и рђавих страна. Он ти ie по каткад тром у нападу. Он тражи да му ко заповеда и да га руководи. Он и у ватри, не променуiе свога безбрижнога духа. Њему ваља одрешно заповедити, и он ће извршивати тачно. По каткад хоће и да прогунђа, но то, узгред рекавши, ниie баш велика махна. Ниie неуредна живота, али ie лармаџиiа и букач да му нема пара. Iедном речiу, он ie ваљан борац, и iедан између добрих воiника Iевропских, прем да то ниie његов позив коiи га тера под заставе."

Толико говори о Инглезу. Сад о Ирцу.

„Ирац ie у опхођењу с другима топлиiи и радљивиi од Инглеза. Он ie тако исто iуначан као и Инглез, само мало више воли да се накити пива; велика ie незналица, и с тога празноверан, фантастичан и суров. Али он има ваљано срце, одан ie, и не треба му извесне жестине коiа претходи главном темпераменту воiске. Сврх тога, он има воiне увиђавности, и упушта се у борбу са свим бесно и страсно. Ирскоме воiнику има се захвалити за многе славне нападе, коiи се никако не могаху очекивати од Инглескога карактера".

Нацрт оваі не би био потпун без Шкота. Ево шта се вели о њему:

„Шкоти су, без сумње, iезгро инглеских чета. Они су углед одлична воiника. Они имаiу сва своiства за воiника, а немаiу никаквих недостатака. На жалост за велику Британниiу, Шкотска iе слабо насељена. Штедљив iе, истина, до те мере да оставља пару по пару, и с тога iе Шкот поштен, сталан и поносит; iуначан iе кад се тиче да пролиiе своiу крв. Iош и сад постоiе међу њима стара предања о другованьу; свака iе чета скупљена око каког одабраног имена, и сваки се цени да би био вредан заменити свога капетана. Шкоти имаiу неку чудну врсту храбрости, коiа има у себи и француске жестине и инглеске мирноће. Они се крећу у боi буiно; нападаiу страховито, и не бегаiу рањени. У наiвећоi боiноi ватри можеш га iедном простом заповешћу зауставити и у ред довести. Кад направе каре помислио би да су Инглези; а кад iурну с баiонетом би се заклео да су Французи. Iер су и они остаци ћелтиiског племена, и крв француских отаца тече у њиховим жилама; но крв им се мало охладила од оштре њихове климе. У нашим очима, вели француски писац „имаiу само iедан недостатак, истина мали, али и врло „узнемируiући“ — таi iе недостатак у томе, што веома воле свирати у гаiде. Знамо да Шкот не ће ступити у боiну ватру док га не разгреiу његове народне мелодиiе, коiе извиiаiу на споменутоме нескладном инструменту“. В.

Новине и ситнине.

* По наіновијим гласовима турска флота има:

оклопниде	3 фрегате	са 108	топова
завртањски пароброди	5 тешких лађа	„ 470	„
	6 фрегата	„ 370	„
	8 корвета	„ 144	„
	6 чамаца	„ 36	„
коловни пароброди .	4 фрегате	„ 64	„
	1 корвета	„ 11	„
Свега . .	33 пароброда	са 1203	топа

поред 80 іадарских и неколико превозних лађа.

* Американца Гетлина топове хоће да набави Француска 400, Русиіа 200, Аустриіа 100, Италиіа 100, Белђиіа 100 и Холандиіа 100.

* Пиваіцарска усваіа Ветерлову пушку, и вели, да іе наібоља од свиіу, што се од іедан пут с више вишека пуни.

* У Шведскоі су испитивали нов Нобелов барут и вели, да іе изванредно добар.

* Велики сухи Док, што га Аустриіа у Поли гради, биће скоро готов, и онда не ће требати да велике оклопнице шиљу у Малту на оправку.

* На воіном пристаништу, што га Пруска гради на Іади, врло се живо ради. 2600 раденика без прекида послуіу тамо и вели, да ће до конца ове године бити толико готово, да ће моћи у себе да прима убоіне бродове.

* У руска пристаништа од сад ниіе слободно убоіним туђим лађама улазити више од две, нити да бораве дуже од 15 дана.

* Државни дуг, коіи има цела Европа, износи 55 пута по 100 милиіуна дуката, од чега пада на Турску 103 мил.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОИН

БРОЈ 10 1. Априла.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Пруско-аустриіски рат 1866 г. од М. Иванина. — Каква ie тактика Драгомировљев , од Д. Ђурића. — Руска воіна снага. — Краљ шведски и норвешки о воіничкоі тактици. — Новине и ситнине.

Пруско-аустриіски рат 1866 г.

Од М. Иванина.

—

Рат Аустриіе са Прусиіом и Италиіом ретка ie поіава у историіи: тако рећи тренутан ie а донесе огромних следстава. Шпањурска се бораше са снажним Наполеоном I неколико година; малена Данска, у рату са двема ђерманским државама првога реда — мравак са два исполина — бранила се неколико месеци и одрекла се Шлезвига и Холштаіна тек после многих пораза и по што победници заузеше целу Iитландиіу и острово Алзен. Стари Рим, после несретњих битака код Требиіе, Тразимена и Кане, шеснаест година воіеваше с Ханибалом и изађе као победитељ. Севастопољ при наінезгоднііим околностима, држао се скоро годину дана против воіске од пет држава. А како себи да разіаснимо, што Аустриіа потписа за се неудесни мир тек после іеднога већега пораза?! Та она броіем становника и простором само Русиіи уступа и

сва је испрекрштана горама и планинама удесним за народну воіну?! Не ће ли узрок томе лежати у њеној лабавој политичној системи, у њеној финансији и администрацији?

Ми држимо да успех Пруса не стаіаше само до њихових иглењача; као год и што іедини мразови руски 1812 не беіаху узрок губитку Наполеоновоме, као год и што пораз његов код Липиске не беіаше само с тога, што се неколико хиљада Саксонаца предаде саіузницима.

Ми не одричемо корист од иглењача, ал узроке поразу аустриіскоме и њиховоме незгодноме миру, после іедне изгубљене битке, ваља дубље потражити. Њих треба тражити у мртвилу државноме, коіе по века траіе, и у коме изумире самостално развиіање способности, ума и карактера управљања; њих треба тражити у тврдоглавоме и глупоме конзерватизму дволичне политике. И та Аустриіа, коіа влада многим народима разнога племена, држала их іе вазда деспотски потчињене немачкоі раси и ниіе никакво средство пренебегла да се не послужи, само кад іе могла да іош сигурниіе утуче и мрве узрока, коіи би могао да изазове што год налик на народни душевни развитак. Она іе гонила даровите и учевне људе, спречавала народно изображавање и свакоіако се трудила да угуши народне умне полете. Нигде ниіе тако развиіена система туторства као у Аустриіи; то іе узрок што се на виша места довукоше подмукли, слаби и покварени људи, коіи су мислили само на своі трбух, а никако за народну корист. И оваі се начин управљања продужавао с особеномъ бригом у минуло по столећа, а следство

му бејаше то, што Аустрија остаде и без искусних државника и без даровитих вођа. Јер само **карактерна политика и уређена администрација** могу се спремити за хитно ратовање.

И зар је умела Аустрија да придобије снажне саіузнике? А зар их је могла имати код своје дволичности и гадних себичних тежња? Образуіући са іужно-ђерманским државама чврсту масу земаља са 50 милиона становника, да л' умеђаше она да у својих саіузника добије вере према себи, и да код потчињених народа распали жељу да поведу народни рат? Спремаіући се за рат, аустријско правителство не умеде га спремити: оно не предузе никакве мере, да се користи раздељењем Пруске на два дела (краљевином Хановерском и воіводинама Каселском, Насавском и другим државицама), и да расцепи западну Пруссіу од источне. Искуство седмогодишњега рата показало је, какве користи имађаше Фридрих II, што заузе Саксонііу; но Аустріјанци не користише се тиме и пустише Русе да заузму савезну Саксонііу. Да су је Аустріјанци заузели, они би се приближили своім іугозападним савезницима и били би пет дана далеко од Берлина. Да је минуло време могло Аустрији постаћи вере у се, да је се она могла поіавити као заштитница закону, заштитница права народних, то би кретање воіске њене к Берлину тада по свој прилици било успехом награђено, особито што Пруско правителство не стаіаше наібоље са својим народом. Но управа државна, коіа по века сатире слободу мисли, слободу развиіања и слободу образованости, но система политике, коіа је вазда тежила да потчини Ђерманііу личним на-

*

мерама, ниіе могла да удахне поверења према Аустрији ни код њених потчињених народа, ни код њених савезника. Да савез іужно-ѣерманских држава с Аустриіом не имаѣаше чврсте свезе, служи нам као доказ и то, што іе Прусиіа после іедне знатне победе, могла са сваким савезником аустријским по іединце водити преговоре о миру.

Другачиіег се правца држаше Прусиіа у своіоі унутрашњоі политици. Пре свега пруско се правителство старало да развиіе и укрепи народна осећања у своме народу, да устали све државне свезе, да рашири просвете у свима друштвима, да створи народно богатство, и брижљиво се настаіавало да се изврши мисао ѣерманскога іединства. Доиста веруіући да іе воіска заклон држави, Прусиіа се по века без престанка трудила да што боље уреди своіу оружану снагу, и последњи іе рат показао воіну администрациіу Прусиіе у необичноі светлости.

До скора су држали да іе пруска воіска са свим слаба и неопасна, да іе она састављена из младих воіника, коіи нису навикли на тешкоће ратне, и престареле су іоі старешине. Но разуман закон, правилан одношаі међу воіницима (**без изузетка**), уредно и довољно издавање свега што треба, тачан начин израђивања и произвођења, брижљиво и праведно оцењивање заслуге и способности учинило іе веома много; код њих нема туторства, и с тога іе пруска воіска добила дисциплиноване, одане своме позиву официре, под-официре и воінике и с тога беіаше могуће да на виша воіна места дођу поштени и способни људи, коіи су умели да из младих воіника образуіу снажну воіску. При томе и воіници

пруски већином су људи развијени и изображени. После дугога мира, Дански рат беіаше прва прилика, у коіоі се окушала пруска млада воіска, и та іедна прилика довољна беіаше, да поведе пруску воіску на победе.

Па да се питамо сад са чисто воінога гледишта, у чему лежаше таіна победе Пруске? Кад буде историіа расправљала стање обоіих држава, њихове боіне распореде, претпоставке и кретања, она ће подробније и строжије истраживати узроке сіаіноі победи Пруске; данас обе стране не криіући веле е іе іедна добила — и казуіу узрок победи, а друга пропала и наводе узроке њиховоі несрећи. Но и баш ти извори, коіи до сада изађоше у свет, већ расветлише много што шта. (Наставиће се.)

Каква је тактика Драгомировљева?

Од Д. Ђурића.

(Наставак.)

И заиста, зар пехота н. п. не може да дочека іуриш коњице раширеним фронтом а да не строи кару, ако іоі само земљиште дозвољава? Зар коњица мора увек при іуришању да се развиіа и тиме да губи згодан тренутак и прилику, коіа іоі се често баш не порађа? Зар није било случаіа, гди іе коњица у колони по 6 пута іуришала и тиме победу изборила? Па іош што іе за неке чудније, дешавало се, да іе и сама артилериіа чинила као неки іуриш и последице биле су сіаіне. Овде под іуришем разуме се управо брзи налет батериіа пред боіном линіом близу до не-

пријатеља и обарање ватре са те близине, дакле не придржаваіући се прописаног свог места. Нема сумње, да је ово ризик, но и ризик у згодном тренутку у опште непријатеља **изненађује, пренеражава**, а ми знамо, какву велику ролу на војни и у боју игра изненадност; у оваквим случаима увек је **„ризик дело благородно“**. Сви ови примери, разуме се, јесу више или мање изузетци и наведени су само, да оборе педантност при употребљавању стројева, да се на ове не гледа, као на докторске рецепте.

Осим тога у свим обученьима, постројаваньима — у опште у свој тактици Драгомировљев ој просијава јаче тежња к **нападу** а не **одбрани**. Прво му је цел а друго само средство, спрема, нужда. Шта више, напад је у очима ауктора **најсветији** акт борбе и за то обучавање у мирно време удешава тако, да оно заиста развија у војницима **нападни** елеменат и да напад, јуриш, заиста пробуђују у њима достојно уважење. Зато он не саветује, да се јуриши у мирно време на учењу често употребљују, но пореље и то свагда са смислом. Не треба т. ј. водити одељење на јуриш онако у маглу, но свагда треба најпре означити као непријатеља, жбун, брдашце итд., па се на самим тим местима са колоном заустављати а **никада** пре, да би војници навикли, да се ранији застајање колоне при јуришу не мисли, но само онда, кад ножеви поцрвене од душманске крви.

Морамо дати ауктору за право, кад погледамо, како се заиста најважнија ова радња у мирно време врши. У место да пробуђује у војницима тако рећи

поштовања, а она због честог бесцелног употребљавања, честог лупања добоша.... изгледа у очима свиіу више као какав **шенлук**. Из истог узрока ауктор саветуіе, да коњица при обичним престроіавањима сабље не вади, но само при іуришу; іер и то често вађење сабље и играње с њоме у руци не улева воіницима поштовања према њоі и самом вађењу сабље. Оно готово тако изилази: ко вади сабљу **кад не треба**, он іе обично враћа у корице такође **кад ве треба** и **како** не треба. Сабља треба у век воіника да опомиње на сечу, зато и вађење сабље и делање њоме треба да су близу, не говорећи о том што ће подобним начином боље да се руши морална страна непријатеља.

По досадањем, што о учењу говорасмо, ауктор се іавља као човек са зрелим и практичним погледом, а у следећем, што ћемо о учењу да говоримо, он се іавља и као неки реформатор. Тако он има у своіоі тактици и „**учење са боіевим фишецима**“. Лако можемо да погодимо какву іе уку и буку произвела ова његова новост у воіничкоі сфери. Готово сви гракнуше на њега, но без икаквих темељних доказа и навода против његовог учења, іер сви они у главноме своде се у овом: што су учења са боіевим фишецима скупа; што ће воіници да се изране и іедан другог могу да убиіу. Први навод ауктор обара паметним разређењем и употребљењем **истог** броіа фишека, коіи се даіу воіницима преко године за гађање у нишан, но само хоће да се $^{3}/_{4}$ тих фишека троше на гађање у нишан са **неопределене даљине** и на „**учење с боіевим фишецима**“, а само $^{1}/_{4}$ на гађање са **измерене даљи-**

не, т. і. толико, колико да се воіници ослободе и свикну са пальбом итд., а не арчи сву муниціиу, као његови противници са **измерене даљине**, гди воіници никакве науке изнети не могу. Іош лакше обара он други онаі навод. Ту он просто туче своіе противнике. Он им наводи, да „**учевни пешачки баталиіон**“ већ 5 година гради таква учења и ниіе никакве несреће било, „па на послетку да іе и било, онда би баш и ишло у рачун и одбрану подобних учења, іер би се видило или да воіници не знаіу добро свои посао, и то наіглавниіи за боі, или да у правилима има и таквих еволуциіа, коіе су непрактичне.“ Наводећи им даље добре стране ованових учења, вели, да ће се тиме карактер учења да промени, да ће се обраћати пажња и на **спокоіно** а не само **брзо** двизање; да ће и дисциплина у многоме да добиіе, „іер ће се увидети, да іе доиста веома шкодљиво: воінике мучити и гњечити.... Из саме радње увидеће се неопходност, да се закон постави над личности начальника и подчињеного“.

Да би учење нападу, као наіважниіем његовом акту борбе, приближно што више правом, какав т. і. у боіу бива, ауктор предлаже „**сквозне атаке**“, то іест **іурише скроз**. Ово он узимље од Суварова и састоіи се у томе, што пехота іуриша на пехоту, и пролази іе скроз; коњица іуришећи на пехоту, такође іе пролази скроз. Разуме се да се редови при оваквим іуришима мораіу размаћи. Заиста овакво учење од велике іе користи. Осим тога што се у њему садрже и потпуно остваraіу сви они захтеви, коіе смо напред о іуришу и нападу навели, добиіа

се још и у томе, што ће пешаци да навикну своје очи на олуйину коњичку, и спокоиније ће је у самом боју дочекивати. Старешине научиће добро оно магновење када им ваља командовати врстачну паљбу. Коњица пак, са своје стране, такође приучиће се, да не штуца на команду „**ни-шан**“ и да пехотино „**пли**“ спокоиније издржи, а да не скреће у страну, јер ми знамо, да има доста коњаника, а особито необучени коња, којима те ствари баш много не приіаіу. Оваі дакле начин учења несравњено ће боље спремити војску за прави јуриш. —

Напослетку одео о учењу завршуіе Драгомиров **маневрама**. Много се писало о маневрима и сада има присталаца и противника. Драгомиров је међу онима првима, но он сматра на маневре као на школу за старешине, па зато одобрава у њима само оно, што може од поуке да буде, а избацуіе све оно, што није од поуке, јер је иначе опасно и шкодљиво. Неки полажући на маневре више но што треба, хоће, да они представљаіу савршени облик битке, како у главним цртама тако и у појединостима, и прописаше потпуна и опширна „**правила за маневре**“. Читаоци лако могу да увиде, како се страшно заражава војска, кад јој се прописуіу правила и за оно, за што је немогуће прописивати. Ово се особито јасно огледа у правилима за маневре, особито ако су ови **двострани**: јер у оваквим маневрима падале би на обема странама лешине, па макар да су и тамо и овамо браћа и земљаци. Да не би пак овога било, и прописана су горња правила, која таким начином уздржаваіу и утамањуіу у војницима баш она својства, која су им наінуж-

нија. Тако на пр. маневрама педанти прописаше: **ко се јави на маневру са већом силом (одељењем), он добија меідан.** Видите читаоци, како нас лепо уче ови науčењаци и како дивно спремаіу воіску за борбу и победу! Нема ни наімање сумње, ако се воіска у маневрима навикне на горње правило, да не ће тако и у самом боіу да ради, или бар не ће тако решителна да буде, каква би бити могла. Увек ће се клањати ропски пред броіно већим непријатељем; а ми врло добро знамо, да сам броі нити іе кад решавао нити ће да решава. Ко стоіи добар, да се не ће на пр. родити опет неки **Аідук-Вељко,** коіи готово сам улеће у турске ордиіе па им іош командуіе: „**Беш'те Турци, ето Вељка!**“ Овде дакле само **једно** но **іуначко срце** надвлађуіе тако рећи **много хиљада** но **рђави** срца. Зато чуваімо се од горњег правила као од куге а угледаімо се на оваі други, српски пример. Ево другог примера, коим нас маневраши горњи часте: **ко коме на маневру зађе с леђа, добија меідан.** Е, ово іе тако паметно, да мора човек из поштовања капу да скине. Чему навикавамо ми тиме нашу воіску? Навикавамо іе, да робски чува своіа леђа, своі правац одступања, и да іе зечији страх ухвати, кад се непријатељ с леђа поіави, па ма колики да іе у броіу. Учимо іе, да она у боіу само се стара, како ће непријатеља да **обколи**, да му **зађе с леђа**, да му **удари с бока** — управо да обиграва око непријатеља, а тиме іе одвикавамо од наіпростиіег и наіважниіег начина борбе: **прси у прси.** У пређашња времена, када се воіска издржавала **само** из своіих **магацина**, имала су ова оп-

кољавања заиста велику важност, но при данашњем начину борења и издржавања у многом су изгубила и не приносе оне сјајне последице као пређе. Данас није довољно само опколити или зећи с леђа, но треба се још после тога и тући — те још како! Не пресеца се данас пут одступања, **као маказама.**“ Опоменимо се само Наполеона у битци код **Риволи** (у Италији) и код **Ваграма** (у Аустрији). Скоротече ка без душе лете Наполеону и јављају му: непријатељ се појавио с леђа! Наполеон ћути, не окреће на њих ни главе, но само гледа напред и после неког времена тек одговара им: „наша је победа на свима точкама“! или: „ти што су нам зашли с леђа, већ су у нашим рукама!“ Па тако је и било, а зашто? Непријатељ (Аустријанци) заишавши му с леђа (код Риволи), у место да иде напред и да се бори, а он се удибио, мислећи да је све учинио, кад је само стао иза леђа па чекаше да Наполеон клекне пред њега; а Наполеон свршивши посао с леђа и бокова, окрене се на послетку на стражњег госта и примора га, да положи оружје. Кад дакле не бива у рату онако, како оно правило вели, онда не треба нам ни у мирно време, да нас само заражава.

Друго опет правило маневра прописује, када ће се колона, идући на јуриш да заустави, да се не би иначе људи између себе изранили. И ово је здраво високоучено. Шкодљивост овог правила тако је очевидна, а и пре смо о томе говорили, да је сада излишно даље распространавати се; зато оставимо, нека и даље подобни маневраши уче своју војску јуришу, а ми ћемо је и у будуће учити тако, да

војници ни **помислити не могу**, да се јуришна колона може на путу зауставити или застати, не достигнувши своје мете, но само онда, кад се ножеви забоду у душманске прси.

Има још и други подобни правила маневра, но ми се нећемо даље упуштати, а заишли смо овако далеко за то, да би читаоци могли с чим сравнити поглед Драгомирова на маневре. Ми смо у почетку рекли, да он на њих гледа као на школу за старешине и тога се тврдо држи. (Свршиће се)

Руска војна снага.

(Наставак.)

Друго, по систему, који је тада владао, војник је био војником само дотле, докле је у војсци, а чим је из војске отпуштен, губио је све наравствене особине војникове; на ново уписани стари војници били су гори од рекрута у сваком смислу и никако се нису могли поправити и по томе дакле били су врло рђава потпора војсци. За време ропскога стања дакле могло се је рачунати само на војску, која је непрестано под оружјем била.

Утицај ропскога стања ишао је још и даље. Преко двадесет милијуна невољника растурени су били по свима крајевима огромне државе и влада је морала да држи по губернијама грдну војску, те да би сваки покрет међу свима могла одма у зачетку да угуши; а то је знатно слабило снагу државе. До Кримскога рата унутрашње страже под разним називима било је на 180 хиљада. Ако се узме у рачун још и то, да је војска тада сама радила све, што јој је било потребно; да је држава

издржавала и васпитавала о свом трошку све војничке синове; ако се изузму све резерве, радничке (не фронтове) команде, војничке колоније, онда није нимало чудно, што од милијуна људи, који су под именом војске држави на терету били, Русија није могла да изведе у бој више војске, но колико и остале државе првога реда — још ако не мање. Руска војна организација била је у суштини још из XVIII века и у основним цртама није се мењала, док је међутим сва Европа одавна већ била у XIX веку. У том стању затекла је Русију источна војна.

Крупне последице не долазе никад од случајних прилика. Руска војничка управа дуго и дуго задатак свој није вршила како ваља; није била у стању, да задржи каквоћу руске војске на оном ступњу, на који се била узнела под Суваровом; но да је за цело то време војно министарство и било као садашње, да је војска и остала онаква, као што је под Суваровом била, опет моћ Русије 1853. показала би се много мања, него што се мислило. Докле је год Русија стајала пред подмлађеном Европом са свима последицама ропског стања, дотле јој и војна снага није могла да буде сразмерна становништву нити да оправда сопствено мнење о себи. *)

У овом смислу као и у свему осталом садашња влада раскинула је ланце, и Русија је овладала свима

*) Говорећи ово никако не порицемо, што смо пре казали, т. ј. да се руски народ јако варао у оцени своје снаге после Кримског рата. Руска војна снага тада заиста не беше довољна да реши источно питање, али о томе није ни била реч, већ о војевању под Севастополем, које се могло свршити у корист Руса, само да је мало више енергије у почетку било.

своіим силама. Преображаіи почети су наіпре у воісци. Истина сви нису іош уродили плодом, али су ухватили доста дубока корена. Источна воіна нанела іе жесток удар рутинским поімовима, коіи су владали у рускоі воісци. У мах се видело: прво, да воіска, и ако обдарена великим природним врлинама, ниіе могла потпуно да задовољи очекивања, іер ниіе била изображена за рат већ за спољашњу красоту, коіа се іе и тако назвати могла само с тога, што іе око било одвикнуто од истинске, іуначке красоте воіске за боі; друго, да по данашњем размеру оружања осам пешачких корпуса (међу коіима неки су имали само новосастављене резервенске батаљоне) са народним оружіем ниіе било довољно за іевропски рат, іер се воіска морала на врло много тачака да раздроби. (Наставиће се.)

Краљ Шведски и Норвешки о воіничкоі тактици

„Naval and Military Gazette“ № 1835 пишу из Штокхолма ово:

„Краљ іе са свим оздравио, и са обичном марљивошћу отпочео іе своі прекідашњи рад. Питање воіничке организациіе, коіе привлачи особиту пажњу готово свиіу земаља іевропских, даіе особита интереса памфлету, кога издаде споменути краљ прошасте године под насловом: „Мисли о новоі тактици“. Ово дело издано у корист сиромашних породица у северноі Шведскоі, посветио іе грофу Хенингу Хамилтону ради успомене на оно доба, кад іе таі гроф, као Шеф Штаба, учио воіничком знању захвалнога писца. Памфлет іе раздељен на шест

глава; у првоі прегледа разне облике воіска, од Међедонске фаланге и римских леђиона до боіног поретка коіи іе био изазван проналаском пушчаног праха и постепеним поправкама коіе су се за тим увеле у пешадиіу, коіа, не деіствуіући више у великим масама, поста покретљивиіа и лакша од револуциіе год. 1789. Ижлебљени топови и пушке задњиваче уводе у употребу нову тактику. Ниіе довољно да се усвоіе само усавршене пушке, іер су последњи ратови показали, да се успех каке воіске оснива поглавито на моралном уздању коіе има у себи и дисциплини коіа іе следство тога уздања. Употреба растегнуте линиіе (смакнутога строіа) (?) захтева да іе воіник живостан, окретан и смотрен. Глава II развиіа мисао како ће последак употребе новога оружіа бити таі, да ће се борити битке и пуцаће се с обе стране са знатне даљине, и без икака одређена резултата. Да би се осигурала победа, мора се пронаћи средство, како ће се прићи непријатељу и напасти га баіонетима. С тога предлаже краљ іедну систему, коіа се састоіи у образовању трупа у **деплоиране компаниіе**, коіе ће ићи напред тако да никако не смањуіу своіу ватру, а непријатељу да подаіу што може бити мању дубину. У глави III исказуіе краљ жељу да сваки батаљон има два топа новога модела, што іе он изумео. Они су начињени од челика, пуне се с трага и могу четири или пет пута опалити у минути на даљину од 2,500 метара. С колима и цебаном тешки су ти топови око 900 кл. Доста су два коња да их вуку, а три или четири човека да раде око њих.“

В.

Новине и ситнине.

* Турском министру финансије испало је за руком те је узаимно на јемство вароши Дринопоља близу $2^1/_2$ милијуна дуката у две лондонске куће по 18% уима с тим, да се дуг за 4 године исплати. Дринопоље је даклем већ продато!

* Шаспотова пушка по најновијима оштима француским, може да пали 12 пута у минути, и тера преко 1600 корака.

* Уговор, између турске владе и инглеске дружине, да се жељезан пут од Цариграда до у Дринопоље гради, подписан је 11 Фебруарија.

* У Маіу месецу ове године биће у Бечу међу-народни телеграфски сабор, те да се телеграфски уговори од 1865 нешто претресу из нова.

* На место Ерцхерцега Леополда бечки Јесар поставио је за врховна заповедника Аустриског марини досадашњег полу-адмирала Тегетова.

* У Іулиіу месецу држаће немачке стрељачке дружине свои трећи главни сабор у Бечу. Немачке новине, које о томе говораху, нехтедоше ни ту прилику пропустити а да незаіеду Словене. Све су им они нешто на путу! — На таі сабор доћиће све немачке стрељачке дружине, (осим оних што су у Америци и које за себе тамо сабор граде) па дакле чак и из Панчева. Цељ ових дружина засеца у воіну политику, а зборови имаіу іака утицаіа на идеіу народног уједињења, па их свуда власти не само дозвољаваіу, него им и наісрдачније на руку иду. Тако и при овоме сабору и држава и бечка општина и грађани поједине па и сам цар учинили су и учиниће још многе и огромне олакшице и жртве.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТОЈИ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОИН

БРОЈ 11 10. Априла.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Пруско-аустриjски рат 1866 г. од М. Иванина. — Каква је тактика Драгомировљева, од Д. Ђурића. — Суваров. — Положаји, од Лера. — Новине.

Пруско-аустриjски рат 1866 г.

Од М. Иванина.

(Наставак.)

Ако се само дубље загледа у радњу пруске војске, лако ће се увидети, да главан узрок њиховој добити лежи у брзини, смелости и доброме распореду; а узрок несрећи аустриjскоj беjаше — споро кретање њене војске и изгубљена неколико дана баш у оно доба, кад су могли произвести брзи и одважни удар, јер им за то иђаше на руку раздељеност пруске војске.

Да бисмо доказали ову необорњу истину и да бисмо разјаснили главне радње, које имађаху утицаја на свршетак борбе, — ево ми ћемо да разгледамо ратно поље, на коме се изиграла по Аустриjанце жалосна драма.

Пре но што се отпочеше војне радње, пруске војске означене против Аустриje, беjаху расположене од Одра до Лабе, на растоjању више од 60 сахата. У административноме односаjу оне беjаху подељене

на лабску војску (на броју око 90.000 људи) са главним станом у Торгави, на 1-ву војску (око 108.000) — главни стан у Берлину — и 2-гу војску (опет толику) са главним станом у Наису. Ма да беіаше велики простор између оба крила ове војске од триста хиљада, — опет железњаци са обичним телеграфима а и још са новима путнима, коіе Пруси повукоше, помагаху, да се брзо односе вести и заповести деловима војске. Жељезном стазом преко Герлица, Хиршберга, Валденбурга, Фалкенштаіна, Наісе до у Берлин, (а коіе се свршаваху близу границе Саксоније и Аустрије), могаше се у Берлин брзо іављати за све оно, што се дозна од ухода или другим путем, т. і. све оне вести, коіе казиваху састав, броі, кретање, размештаі аустриіске војске, уређење болница, спрему слагалишта за храну, іедном речіу све, што се пре почетка рата мора о противнику знати. Предео, у коме беіаху пруске војске, добро іе насељен и при брзоме кретању војске, могао іе дати довољно преносних средстава.

Пред лицем пруске војске од Герлица к Наису простираху се Исполинове горе, преко коіих се тек на мало места могло прећи; но ни Пруси ни Аустриіанци не подигоше код тих пролаза никаквих утврђења, већ их само чуваше маленим одредима.

Іужно од исполинових гора, у Моравиіи и Чешкоі, дуж пруске границе, протегле се железне стазе кроз Олмиц и Пардубиц, где се деле на два крака: іедан иде на Краљевград, Цитаву, у Дражђане, други кроз Праг, Кенигштаін опет у Дражђане; од прве стазе у Іозефштату одваіала се стаза, коіа се приближавала пролазима кроз горе, у Траутенаву и На-

ход. Оваі пут, заіедно са железњацима од Олмица и Прераіе к горњем Одру и Бечу, такође могаше да помогне за брзо кретање воіске и преношење заповести, распоређаіа и извешћа о непријатељу.

До почетка рата Прусіа се старала да обрати пажњу Аустријанаца на своіе лево крило, као под видом да се или боіи навале од ове стране у Шлезиіу или сама прети да ће одовуд упасти у аустријску државу правцем к Олмицу. С овом намером, веле, и пренео се главни стан из Глаца у Наіс, према да іе Глац по своме положаіу доста іака тврђава. Вероватно демонстрације на левоме крилу пруске воіске и беіаху узрок, те Бенедек у околини Олмица сасреди воіску од 250.000 до 300.000 људи, и престаіао ту од 10-га до 17-га Іунніа. Оваким распоредом аустријска воіска беіаше удаљена од савезне воіске іугозападних њемачких државица и не могаше за времена да помогне Саксонце, чиме се Пруси и користише брзо заузевши Саксонііу готово без и іедног зрна.

Истина су се Аустријанци пре почели оружати, али Пруси пре отпочеше воіну, іедновремено наступаіући на савезнике аустријске, коіа удаљеним сасређењем своіе воіске као да хтеде рећи: „Нек се спасе ко може, а іа се бринем само о своіоі користи и безопасности.“ Саксонскоі влади Прусіа іе послала ултимат 14. Іунніа (по новом); рок одговору беіаше 24 сахата; и кад добише одговор непристаіања, лабска 1-ва воіска іедновремено, 16. Іунніа, продре у Саксонііу са севера и запада и за два дана овлада њоме; 18. Іунніа пруске прве страже већ стаіаху на граници Чешке.

*

Но негледаіући на то, што ултимат од 14 Іуниіа прећаше Саксонији воіном, — Аустриіанци се и опет не пожурише да помогну своме савезнику. Скупљена у Олмицу воіска тек 17 Іуниіа полагано се поче кретати на северозапад, сигурно певаіући стару своіу песму „Langsam voran“. Железњаком од Олмица к Дражћану (на даљини од прилике 60 сахата) Аустриіанци би по свои прилици успели да Саксонцима пошљу знатну помоћ. Кад оно 1859 Наполеон III помага своме савезнику Виктору Емануилу, за десет иеданаіест дана преіезди 85000 воіске просторије од 160 сахата. Да су и Аустриіанци послали помоћи, то у свези са Саксонцима могли би склопити такву снагу, коіа би полагано одступаіући могла да уздржи кретање пруских воіска, т. і. 1-ве лабске воіске и дали би времена осталоме делу аустриске воіске да се судари с 2-гом воіском пруском, од коіе беіаше іачи. Но Аустриіанци не послаше помоћи ниједноме своме савезнику, и полагано продужише пут Іозефштата. По жељезноі стази, коіа ту близу беіаше, могли су превући иедан део воіске, терете и пртљаг; кретаіући се у добро насељеноме пределу, могли су зарад веће брзине, метнути воіску на кола и т. д. и да за пет до шест дана дођу до Іозефштата. А аустриска воіска плела се десет дана и дошла до Іозефштата тек 26. Іуниіа... Овде се састало шест корпуса аустриске воіске, и заіедно са саксонцима имаћаше 300.000 људи.

(Наставиће се.)

Каква је тактика Драгомировљева?

Од Д. Ђурића.

(Свршетак.)

За основ сваком маневру полаже ма какав тактичан задатак, а да се не би поіавила нужда за горња правила, он вели:

„1., Нетреба ни доводити ствар до іуриша, да се не би оваі свети боі радио у ветар. И као што іе цел сваког маневра заузети згодно место према неприіатељу, то іе и излишно водити колону на іуриш а іуришу, могу се воіници научити на обичним ученьима Суворовљевим начином.

2., Никако нетреба дозвољавати да се положаі одмах оставља, чим га противна страна обиђе, но треба закгевати од обкољеног, да одма скроіи нужне мере, да доскочи свом противнику.

3., Никада нетреба изрицати пресуду: ко іе победио и ко іе побеђен, кад ни іедно ни друго неможе на маневрима да буде већ само приучава ухо, да се равнодушно слушаіу речи, коіе иоле ваљана воіника могу само да раздраже. Наібоље іе, нека бранилац изабере према свом задатку положаі и нека распореди на њоі воіску; па после нека се осмотри, да л іе он све извршиіо, како ваља и како се мисли да ваља, да ни іе пао у какву грубу погрешку, па кад се све то учини; онда нека се положаі очисти и нека нападач своі задатак решава. Овако ће сваки своі посао да сврши и не ће бити повода, да се говори: ви сте морали одступати, ви сте побеђени и т. д.

„Овакав начин двостраног маневра и зато ie iош добар, што се неће да раздражуіе самољубље онога, коіи ie баіаги побеђен, а видими победитељ опет неће моћи увртити себи у главу бог зна какав воінички дар. Одклонити и iедно и друго врло ie нужно: прво, зато, што подкопава другарство а без другарства нема iеднодушиіа, нема успеха; друго, зато, што може да стекне препоруку незаслуженоме са свима жалостним одтуда последицама.“

Читаоцима остављамо, да се реше за оваі или онаі први начин маневра, а ми овим завршавамо проматрање тактике Драгомирова. Ми нисмо прошли **све** дело, него само неку и то наіглавниіу част а то зато, што мислимо, да ie за оцену дела довољно, тим пре, што ie непропраћена част више или мање као и код других ваљаних тактичара. И завршуіући овако можемо само честитати: **„трима српским официрима“** ваљан избор предмета за превод. Драгомиров ie издао две тактике: iедна се предаіе у учебном пешачком баталиіону и та ie целокупна, виша и нижа; друга пак, и то само нижа, предаіе се у ђенералштабскоі академиіи и воіничким школама. Коіу су од ове две тактике наша три официра превели, незнам, но ма коіу да су, излишно ie казати, да ie све iедно: обе су iедно и исто и разлика им ie само у форми и обиму а не у суштини; ал кад би ствар дошла баш до раскида, ia бих дао глас за прву, iер ie целокупна, ако и ниіе веома обширна.

О самом **преводу** немогу ништа сада казати, но ћу о њему уобште неку да речем.

Мени се чини, да нема ни iедна струка, коіоі

се може мање на страни подражавати, коіа се мање може копирати, као што је воіничка; па тако исто ретка је и књига чисто воіничка (не историског садржаіа) коіа се може просто превести, а преведена, ма да је и наібоља, да непотребуіе допуне и дотеривања. Узмимо баш саму тактику Драгомирова. Нема сумње, књига је сама по себи прекрасна, може бити једина у воіничкоі књижевности са овако зрелим погледом. Но с друге стране, шта треба овде имати у виду? Драгомиров је Рус и пише тактику за Русе, па стара се, да у њоі проведе онака начела, коіа наівише одговараіу карактеру руског воіника. Драгомиров је у држави, коіа држи, да іоі је нуждна велика стална воіска; зато он у своіоі тактици и проводи таква начела, коіа ће заиста моћи одгаіити и обучити сталног воіника, сталну воіску. Ми пак далеко смо іужније од Руса. Наш народ разликуіе се доста оштро карактером од Руса, и по томе и ми треба да удешавамо тактику према себи. Ми имамо и **народну** воіску и по томе треба проводити у нашим тактикама и друга іош начела за њено одгаіавање; іер само правила унутарње службе и дисциплинарни законик Драгомировљев, нису за то довољни. Нама се треба у овом обзиру обратити іош и другим изворима за одгаіавање народне воіске. Ето по чему и сама та тактика Драгомирова, кад би хтели здраво строго судити, потребуіе допуне за нас.*)

*) Оваква и іош друга побуђења односно саме тактике, и многа друга односно организације, а нешто и администрације, — и биіаху узроком, те се начинио молбени предлог, да се скупља грађа за ратну српску историіу. Іер док ми то не

Друго, што ћу приметити, то іе о нашоі воіничкоі књижевности (само ако іе смем іош сада тако назвати). Ми смо у воіничком обзиру у почетку, а іош боље у **прелазном стању**. Наш іе народ наоружан, снабдевен и обучен по садањем европском систему. Наша народна воіска оставља урођен іоі начин борења и учи се новом. Оваково стање воіске наіделикатниіе ie. Пође ли се ваљаним правцем, биће ваљан и резултат — победа Петра великог код Полтаве. Ударили се у страну, биће и резултат у страну — н. пр. садања турска коњица. Подржавати и крчити ваљан правац, іест задатак воіничке књижевности.

А да би се и іедно и друго, што рекох, наібоље и наілакше постигло, т. і. да би извор књига за превод биіо свагда ваљан, да би се књиге издавале свагда наіпре нуждне па после полезне, а никада излишне и шкодљиве, да би оне савршено одговарале нашим савременим потребама; нуждно ie по мом мишлењу узаімног договора и споразумевања међу писцима — нуждна ie воіничка књижевна дружина. О ползи ове дружине, више сам но убеђен. Од сваког, ма каквог рада, ако му се іош у почетку неда ваљан темељ и план, произилази доцниіе само збрка. Зашто се не бисмо користили искуством наше грађанске књижевности? Доста има у њоі књига, но свака не заслужуіе читања. Осим тога оваква

покупимо и не уредимо, дотле не можемо имати ни организације за нашу народну воіску, коіа би подпуно одговарала нашему народу, нити тактичних начела, коіа би излазила из духа нашега народа; а да дух народа утиче и у начела тактике, то су осведочили и Немци и Руси и Французи. — Ур.

дружина, поред многих других још ваљаних страна и зато је добра, што ће се и сами чланови њени између себе у знањима и погледу на војничку струку да дотерују, јер, нека мисли како ко хоће, а ја сам убеђен, да ми нисмо још прошли сасвим период **учења**, а међутим позвани смо да и друге учимо.

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак из бр. 5.)

Међу ближњима оцу његовом беше и неки стари артиљериски ђенерао Ханибал. У искреноме разговору с њим, отац се жалаше на крутоћу сина свога. „Да вам истину кажем говораше он, мој син вечито седи у соби на горњему кату, и ничим отуд не може да се измами. То ме често љути, тако је не отесан, да се једва уме поклонити". — „Где је твој син?" проговори Ханибал. „Па тамо где и у век," дода отац. Ханибал се попне уз басамаке к младоме нечовеку. „Чуј братац, рече му он, зашто се ти никоме не показујеш? То љути твога оца, — зашто си тако чудан, ил хоћеш да будеш паметнији од целога света? Но кажи ми, чиме се то бавиш?" Устрашен Суваров покаже му своје књиге, карте, цртање. Ханибал разгледавши их са чуђењем, загрли га и рече му: „Кад би и сам наш велики император Петар видео твоје посао, и он би те по своме обичају пољубио у чело. Продужи сине моји, и не брини се о том што говоре ови наши помодари." Затим врати се оцу и рече му: „Нека да Бог

свима очевима такве ваљане деце, остави твога Александра у његовоі самоћи, он ће далеко да надвиси све оне, коіе сада толико хвале.“ Таквога ђениіа увек може да опази бистро око; тако іе **Сула** нашао њега у Цезара, а Бунапарти іедан од његових учитеља прорече сіаіне будућности. И тако отац уступи наізад іавноі наклоности свога сина, и у 12 години уписе га у іедан од гвареіских пукова (Семеновски). На скоро затим у 15 години, Суваров ступи у исти пук као редов, и кроз 9 година проће све ниже чинове у воісци: био іе каплар, поднаредник и наредник. И тек 1754 год. у 25 год. живота, добиіе Суваров први официрски чин; у то доба многи од његових вршњака беху већ ђенерали или бар пуковници.

Такав почетак воіне службе имаћаше велика утицаіа на доцниіи живот Суваровљев. Живећи дуго заіедно са воінцима, потпуно іе се упознао са њиховим начином живљења, са њиховима навикама и іезиком. Па он іе и у вишим чиновима проводио шпартански живот: увек іе спавао на слами или сену; устаіао іе са зором; задовољавао се іедином простом храном; одевао се и зими врло лако; презирао іе сваку раскош; клонио се свакога гошћења; избегавао іе све оно, што би му нѣжило тело а умекшавало душу. Дворски живот, женско друштво, варошке забаве, све то он држаше за шкодљиво воінику. У своме елементу беше само онда, кад іе у логору биваку или на походу. Навикаваіући се од младих година на тако строги начин живота, може се рећи, да іе Суваров прорадио и природу

своіу: здравље му се іако поправи; по изгледу чкољав и слаб, подношаше он много лакше од других и умор и непогоду и сваког рода оскудице.

Суваров се нарочито стараше, да се у спољноме животу, што више простима воіницима приближи. Ал како се вараше они, коіи га држаше за простога не вештога воіника, код кога има само воіна инштикта. Суваров іе као што смо видели, іошт у родитељскоі кући добио предуготовне образованости, за какву се обично не стараше воіници онога времена. Тада беше іошт у пуноі снази то убеђење, да за воіну службу учити се ниіе нужно, іер се незнање не сматраше као недостатак. Суваров напротив изнесе из куће оца свога уважавање науке, и жељу за знањем: па како ниіе успео да доврши отпочето васпитање, то га допуњаваше као самоук*). Већ као официр, у слободно време, место обичнога безпосличарења, затвараше се он у своіу собу, ту іе приљежно учио и много читао**). Иста љубав к науци остаде код њега кроза цео живот му, и онако исто, као у младићско доба, поштоваше

*) У биографиіама Суваровљевима обично се напоминье, да іе он врло добро знао многе стране іезике и изредно писао матерњим. И доиста он имађаше особите способности за іезике и учио их необичном лакоћу; он іе могао добро да говори врапцуски, немачки, пољски, турски, нешто іе разумевао фински, а у воследње доба доста іе научио и талиіански. Но искрено да кажемо, рукописи, што иза њ заосташе, доказуіу, да на свима іезицима, не изузимаіући ни матерњи, врло іе неправилно писао. Ал ваљда не ће моћи таково што да умали славу тога великога човека.

**) Он іе и напечатао некоіе књижевне покушаіе своіе у іедноме од тадашњих журнала: „жемѣсячныя сочиненія", а то се іе морало да држи онда као нешто необично.

он велика историіска имена, коіа беху идеал његов. Може се рећи, да воіни ђениіе Суваровљев не гледећи на сву изврсност његову, дотерао се под утицаіем класичких дела. (Наставиће се.)

Положаји.

Од Лера.

(Наставак из бр. 8.)

У другоі периіоди, при радњи у унутрашности места, положаі іе нападачу већ у неколико олакшан, но іош су веома неіеднаке користи бораца, особито ако іе бранитељ имао кад ваљано заузети село, и ако унутра има тврдих зграда и здања, коіа су удешена за упорну обрану. Нападна воіска иде растоіано, и део по део упадаіући у село принуђена іе да пролази уске улице под силном ватром стрелаца, што куће поседоше. Управљање или хитање свиіу ка истоі цели врло іе тешко, веће іединице дробе се на ситниіе, па и на много гомилица, од коіих свака ради по своіоі сопственоі увиђавности. Ако их пак у томе часу сусретну свеже бранитељеве резерве, то ће их без сумње они лако моћи из села изіурити. У опште за време унутрашње обране, іош су све користи на бранитељевоі страни, догод су куће заузете у улицама, кроз коіе ће непријатељ проћи, и догод іе редвит у рукама његовим. Догод овога бранитељ има, дотле іе іош велика нада да се и опет поврати, ма да іе иначе велики део бранитељев напоље истеран (Асперн, Еслинген 1809 г.). С губитком редвита улоге се мењаіу и

готово ће бити немогуће браниоцу да село и опет заузме.

Ако бранилац одбије напад и устукне нападача, — тад није савесно и јурити му растројене делове (ово може оставити коњици својој); осим у прилици, кад је противник све своје резерве истрошио, и када се у опште поіављује удесан тренут за прелажење из обране ка наступању.

Цели бој око оваких насеља стоји обично у томе, што оно прелази из руке у руку, догод се једна страна не повуче, истрошив све своје резерве (Линьи 1815).

У трећој периоди, ако се увиди, да није могуће дуже у насељу остати, — бранилац повуче део или и целу војску иза села, и тамо је строји у бојни ред, да отежа нападачу излазак (debouché) из њега а нарочито и с тога, да би помогао војсци, што је још у насељу, да се из њега извуче и уреди, јер би их лако могли одсећи. Нападач опет разастире стрелце, по ивици насеља према бранитељу, постављајући што више топова на удесним местима, који се у овој прилици пак много пута пред селом наместе*). Тешко је помислити, да ће се бранитељ у томе тренуту решити да напада, а ако би и отпочео, још је теже помислити, е ће успети моћи.

*) Правило, да се артилерија не поставља пред селом, истинито је за већину прилика; али да боме и оно, као и свако друго, изузетцима подлежи. Не треба је тамо поставити, јер је тешко одступање; но глупо би било држати се правила у прилици, кад по току боја није могуће предвидети да ћемо бити принуђени да се повлачимо, или онда, кад смо преграђени од нападача јаком преградом, која је непролазна, или пак само на неким тачкама (н. пр. при спремању јуриша на прелазу).

5. Засебне зграде.

Засебне зграде іако помажу воісци, іер их прикриваіу, дакле оіачаваіу им ватру а отежаваіу напад непријатељски, коіи мора прво да незаклоњен проће кроз цели захват огња, а за тим се маленим одељењима збиіа у тесне ходнике зграда. Іака неудесност ових заклона іест, тешко повлачење посаде.

Утицаі ових зграда на радњу воіске, — условљен іе материјалом, из кога іе заклон подигнут, после пространством њиховим, видом (има ли страна, коіе се узаімно бране), пресеком (іедан или више спратова), размештаіем ходника (што мање према непријатељу, све іе боље; у колико више по задн, у толико іе удеснніа, іер іе повлачење лакше), и напослетку, својствима околнога земљишта (іе ли оградом опасана зграда, има ли унаоколо насип ров, находили се у близини какав парак или сад, да ли іе земљиште напред отворено или мешовито, да ли іе нагиб ка непријатељу или обратно...).

Поседнуће и одбрана. Само се по себи разуме, да у овоі прилици игра наіважніу улогу пешадиіа. Артилериіа се не меће у унутрашњост, іер ретко находи довољно чврсте зграде, іер се врло тешко постављаіу тамо топови, и іер іе іош много теже те топове на поље изнети; осим тога густи барутни дим іе веома шкодљив посади, и не може она дуго да опстане. Артилериіа се дакле обично размешта иза ограде или рова околнога, — изван зграде. Ако су ограде врло високе, тад се у њима рупе избуше. Коњица ће овде имати само споредну улогу, — од прилике као код насељених места.

Као и при заузимању насеља, тако и овде може бити два случаја: или се зграда може **за времена** још посести или се мора то на **брзу руку** чинити. У првоме случају предузимљу се све мере, којима фортификација учи и светује, т. ј. рашчисти се предина зграде колико је могуће више и боље, те да не дамо непријатељу никаква заклона за приближавање; барикадују се уласци према непријатељу и са стране здања, подиже се и отвара потребна комуникација у самој згради и ка страни повлачења, донесе се вода; предузимљу се у опште све мере, које су за гашење пожара нужне....

При поседању зграде, не треба никако заборавити на оно опште правило, које горе поменусмо, и које вреди за бранење свију земљишних предмета, — т. ј. **поставити у положаје што је могуће мање војске**, јер велика посада лако се збуњује и простор јој је мален. Пешадија се овако размешта: стрелци се постављају или један по један или ред по ред (то зависи од величине отвора) на прозезе и прозоре. У свакоме ходнику има по нешто резерве, којој је задатак да бајонетом сретне нападача (само се по себи разуме да ће број ових одељења зависити од броја улазака). Главна резерва оставља се иза зграде. Ако је зграда насипом или оградом опкољена, — тад се ту постављају стрелци, које њихове резерве подржавају.

Оно што беше речено при поседању насеља, т. ј. неопходност раздељења на делове и одређивање старешина за сваки, — и овде вреди, с том само разликом, што ће (почем су при обрани зграде оде-

ћена много чешћа и ситниіа) сваки ходник бити за се одељен, — и да боме тада ваља дати поіединим начелницима више самосталности, а коіи су на много места тек само подофициpи.

Напад на чврсту зграду, коіа іе іош за обрану удешена, — іест врло тежак задатак, готово толико исто тежак, као и напад на утврђење. Особито іе важно у овоме случаіу садеіство артилериіе, коіа іош издаље може запалити зграду и тим начином принудити браниоца да одступа, ако ли не баш то, а оно се у зиду отвор проурва. (Наставиће се.)

Новине.

* **Шаспова пушка**, као што парискн дописник инглеских новина „Standard“ вели, ниіе показала тако велике извресности, кака іои се обично приписиваше и приписуіе. Сада, пише он, од двадесет стрељачких линеіних батаљона ниіе ни іедан добио те задњиваче. Шасповљачама іе наоружана гарда и већина линеіних ређимената. Али ма како да су оне спретне и удесне, ипак воіници не могу бити њом задовољни. Две іои се махне пребацуіу — осем тога шасповљаче код Ментане несу починиле онака чудеса, кака изношаше ђенерао Фаљи. Четни официри са свим друкчиіе приче казуіу. Они веле, како се кршиште игле и како се многе пушке не могаху употребити, іер зрно застане у цеви, и да би се шипком могло протерати, ваљало іе растурити читаву пушку. Друга махна: зрна су тако сложене направе, да их артиљериіа у пољу не може да прави. Једно іединцато зрно мора проћи кроз двадесет руку док буде готово. и опет се шасповљаче граде на стотине хиљада.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОИН

БРОЈ 12 20. Априла.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Пруско-аустриски рат 1866 г. од М. Иванина. (Свршетак.) — Бојни редови од Лера. — Положаји, од Лера.

Пруско-аустриски рат 1866 г.

Од М. Иванина. С рускога.

(Наставак и крај.)

Док се војске аустриске кретаху и разместише међу Јозефштатом и Кениграцом, дотле Пруси вршише једно од оних смелих и опасних кретања, које показује њихово врло несавршено мнење о противнику и које би према Наполеону првоме, било одвише глупо и скупо би стало дрску пруску војску; ал код овако непредузимљивога и спорога непријатеља имало је потпуна успеха.

Кретање се ово почело 22 или 23. Јуниа: Лапска војска иђаше од јужних граница Саксоније правцем на Јунг-Бунцлау, 1-ва војска из Цитаве и Герлица на Цаіхенберг и Турнаву; 2-га војска у почетку кренула се у две колоне пут Олмица и у исти мах нападоше на Освјецин и Одерберг, да би с ове стране узнемирили Аустријанце; по том једна колона 2-ге војске окрене се десно и управи на Ландсхуту а отуда на Траутенаву, а друга оде на Глац и Наход. И морамо признати е се Пруси не-

обично брзо креташе, кад прва њихова колона стиже у Траутенаву већ 27. Јуниа око 10 сахата изјутра; а од Наіса до Ландсхуте има бар пет дана, од Ландсхуте до Траутенаве іедан и по до два дана, уз то протекло іе нешто времена на кретање и демонстрације од Наіса правцем Олмица. Друга Пруска колона дошла іе у Траутенаву тек 28-ог, прешавши наікраће растоіање међу Глацом и Находом. Овде мора да су нас извешћа и новине превариле, или се мора претпоставити, да іе знатни део прве колоне, управљене к Траутенави, возио се на колима, а да іе друга, особито терет и пртљаг, ишла по железњаку од Франкенштаіна к Валденбургу и отуд опет на колима к Траутенави. При овоме сретању вероватно, воіска іе имала за се сама наінужније ствари за боі, а оставила іе по зади провіанска кола, іер се надала да ће у насељеноме пределу наћи довољно хране. Ово се може закључити из речи пруских воіника, коіи су говорили, да оних седам дана нису іели хлеба, но се хранили іедним месом, коіе су узимали уз пут реквизициом или захтевали по праву рата кокоши, патке, гуске и уопште живину. Па и коње су хватали и у кола презали.

Кроз планинске теснаце Пруси прођоше без и каква отпора; тек 26. Јуниа беіаше значаінііега судара 1-ве пруске воіске са Аустриіанцима, а 27. Јуниа саіедини се на реци Изеру 1-ва воіска са Лапском. Тога дана међу 1-вом пруском воіском, коіа беіаше близу Минхенгреца и 2-гом воіском код Траутенаве и близу Находа, — не беіаше већег растоіања од 16—20 сахата. Обе воіске раздваіаше река Лаб; главна аустриіска сила, сасређена код

Іозефштата, за дан хода одстоіаше од 2-ге пруске воіске, коіа іе у двема колонама дебушовала из планинских кланаца ка Траутенави и Находу. Да су Аустриіанци наіпре са іачом снагом напали на ове две колоне, могли би их сваку за се разбити и бацити на планине, па оставивши іедан део своіе снаге, да их задржава у ланцима Траутенаве и Находа, да похите у помоћ своіима, коіи деіство ваху противу лапске и 1-ве воіске. Ако овим начином баш и не би савршено успели, свакоіако іе вероватно, Аустриіанци бар не би претрпели онако силан пораз као код Краљевграда. Пораз оваі сами себи спремише Аустриіанци, у пркос ономе основноме стратиђиіскоме начелу: **іачом снагом нападаі слабиіега непријатеља.** Дознавши Бенедек о кретању пруске воіске у три правца, — пошље іедан корпус Аустриіанцима Саксонцима против Лапске и 1-ве воіске, други корпус пошље против 2-ге воіске коіа иђаше к Таутенави, а трећи корпус против друге колоне те исте воіске, што иђаше к Находу; сам пак он с три корпуса воіске остане код Іозефштата у резерви, готово са свим у нерадњи. След овоме распореду беіаше таі, да она три корпуса, будући сваки за се слабиіи од свога противника, — беіаху іедан по іедан побиіени. Ослабљени, растроіени, они се сједине са своіом резервом, и повлачаху се Краљевграду, где беіаше она за Аустриіанце несрећна битка, у коіоі и опет Пруса више беіаше. И тако, у свима борбама, коіе беіаху између Пруса и Аустриіанаца, не играше главну улогу иглењача пушка, но то, што свуда Пруси броіно надмашиваху Аустриіанце.

*

Знаіући сада из новина, колика беіаше снага у свакоі пруској воісци, и гледаіући на план, — свакоіако морамо викати на главнога старешину аустриіске воіске, што допусти да Аустриіанци у свакоме судару беіаху у мањем броіу према непријатељу. Да ли іе главни воівода аустриіски тачно познавао састав, силу и место распоређаіа непријатеља свога, — кад пруска воіска стаіаше расположена неколико дана дуж границе аустриіске? Да ли іе он за времена дознао, кад се у какоме саставу и броіу кренуле пруске воіске у Ческу? У земљи где іе тако много шпиіона било, лако іе се могло наћи и лоших потказивача, коіи су или лажно или доцне доказивали заповеднику главном, и тако га гонили да и нехотично падне у погрешке и гради лоше распореде.

По некад важни догађаіи постаіу из малих узрока. Познато іе, оно знаменито повлачење воіводе Кутузова 1805 године; воіску његову код Кремса могаше Наполеон савршено да одсече, да Кутузов не имађаше свога вернога, коіи му каза да іе Наполеон узео Беч; ово іе извешће добио он четриаіест сахата пре званичнога, коіе доби од аустриіскога двора, — при свем том што између Беча и Кремса нема више од 12—16 сахата. Само іош за времена предузетим повлачењем и дипломатском уметношћу могаше Кутузов спасти своіу воіску.

Интенданско одељење аустриіско, као што се видело, беіаше са свим зло устроіено. Поред све густо насељене земље и блиских жељезних стаза, поред толиких кола, што могаху за воіском вући, и іош лагано крећући се, — солдати, по казивању

самих Аустриіанаца, трпели су іаке оскудице у храни и у Краљевграду дођоше већ изнурени. Треба се дивити њиховоме іунаштву и издржљивости за време боіа, коіи су заиста заслужили бољу судбину.

Ма како да іе даровити главни воівода, и ма како да му іе іак карактер, опет не ће моћи он сам за кратко време ништа поправити, ако му іе лоша администрациіа. Ко може одрећи дар и енерђиіу Ламорисиіеру, а сви видесмо колико могаше успети он за кратко време у ништавоі папиноі воісци?

Писано у Септембру 1866 ігневео Мих. Н. Илић.

Бојни редови.

Од Лера.

Има **седам** боіних редова — вели **Вегециіе**, римски воіни писац из IV. века: **први** іе обични растегнути; **други** степенасти са деснога крила (коси боіни ред); **трећи** као и други само са левога крила; **четврти** опет такав са оба крила; **пети** баш као четврти, али оіачан у средини (дакле поправљен четврти); **шести** као и други са неком изменом (Вегециіе хоће да онаі степен, коіи іе наідаље од непрііатеља ваља да іе у виду среше; али тешко іе разумети, шта хоће управо тиме); и наіпосле **седми** боіни ред: кад іе іедно крило осигурано згодним земљиштем, те главну воіску ваља држати на другоме.

Ђенерао **Жомини** набраіа некаквих дванаест боіних редова: 1) прости равноодстоіни; 2) неравноодстоіни, са іедним наступним или одступним делом;

3) оіачан на іедном или на оба крила; 4) оіачан у средини; 5) коси прости или оіачан на ономе крилу, коіе напада; 6) и 7) пернендикуларан на іедноме или на оба крила; 8) угнут; 9) пупчаст; 10) степенаст са іеднога или оба крила; 11) степенаст из средине и 12) боіни ред са комбинациіом за два напада у исто време: іедан на средину, а други на іедно од крила *)

Виіал **) држећи се Жомина, усваіа ове редове: 1) **по цељи**, наступне и одступне, и 2) **по изгледу**, равноодстоіне, косе, степенасте с іеднога крила (Фридланд), са оба (Дражђане), из средине и іедног крила (Ваграм, Бородино, Бауцен, Линьи) и, наіпосле каре (Ишли).

До 1856 год. код Руса беше четири боіна реда за пешадиіу и три за коњицу. Сад іе пак само іедан **основни** боіни ред, како код пешадиіе тако и код коњице. А тиме іе се већ доста унапред корачило. Па и ни іеднога боіног реда да нема, по нашему мњењу, то би се важно питање опет рациіонално решило. И доиста тешко іе поімити, шта натера Вегециіа да се ограничи на седам боіних редова. На што ће нам броі Жоминов и Виіалов? Све іе то чиста воља, као што ћемо моћи понаіпре видети из боіних редова Вегециіевих: н. пр. степенасти боіни ред с десна и с лева, по његовом мњењу већ су два особита боіна реда; даље степенасти са оба крила, кад іе средина оіачана лаком воіском и кад то ниіе, опет два особита боіна реда; наіпосле његов седми боіни ред, кад іе іедно од крила зе-

) Précis de l'art de la guerre I II, p. 38.

**) Cours d'art et d' histoire militaires I II, p. 305 и 306.

мљиштем осигурано. А кад би оба крила земљиште осигуравало, то би ваљда морао бити осми боини ред. Ако фронт земљиште оіачава тако, да су само неке тачке приступне, то би ваљда требало да буде девети боини ред итд. Очевидно дакле, Вегеције се заустави код броіа седам с тога само, што му се допаде, да ту тачка буде. Друга узрока нема. Како ће боини редови изгледати што од околости зависи, не може нико у напред да каже, из тога са свим природнога узрока, што околности има безброіно много, а за сваки од њих **у своіе време и на своме месту** употребљени боини ред потпуно іе добар, почевши од наідужих линиіа па до наідубљих маса, где може бити више линиіа іедна за другом. У томе нас у век руководи: земљиште, нравствена каквоћа и броі воіске, њено оружіе, цељ деіства, род, броі и карактер противникова; краће, околности, коіе се бескраіно мењаіу. Па дакле и изгледу боіног реда не ваља никаквих граница постављати — он іе безграничан. Но и поред све разноликости своіе, опет іе по **духу** своме, по **унутрашњоі садржини**, по **идеіи** сталан и исти за сва времена.

По томе и задатак овога нашег чланка биће: да решимо то питање и теориіом и критичним проматрањем наізнатниіих боиних редова, коіе историіа забележи и до данас сачува.

У век иста идеіа боіног реда у разноликоі одећи, **као да** нам силом натура веровање, да има **іедан** општи боини ред, а њега и доиста има, али никако као ворма већ само као идеіа: таі **идеіални боини ред, општи іе представљач** свиіу, па њега као идеалног и чудно би било ограничавати и цр-

тати, као што га многи љубитељи ђеометриіе (а оваквих има доста међу воіним теоричарима) склапаіу из самих пруга и углова. У оваквом случаіу, при решавању ма каквога питања или читања ма кога дела, место да се по могућности упознате потпуно са главном идеіом, место да вам се она што дубље у душу усише, добићете на иедан пут као некакву **играчку**, али не невину, какве су ове обично, већ иако шкодљиву. Ако примените таі процес на решавање и других питања у науци, коіоі ie главни задатак, да људима управља и у наікритичниіим приликама, добићете наіпосле скуп многих графичних играчака, коіе личе иедна на другу, а и на **науку**, али онакву, како ie неки поіимаіу, с тога само, што ако у њоі и ниіе све добро, ал ie тек **положно**. Сад покушаіте устати против таквих ворама и изрецпте, да нема сталних правила, нема привилегованих калупа у воіничкоі ствари, па ће с места ти љубитељи положних правила и разних ђеометриіских слика наіенерђичниіе потврђивати, да ту нема никакве **науке**, ієр нема ничега положнога. А међу тим то и ієсте права и истинита воіна наука, или іошт боље, здрава **теориіа воіне вештине**, *) коіа

*) У строгоме погледу „воіне науке“ и нема, већ само „теориіе воіне вештине“. Можда ће ко рећи, да о томе и не треба спора водити: ієр речи нису дела. Звали ви какав предмет овако или онако, он ништа од своје вредности изгубити не ће. Али то ниіе баш тако. Ко признаіе воіну науку, таі ће већ лако признати до некога ступња могућност и законитост правила, система и начина, таі ie већ вољан да призна и да се покори ауктоpитету некоіих воіник научника, какви беху Билов, Вајротер и Фулеі. Зар би се ови и кад могли користовати таквим аукторитетом и тако великим ал штетним утицаіем на људе, коіи се поклониште, и безсловно повероваше њиховоі учемости, да ови људи не признаваху суштаствовање „воіне

у век вели, да по **њиишки** никакво се питање решити не може, да бескраіно разнолико решење њихово ваља да излази из самога себе, да на кратко ту ваља да ради творачка снага. Права наука, коіа се одриче калупа, напреже сву снагу к развићу те творачке способности, док међу тим воіна ђеометриіа, привлачећи сву пажњу на ворме и калупе, одбацуіући тиме све друго, води нечему противноме, т. і. убиіа творачку снагу, много полаже на правила и калупе, а оне, коіи се тима само границама крећу признаіе за способне људе — за вештаке у тоі струци.

Іедини правичан представљач тога идеалног боіног реда за све воіске, кад га већ мора бити, узеће се две линиіе: у првоі воіска коіа се биіе, а у другоі она, коіа прву потпомаже.

Ако будемо у стању да тога општег представљача удесимо према разним околностима, добићемо ваљан боіни ред за сваки случаі, коіи нам се десно буде.

Пре него што почнемо о томе говорити, да разіаснимо основну идеіу свакога боіногa реда, т. і. да испитамо главне црте идеалнога боіногa реда. Од сваког боіног реда тражи се:

1) **Гипкост**, да га никаква прилика не изненади. Из чога ie већ іасно, у колико свака у на-

---

науке"? Ко признаіе „теориіу воіне вештине" а одбацуіе „воіну науку", таі признаіе, да ie нужно упознати се са природом и своіствима елемената, са њиховим комбинираньем, употребом, таі ће рећи, да ie нужна творачка способност, одушевљење, уметност и решивост, доведена до Наполеонове „храбрости око 2 сата после по ноћи", т. і. до способности бити одушевљен сваког тренута

пред узета ворма, сваки основни боини ред, не може да буде у исто време и општи боини.

2) **Независност одељења једног од другог, али тесна међусобна свеза како у физичном, тако и у нравственом одношају**, т. ј. независност и што веће **узајамно помагање**.

3) **Ваља да је способан противстати свима случајима**, којих има и сувише при сваком воином предузећу.

Резерве. За последњи услов нужна је дубина боиног реда, т. ј. постројавање у две, три па и у више линија, у опште **резерва**. Што више случајности бити може, као н. пр. у почетку боја, кад су околности или врло мало, или са свим непознате, и резерве јаче ваља да су, а на против што се околности више буду разјашњавале, више и војске ваља у бој изводити на рачун резерве. Из тога већ излази, да може и таквих околности бити, кад ће скоро све у резерви бити;*) но који пут пак све ће се у бој извести, н. пр. кад нам се укаже прилика да непријатеља изненада нападнемо, кад он није спреман за бој, или на крају боја, кад се можемо поуздано надати успешном нападу, кад је код непријатеља неред и већ је у бој увео и последње резерве. Ето крајњих прилика, које хоће да скоро све буде или у резерви или у боинима линијама. Међу тима пак крајностима има безбројно услова, који траже час одјачања резерве на рачун боиних ли-

*) Тако н. пр. у почетку битке код Лињи, Блихер од 90.000 својих људи, извео је у бој само 5 батаљона пешадије и 3 пука коњице, а сву осталу војску држао је у резерви сасређену дотле, док Наполеон постројењем свога боиног реда не показа, да мисли напасти са стране Флера.

ниіа, час на против оіачање ових на рачун резерве. У опште іедино мерило за опредељење величине резерве, као што іе већ іедном споменуто, то іе ред случаіности, коіе боі опкружаваіу. На таі начин, код старих, кад по своіству тадашњега оружіа, по карактеру самога боіа (у њих готово и не беше предуготовне периоде боіа, а ако іе и било, то у врло малоі мери), и по своіствима самога боіишта, понаівише откривеног и равног, прилике, коіе опкружаваху боі више или мање исте беху, кад кретање, особито у грчкоі тактици, имаћаше врло слаба развића, кад боі опкружаваше много мањи броі случаіности, него доцниіе са поіавом ватренога оружіа, а особито у последње доба — резерве или са свим не беше или она беше врло слаба и у опште не имаћаше тако многостранога задатка, каквога у данашње доба. На таі начин ако употребимо своіства разних родова воіске и при томе решимо питање за коіи од њих боі наівише случаіностима подлежи, то ће се видети, да наііаче резерве тражи коњица, за њом пешадиіа а после артиљериіа. (Наставиће се.)

Положаји.

Од Лера.

(Наставак из бр. 8.)

У опште би посве погрешно било поћи на іуриш, а не приуготовивши га, — као што то и потврђуіе воіна историіа. Цела врста напада 10.000 Француза на замак Хигоман (Ватерло 1815 године) беіаше одбиіена тек слабим инглеским одредом (око

два батаљона) а то само с тога, шго Французи почеше нападати без претходне артилериске радње, коіу наіпосле и уведоше у боі, по заповести самога Наполеона — ал то беіаше касно. Французи беіаху овладали парком испред замка; сва пак њихова напрезања да здањем овладаіу беіаху узалудна. Готово исто то искусише Французи у битци код **Солферина** (1859 г.). Бараго д' Иљ, са две дивизиіе нападао іе на солферинско гробље, коіе беіаше тврдим каменим зидом ограђено; ал заборавио беше да напад артилериіом спреми, и с тога*) не могаше Аустриіанце одатле изгонити, ма да Французи већ више пута долетаху до самога подножіа зида. И тим начином обе дивизиіе страшно се растроіише. Напослетку Бараго д' Иљ извуче артилериіу (6 топова), коіа са 400 корака од зида у час отвор просече. После овога іедан батаљон само іуришем освоіи гробље.

Но осим артилериіе, коіа спрема іуриш на тврде зграде, іош унапред за обрану спремне, — и зарад сигурног успеха, врло ће добро бити ако (као што се то чини при нападу на шанац) позовемо своіеволъце, разместимо на чело нападних колона раднике, коіи носе движне стубе за пењање, сноплье (ако се на предини находе ровови, коіе треба затворити), секире... напослетку, сам напад с неколико страна од іедан пут отпочети, те да пажњу неприіатељу раздвоіимо.

*) Земљиште напред беіаше такво, да се артилериіа могаше само на веома маленоме одстоіању од зида поставити. Бараго д' Иљ с тога баш и не употреби артилериіу, што би іе изложио тешким губитцима (Карцов, „Тактика", II. 95).

Што се **бранитеља** тиче, он ће у наівише прилика добро учинити ако особито пажљиво пуцање зачне и то никад раніе, него кад непріатељ уђе на дохват оружіу, и то жешће или слабіе, према даљини противникові. Као изузетак можемо споменути ону прилику, у коіоі би се могла каква зграда за времена посести и за обрану спремити, т. і. кад су даљине до разних предмета на предини іош унапред тачно измерене.

6. Шуме, гајеви, уређене шумице.

Поседање, обрана и напад на шуме много се слаже са поседањем, обраном и нападом на насеља. И ако са само где разликуіу, томе ће бити узрок разлика између шума и насеља. Ове ће разлике поглавито у овоме бити: прво, шуму не ће моћи артилериіа тако лако из даљине запалити, а друго много іе тежи боі у унутрашњости шуме но у насељу каквоме. Унутрашњост шума ниіе тако згодна као што су то на прилику села, — іер у њима нема кућа и зграда; врло ретко ћеш у њима наћи тек по коіе сеоце. Све ово у многоме **отежава ориіентовање, управљање воіском и сами боі. Са тешкоће ориіентовања** у шуми, треба се особито сетити правила, коіе горе поменусмо да се т. і. ограничимо на што мање воіске у борби, као год и да што іе могуће више задржимо равноодстоіна лица одељења, — како при распоређаіу тако и при кретању по шуми; іер иначе боіни се ред на іедноме месту веома згусти на другом прекине. **Са непрегледности** пак долази: 1; тешко држање свезе међу разним деловима воіске. Да бисмо се овде помогли, нужно ће

бити овде но и где, да се иза стрељачкога низа разместе не тако іака колико што іе могуће чешћа поткрепљења. Даље, 2, борба у шуми, окружена безданицом случаіева, — на свакоме кораку сусреће неочекиваности и ненаде, те іу іе с тога са свим право сравнити с ноћним боіем, іер у овоі прилици воіске веома осећаіу: наінезнатниіа прилика може катастрофе довести. Да би се дакле овде помогли или бар умањили тако штетан утицаі, — ваља имати овде више но и где іаке енерђиіе, присебности и ума, коіи у час може одељења разместити. Или краће, ваља бити спреман за самосталну радњу, у толико више, у колико се са тога самога узрока ограничене просторије и скучена погледа, — **управљање воіском веома отежава** и на заповести од виших у више прилика, ни наімање не смеш рачунати. Начелници дакле наіситниіих одељења мораће самостално радити, управљаіући се наівише према ономе што се са стране ради. Као што се види, карактер борбе у унутрашњости шуме, веома іе налик на карактер случаіних прилика, а коіе се не решаваіу толко снажном и мудром управом виших старешина, колико дахом поіединих старешина па и воіника. У опште борбе у шумама захтеваіу ваљану воіску и старешине савршено способне за самосталну радњу *).

Поменуте тешкоће расту или падаіу према своіству шуме. Оне су у већим шумама велике, мање у малима (гаіевима), а готово савршено ишчезаваіу у

*) После овога іасно нам іе, што Фридрик са врбованом воіском своіом, мораћаше избегавати борбе у покривеним земљиштима.

уређеним шумицама (правилно просечене шуме, довољно добрих путова, зграда и здања)*).

Ове су тешкоће мање бранитељу, коіи познаіе своіства шуме, а из тога узрока іе теже непријатељу, коіи сваки час на ненаде наилази. Према реченоме, обично се избегава борба у великим шумама. И ове, или боље део њихов, коіи іе наіближи путу гоњења, — заузимљу само при повлачењу, и то заступницом. Но овако поседање ниіе довољно за упорну обрану, іер непријатељ ушав у незаузети део шуме, об-

*) У битци код Дражђана (14 Августа 1813), пространи краљеви парак Грос-Гартен, (коіи лежаше 500 кор. од предграђа Пирнскога), имађаше све услове за упорну унутрашњу обрану. Іужна и источна страна, ближе непријатељу, — беіаху каменим зидом 1·3—1·8 опасане. Іугозападан угао Грос-Гартена пресецаше речица Каіцбах. Користећи се овим, ограду на овоме месту замењише широким ровом, коіи пуњаше вода из Каіцбаха. Источни краі парка беіаше одвоіен ровом, (но благе нагибе) коіи иначе беіаше права пречага само док водом испуњен беіаше. У сред парка, на раскршћу од четири велике алеіе, беіаше двокатно камено здање, коіе се с іедне стране ослањаше на іедан спруд, а с друге на широку, отворену просторниу. На југолетку западан краі парка беіаше одвоіен засеком. Те тако обрана Грос-Гартена имађаше ове одељке: 1. с источне стране зид, 2. ров, коіи дељаше источни део парка. 3. Отворена просторниа с двокатним здањем и језером на раскршћу путова (здање могаше служити као редви) и 4. засека. При утврђивању шума, насеља,... особито се мора пазити (независно од уређења путова у свима правцима и оіачања обране спољне ивице) на уређење што већега броіа одељака за оіачање њихове унутрашњости. Но не гледећи на оне силне користи Грос-Гартена, обрана му и опет не траіаше дуго. Главан узрок што Французи брзо оставише парак, іе таі, што у исти мах са очаіним нападом Пруса с лица, руска воіска удари на Французе, коіи стаіаху лево од линете № 2, а у исти мах іедан део Пруса удари на Донску заставу десно, (горе іе била поменута важност саіединьеног напада крилног са оним с лица, при нападу на земљишне предмете). Бојећи се оцењења, Французи се повукоше из парка

лазом и нападом на крило може да принуди бранитеља да се у мах стане повлачити, а негда баш може и одсечен бити. Ево с чега се треба овде особито побринути за сигурност крила. Са испресецане унутрашње просторије шуме, сигурност ће се само у некоме виду изразити, а на име: извиднице и пикети (коіе се у тоі цели изашиљу ка крилима сваког заузетог положаіа) овде постаіу бочни низови.

К околностима, коіе обрану іош више уздижу, додазе у унутрашности шуме, іаруге, (ако их има) канали, ровови, пољане... Ове чине, те ће се моћи шуме бранити све део по део, и тим начином, у многоме се уздиже бранички отпор. Таква одељења у шуми, доносе іош и ту суштаствену корист, што (дозвољаваіући могућности на њима делове смењивати) олакшаваіу тиме уређење воіске, коіа се обично толико у шуми раштрка, да се не само чете но и читави батаљони и реџименте помешаіу и замрсе.

Колико ови одељци припомажу обрани шуме, наібоље ће нам посведочити напад на Олхов гаі (Гроховска борба 13 Фебруара 1831).

Олхов гаі беіаше у сред положаіа Пољака. Он беіаше врсту дугачак с лица, а готово толико и дубок. Две широке, блатаве іаруге пресецаху гаі, іедна по краіу њеноме а друга по средини. Ова беіаше іош засеком оіачана. Гаі беіаше заузела дивизніа Житомирскога (12 батаљона). 6 батаљона, Роландових беіаху у боіноме реду у гаіу, остали 6 иза гаіа у резерви. Іош даље по зади, на висини Малога Грахова, беіаше размешћена дивизніа Скржинецкога. (Наставиће се.)

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОЈИН

БРОЈ 13 1. Маја.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Бојни редови од Лера (наставак). — Положаји од Лера. (свршетак). — Суваров, из Милутина и Шмита (наставак).

Бојни редови.

Од Лера.

(Наставак.)

Задатак је резерви да помаже бојна одељења, па с тога и строј њен ваља томе задатку да одговара. У тај општи задатак — помагање — долази или смењивање бојних одељења, или продужавање бојнога фронта у једну ил' другу страну, или заклањање крила, или осигуравање одступања, или прелазак у наступање и најпосле или гоњење побеђена непријатеља. У опште задатак је резерве, **да буде готова одмах се кренути на све стране и у све правце.** По томе пак томе задатку највећма одговара **засређени** строј; ал и то није у век тако, и пре свега опредељава се бројем војска, које заједно раде. Ако је војска велика, погрешно би било држати сву резерву на једној гомили, за средином бојнога реда, или за једним од крила. Овим би се добило то, да се резерва не би могла на време појавити на тачкама, где би нужна била, а тиме се једноме од главних услова — што бољем и тачнијем помагању бојнога реда не би одговорило. Ето са чега се при постројавању већег дела војске, почевши од

немачких бригада, дивизиіа итд. поред опште резерве, коіа іе у век у іедно скупљена, узимаіу іош и нарочите резерве, коіе се постављаіу за поіединим боіним деловима у іедну ил' неколико линиіа, управљаіући се према броіу воіске. На таі начин, ако се строіи за боі цела воіска, из три корпуса средње величине (сваки из три пешачке и іедне коњичке дивизиіе), тад осим іеднога корпуса, коіи гради главну резерву, узеле би се іош три линиіе нарочитих резерва; од ових последњу гради она воіска, коіу и поред радикалне измене наіновиіе тактике, врло погрешно зову друга боіна линиіа, а то све под утицаіем рутинскога предања Фридрихове епохе. Карактер наіновиіе, дубоке, перпендикуларне тактике **ничег линиіског не трпи**, ту не сме бити ни друге линиіе, ни смене целих линиіа, ни промене фронтова боіним линиіама. Ако ће корпус битку да биіе, тада осим дивизиіе у општоі резерви, биће іош две линиіе нарочитих резерва. Ако се дивизиіа ил' бригада за боі хоће да узме, тад поред опште резерве, за први случаі бригаде, а за други полка, іош ће се узети іедна линиіа нарочитих резерва, коіе ће задатак бити непосредно помагање сваког од оделења прве боіне линиіе, и расположиће се за њима или по батаљоно, по наівише у колонама за напад*) или по неколико батаљона у скупу.

Код старих, као што іе већ іедан пут казано, прилике, коіе опкољаваху боі, беху много простиіе, а и своіства њихова оружіа беху таква, да преду-

*) Нарочите резерве наіближе боіним оделењима, могу по околностима разне строіеве узимати (нападне колоне, полуводне из средине, четне колоне, разврнути строі, каре).

готовне періоде боіа или са свим не беше, или она здраво кратка беше, са чега у њих и резерве или ни мало не беше или ако іе и беше, то врло слабе у наівише случаіева[1]. С тога, што резерве код њих не имадоше тако разна задатка, као у наіновіоі тактици, оне се обично и не располагаху сасређено иза боіних одељења, већ за сваким од ових. Ти узроци, та іеднакост околности поред слабо покретне воіске, беху повод, те резерве и пре линиіске тактике[2] и за време ове иста места заузимаху, тако, да дубина боінога реда не беше већа од дубине данашњих боіних линиіа[3]. Увеличање боінога реда у дубину, као следство развића гипкости и кретања, а заіедно с тим и идеіе о вредности резерве[4], заслуге су новиіе тактике, коіа іе с тога и названа **дубока**. (Наставиће се.)

Положаји.

Од Лера.

(Свршетак.)

Око девет сахата отпоче боі. Први напад предузеше 5 батаљона (из 24-те дивизиіе). На покраі све

[1] Воіводе као што беху Александар Велики (н. пр. код Арбеле), Ханибал или Цезар, коіи у боіу не рачунаху толико на грубу снагу, колико на изненадности, — увек іако ценьаху резерве.

[2] Осим таких воівода овеі, коіи као н. пр. Тирен, у боіу много рачунаху на изненадности.

[3] Ово се нарочито тиче пешачкога боінога реда из тога времена. У време линиіске тактике, резервну улогу у век коњица добиіаше.

[4] Са развићем гипкости и хитрости, боіиште іе прешло на земьиште разнога карактера. Сад боіа може да буде на сваком земьишту, па и боіни редови према њему мораіу се удешавати. Са тога узрока добише вредности и изненадности у боіу. На таі начин поіави се нужда, с једне стране тражити средства за уклањање њихово, а с друге стране за употребу њихову против непријатеља. Наіпосле савршенство технике умножи средства за приуготовљавање напада, а тиме се продужи прва періода боіа. Све іе то узрок те се мораде резерви дати особити значаі и увеличати дубина боінога реда. Таквих резерава, какви дубока тактика хоће, не беше ни у једноі предидуһоі періоди њена суштаствована.

*

неіаке снаге своіе и силне противничке ватре, батаљони продреше у гаі и одагнаше Пољаке за прву іаругу; но гонећи их по шуми, изненада наиђоше на другу засеком оіачану іаругу. Од чести с тога, што изненада наиђоше на нову веома іаку препреку, а од чести због веома надмоћне снаге непријатељеве, — Руси морадоше уступити. Одмах за овим, оіачани са 4 батаљона (из 25 дивизиіе) и опет іурнуше на гаі и успеше да Роланда из шуме истераіу. Пољаци пак, уведоше у боі остали део дивизиіе Жигомировскове, и принудише Русе да се и опет повуку. Руси уведоше остале батаљоне из 25-те дивизиіе, и гаі изнова заузеше. Пољаци и опет оіачаше воіску у гаіу, ваіскама Богуславскога и Скржинецкога, и Руси изнова беіаху истиснути. Сад Руси уведоше у боі трећу дивизиіу и бригаду карабинаца, под заповешћу грофа Тоља и ђенерала Наідгарта. И ови 20 батаљона дужином своіом описаше гаі. И опет Руси сунуше у шуму, и опет морадоше уступити. Спрему за напад морао іе приметити ђенерао Хлопицки, коіи тога дана заповедаше пољском воіском. Видећи скори критичан час, он сам поведе на десну половину гаіа четири батаљона из гренадирске ређименте. У исти мах Скржинецки пође са своіом дивизиіом средином гаіа, а Чижевски са опорављеним стрељачким ређиментама удари левом страном. Па покраі све велике снаге своіе, коіом изнова нападаше Руси, и опет не беіаху сретьи. Ређименте из 3-ће, 24-те и 25-те дивизиіе, а тако исто и карабинци морадоше плећа обрнути, іер их іе с крила млавила пољска артилериіа, с лица нападаше их пешадиіа и изгубише већину своіих

старешина (а наиме карабинци, коіи достигоше чак до друге іаруге). Дибић, коіи примети изненадну промену борбе: бранноци посташе нападачима, — заповеди 2-гоі гренадирскоі бригади да прихвати карабинце, а сам отрчи к воісци 3-ће дивизиіе, обадри их и поново отпочне нападати. И іуришне колоне построіене у іедноі линиіи: карабинци с лева, гренадири с десна, под грмљавом добоша и спуштеним баіонетима без метка продреше у гаі, и не сматраіући на силну непријатељску ватру, Дибић га сретьо одагна за даљни ров. Већ ie било више од 2 сахата по подне, кад Русима испаде за руком да се у гаіу утврде.

Битка око Олховога гаіа одликоваше се необичним упорством (она се отпоче у девет сахата из іутра, а сврши око 2 по подне: читавих 5 сахата траіаше); тесна просторіа гаіа покриваше 8000 воіске; сва беіаше гранатама изривена, у шуми не беіаше ни іеднога дрвцета, коіе не беше оштећено. Ово упорно борење од обе стране наівише се разіашњава своіствима гаіа, коіи беіаше удесан за іогунасту обрану и после слабом снагом, коіу Руси уведоше у боі, а нарочито у почетку боіа. И доиста, већ при свршетку боіа беіаху іеднакога успеха, іер се силе обоіих страна изравњаше (против 25 пољских батаљона 26 руских). Кад пак Руси уведоше іош 8 батаљона карабинаца т. і. кад против 25 пољских батаљона дођоше 34 руских, — тад се равнотежа тога часа покварила и борба се сврши на корист Руса *).

*) Извађено из „историје пољске буне", Шмит, стр. 405—411.

7. Утврђења.

Утврђења заклањаіу воіску и отежаваіу наступање непрііатељско; она су дакле веома корисно средство, коіим се изіедначаваіу обе стране и прибавља надмоћніе браниτељу (коіи по што ово достигне, у век сам предузимље нападни карактер); они му даіу веће слободе у радњи, чине га у неколико самосталним да не мора управљати са свим своіе радње по нападачевим (пасивна улога, коіе се браниτељ у пољу никако не може да опрости) и тим начином припомажу утврђења, да у високоме степену добніемо готово наіважніе преимућство у рату: **радити не оно, што непрііатељ хоће већ на против натерати га, да он ради оно што ми хоћемо.** Колико пак утврђења припомажу достижењу ових користи, наіболье нам може засведочити полтавска битка. Нек захвали Петар своме предвиђаіу (он беше нападнут са две стране), коіи сам мишљаше да нападне на противника (27 Іунніа у место 29), — ова случаіна за њ битка не беіаше случаіна: іер га она затече савршено спремна за упорну борбу; правац напада непрііатељскога беіаше одређен; на послетку, кретање шведске воіске међу редутима, растроіи њихов размештаі и то знатно олакша борбу Русима са те стране редута*)

Све се ове користи поіављуіу више или мање; а зависе од распореда утврђења, њиховог броіа и снаге**).

*) „Воєнный Сборникъ" 1865 г. № 4.

**) Подробніе о овоме доћи ће ниже. Види „о утврђеним положаіима".

Обрана утврђења. Сва се три рода воиске могу корисно узети за заштиту утврђења. Ал непосредна обрана њихова пада на пешадиіу и артилериіу. Коњица и опет има помоћну улогу, као што смо више реди већ помињали.

При размештаіу у **отвореноме шанцу**, од пешадиіе се само толико за посаду узме, колико іе преко потребно; већи део њен поставља се иза утврђења, ал опет у заклону. Посада у шанцу овако се размести: стрелци дођу по банкету у виду веома густога низа (четири до шест корака на ред) **у іедну врсту***), коіе подржаваіу малене резерве. Главна резерва и коњица размештаіу се натраг под заклоном. Топови се међу на места, коіа су већ спремљена: на табле или иза прореза (заклањаіући их); наіпре нарочито у испадним угловима на таблама. Предњаци и муниціонски сандуци постављаіу се изван утврђења, вишеци са зрнима међу се или у барутне магацине, (коіи се ретко праве особито у пољским шанчевима) или се заклањаіу иза сандука (мерлона) у маленим рупама, коіе се против распрних метака покриваіу бусеном, плетежом и т. д.

*) Некада се у фортификацнаіма световаше, да се пешадија у две врсте постави на самоме банкету; али ово не треба никад више чинити, с тога, што иза грудобрана не могу две врста у исти мах да пуцаіу. Да се удесно пуца, преко је потребно прилећи уз површину унутрашњега нагиба грудобрана, а што две врсте у исти мах не могу чинити; те дакле друга врста може само помоћи брзему пуцању, пунећи пушке првоі. А за ово чудно би било метути и њу на банкет (никада не треба ставити воіску у таки положај, у коме би она више од непріатеља страдала, но што би могла сама њему шкодити, правило іе потпуно рационално); у том је случаіу њено место у подножіу банкета.

У затвореним шанчевима цела разлика стоиі у томе, што се резерва унутра смешта. Но са маленога простора не може бити Бог зна какве неудесности, іер се за обрану ових шанчева саразмерно мање воіске узимље, но код оних шанчева што су на грклану отворени. Затворена утврђења, као што горе рекосмо, одређена су дакле тек за мање одреде, коіи су одвоіени од главне воіске, и остављени тако своіоі сопственоі снази. И њихов затворени грклан и треба да до некога степена замени потребну већу резерву.

До почетка битке, бранитељ треба поглавито да се за ово постара: 1., да уништи све сметње пред шанцем, коіе ватру заклањаіу, и то што іе могуће даље; и 2., да определи даљине до разних предмета на предини шанчевоі. Особито ово последње има велике важности, іер знаіући даљине не задржава се бранитељ дугим пробањем, и према томе дакле за познате даљине и зрна тачно гађаіу, — што іе особито важно за садашње жлебне топове. Прва пак тачка може се сматрати више као савет теориіе, — іер се ово ретко може постићи, особито код пољских шанчева, коіи се обично на брзу руку праве.

Особито іе карактерна црта при обрани шанчева, што стрелци посаде могу много раниіе отпочети пуцање, него што су то могли при брањењу и коіих других земљиних предмета, — іер су даљине пред шанцем већ познате (кад іе било времена за подизање шанца, зацело ће га бити и за мереље ових даљина). Кад ће пак отпочети ватра артилериска, то ће као и при свима браничким

приликама, зависити нарочито од односнога броіа бранитеља према нападачу.

Остали део борбе не разликуіе се ничим другим од обране тврдих земљишних предмета; іедина разлика стоіи у томе, што пешадиіа (са банкета) **искаче на грудобран**, те да сретне непријатеља, (коіи напада на утврђење) наіпре ватром а после баіонетом. Овако поступање пешадиіе беіаше у употребљењу на свршетку прошлог столећа, када се по духу тадашње тактике, пешадиіа размешташе по банкету, готово без резерве*). Ово беіаше последњи тренут борбе; у случаіу неуспеха, одступало се. На даљу обрану ниіе се могло ни мислити, іер резерве готово не беіаше. Таким начином, за времена линиіске тактике, — изгубљен грудобран **решио** іе **судбу обране утврђења**. Савршено іе други карактер узела обрана утврђења при садашњоі нашоі дубокоі тактици, где има силних резерава. Сада с губитком грудобрана не само не свршава се обрана, већ баш тад отпочиње нов одсек њен. Ето с чега суштина ствари у овоі прилици стоіи нарочито у искусном и решивом, а особито **погођеном тренутку**, кад да се уведе у боі нова резерва против непријатеља, коіи прешав ватрени простор и све друге преграде, растроіен улеће у шанац; и дакле не скаче се више на грудобран, іер іе то не само много несигурниіи посао, већ іош доноси и следећих недостатака: 1., пешадиіа, скочивши на грудобран,

*) Таки размештаі пешадиіе браниочеве наівећма іе условљен оним родом, у коме нападач наступао буд против шанца (дугачке широке линиіе, незакривене низом стрељачким, а при том без резерве).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

открива се стрелцима нападачевим (коіи су на ивицу гласиіе прилегли) и страда іако од њихове ватре, и 2., іош важниіе, бранитељ ретко може до последњега тренута толико присуства духа сачувати, да би непријатеља тако предусрео, коіи іе на очи његове прегазио ватру и остале препреке, коіе му обрана наместила беіаше.

Што се пак тиче **згоднога тренутка** за покретање свеже резерве на непријатеља, коіи у нереду продре у шанац — то іе и овде као и при свима случаіима (кад се хтеде да определи удесан тренутак за ово или слично деіство), — теориіа савршено недовољна. Ово одређуіе само искусно, сигурно око. Све што теориіа на се узети може то іе, што ће само до некле нацртати околност, при коіоі іе такав посао удесан и могућ. Ако поставимо питање: да ли іе удесниіе покренути резерву за против-напад тада, кад іе непријатељ већ готов да у шанац ускочи, или онда, кад іе он у неколко већ ушао, — ми не можемо да се не сложимо са маршалом Саксонским, коіи претпоставља оваі последњи случаі. Како са материјалне стране, тако исто и са нравствена гледишта, — оваі іе тренутак наіудеснији за резерву с тога, што ће 1, непријатељ бити одиста растроіен, а за леђи му стоіи пречага, коіа га у несретноме случаіу може іош много више растроити*) и 2., особито с тога, што ће іуриш у подобноі прилици много силниіе подеі-

*) Оваким се начином употребљуіу воіске да баіонетом предусретну нападача: на висинама или иза іаруга, разместаіући се за то на некоме удаљењу од последњих, а повлачећи се неколко од ивице висине у првоме случаіу.

ствовати на наравствену страну непријатељску, јер је **много више изненађен.** Напријатељ, продрев у утврђење, помишља е је већ победитељ и борба је свршена, те с тога је и неспремнији за борбу од непријатеља, који за то време мисли само још је цела ствар пред њиме.

Напад на утврђење. Постројивши војску у бојни ред, нападач подиже артилерију те да ослаби ватру непријатељску и да удесан отвор на грудобрану начини. При овоме особиту важност имају убацни метци, који могу и против заклоњеног непријатеља дејствовати. Пуцање шупљим зрнима у овој је прилици особито корисно. Осим велике штете, коју војници чине, она падајући на грудобран, — руше га. Улога коњаничке артилерије стоји преимућствено у дејствовању против крила бранивочевих, и анфиловању непријатељских линија.

Стрелци крећу се напред, да артилерију осигурају. Уз најближе њихове резерве полазе и радници (пионири) да прелаз начине. Густа одељења стоје за њима, да се не излажу узалудним губитцима. Борба у ово доба има чисто артилериски карактер.

Кад ватра непријатељева ослаби и распоред се његов, сила, војска и утврђења промотре, — тек тада почиње период постепенога приближавања непријатељу. Артилерија, једно за другим мењајући положаје, спроводи пешадију до даљине картечнога пошења. Појамно је, да даљина ова, тесно зависећи од предузимљивости и смелости артилерије, — не може се у корацима одредити. Овим је начином код Варшаве руска артилерија дотрчала до на 200

кор. од непријатељских опкопа, (батерија пуковника Житова, прошав међу утврђењима и скинув с предњака управо за леђи једноме утврђењу, отворила је на посаду његову најгушћу ватру) и оіачаном ватром много припомогла заузећу утврђења.

Сад отпочиње друга периода борбе, периода јуришна, неоспорно најтежи задатак, које само може војска добити. Иза стрелаца иду радници, да оправе путове за наступне колоне. Колоне с разних страна иду на утврђење, гледаіући да развуку пажњу непријатељеву, и нарочито обраћаіући се против испадних углова, или се труде да обиђу утврђење с крила или и с леђа.

Коњица, коіа заклања крила и леђа нападноі пешадиіи, треба да куша ако је могуће да обиђе утврђење и да продре у њега с леђа, ако бранитељ нема резерве, или напада резерву, и тим олакшава пешадиіи напад с лица. Артилериіа изједна пуца на шанац са најближе даљине и то продужава дотле, догод је пешадиіа не заклони.

Достигнувши контр-ескарпу стрелци се заустављаіу, колоне силазе у ров, стараіући се да се уреде и затим по могућности једновремено, и само с довољном снагом, са више страна, нападаіу шанац. Нема сумње, да је ово тежак одсудан тренутак нападачу, а особито кад је ров брањен, и кад је бранитељ имао кад да у њему подигне разнога рода преграде. У овоме погледу владање руске војске при јуришу на Варшаву, заслужуіе особите пажње. Руси имаћаху спремне стубе од прућа оплетене. Дужина им износиле од ивице контр-ескарпе до палисада у рову. Оне им послужиле као

тако звани „летећи“ мостови, да пређу растоіање од контр-ескорпе до палисада и од ових до берме.

По што се грудобраном овлада, замеће се боі у шанцу самоме између непріиатеља и резерве, боі, као што горе рекосмо, наіважніии и наіодсудніии, но у исти мах коіи излази из границе теоріиских истраживања. Лична одважност старешина, самопрегорење воіске — то іе до чега успех стоіи.

З.

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак из бр. 11.)

Умни рад Суваровљев нимало му не препречаваше, да у прим годинама службе своіе привуче на се пажњу старешина своіих великом вољом и тачношћу у времену своіих обвезаности: и као год што као солдат беше наіуљудніи у пуку, исто тако као официр, беше од свиіу наіревносніи. Одарен од природе необичном енерђиіом и снажном вољом, Суваров се хваташе за све са великим жаром, љубављу и што почињаше, увек са свим довршиваше. Из свег срца и свом душом служби се предао беше, и строго вршење своіих обвезаности тераше до педантизма. С тога он наівише и добиіаше службених порука, коіе іе требало тачно извршити. Іош као наредник ишао іе изван земље са депешама у Варшаву и Берлин. После две године своіе официрске службе (1756) постаде управитељ провіианта, а после ђенерал-аудитор-лаітнант. Од тога доба он поче брже напредовати. Две године доцніе ми га

видимо већ као потпуковника и команданта Мемељске тврђаве. Ал тишина команданске дужности мало се слагаше са његовом жестоком нарави; време је рада настало — и зар Суваров да остане у ништавом дремежу? Он навали одмах са молбама, док га напосле не преведу у дејствујућу војску. Он жељаше да се на самоме делу са воином упозна, јер му све теорије разнолике беху.

У то време беше велики необичан рат. Малу државу, коју велики владари скоро из ништавила подигоше, цела Европа гледаше да сатре. Грозан савез у тајности веже се против ње и све се мере предузму, како би извесног тренута све на њу насрнуло. Али та мала држава имађаше тада на врху великога краља. Моћном руком растера он ту буру пре него што је беснити започела и отпочне војну, која га често довођаше до највеће несреће, али одмах после уздизаше до највишег ступња победне славе. Где нема опасности. тамо није ни славе, и што је већа опасност, тим већа част и слава оном који је преодоле. Већ четири године Фридрих Велики имађаше тешку борбу са својима снажним противницима: час победитељ а час побеђени, за спасење своје има благодарити, поред личне нравствене преваге своје, особито рђавим плановима својих противника и неслози међу војама војске њихове. Слободан и решив у вршењу својих предузећа, имао је среће ратовати против таквих војвода, који поред природне неспособности још много страховаху од одговорности.

У сред таквих околности ступи Суваров на ратну позорницу као изображен млад војник у на-

мери да добиіе овде толико искуства, како би некад и сам могао ратовима и биткама заповедати. Са изоштреним умом пратио іе он све што се око њега догађало, пажљиво іе сравњивао оно што се ради са оним што би радити ваљало, и тако сазри у њему његова система коіа му славе донесе. Први воінички покушаіи Суваровљеви беху при заузећу Кросена и у битци код Кунесдорфа. У последњему походу седмогодишњега рата он іе био у одељењу ђенерала Берга и заповедао іе сам особитим лаким одредима. Ђенерао Берг изразио се о потпуковнику Суварову као о отличном коњаничком официру: „Брз іе при проматрању, одважан у битци а хладнокрван у опасности.“ У тима поіединим приликама поіавише се а можда и родише она своіства Суваровљева, коіа доцниіе беху главне црте свиіу његових воіних предузећа: предузимљивост, енерђиіа, решивост, уметност.

Таква беше прва воіна у коіоі и Суваров учешћа имађаше, и сад долази питање: какав іе упечатак учинило на њ оно што іе видео, и какве іе поімове могао добити од онога што се радило? Ум његов тако бистар и ведар никако ниіе могао да пристане на онаі начин и пут, коіим иђаше рат против пруског краља. „Іа сам пошао био право на Берлин“ — рече он после Кунерсдорфа — а тиме іе хтео да преговори главнокомандуіућем. Шта іе могао он мислити, кад іе видео међусобну шкодљиву завист међу воіводама, коіи би пристали пре, да уступе победу непријатељу, него своіим тобож савезницима, — кад іе видео њихово ћутање поред огромних средстава, њихову тихост, нерешивост, ужа-

сни и скоро смешни страх од краља; наіпосле како му іе било кад іе се убедно, да цела система и сво њихово искуство може служити као образац како **не треба ратовати.**

Године 1762-ге, кад царица Катарина дође на владу, прекине таі штетан за Русиіу рат, позове своіу воіску натраг и Суваров послан буде са некима извешћима у Петроград, и ту се први пут представи царици Катарини. Тада іе већ био пуковник и добиіе Астрахански пешачки пук. Он іе често био са своіим пуком у престолници, учествовао іе при учевном логоровању и маневрима код Царскога Села, и тако императорица њега позна као ваљана и даровита команданта. Али Суварову ниіе доста било поштовање ваљаног штапског официра: у наімлађим годинама кипило іе у њему жестоко частољубље, ма шта га стало желио іе он да достигне славе и одликовања, и одавна тражаше средства за то. Наіпосле іедан случаі, као што се вели, помогне му у томе: іедном царица Катарина у разговору изрази се, да су сви велики људи имали у себи ма чега особитога, чиме су се одликовали од обичних људи. Те речи ушле су дубоко у душу Суваровљеву, он іе закључио, да іедина достоіанства и заслуге не могу да прокрче пут к величини; да ваља пре свега показати се ма у чему особит, оделити се од већине људи; іедном речи треба постати **оригиналним.** Тако би се наіпосле могао разіаснити почетак оних особина, коіе наскоро привукоше на Суварова општу пажњу. (Наставиће се.)

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 14 10. Маіа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Бојни редови од Лера (наставак).

Бојни редови.

Од Лера.

(Наставак.)

Она се зове још и **перпендикуларна**, чиме се не казуіе проста фраза, већ **особито вредан значаі свезе међу поіединим одељењима у дубину.** У прошла времена стављали су чак и целе дивизиіе у једну линиіу, а за овима располагали војску из других дивизиіа, за непосредно њихово помагање. Такав распоред војске отежава управљање њоме, а не одговара довољно услову, коіи тражи да одељења бојнога реда стоіе у што тешњоі међу собноі свези у наравственоме одношаіу. Где нема наравствене свезе, там не ће бити ни материіалне; овде ниіе толико важна већа или мања даљина одељења іедног од другог, колико унутрашња жеља помоћи другу у критичном тренуту, а ова мора да іе међ батаљонима іедног истог пука, или међу пуковима іедне исте дивизиіе іача и силниіа, него међу батаљонима разних пукова или међу пуковима разних дивизиіа. Да би уклонили таі суштанствени недостатак, Французи под Бунапартом у више прилика

(код Нове, Аустерлица, Јене, Фридланда и т. д.) располагаху за бој сваку дивизију у две линије. У почетку похода 1806 год. Наполеон је писао Маршалу Султу (29 Септембра 1806 год.) „Нека вам је ово као стално правило, да у свима вашим бојним стројевима, ако би ваљало да ови буду изъ две или три линије, једна иста дивизија гради десно крило две или три линије. Под Аустерлицом видели сте сву корист такога строја....“ (Vial. II. 312) Да би се што већа и што тешња нравствена свеза (у колико то може зависити од једнога или другог начина постројења за бој) добила међу одељењима бојнога реда, то Наполеоново правило не треба применити само на постројење пукова једне исте дивизије, већ и на постројење батаљона једног пука, као што је то сада код Руса и као што је било под Петром Великим у битци код Пултаве.

При стројењу за бој веће војске: целих армија, корпуса, у резерве долазе сва три рода војске. При распореду за бој дивизија, бригада пешачких и коњичких, у резерве долази, у извесном размеру, пешадија са пешачком артиљеријом, или коњица са коњичком артиљеријом.

Обично вели, да ваља за резерву узимати најбољу војску. „Држати **најбољу** војску у резерви, изводити у бој само део, који ће сразмеран бити противљењу, коме ваља да одоле, а држати све друго у резерви спремно за помагање и смењивање, то је — као што вели Соканкур у битци код Зање — основно правило, које трпи мало изузетака. Тога се држаше Римљани, тако рађаше Фридрих, Наполеон....“ Ако помислимо само, да ништа не дејствује

тако силно на наравствену страну воіскину, колико изненадности, коіе резерве мораіу откланьати, онда се то правило мора узети као потпуно рационално. Њега се држаху Римљани стављаіући у резерву (трећа линиіа Легиіона) 600 триіара (десет шаницула, сваки из 60 људи*) заслужних воіника, прекаљених у ратовима. Тога се држаше Фридрих, узимаіући у резерву своіу страшну коњицу; то іе увидео и Наполеон, стављаіући у резерву своіу гарду (њено чврсто држање код Ватерлоа); то іе употребио и Петар Велики: под Нарвом необична храброст и сталност преображенскога пука око чувања моста спасоше скоро половину руске воіске. Али у воіноі историіи има и таквих прилика, где велике воіводе, познаваіући дубоко срце човечиіе, знаіући особито утицаі, коіи има на њ први успех свакога рада особито у боіу, по коіи пут почињали су боі наібољима воіскама, особито онда, кад іе у самоме почетку ваљало разрешити іедан од тешких задатака, као што іе н. пр. радио Петар Велики при іуришу на Нотенбург (1702). Из свега овога види се да теориіа има право казати, да **би ваљало** (теориіа може само желити, тежити за наібољим, али у практици све се ради, како се може) и почети и завршити боі наібољима воіскама.

Боіна одељења. Іедан од казаних већ боіних услова, коме ваља да одговори сваки боіни ред,

*) Кетати іе приметно овде, да и не гледећи на увеличање легиіона по коіи пут (обично 3000 људи: 1200 хастата 10 манипула у првоі линиіи, у свакоме 120 људи, 1200 принципа у исто таквом поретку у другоі и 600 триіара у трећоі) броі триіара остао іе увек сталан, а тиме се хтело да каже да не броі, већ наравствена каквоћа успеху води. Из тога се већ види велика основна идеіа, да у рату све зависи од наравствене снаге.

јест **независност одељења једног од другога, а у исто време најтешња међусобна свеза, како у материјалном, тако и у наравственом односају.** С места се опажа, да та два услова противрече један другом. Независност тражи слободна, широка размештања њихова, она хоће испрекидана бојна реда; идеја пак о што бољој међусобној свези достиже се најлакше тесним густим њиховим размештајем, не испрекиданим бојним редом. Али последњи строј вежући тако чврсто одељења бојнога реда, и градећи од њих тако рећи једну изливену гомилу, уништава гипкост и лакоћу бојнога реда, а то двоје има велика значаја у тактици. Све то доводи нас, да морамо усвојити слободу и размештај одељења у бојном реду, да треба да примимо испрекидани бојни ред. А сад долази питање: „Како би се уклонила природна следства, која шкоде гипкости и лакости, кад би са већим масама посла имали, и како би н. пр. могли дати маси од 50 батаљона исте гипкости и лакости, које један батаљон имати може? На то питање не ће се моћи баш потпуно одговорити, али близу правога одговора доћи није не могуће. За то довољно ће бити, целу масу поделити на одвојене батаљоне, али томе дељењу, тој независности ваља поставити разумне границе, како не би, и ако су поцепана на мања одељења, на независне јединице, већа тактична тела никако престала градити једноцело, како у материјалном, тако и у наравственом односају. У материјалном односају то се достиже таквим удаљењем одељења једног од другог (растојања и одстојања), како она не би изгубила међусобна помагања ни ватреним ни

хладним оружјем; у нарavственом — таквим изображавањем војске и њених старешина, да у случају опасности једном одељењу ближња, и **не чекајући наређења, инстиктивно** у помоћ му иду, то је: да у њих има још и **из срца свезе** поред које тек и може бити потпуна успеха у хладноме оружју. Ако нема нарavствене свезе не ће бити ни материјалне, а онда и одељење, поцепано на мање делове не ће представљати никакве целине, па дакле ће га моћи непријатељ поједине побити.

Потпуно у таквоме духу разрешила је дубока тактика питање о постројавању бојнога реда. Она допушта одвојени размештај не само батаљона, већ и чета. Линијска пак тактика дозволила је са свим противно решење тога питања. Као непокретна, она беше трома и није се смела раскидати. У опште у свима тромим тактикама, у свима стројевима, која личише на Фалангу (грчка Фаланга, бојни ред код Швајцараца, Тилијев и Валенштајнов, бојни ред у време Фридриха Великог), свеза у хладном оружју могаше да се одржи једино густим неиспрекиданим размештајем. У свима покретним тактикама, у свима бојним редовима, који се ближе лењиону (бригаде Густавове, данашњи бојни ред) свезе у хладноме оружју беше и при испрекиданоме бојноме реду, али увек поред поменутих услова.

Што се тиче **стројне ворме**, то по околностима може да их буде безбројно. Никакве правилности, никакве једноликости не може да буде, особито при постројавању знатнијих маса, с тога, **што услови за сва одељења не могу да буду једнака.** Онда баш, кад један батаљон има да ради на от-

кривеном земљишту и да буде готов одбити коњичке нападе, другоме се деси да може на откривеном земљишту стоіати под іаком ватром непријатељском, трећи ваља да заузме село, четврти треба да іе за каквом преградом, коіа іе приступна само местимице итд. На кратко, ту може да буде бескраіно разноликих услова, па дакле баш и мораіу разне строіеве узимати поіедини делови боінога одељења.

Сад нам остаіе іош да видимо, како би се та начела, као основ свакога боіног реда, могла да примене на построіавање за боі како сваког рода воіске за се, тако и свиіу њих скупа, а то све под разним условима, коіи окружаваіу боі.

I.

АРТИЉЕРИЈСКИ БОИНИ РЕД.

Да почнемо са артиљериом, као наізависнијим родом воіске, као скоро помоћним. Сви топови што их има деле се на **боіне** и **резерву**. Као што смо већ на іедноме месту напоменули, артиљерији није нужна тако іака резерва, као другим родовима воіске, іедно с тога, што іе код ње боі окружен маљим броіем случаіности и не губи тако лако реда свога; а друго због тога, што непосредна чувања хладним оружіем добиіа од заклоњених ал' ближњих одељења пешадије и коњице, а подржавање ватром — од суседних батериіа. И овде іе задатак резерве да смењуіе оне батериіе, коіе су дошле у перед или метке истрошиле а и да деіствуіе са другима воіскама, коіе резерву граде. Величина резерве мења се по околностима. Резервне батериіе ваља да се одликуіу хитрођом. Наібоља іе сасређена строіна вор-

ма — свака батериіа у дивизиіонскоі колони из средине. *)

Боіне батериіе бираіу пред боіном пешадиіом и коњицом наізгодниіе положаіе. Пешадиіа или коњица располажу се на боковима за прикривање њихово. Батериіе се стављаіу, по могућности, у таквоі даљини иедна од друге, како би међу њима било што тешње свезе у ватри, у толико, **како би на наізгодниіоі тачци пред положаіем могуће било сасредити наівећи броі метака.** То се достиже, кад батериіе узимаіу положаіа иедна од друге на картечноі даљини (500 кор.). У периоди линиіске тактике због несавршене техничне артиљериіе (картеч іе се узимао од оловних ђулади и имао наівеће даљине 80 кор.) да би се простор пред положаіем што боље бранио, друкчиіе се радило, т. і. топови се растурали по фронту боінога реда. Таквом разбацаном артиљериіом тешко іе било управљати у боіу, а врло іе мучно било сасредити за наікраће време наісилниіу ватру на ма коіоі тачци пред положаіем. Па с тога ниіе ни могуће било на иедноі тачци скупити неколико батериіа. Осим тешкога упра-

*) По који пут, особито код велике војске, за време боіа образуіе се особита **артиљериіска резерва**, где долази по иедна батериіа из сваке артиљериіске бригаде, како пешачке тако и коњичке. То се ради за то, да би нам могуће било **скупити за наікраће време што већи броі оруђа на ма коіоі тачци.** Артиљериіске резерве први пут се поіављуіе под Наполеоном после битке код Фридланда (1807). На ту га мисао доведе успешно дејство ђенерала Сенармона. Корист артиљериіске резерве не остаде неоправдана. Тако н. пр. под Ваграмом (1809) Аустриіанци имадоше исто толико артиљериіе колико и Французи, али нигде не могоше скупити толики броі оруђа, као што то Наполеон учини, кад при свршетку уведе у боі батериіу од 100 топова.

ваљања такве расуте батериіе, доста раскидаіу распоред и других воіска (иза артиљериіе не ваља воіску стављати, као и у опште што не треба у іедном истом правцу давати неколико бељега непријатељским метцима), руши се свеза у хладноме оружіу, стешњава се кретање и деіство других воіска, коіе тиме губе много способности за самостално деіство и и изгледаіу као да нарочито имаіу артиљериіу чувати. Наводећи користи и некористи разних начина распоређивања артиљериіе за боі, никако се не одричемо ни скупљања неколиких батериіа на іедноі тачци, нити расута размештаіа њихова. По околностима іедан или други начин може потпуно добро да послужи. Тако први може да се употреби при извесним земљишним условима (ако за сваку одвоіену батериіу нема удесна положаіа, већ има іедног општег за неколико батериіа), даље при краіу боіа особито у случаіу успеха: ту готово све што се употреби, добро іе). Исто тако и расути распоред артиљериіе може да зависи од земљишта, као н. пр. ако се артиљериіа распореди за брањење села, шуме, ако на боковима њиховим нема згодна положаіа већ на улазима, ваља по два оруђа поставити.

Положаі, згодан за артиљериіу, ваља да одговори овима условима: 1) **да брише простор пред положаіем**, т. е. земљиште ваља да іе откривено, равно, испресецано преградама, способно задржати непријатеља под нашом ватром; особито іошт ако га натеруіе да дефилуіе, да се креће уским фронтом и у густоме реду, али ако нема никаквих заклона за непријатељску воіску од наших метака. Особито іе добро, ако земљиште пред положаіем има нагиба

према непријатељу (од прилике 2°) и ако је површина тврда. Последњи услов особито помаже рикошетовању метака у опште, а друго то још увећава, јер се тако може непријатељу шкодити на неколико точака у истоме правцу. 2) **Да има довољно заклона** како за топове, да би непријатељ, ако је могуће, само уста им видео, тако и за послугу, 3) **да јој је слободан пут за одступање.**

При распоређивању артиљерије за бој на ово се мора мотрити: 1) никад је тако не ваља поставити, да је непријатељ може уздуж тући, а по могућности ни косом ватром. 2) У век је ваља заклонити. Од себе се разуме, да ако пред батеријом или на крилима њеним има неприступна земљишта, то јој никаква потпора не ће нужна бити, ако јој само непријатељски стрелци не би досађивали: иначе и њу ваља стрелцима заклонити; помоћи у хладноме оружју у таквом случају не ће тражити. 3) Поставити је тако, како, помажући другим војскама, не би их у исто доба стешњавала, т. ј. ваља оставити, по могућности, откривене међупросторе. Последњем услову тешко се могаше да одговори при скупном стројењу војске за бој до конца 18-ог века, а сада, благодарећи необичноме развићу гипкости и лакости код свију родова војске, то већ није никаква тешкоћа.

II.

ПЕШАЧКИ БОЈНИ РЕД.

Најбоље ћемо се упознати са унутрашњим значајем, са идејом бојнога реда и гипкошћу ворма, које би он могао при врло променљивим околностима да

узме, ако решимо што већи број задатака у разним околностима.

Задатак 1-ви. Пешачка дивизија из 13 батаљона и 24 топа од пешачке артиљерије приближивши се у путу шуми, добије од изасланог коњичког одреда глас, да је се овај сред са доста великом непријатељском силом. Одред таі прими налог, да брани положај у шуми до доласка друге војске, па ма шта га стало. Тад баш кад је се таі налог издао непријатељ је био далеко око 25 минута од шуме.

Решење. Стрељачки батаљон са олучном батеријом заузме шуму. Сва друга пак војска чекаіући разіашњење околности, узме резервни ред за шумом.

Нека непријатељ покаже намеру, да хоће десно крило да обиђе. Тада ће наіближи од резервних пукова са дивизијом лаке батерије добити налог, да томе обилажењу против стане. Он ће поћи дакле у десно, и наградиће десну половину бојнога реда, а према стрељачком батаљону постројиће степен натраг.

Распоред тога пука са лаком артиљеријом више је **пасивно** средство. Место тога могло би се **активно** радити, т. і. покренути таі пук на десно и њиме напасти ону војску, коіа је наумила да нас обиђе. Сравњуіући сва могућа активна и пасивна средства, у **теорији**, морамо претпоставити прва из тога узрока, што много уздижу нравствену снагу. И само би онда пасивно радили, кад би у напред знали, да је непријатељ много іачи од нас.

Непријатељ продужава своје ширење у лево, с цељу да обиђе десно крило нашега пука. У исто време он снажно нападне шуму а да му се прилика

да обиђе наше лево крило. Обилажење то ми онда тек приметимо, кад је непријатељ далеко од нас 20 минута. У исто време покажу се и наша поткрепљења. Због тога би се сад она заостала још три пука овако од прилике распоредила. Један би отишао са дивиз. батеријом на десно крило онога првог изаслатога пука и начинио би према њему степен у натраг, један би заузео заједно са стрељачким батаљоном шуму, а онај последњи са батеријском батеријом — стао би на левоме крилу, за заклањање одступања. Цела дивизија узима сада једну линију без резерве, на шта је принуђава непријатељ, који као јачи напада на нас са више страна. Али такав растегнути строј биће потпуно законит, јер нам резерве долазе.

До доласка подкрепљења бројна превага била је на непријатељевој страни. Претпоставимо сада да се доласком дивизије силе изравнале. Ако б у бројноме односају силе и биле равне, опет ми са правом можемо да рачунамо да смо јачи, јер су наше силе сасређене а непријатељске растурене. У таквој прилици ми можемо прећи од одбране у наступање, управивши главни напад против непријатељска центрума, као најслабије тачке сваког растегнутог распореда. Поред тога што је та тачка најслабија, још је и најважнија (стратигиски кључ положаја), с тога, што би ово била повратница непријатељска распореда. Имајући у виду, да је изненадност најбољи начин за спремање напада, ваља ту нову дивизију ставити за шумом у резервни ред, за тим је од једанпут покренути нешто кроз шуму а нешто са стране и напасти непријатеља.

Да би осигурали успех нашег против напада на непријатељев центрум, и да би заклонили крила оних војска, што нападају, ваља у исто време обоим крилима предузети два привидна напада. Од себе се разума, да војска, коју заклањају оне што нападају, ваља да узме резервни ред и да за овима иде, или да се распореди за шумом, која опет ваља да се јако заузме за случаје, ако напад не испадне добро за руком.

У случају успеха против напада, гоњење разбијеног непријатеља ваља да се остави коњици, она треба да нападне крила непријатељева и да их свако за се разбије. Ми не ћемо даље продужавати наше претпоставке, с тога, што су и ове досадашње довољне, да би показале, у колико се бојни ред мора мењати по околностима. За потпуно разјашњење тога питања, да узмемо неколико таквих околности, које ће нас принудити, да узмемо бојне редове, који ће се јако разликовати један од другога. Али пре свега, да кажемо неколико речи о тако званом **противном реду**, или још боље: о слободном размештају одељења у бојноме реду, независно од њихових нумера. Н. пр. на десном крилу 3-ћи пук, до њега у лево 1-ви затим 4-ти па 1-ви и т. д.

При постројавању бојнога реда, први је услов: **да се што пре за бој спремимо.** Томе услову најбоље ће се моћи одговорити, ако се одељења са свим слободно размештају, без призрења на њихове нумере: иначе би се морало доста времена губити, а ово је врло скуп елеменат у рату, па се с тога и несме трошити на голе формалности. Зар није све

једно, који је пук на десноме крилу, 1-ви или IV-ти, само ако непријатеља разбијемо; али да би се то постигло, ваља независност од нумера, као и потпуна слобода у избору ворма по околностима, увести у правила како би се и војска и њене старешине томе привикле, накратко: ваља да се они још у мирно доба на то навикну. Колико јако дејствује на војску навика, најбољи доказ биће нам ова епизода из битке код Нервидена (1793). 2-ги батаљон по изласку из села, построји се на десноме крилу 1-вога. **Тај ненавикнут положај постаде тако несносан људима**, да је 2-ри батаљон под јаком артиљерском ватром прошао иза 1-вог и стао на левом његовом крилу. Фридрих Велики много је полагао на утицај навике. Он је говорио између осталога врло често, да: „у сваком случају боље је узети стројну ворму, на коју је научена војска, него другу макар и бољу, али слабо или скоро са свим војсци непознату". Да се случајно Шверинова војска под Прагом (1757) не бораше у противноме ненавикнутоме реду, овај би морао променити, фронт реда помоћу контр-марша, а тиме би много времена изгубио. Истина, да губитак у времену овде не би имао штетних следстава, па и само престојавање близу непријатеља не би онамо било, јер Фридрих против себе имађаше трому војску, па још заривену у јакима положајима.

Из свега тога излази, **да војска не треба да се ограничи на какав у напред узет ред, већ на против ваља на сваки да се навикава.**

Задаци 2-ги и 3-ћи. Узмимо, да је одељење вишенаведенога склопа у **нормалном** бојном реду,

који правила прописују. Узмимо сад даље, да се у 2-гом задатку непријатељ находи на даљини пушчаних метака и да има доста артиљерије, а у 3-ћем да је главна његова сила у коњици, сви остали услови да су једнаки. Сад да видимо, у какве ворме мора да пређе првобитан бојни ред у оба случаја.

Решење 2-га задатка. Овде ваља узети такав строј, у коме би људи најмање трпили од непријатељске ватре. С тога четне колоне, на онима местима, где нема заклона, разврћу се и размичу врсте и редове. Батаљонске колоне (нарочито резерве) одводе се натраг на 300 и више корака и разврћу се; главна резерва изводи се такође натраг.

Решење 3-ћег задатка. Како је непријатељска коњица на даљини пушчаних метака, то ћемо имати доста времена, да се скупимо четних колоне у нападне, да после пређемо у каре и да их истуримо пред батеријску линију на 50 корака. Нападне колоне у нарочитима резервама ближе се онима првима на 200 корака и још ближе узимају шахматов положај према њима, а два средња батаљона разврћу се. Види се дакле, да линија нарочитих резерва престаје више то бити, јер цела у бој ступа. Главна резерва ближи се бојним одељењима.

Уопште види се, да услови 2-гог задатка траже танке стројеве а с тим и увеличавање дубине бојнога реда. Услови 3-ћега пак задатка хоћеју са свим нешто противно — маширање војске, умањавање дубине бојнога реда. Да би батаљони нарочитих резерва мање трпили од непријатељске ватре, осим што их одводимо натраг, ваља још и да их развијемо. Та се циљ може постићи и другчије, т. ј.

можемо извести чете из нападних колона или их и оставити у њима али их само ваља непрестано мицати да неби сталан нишан непријатељу биле. Ако у решењу 3-ћег задатка изменимо један услов и узмемо н. пр. да коњица изненадно налети на пешадију, тад управљајући се према степену изненадности и према даљини, на којој је примећено ближење коњице, можемо ако доста времена имамо, покупити стрелце, претворити четне колоне у четне каре, помаћи их напред, за заклон батеријској линији, и у исто време дати им ворме степенасте. Батаљони нарочитих резерва, ближе се предњим одељењима, постројаваіу батаљонске каре и узимаіу према предњима шахматни распоред. Ако је време кратко, стрелци ваља кругове да построје; исто би могле да учине и четне колоне бојнога одељења. Главна резерва ближи се предњима одељењима и у највише случаіева задржава свој стари ред. Ако је бојиште велика равница, а непријатељска главна сила коњица, тад нас он може са свиу страна напасти, па дакле ваља и од резерва каре да построіимо; н. пр. ако узмемо, да у резерви имамо бригаду са батеријом, тад ће ворма строја бити елиптична, а између кара топови ће се поставити. Бунапарти се дешавало у Јегипту, да је на оваі начин и целе дивизије стројио. У битци код пирамида цела вранцуска војска била је постројена у пет таквих кара, свака из целе дивизије. Каре су биле степенасте са оба крила. Лево крило бојнога реда насљањало се на реку Нил а десно на село. У битци код горе **Тавора** Клебер је постројио своју малу дивизију у две каре, које су се узаіамно браниле.

Око њега беше 20.000 турске коњице. Бунапарта, ближећи се њему, построји је три каре, степенасте са оба крила, и дао им је такав правац, како би заједно са клеберовим карама могле обухватити главну непријатељеву силу. Напосле код **Ишла** (у Алжиру), маршал Бижо, помичући се у двема равноодстојним колонама, за бој строји је из Макила батаљона кару и располагао их у обема колонама степенасто из средине, тим је од целог одељења постала пространа ромба а унутра стављао је коњицу, пртљаг и артиљерију.

Задатак 4-ти. Пешачка бригада са батеријом (6 батаљона, 8 топова) изненадно нападне на непријатеља, са свим за бој неприправна. Показати бојни распоред тога одељења.

Решење. Три батаљона у једној линији, са топовским дивизионима пред растојањима батаљона напашће непријатеља с лица; два ће се упутити на његова крила и напосле један ће гледати да га одсече од повратнице. Као што је једанпут већ речено, ако непријатељ није за бој спреман, сваки ће строј добар бити, ако се само погоди згодан тренут. Напасти непријатеља са свију страна у томе случају особито је корисно с тога, што ћемо код њега проузроковати нереда, а тим ће изненадност још више успети. Део један тога одељења ваља да се управи за леђа, како бих ватао оне, који мисле утећи. Ваљало би, да кретање тих одвојених одељења буде тако удешено, како би се она у исто време могла пред непријатељем појавити.

(Наставиће се.)

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МИСЕЦУ И СТАЈЕ 60 гр. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 15 20. Маіа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Бојни редови. од Лера (наставак). — Вероіетно промене у тактици — Положаіи, од Лера (наставак — Суваров (наставак.

Бојни редови.

Од Лера.

(Наставак.)

Задатак 5-ти. Построіити пешачку дивизиіу са њеном артиљериіом за спремање напада.

Решење. Воіска се строіи у неколко линиіа размакнутих батаљона, іедна за другом, на малим растоіањима и одстоіањима, с тога, што се напад почиње тек онда, кад іе неприіатељ већ доста ватром ослабљен.

До сад смо на **земљиште** у решењима горњих задатака врло мало гледали. Потпуно просматрање тога питања (о утицаіу земљишта на распоред, кретање и деіство воіске) излази из граница нашега чланка. Овде пак, при говору о боіним редовима, о гипкости ворме строіева воіски за боі, доста ће бити, ако се примети, да іе утицаі таі врло велики; па како распоред воіске за боі мора се са свим управљати према земљишту, то онда

оно и војска ваља да се узајамно допуњују, а како је пак земљиште до бескрајности разнолико, тако, да у природи не можеш наћи два потпуно једнака положаја*), то већ под утицајем једнога тога услова, осим других опет разноликих, и ворма постројења војске за бој, мора бити до бескрајности гипка. Тако н. пр. ако смо на земљишту, у свима правцима приступноме, тада ваља држати војску што више сасређену (на батаљон око 500 кор: на пук око 800—1000, на дивизију око једне врсте, на корпус из три пешачке и једне коњичке дивизије од 2 до 3 врсте**); на земљишту, које је приступно само на неколико точака — нешто шира; на земљишту пак стешњеном, у теснацу (Маратон, Аркона) бојни ред имаће врло мале ширине а знатне дубине. Таквих варијација има много; оне иду у бескрајност.

Досадашња испитивања довољно казују, докле може ићи разноликост вормама бојнога реда. И доиста све, почињући од наравствене каквоће војскине, па до најзнатнијег земљишног предмета, показује на њих свога силног утицаја. Храбра војска

*) „О земљишту може се рећи исто, што и о визијономијама — говори Лиј — на целоме свету не можеш наћи две визијономије потпуно сличне. Исто тако не ћеш моћи наћи ни два земљишта, која би на извесној величини била потпуно једнака, и на која би се могла применити једна иста утврђења, исти распореди.“

**) Што се бројева тиче једном за свагда велико, да они имају у тактици више условна значаја, па ако их где и споменемо, то једино с тога, да би јасније саму ствар карактерисали. На тај начин, по који пут биће потпуно добро, н. пр. кад је бојиште пут, ако дивизија узме неколико корака ширине фронта, други пут пак при обрани реке, може она заузети по фронту сат и два.

— іуначниіе и радити може, па іоі с тога и мање резерве дати ваља — може дакле дугачки распоред узети. Воіска слаба, склопљена н. пр. од врбованих људи — хрђаве унутрашње свезе има, с тога іе ваља више надгледати и у маси држати. Вероватно, да іе то био іедан од главних узрока, коіи натера Фридриха да се држи скоро изливеного боіног реда без икакве гипкости и хитрине испрекиданога боіног реда. Таі узрок принуди Тилиіа и Валенштаіна те скупљаху своіе воіске у са свим неправилне масе (терциіа од 5.000). Разлика у строіним вормама Фридрихова и Валенштаінова времена зависила іе іедино од стања ватренога оружиіа у те две периоде. На против у Шведскоі воісци, под Густавом Адолфом, коіа се из народа узимаше и коіу велики дух одушевљаваше, држаху се испрекидана строіа; боіни ред састављаху одвоіене мале тактичне іединице. Мариіе узимаіући у своіе леђиіоне сумњив елеменат — робове, одма іе увидео да ваља воіску масирати и завести, место малих манипула (од 60 до 120 људи) већу тактичну іединицу — кохорту (од 300 људи). Исто се то може сада применити и на избор нападнога строіа, али зависно од наравствених услова: или нападне колоне, или батаљонске ил четне. Ако іе воіска добра и старешине ваљане, ако су одушевљени іедним духом, и умеіу ценити свети задатак своі, тад се може смело нападати у четнима колонама; ако свега тога нема, тад га ваља допунити механичним средствима, воіске ваља скупити у масе и водити их за напад у батаљонскима колонама. Воіске сталне, више хладнокрвне, или краће; коіе имаіу уро-

ћене каквоће инглескога воіника — и одбиіаіу нападе ватром из развртнутога строіа, од себе се разуме, ако іе земљиште за таі строі. Воіске, коіе немаіу те трпељивости, код коіих у таквима приликама крв узаври, као код француског воіника — ваља при тима условима да одбиіаіу нападе — нападима у колонама. Наіпосле, земљиште, цељ деіства (утицаі тих услова на ворме строіева напоменут іе већ; овде ваља да погледамо само на зависност међу вормама и наравственим каквоћама у воісци), све то іако мења боіни ред, као што се сами можемо лако уверити из врло малога броіа наведених случаіева. Каквих тамо не беше ворма и растегнутих у іедну линиіу и дубоких у неколико линиіа и кружних пунчастих и кружних угнутих, и у виду ромба (Ишл) наіпосле степенастих, шахмастих*) итд. А и не можемо рећи, да іе іедна ворма боља или гора него друга **већ свака од њих добра је, кад се употреби у своје време и на своме месту.**

Па и ако су ворме бескраіно разнолике, опет **дух бојнога реда, његова идеја свагда је иста.** Ваља само упоредити две различне ворме, па да се одма уверимо, да су у обема одељења тако распоређена, како би свако од њих доста слободе имало како би се узаіамно помагала, како ватром, тако и хладним оружіем и, што іе врло добро средство за одбиіање ма каквих изненадности. Свиіу

*) Све то наводимо не с тога, што би хтели да дамо Бог зна каква значаіа тима вормама, као што је се то радило до сада, већ іедино зато, да би боље разіаснили бескраіну гипкост строіења воіске за боі.

тих услова има у свакоі ворми — бар ваља да их има али због врло променљивих околности, осуштаствовање њихово друкчиіе иде.

Сад да видимо како се све то може применити на коњички боіни ред; али пре свега, ваља да се упознамо са карактерним особинама њеним.

III.

КОЊИЧКИ БОЈНИ РЕД.

Карактерне особине коњичког боіног реда долазе од своіства коњице, и ако іе главна основна идеіа његова иста, коіа и код пешачког и артиљериіског. Главно и одлично своіство іе коњици — **хитрост, брзина**, коіом она у великоі мери надмашуіе друге родове воіске. С тога іе она и наівише **изненадностима** изложена. Овде ваља іошт приметити, да коњица наілакше у неред доћи може, а наітеже се опет уређуіе, као и то што се лако растура (коњица, чим на іуриш пође, ниіе више у рукама свога начелника) а и с тога, што іе у материіалноме погледу здраво сложена. Све то казуіе нам, да іе томе роду воіске іако нужна **резерва**, т. і. **дубоки строј** (Вирцбург, Липско). Од себе се разуме, да може а и мора бити прилике, кад и коњица може проћи у боіу без резерве, н. пр. при изненадним нападима.

Боіна одељења. Коњица іе способна само за борбу хладним оружіем, то іе њена специіалност. Успех борбе хладним оружіем, осим избора тренутка правца и паравственог одушевљења, зависи од брзине и масе. То іе понаіпречи услов за строі **боіних одељења.** Брзина и маса противрече іедна

другоі. Да би се пак колико толико сложиле, усвоіено іе, да се іуриш убрзава и да буде у развртутоме строіу, где се та два услова наібоље сложити могу. Ето како ваља да се построіе боіна одељења. Ескадрони се стављаіу на водном а пукови на двоводном растоіању іедан од другог. У опште растоіања међу одељењима коњичкога строіа не могу бити велика (с тога што међу коњичкима одељењима нема свезе у ватри), а не ваља да су велика: іер би нестало масе, іединог од важних елемената за успех напада, и у коњичкоі линиіи, било би слабих делова, коіе би непријатељ лако могао да продре. С друге стране, као што искуство казуіе, и без растоіања проћи се не може, с тога, што кад се коњица трком креће, хоће више простора, редови се дакле у неколко удаљаваіу іедан од другог; осим тога коњи под ватром и од страха свагда насрћу іедан на другог, те с тога при нападу код коњице постаіе некакво колебање час од ширине и час од стешњавања. (Наставиће се.

Вероіетне промене у тактици,

као

след ширења жлебнога оружіа и овога што се оздо пуни.

Написао **М. И. Драгомиров.**

Ево под оваким именом изаће у лањска два последња „Воіена Зборника“ мисли даровитога и нама већ познатога професора Драгомирова. У тоі іе расправи покупио и размозгао све историске и савремене мисли о овоме предмету, те их као последак

свога посла, пустио у свет на критику и јавно претресање. У томе своме делцу, он је многе своје мисли брже прешао, јер је писао публицп, којој је већ по одавна познат његов рад. Но ми ма да баш нисмо познати толико с његовим написатим мислима, опет ћемо се моћи лако досетити у свему, јер су нам бар позната његова „Стројна правила према тактици“, *) и јер нам је врло лепо исказао правац његове системе, његов један ђак у своме чланку „Каква је тактика Драгомировљева“, — што ове године излажаше у неколико бројева „Војнових.“ А и тактика његова у преводу скоро ће изићи, те ћемо њоме најјасније допунити наш појам о стварима, које се нас војника толико тичу.

Сада смо накани да овај његов до сада последњи укупан посао, у преводу изнесемо нашим друговима; јер нисмо могли пропустити, да тако нова ствар, пуна јаких истина, остане само маљини нашој позната, кад ће, ако не сва начела његова из реда, а оно бар већи део њихов (ми то слободно кажемо) скорим засијнути и у оним правилима и уредбама војним, које до сада бејаху покривене тешким валом ништаве прашине незнања, несвести и слепога педантизма.

На овај чланак „Веројетне промене у тактици итд.“, изашле су до сад две критике; једна од њих односи се на све оно што је Драгомиров игда писао. Овој је Драгомиров и одговорио. Наше није да одсудно кажемо на чијој је страни истина; али само толико велимо, е је одговор веома жесток, спажан и одсудан, — ма да су хијерархијске разлике оба

*) У јањском „Војнику“ бр. 22—30.

писца доста различне. Ако времена буде а наша публика узима дотле интереса, ми ћемо (по што чланак свршимо) и нека места узети из тих пребацивања и правдања, коіе ће наравно веома корисно бити по нас мирне сматраче, те исполинске научне борбе.

На свршетку овога нашега као предговора, поіамно ће бити, за што ћемо навести іедно место из онога, што рече редактор „Воіеног Зборника“ уз критику ђенерал-маіора Гершељмана (коме іе пуковник Драгомиров одговорио):

„.....Ген. маіор Гершељман размишљаіући о „чланку „Вероіетне промене у тактици итд.“, даіе „им „опозициіонски карактер“. Примећавамо, да „чланци с „опозициіонским карактером“ никада не „би могли и не могу заузимати место у **официіе-**„**нелноме журналу іедноме**, као што іе „Воіени „Зборник“, коіи има іедине намере да литературним „путем припомаже усавршавању воіништва у нашоі „отаџбини и тим самим журити се да достигне на-„меру, коіу іе правитељство одредило. Примаіући „оваке ствари у журнал своі, редакциіа вазда тежи, да „**изазове разноврсна мнења воіника** своіе земље, „те да се што разумниіе расправи ово или оно пи-„тање. При томе, поіедина мнења писаца, у разно-„врсним предметима воіним, коіи долазе у „Воіени „Зборник“, савршено немаіу **обвезуіућега карак-**„**тера за воінике, коіима іе службени рад од-**„**ређен законима и правилима воіним.**“

„Ново толко то, что хорошо забыто.“

I.

Ми живимо у знатноме времену: воіан догађаі, ма колико значаіан и ма где се збио, проноси се по свом изображеном свету, разіашњава се и тумачи на хиљаде начина; а по негда у са свим туђим земљама даіе нови облик раду у свом државноме склопу. Осећа се неки страх и забуна, као баш пред неуклонивом бедом; сви просипљу медене речи о миру, а у исти мах оружаіу се од главе до пете. Изгледа нам, као да долази іедан од оних земана, коіи по каткад потресу човечиіи свет и за неспремност његову страховито га каштигуіу..... А у многоме се има спремати: железњаци и телеграфи у стратиђиіскоме смислу, жлебно оружіе и оно што се оздо пуни у тактичкоме, — веома су іако изменили решење питања: **како да се за боі спреми оружана снага и како да се наізгодниіе употреби, да се реше политички задатци.** То се свуда осећа: іош се не утишаше последњи одіеци Кенигрецке канонаде, кад готово у свима државама, великим и малим, полетеше на врат на нос да преобразе своіе воіне снаге. И питања, како да се оне склопе, повлаче не мање пажње.

При овоме, заіедно са практичким упињањем да се постави воіска у стање, коіе одговара савременим захтевањима и положаіу, — поіављуіе се моћно теориіско кретање, коіе се жури да ово питање ишчупа из руку рутине и да утврди разумна начела устроіства, држања и васпитавања воіске.... У Францускоі се поіављуіе човек, коіи се грађанском смелошћу

(ретком у нашем грешноме веку) решно отворити очи своїим земљацима и показати им, е у њиховоі воісци ниіе све добро, као што они мисле, е упињања да іе спољашње оіачаіу т. і. да іоі броі увећаіу, нису тешка; е накупити новаілиіе и у исти мах не имати кадра, значи ићи за добром воїом уображења, а после коіе раниіе или касниіе излази горка истина проза. Велики изрек маршала саксонскога: „**ниіе нужно да іе воіска велика, већ да іе ваљана**“ нашао іе себи тако сіаіан доказ и разграњење у поменутоме делу,*) како се само може очекивати од човека са чисто боіним и административним искуством; и цена томе у толико іе іача у колико писац њен смеде казати истину управо у очи, не гледећи на незадовољства одозго, на распаљење самољубља, толико раширенога у Врањцускоі маси, доле.

И ово кретање мисли и ствари шири се и по своі Іевропи, премда и не пада баш тако іако у очи; сви се преустроіаваіу, сви траже савршениіе и іаче начине да дочекаіу беду, ако им само суђено буде с њом се сударити.

У сред тога грозничавога пословања, ми се решисмо да расправљамо питање: шта се нарочито има изменити у изображавању воіске и у тактици њеноі т. і. у начину, како ваља радити у рату**)? Ми ћемо ово питање решити према нашоі снази, не мислећи толико да іе потпуно, колико тежећи

*) Lármée française en 1867.

) Нек не изгледа чудно, што се тактика маша у ствар, која се рата тиче. Јер, да војска буде **добра за рат, ваља да је **добра за бој**, — а то је посао тактике, која испитује средства, којима ће војску изобразити. Пр. прев.

да изазовемо мнења наших другова о томе толико интересноме предмету. Да на овоме остане мисао, од коіе зависи судба хиљаде људи, никада не треба дозволити. (Наставиће се.)

Положаји.

Од Лера.

Одео други и последњи. *)

Поседање и обрана положаја, што су састављени из неколико земљиних предмета.

Пре но што ово питање расправимо, описаћемо неколико знатних положаіа, а на име: **ватерловски** и **краонски**, коіи се наівише ближе поменутоме теориіскоме идеалу; **фридлански**, коіи се наімање слаже с њиме, и наізад **кулмски** положаі, и ако незгодан, али на коме опет одред руски од 15000 људи уздржа наступање 35000 Француза, іедино захваљуіући своіим високим нравственим особинама, коіим потврдише ону главну основну мисао е успех у рату, у многом зависећи и од особина строіа, и од особина положаіа..... **по наівише зависи од саме воіске**, од своіства човека, коіи іе **главан алат** ратни, на чиіу се израду и изображење мора да обрати главна пажња.

1) **Положаі код Ватрелова** (1815 г.). Њега іе изабрао Велингтон да уздржи Наполеона (коіи іе бриселским друмом наступао из Шарлеруа), и находио се на равноі висини, коіа се зове Мон-Сен-Женска раван и протезао се од села Мерб-

*) Војни 1868 год. бр. 13.

Брена правцем бриселскога друма и даље на североисток. На 300 кор. од овога венца, на бриселскоме друму беіаше тврдиньица Ла-Ге-Сент. 900 кор. іужно од те тврдиньице одваіа се од Мон-Сен-Жанске равни управо к іугу брег, коіи се постепено спуштао ка бриселскоме друму. Овде се починьу две долине: іедна к западу; она иде нешто северниіе од замка Хугомона и даље се састаіе са долином, у коіоі іе село Мерб-Брен; она друга долина иде на исток. У њоі іе тврдиньица Папелот, Ла-Ге, село Смоен и замак Фришермон. И долина ова полагано сужаваіући се кад дође у Ла-Ге постаіе іаруга. На дну іе своме блатна и у томе блату извире поточић Охен, коіи утиче у Лад, іедну уточицу Диља.

Ево оваки беіаше положаі, што га изабра Велингтон да Брисел заштити. Іужни део Мон-Сен-Жанске равни беіаше лице положаіу, кога заклањаху две долине; благе њихове стране веома помагаху ватреноме деіству, а замак Хугомон, тврдиньица и села Ла-Ге-Сент, Папелот, Ла-Ге, Смоен и замак Фришермон, бранъаху приступе ка положаіу. Тврдиньица Ла-Ге-Сент налази се, као што іе речено, на бриселскоме друму на 300 кор. од равни. На 18 минута западно од ње лежи замак Хугомон; к истоку такође за 18 минута налазаше се Папелот и Ла-Ге, а іош 18 мин. источниіе село Смоен.*)

Преко положаіа прелажаху ови путови: 1, друм

*) Замак Хугомон бејаше око 1.200 кор. пред главним положајем, тврдиньица Папелот на 300 кор., Ла-Ге на 600 кор., село Смоен на 1.200 корака.

из Шарлеруа у Брисел; 2, нивелани друм, коіи се секао с првим у тврђи Мон-Сен-Жан и 3, сеоски пут из Охена у Брен-ла-Ле. Но пре но што изиђе на бриселски друм, пут иде врхом равни и на гдекоіим местима с обе стране ограђен ie живом оградом. Прешав друм, пут се прокопава и иде у траншеіе, коіа има где где дубине до 2 метра; траншеіа се протеже читави 900 корака.

Иза положаіа, беіаше тврђавица Мон-Сен-Жан, село Ватерло и смоенска шума уређена, кроз коіу пролазе више путова. Но сви ови предмети не само не сметаху повлачењу, већ баш на против помагаху му, iер се из њих могаше лако отежавати надирање противниково.

И тако положаі Велингтонов беіаше на равни (плато), коіа се стрмо спушташе ка непријатељу, а што особито припомагаше iакоме ватреноме деіству. Хугомон, Ла-Ге-Сент, Папелот, Ла-Ге, Смоен и Фришермон, коіе беіаху изредне точке за упорно држање, заштићаваху приступе равни. Између њих беіаше таких места, из коіих се у згодно доба могаше врло красно испасти широким фронтом. Повлачење ie слободно; за леђи земљишни предмети, коіи су били згодни да се из њих отежава наступање непријатељево; комуникациіа на све стране слободна. Даље, положаі таі одговараше и саставу воіске и њеноі броіноі снази (70.000, у коіи броі долази 13.000 коњице и 159 топова; положаі се протезао око iеднога сахата, дубина му беіаше по сахата). Но при своі своіоі ваљаности, положаі оваі имађаше и опет iедну веома важну махну, а то ie: крила му не беіаху довољно сигурна. Истина, лево

крило у тактичкоме смислу не осигурано, било је бар сигурно у стратиjиском. У овоме правцу очекивала се помоћ, коју имаћаше да доведе Прус Блихер. А да осигура десно крило, Велингтон се досети да се нешто у десно растегне и једном дивизиом заузе Шасе Брен-Ла-Ле, малену варошицу, која лежи 20 минута западно од десног крила положаја, у долини речице Ла-Ген. (Наставиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак из бр. 13.)

Зачевши малима шалама и досеткама мало по мало постаде он прави чудњак: и у разговору и у писању, и у ходу па и у самој служби. Одбацивши већ опште примљене спољне ворме, Суваров ништа не рађаше ка други људи: говорио је испрекидано, и у загонетним фразама, употребљаваше своје особите изразе, кривљаше се и ћаше погнут. Као воiник, дотерао је до крајности свој шпартански начин живота: устаjући са зором, ишао је у кошуљки по логору, кукурекао је као петао, обједовао у 8 сати из јутра; претвараше се да не може сносити огледала, боjећи се да у њима сама себе не види. У оделу своме Суваров се такође не држаше опште ворме: често је у лето, кад је наjвећа препека, излазио пред воjску са свим без капута; по који пут носио је белу китлу са црвеним оковратником. Главна му капа беше мали качкет са црним пером. У зимње доба, у наjхладниje дане

носаше летње одело, које називаше **родитељско**. У пуку своме сам је учио своје војнике Аритметици, за њих је књиге саставио, у цркви је појао за певницом и читао апостол.

У опхођају са млађима својима Суваров такође имађаше особите системе: према свакоме строг беше у вршењу службених обвезаности али се опет ближио својима млађима, шалио се с њима и забављао их својим заповетањем, у разговору са млађима, тражаше од њих уметности и смелости, одговора брзих и точних; реч **незнам** — беше строго забрањена. У један мах управљаше он на каквог војника или официра ма какво чудно, па макар и не баш пристојно питање, и одма му је ваљало на то одговорити: ко одговори оштро, зрело — таі је **молодец, разумник**; ко се збуни и замисли се, а не одговори — таі је **немогузнаіка**. Обичне фразе лукавства, сумњања, лагања и неопредељених одговора он је крстио својим особитим терминима: „лживка, лукавка, вјежљивка и т. д.“

И у обучавању свога пука Суваров беше чудњак. На један пут искупи га ноћу и предузме поход; води га неколико дана без одмора, гази плитке реке а превози се преко дубоких држи војску у строју на најачем мразу или највећем жару. Једанпут пролазећи краі једнога манастира у околини **Нове Ладоге** изненадно заповеди он своме пуку да нападне таі мирни стан и зидове је освајао по свима правилима. На Суварова се и тужише због таквих ствари; али се све праштало томе **чудњаку**.

И доиста Суваров својим особинама достиже предпостављене цељи: о њему почеше већ да го-

воре у Петрограду; безбројне анегдоте о њему дођоше већ и до саме царице. Али владарка ова, познаваіући Суварова као даровита човека и одлична пуковог команданта милостиво іе слушала такве разговоре о њему. Проницавно око Катарининo умело іе да открије у Суварову истинска достоіанства, под комичном маском, коіу іе он на се узео. Свакога другог таква маска начинила би смешном будалом; Суваров на против, умео іе заслужити општег уважења, а особито знао іе задобити код воіника неограничене љубави; они њега не зваху другаче, већ рођеним оцем своим. Сви потчињени, коіи имадоше прилике да ступе у ближе одношаіе са Суваровом, постадоше фанатички привржениди његови. У ствари іе то, да іе у целом раду Суваровљевом, у речима његовим, па и у самим шалама и заповетању, испод чудног покривала увек провиривао особити, изворни ум: здрав, у исто доба ироничан — такав ум, коіи іе много своіствен рускоме човеку. И доиста, Суваров по природи беше, може се рећи, прави тип рускога човека: код њега се у наііасниіим цртама могаху видети сва одлична своіства руске народности, а поред тога и у спољном животу своме, стараше се да што ближе буде руском простом човеку и воінику: он се строго држаше свиіу њихових навика и обичаіа, умео іе врло вешто да влада њиховим іезиком и да се навикне на нихов начин живљења. (Наставиће се.)

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАНЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОИН

БРОЈ 16 1. Іуниіа.

ЛИСТ ЗА ВОИНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Мисли о воіноме устроіству (Трошн и Шангарье.) — Маршал Бел-Исл своме сину (наставак). — Велити или волтижери (наставак).

Земља се наша зави у црну тугу, народ наш огрезе у мутне сузе, баріак српски саломи рука крвничка! Велики родољуб кнез Михаило, узданица свеколиког іужног Словенства и Хришћанства, дика и понос целог народа српског, врховни заповедник и први воіник сада тугом убиіене српске воіске, паде као наівећи мученик, не на боіном пољу, куда нас славно повести жељаше, већ на пољу тешког, крвничког и грозног убиства. Нека су проклети и триклети од свеколиког народа српског, іужнословенског и хришћанског сви они, коіи извршише ово ужасно, страховито и по народ наш пренесрећно дело крвничко, нека их клетва народна убиіе до потоњег њиховог изданка, еда би се іедном затрла и последња клица, коіа би икад поумила, да стидом, срамом и клетвом жигоше племенити народ наш! А ми браћо и воіници, на коіима іе незаборављени Господар видао своіу велику мисао препорођења српског, прикупимо се свиколици око срећног и племенитог баріака Обреновића, узвикнимо громко и іедногласно: да живи наш нови кнез и врховни заповедник наш **Милан Обреновић**, и покажимо целоме свету, да смо људи, и да умемо и хоћемо да будемо достоіни оне бриге, коіу іе о нама водио незаборављени мученик, племенити Господар наш покоіни кнез Михаило.

Мисли о војноме устројству.

(Трошu и Шангарње.)

Ми не беіасмо срећни да добавимо овако красна и ретка два Врапцуска нова дела; и веома се радуіемо прилици, што их бар у изводу наћосмо и могасмо прочитати у омиљеноме „Воіеноме Зборнику.“ Особито интересан садржаі одмах нас іе задобио, и невини у осећању, не могасмо се стрпети, а да га одмах и не преведемо нашим осталим друговима, коіи на њ іош не наиђоше. Колико ће баш ова ствар вредити, о томе ће се наибоље сваки сам уверити, ако буде стрпељив да іе прочита, ка што ми беіасмо вољни да іе поднесемо. И с тога ни речи о томе не ћемо рећи. — Ствар іе удешавана била за публику већу и сретниіу од наше, и ми ни словца не мењаіући, само преводимо іе; остављаіући да сваки оно за се изабере, што му поімима његовима наівише гове.

М. Н. И.

*

Проіект о преустроіству Врапцуске воіне системе, изазвао іе у Врапцускоі изванредно живу борбу мнења, коіа су у многоме поучљива. У овоі борби наівише падаіу у очи мисли два воіна аукторитета, ђенерала Трошu и Шангарње. Први іе издао целу књигу под именом L'armée française en 1866 *), у коіоі се са већом подробношћу дотиче

*) Књига іе ова изашла без потписа њеног писца, и за кратко време распродамо іе било неколко десетина хиљада екземплара. Ово дело спомиње професор Драгомиров у своме чланку „зеројетне промене у тактици и т. д.“ пр.

свиіу болесних места Врапцуске воіске; други ограничио се само на кратки, уздржливи, но не мање снажан одсек у „Revue des deux mondes.“ *)

Мнења оваких лица, а при том о тако важноме предмету, као што іе **воіно устроіство**, не може не интересовати нашу публику. С тога ми мислимо да им посветимо неколико речи, и то у толико вољниіе, у колико находимо у мњењими ових ауктора доста и доста против заблуда (у Руса), коіе се периодно поіављуіу, као и против некоіих іош неискорењених предрасуда.

Код оба писца основна іе мисао иста: **Врапцуска воіна система не треба да се радикалише, већ само да исправи недостатке.** Троши се прихваћа ове мисли са особитом подробношћу и свестрано, те ћемо се ми у основу расправе поглавито његових погледа држати; к Шангарње-у, обраћаћемо се само онда, кад будемо усхтели да попунимо изводе.

И у Кримскоме и у Италиіскоме рату — говори Троши — наше воіне радње беіаху често без свезе, коіа каткад долазаше до нереда. Ми смо им се сви чудили, сви им виђасмо опасност. Општа нехат іасно говораше, да наше спремање за рат не беіаше зрело. У исти мах ми поінмасмо, е би успех, коіи награди наше трудбе, вероіетно био іевтиниіи а може бити решивниіи, само да наше воіске толико чуваху реда, колико лако падаху у заблуде.

Па при свем том све до свршетка Чешке воіне Врапцуска се ни наімање не узнемири за своіу воі-

*) Види 1867 год., 15 Avril. Un mot sur le projet de réorganisation militaire.

ску. Кад се против ње дизаху гласови, среташе их неповерење, вред. Пруски успеси пробудише нас. У један мах Француска се усталаса. Одмах се јавише предлози да се „безусловно“ прими Пруска система; појавише се мнења сасвим противна. Но у место надутости и суете и нама је пре свега потребан хладнокрван разлог, нужна нам је **истина**, која би нас руководила.

Ми само толико верујемо у достојанство наше војске, да можемо слободно пред непријатељима говорити о њеним махнама.

Свака је војска склопљена из два елемента: **покретача** (мотора) и **механизма**. Први је елеменат сила чисто — наравна, коју гради народно осећање, љубав к отаџбини, част, оданост, прегоревање, дисциплина, ред. Други је — елеменат чисто материјалан, склопљен из најразноврснијих сапутника, (проводникъ?), а главно достајанство којих стоји у хармонијској радњи.

У Француској је војсци покретач веома енергичан: он је испуњен духом војне славе; но ми смо пре народ **војнички** него ли **војни**. У нас нема онога тихога и ладнога темперамента, оне постојане брижљивости о „исправности“ и тачности (пунктуалност); ми немамо оних сурових навика, које тако красно опремају северне народе ка вршењу свију строгих захтева војне професије. У Пруској, у Русији, солдат се повинује заповестима одмах и без да противу речи; и најмањи одговор сматра се као неподносни преступ, који тај час добија своје каштиге. Француски солдат, ако му се заповест не допадне, врши је, но у дубини душе размишља о

њој; нерасположење његово без сумње ма у чему поіавиће се, и ако се при извршењу неговом извуче ма каква речца — наібоље ie учинити се глух при томе. Мера до коіе може ићи дисциплина у Врапцускоме солдату, ниіе безгранична: il avale la régle en long (као што говораше маршал Бижо), mais rarement en travers.

Но при свем том, воіска ie наша силна духом своіе масе, силна своіим наравним народним особинама и оном сталном узаіамношћу, коіа ie високо диже у средини других армиіа и даіе іој особити, засебан печат. Нама требаіу поправке; но помислимо, **да ie свака воіска, са свима своіима врлинама и недостатцима, веран представник свога народа, и да по томе о свакоі воісци треба судити с точке народна карактера, и сваку треба водити средствима, коіа су њоі непосредно наісвоіствениіа.** Оваі ie основ веома важан за Врапцуску воіску, коіа оригиналношћу своіом превасходи све друге воіске.

Главно ie достоіанство **механизма** оличено у **сагласноі радњи**, а за ово ie први услов **простоћа.** Што више од ње бегаш, све су вероіетниіе погрешке и неприлике. Воіска за рат и **велики закон простоће** извесно се іављаіу у свему, што се односи на положаі и радњу воіске. У рату, **све што ниіе просто, не могућно ie.** Наідаровитніи, наісіаінніи изумеваоци мирнога доба, коіи своіим успесима у миру наівећма опчараваіу очи и ум, жалосно пропадаіу у рату, ако се само не одликуіу простоћом и не истичу право из искуства.

Врапцуска ie воіска заборавила на оваі закон.

Различне њене радње престадоше се осврtати на положења проста и снажна, свима приступна, свима поіамна, коіа имаіу свои аукторитет у искуству, и коіа могу да издрже свемогућа воіна искушења. Наша правила, изгубив простоћу, изгубише и сталности. Воіска ie сада претоварена прописима, коіи iедан другог измењуіу, коіи iедни другоме противу рече. Громадни зборник — Iournal militair officiel, дошао ie сада до 150 дебелих делова, коіе мора воіска свуда за собом да вуче. (Наставиће се.)

Маршал Бел-Исл своме сину.

Из Du Généralat.

(Наставак из бр. 3.)

И кад по дуже проучаваш официре из твоіе регименте, ти ћеш их познати и изабраћеш између наістариіих два приіатеља, у коіима си упознао врлине, знања, љубави према истини и доброме реду; ти ћеш их твоіим приіатељством тврдо уза те привезати, ти ћеш им поверити ту веома важну дужност, да ти вазда слободно у очи казуіу погрешке твоіе, и да ти их казуіу са свим чисте од сваких увиіања: пажљиво и примчиво слушаі ове официре; ама се чуваі слепога и искључнога поверења према њима; не даі у осталом да iасно примети трупа твоіа, колико преимућства даіеш ти овои двоіици: iер ова очитост могла би бити узрок и извор жалосним неприіатељствима.

Iа сам развио преда те дар и карактер Француског народа, његових обичаіа, његових предрасуда; iа сам ти показао наісигурниіи пут, коіим би

га могао пробудити и оживити; награђивати и каштиговати; и не ћу ти понављати сад оне ствари коіе сам ти већ рекао о овоме предмету; али ти велим, немоі никад твоіим солдатима да изговориш грубе изреке, понижаваіуће придеве, нити да и кад у твоі говор узмеш подле или ниске речи: и пуковник, коіи се њима служи према своіим солдатима, сам себе руши и баца, а коіи их употребљуіе према официрима, наіочевидније се срамоти. Не заборављаі синко никад да су официри из твоіе регименте људи, Французи, теби равни, и да ти дакле треба издаіући им заповест, да узмеш извесан тон и да употребиш изреке, коіи су прилични тим људима, чиіа іе част покретна: веруі ми синко, е іе ово іедини добар начин; да іе он іедини кадар привући поштовања према реду, њега омилити, ускораваіући извршење, и да он іедини, коіи може удахнути у воінике оно поверење у њихове официре, коіе іе маіка доброі дисциплини и напретку.

Не служи се никад казнама, коіе ти закон допушта, но коіе дух народни осуђуіе: и кад баш мораш да каштигуіеш, нек ти се на лицу испише сав терет, коіи трпиш што си принуђен да се тако краіњега средства машаш. Немоі пропустити ниједне прилике у коіоі би могао да будеш на услуги официрима твоіе регименте; очекуіући велике прилике за то, пропустићеш сво време и не ће ти се никад удесан час за то поіавити. Као год што ситне предохране чуваіу врлине, тако исто и малене услуге задобиіаіу срца. Стараі се и заузимаи колико следствено толико и жестоко, да се награде твоіи заслужни официри, под-официри и солдати: министри

ти могу и одбиiати предлоге, али ће увидети iаку вољу твоiу, коiу полажеш око твоiих људи, и заволеће ти ређименту iош више, Не казуi пиiедноме од твоiих млађих за оне наде, о коiима ниси сигуран да ће се извршити; iер кад их они виде уништене, пребациће ти да се ниси довољно бринуо за њихове интересе.

Већ по одавна iа сам те навикао устаiати у четири сахата из iутра; не мењаi оваi обичаi нигда, и веруi ми не ће ти док си жив и кад затребати више времена; iер нигда не ћеш ти имати толико науке да проучаваш ни ствари да испитуiеш. Врло си млад постао пуковником, и изглед iе да ћеш млад iош постати ђенералом; и тада не ће бити више времена за проучавање великих одсека ратних; сад дакле ваља да учиш; али веруi ми синко, не би требао никако да мислиш на виши ступањ од овога на коме си, iер пуковнички чин захтева наiразноврснiиа и наiдубља знања. Но би л' могао да оцениш твога каплара какав iе он, ако не би ти као наiискуснiи од њих познавао успевање, за коiим треба тежити, при изображавању човека рекрута и т. д.? да дознаш изображење и точност наредника, кад не би ти знао у целоi своiоi ширини све дужности, коiе iедан наредник имати може?

То што рекох о нареднику са свим се iеднако односи на потпоручика, поручика, капетана, маiора, потпуковника; iа моi синко, то iе само што те може учинити достоiним твога места, кад си сам кадар да замениш и заступиш сваког нижега од тебе и

кад си — наравно кадар принудити све њи да врше своіе дужности добро и точно.

Іа ти не ћу препоручивати штудиіу реда воіничкога, то си ти проучио іош за рана: али ти велим, не удаљаваі се нигда од онога што он прописуіе. Іа ћу те први да каштигуіем или ћу изнудити каштигу, ако само разумем да си се игда према томе светоме воіничкоме реду заборавио. Закон іе у очима свакога доброга грађанина, свакога доброга воіника, наівећа светиња; говори се, іа то знам добро, и у моіоі младости и сам сам говорио: **писмо убиіа а дух оживљава** (la lettre tue et l' esprit vivifie); али као што сам сада видео, под тим се изреком живљења пропуштала и наікрупниіа застрањења, — те с тога ти наістрожиіе заповедам да се у свему држиш као што закон прописуіе. — Тако исто поштуі обичаіе, коіи су већ одавно уведени; ако међу њима нађеш и таквих, коіи злоупотребе чине, ти их треба да уклониш, само при томе поступаі разложно и мудро; твоіим владањем и твоіим говором спремаі промене, коіе би хтео да учиниш, постараі се да они увиде користи од тога; никад не предузимљи да више зала од іедан пут искорениш; окрени се прво наіважниіем, наісуштаственіем; нападнеш ли у іедан мах на све делове зграде, коіа се хоће да подигне, поколеба се у век, а каткад се и сруши; **тек онда руши нешто, кад си припремио оно, што ћеш да метеш на онога место.** Помисли у век, да се чини више зла него добра, кад се **несмотрено** предложе промене, па ма и да су наікорисниіе; и кад се употреби **жестокост** да се усвоіе: договори се са наі-

старијим официрима о изменама, коіе би ваљало учинити; они ће своіим мнењем повући и мнење целога пука.

Іа ти не ћу овде да помињем проучавање рата, іа сам ти показао потребу и користи тога у Мемоару іедноме, коіи сам ти већ дао, и іа сам ти исказао план, кога ћеш се држати при изучавању ове науке, іа се ограничавам само на то, да ти и опет поновим — е іе историіа врело, из кога ћеш моћи непрестано црпети; не читаі историіу да изучиш историіу, већ да упознаш рат, морал и политику. Историіа іе била, од мога детињства, предмет мога поучавања, и њоі имам да захвалим за ово што знам. Не пренебрегаваі никако математику; іа се веома іедим, што іе нисам довољно обраћивао; іа сам іе іош давно учио; іа сам іе волео; іа сам у њоі непредовао; іа имам много да захвалим њоі, за ово мало што знам.

Ти си смео, ти си то осведочно, али се чуваі да у томе не претераш. Колико ли ме іе суза стала ексцесивна смелост гдекоіега, коіи ми беіаше веома мио! Нека ми твоіа кураж нигда не буде ужасна. Смелост, коіа іе прва особина у воінику, мора се код пуковника починити разуму; іа ћу пре волети да оплачем твоіу смрт, него твоіу славу твоіу част. Чуваі се іако од људи коіи ти препоручуіу високо чување твоіе особе, пази се велим, іер те баш они могу строго застидети, ако си им послушао савете.

Воли твоіу отаџбину, воли твог владара; ти си то дужан синко, и с тога, што то мора да чини сваки граћанин, и с тога, што ти милости и одликовања коіа сам іа добиіао, то као закон постав-

љаіу; но іа сам уверен е су ова осећања дубоко урезана у твоме срцу, и іа те савршено остављам њима.

Воли славу; нек ти жеља, да іе добиеш, буде увек жива и ватрена. Ова страст за славом држала ме іе у моме тешкоме животу, коіи сам прегрмео; она іе учинила те сам заборавио да сам іа рођен са суптилним здрављем и неразвиеним телом.

(Наставиће се.)

Велити или волтижери.

Од Аншорна.

(Наставак из бр. 4. и крај.)

А за то су потребни људи малени, добре грађе, чврсти, живи, разборити и добри стрелци, — и коњи опет врло іаки, вредни, коіи се могу лако руководити и особито издржљиви. Врло велики коњи нису за то, іер они већ имаіу да носе своіу сопствену тежину поред два човека, а људи гломазни растом или дебљином, сатарили би брзо сваку другу животињу, ма како да іе она іака. При свем том могле би се оставити поіедине волтижерске бригаде, и кад би се оне упутиле у врсту правилног леђиіона, довољне би биле да исплате оне грдне трошкове, коіи отиду на њихово устроіавање и издржавање.

По ђенералу Бардену ова се реч **волтижер** почиње са XVIII. веком. Према његовоме посматрању, волтижери су потомци старих batteurs-d'estrades (брђани?), — весник проматрања, — солдат пешак или іахач према околностима; — или може бити то су l'eclaireur — надимак воіника іеднога корпуса (вели Диано), кога у Вранцускоі устроіи Бунапарта, и коіи се могаше по брзини кретања упоредити са

овим еклерерима, коіе Жамо зове **фланкерима**. По Хоаіу, већ од по века batteur d'estrades зваху се обіавници (eclaireur), коіи воћаху воіску, те као пипци проматраху крила у теснацима и откриваху бусиіе. Вранцузи би имали велике ваіде од оваких стрелаца, да их нешто имаћаху онда, кад беіаше код њих последњи грађански рат, и имали би наівише важности у миру, да се прозирући брину о будућоі борби. Но вратимо се на наш предмет. Кад беіаше гарда конзулова преображена у цареву гарду од 1804, два или четири батаљона пешачких велита беіаху устроіена и придата свакоі рећименти гренадира или пешачких ловаца. 1805, устроіи се іедан батаљон велита на коњима и два нова пешачка батаљона велита, коіи 1806 чинише іедну рећименту. 1807 устроіише се две нове рећименте стрелаца — гренадира, два стрелаца — ловци (tirailleurs — chasseurs), батаљон флорентинских велита, батаљон туринских, две рећименте гренадира и пописом две ловаца. Њима се даде име „млада гарда“ а стара гарда постаде скуп трупа, коіе састављаху прву царску гарду. У 1810„ пописни ловци посташе волтижери. 1812, под гардом разумеваше се (осим старих батаљона из одељења оделитих корпуса) читавих тридесет и шест рећимената, од коіих шест беіаху коњаници. На двадесет и четири пешачке рећименте беіаше седамнаест лаких, т. і. іедна гренадирских фисилира, шест волтижера и фланкера. Или боље, на двадесет и четири пешачке рећименте гарде има седам тешке пешадиіе, седам средње пешадиіе, три лаких обичних и седам других пешака веома лаких. Нико им (осим коіи іе био сведок кретања тих разних кор-

пуса) не може оценити њихова међусобна односна опредељења, и њихове особите радње, према да је било многих, који су их видели. И изгледаше као да Наполеон хтеде да има под својом руком (па и кад му не требаше њихова одлична служба) много већу размерицу лаке пешадије, него што и који други велики војвода пре или после њега имађаше.

Но, да би се вратили на штудију прве лаке пешадије, која беіаше правилно устроіена, — ми находимо да у леђиіонима римским беіаше четири разне врсте пешадије, не само у погледу на године, већ и у погледу на оружіе и начин борења. Наімлађи људи из наісиротниіе класе — то беіаше наігрубиіе изображен сталеж, који іе радио тешке послове и обично живео, — беіаху велити. Воініци исте врсте ал нешто старији и богатији беіаху **хастари**; који беіаху іош богатији и у првоі снази беіаху **принципи**; наізад, наістарији и наімућнији долажаху међ **триіаре**. Броі у свакоі овоі врсти, био іе различан, према величини леђиіона. Кад у леђиіу беіаше 4200 људи, као за Полибиіева доба (100 год. пре Хр.), беіаше 600 триіара и 1200 воіника од сваке врсте: принципа, хастара и велита. Кад іе пак леђиіон био много већи, порастао іе сразмерно и броі тих триіу врста, при чему у век беіаше сталан броі триіара. Ред борбе у Римљана, на коме стаіаше снага њиховог строіења за борбу, истицаше из њиховога устроіства.

Ево тога борнога реда:

1-ва линиіа хастари.
2-га „ принципи.
3-ћа „ триіари.

Овим редом могаше се лако прећи у други за потпомагање или оіачавање. Кад хастари беіаху узбиіени врло близу, они се у реду повраћаше кроз међупросторе принципа, ови у међупросторе триара, коіи радећи као део са свим свеж могаху опет отпочети борбу у куп са осталима већ узбиіенима. У овоі системи лежи таіна њиховога успевања. Вредно іе приметити, како у битци код Заме у Африци, Сципиіон боіећи се да му неприіатељски слонови неред не учине, овога пута не мету принципе иза међупростора хастара, већ управо за овима, и тако остави слободна простора између делова све три линиіе; и неодољни слонови неприіатељски не идоше више на људе већ слободним пролазом, — а тим се наравно отклони зло, коіе мишљаше неприіатељ са своіим слоновима да произведе.

Из овога примера тактике лећиіонске увиђа се, е ратан принцип Римљана, имаћаше чврсте свезе са воіничким знањем, узимаіући ово у наіучевниіем и наідубљим значаіу речи. Борбу отпочињаху одељите лаке трупе, и из њих излажаху наіодличитиіи іунаци и бораху се с неприіатељима прса у прса (на то беіаху стари навикнути); **и борбу дотле подржаваху новим трупама** док се смелост, сила и телесне снаге оних,, што први уђоше у борбу, не поколеба и не исцрпи. Међу тим велико начело дисциплине у Римљана не беіаше ни мало налик на ред, коіи хтедоше у Америци увести. Основ римскоі дисциплини беіаше неумитна строгост у свима поіединостима службе. Римски воіник, као и солдат Фридриха II., беіаше роб посла, и страха. Но, сувиша строгост затире разборитост, као год и што

сувиша слобода не даіе воінике, коіе можеш повести. Али има мудре „строге слободе“, коіом се може да влада, као што магнет влада гвожђем. И велика ће срећа бити, кад іедном дође то време, кад ће у свої воісци свест бити савршено заступљена, кад ће „солдата“ нестати поред „воіника“ и кад све што оружіа носи буде живело у **вољноме реду.**

Те тако велити или лака пешадиіа отпочињу борбу, па их после замењуіе средња пешадиіа; ову замењуіе опет пешадиіа, али тежа и чвршћа; а за овом долази наібоља пешадиіа, коіа се може звати тешком пешадиіом. Међу тим лака пешадиіа, надмоћниіа у вештини и хитрини; слабиіа само у тежини и оружіу, — повраћаіући се кроз међупросторе тешке пашадиіе резерве њене, попуњаваше празнине и чињаше нераздвоіну линіу; и тако скупљени, комбинуіући окретност и чврстоћу, деіствоваху заіедно у борби и изіављиваху одсудан удар.

Вештина проматрања не беіаше доста развиіена код Римљана, те с тога не можемо да испитамо да л' велити проматраше стране пута, да л' имаћаху весничка одељења у напред као што су то на прилику **експлоратери**; па и опет іе веома вероватно да су их имали. У стану, велити су бдели и чували утврђења; они такође беіаху и у спољашњим стражама. Они имаћаху 10 стража, свака по четири човека; на свакоі страни стана беіаше по іедна. На послетку, велити у опште иђаху с коњицом, и са њом чињаху главне страже напред; сваку оваку стражу опкољаваше неколико мањих стражица, склопљене од људи, што су и добри коњаници и пешаци.

Густав Адолфо узе оваі назив велити као іеднак са именом волтижера, и установи іедну шведску бригаду, по начелу леђиона; тиме іе пак повратио мисао мешања мускетира (изабрати људи), или старешинства (по ондашњем називу) са коњицом. Но ма колико да іе оваі склоп, деиствително или разборито употребљен, користио своме установитељу, опет мисао ниіе била дугога века. Прем да Шведи за своіе успехе у Рейнфору или Ангерну, 1631, имаіу наівише да захвале своіим мускетирима или велитима коіе измешаше са коњаницима (мисао коіу іе, као што изгледа, претерао чувени Мансфелд), и коіе Густав употреби у своіим ратовима у Пољскоі, прем да оваі велики краљ умеђаше се њима іако користити у Липиски и при пословима код Лицена, — па све и опет мешање пешадиіе и коњице не употребљаваше се у опште. Густав паде код Лицен, 6. Новембра 1632, а 24. Февруариа 1645 у Жаникау, коњица іе научила мислити е њена цел и способност лежи у њоі самоі; она іе сама собом испуњавала празан простор.

Веома іе сумњиво, е да ли правилна лака пешадиіа имаћаше праве вредности іош од времена Цезарового па све до средине XVIII. века. Ратно знање, почев од његова почетка — устроіство Римљана под републиком — одредило іе саразмерицу између лаке и тешке пешадиіе, и таі одношаі раширио іе орлове римске по своме свету. Но ни одношаі, ни броі нису довољни да реше борбу, већ особине лаке пешадиіе.

С француског Мих. Н. Илић.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 17 10. Јуниіа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Положаји, од Лера (наставак). — Маршал Бел-Исл своме сину (крај). — Суваров (наставак). — Вероіетне промене у тактици (наставак).

Положаји.

Од Лера.

(Наставак.)

2, **Краонски положаі** (1814 г.). На дан битке краонске, 23-г Фебруара (7-г Марта) поседе корпус грофа Воронцова положаі оваі, коіи беіаше узвишено равно: са севера ограђиваше га речица Лета (коіа тече к' ускоі блатноі долини), а с іуга река Ен. Іужна страна овоі краонскоі узвишеноі равни беіаше испресецана дубоким іаругама. Од села Троіона земљиште се полагано спушта према селима Гертебизу и Краону. Раван се протеже од севера к іугу 20—40 минута, од истока на запад око 3—5 сахата. Іуго-источна страна ове равни одваіа се од Краонске равни знатном іаругом. На северу се оба састаіу у іедну већу, коіа иде до села Гертебиза. Гроф Воронцов построіи своіу воіску у три линиіе међу селима Аіиљ и Жомино, или боље међу селом Васоном и Аіиљом, іер иза тога у измеђици Васона и Жомина беіаше размештена само ксњица и то тако, да цело лице положаіу не

биіаше веће од дваіестак минута; већи пак део положаіа беіаше заклоњен поменутом іаругом; само лево крило на 400 дужине беіаше савршено отворено.

Краонски положаі имађаше ове добре стране: 1, крила су била осигурана стрмим странама равни; 2, земљиште с лица (управо с левога крила) образоваше уску равну просторніу и полагано спушташе се према непріатељу; ово іе пак веома згодно било гледеħ' са стране ватреног деіства према непріатељу, коіи іош беіаше тако постављен, да іе морао уским фронтом наступити у тесноме реду; 3, положаі іе дужином био таман према броіу воіске и 4, путови повлачења и саобраћаіи беіаху са свим слободни.

У недостатке се његове броіи то, што лице положаіу не имађаше земљишних предмета, у коіима би се воіска прикрити могла.

3, **Фридлански положаі** (1807 г.). Ноћу између 1-г и 2-г Іуна прешао іе Бенингсен са руском воіском на леву обалу Але, и намераваше да нападне Ланов корпус (20.000), коіи беіаше бочна предводница Вранцускоі воісци, што к Кенигсбергу иђаше. У четири сахата из іутра они се сретоше пред Фридландом у пољу, кроз коіе тече у дубокоі іарузи поток Миленфлис. Воіска деснога крила (3 пешачке дивизиіе кнеза Горчакова) стаде десно од потока према селу Хаінрихсдорф; на своме десноме крилу опет имађаше две коњаничке дивизиіе. Лево од потока, према селу Постенењу, стаде кнез Багратиіон (2 пешачке дивизиіе и іедна коњаничка). Баш на краіу тога крила у селу Сортлаку и

шуми напред, разместише се шест стрељачких батаљона. Резерва (12 батаљона, 18 ескадрона) ie стала на изласку из села на путу за у Хаинндрихсдорф. Сва руска воiска имаћаши до 70.000

Лан беiаше у опасноме положаiу. Он одмах iави Наполеону о томе, а сам, очекуiући помоћи, користио се таласастим земљиштем и високом ражи и протеже своiу воiску на читаво $^{3}/_{4}$ сахата (од Хаинрихсдорфа, кроз Постенеh до шуме пред Сортлаком).

Уметним Лановим распоредом, преварени Бенингсен држаше корпус за сву воiску Врапцуску и до 5 сахата по подне остаде само при ватреноме деiству и слабим нападима (требало ie или решиво напасти или се повући). У пет сахата Наполеон сасреди 75.000 воiске.

Од тога часа положаi Бенингсенов постаде опасан: из наступнога он се прометну у бранички. Његов пређе добар положаi, сада доби са свим други значаi, iер се околности беху измениле. Док iош Бенингсен мишљаше да наступа, положаi (узета као зборна тачка да више те користи, што земљиште с лица беiаше згодно за наступање. Али чим он беше стављен у браничко стање, у таi мах му положаi изiави следеће суштанствене недостатке: 1), река Ала за леђа, повратница (три моста) на левоме крилу; дубина положаiу тако малена, да ie се морао део резерве оставити на другоi страни; 2, iаруга и поток Милен-Флис (преко њега беiаше подигнут само iедан мост) по пола пресецаху положаi и Руска воiска беiаше у опасности, да ie не побиiу део по део, као што се то деиста и дого-

*

дило. По себи се разуме, да ie само случаини преображаi ствари могао натерати Бенингсена да се бори на таковоме положаiу.

4, **Положаi код Кулма** (1813 г.). Одред (од 15.000) грофа Остермана — Толстога, требао ie по што по то да уздржи непријатеља (Вандамов корпут од 35.000) пред Теплицом, те да тиме прикрие излазак саiузничке воiске из планина, коiа ie, после изгубљене борбе код Дражђана, одступала по веома тешкоме путу. На сахат и три четврти пред Теплицом изабра положаi гроф Остерман. Оваi се положаi с леве стране наслањао на шумониту висину; у средини беiаше село Пристен, десно крило заклањаше малени поток.

Положаi оваi имађаше ове недостатке: 1, пред левим крилом беiаше надвишаваiућа висина; 2, село Пристен беiаше тако размештено, да се приступи к њему не могадоше артилериiом браниии; малена висина, коiа беiаше iедина згодна тачка за артилериiу, стаiаше по зади тога села тако, да се с њега могаше непријатељ туђи само онда, кад ie он већ почео излазити из села.*

Што Остерман овде одржа меiдана, ваља главна узрока тражити не у згодним особинама положаiа, но пре свега у **високим нарavственим особинама воiске његове**, а после већ у погрешним распоредима Вандамовим, коiи увођаше воiску у боi део по део. (Наставиће се.)

*) Кирцов „Тактика". II. део, 143 (1860).

Маршал Бел-Исл своме сину.

Из Du Généralat.

(Наставак и крај.)

Ја ти не ћу да говорим о поштењу, но ћу да ти препоручим да бдиш на њега код твоїх људи; говори се да су неки пуковници за паре продали звањиа у своїм рећиментама; ја не веруїем да је то могло бити; они их даіу, али их њихови људи оставлаіу и продаіу.

Нека ти је рећимента боља и изображенија од других; ово је самољубље **пуковнику** дозвољено; али се не труди да је учиниш лепшом а нарочито да је претовариш ситницама. Гледаі да су чете вазда потпуне и спремне за рат; нека те лажна молба не превари да пустиш да капетани узимљу новаца више, но што имаіу воіника: онаі коіи дозвољава ову злоупотребу вара краља и непоштен је. Он іош греши, ако не гледа на наівећу правду при раздавању награда и милости, и особито коіи не стаіе на пут да му потчињени узимљу од солв дати недозвољене добити. Ова је пажња, моі синко, једна између наіглавниіх, коіу мора имати **пуковник.**

Буди при свима вежбањима твоіе рећименте; нек си у век први на зборноме месту, коіе си им ти одредио; нек си вазда занат твоіом дужношћу; буди радан, будан, тачан, и твоіи ће официри бити тачни, пажљиви и марљиви; у противноме случаіу, ти ћеш видети жалосну и ладну неосетљивост, коіа је овладала твоіом рећиментом: сваки небрежљи

пуковник повлачи целу своіу рећименту, да заборави на своіе дужности.

Нека нигда тобом не овлада нестрпљење или іарост: каіаћеш се у век што си послушао прве покрете своіих страсти; **хоћеш да будеш луд**, рекао ie iедан од наших невања, **послушаі савет іарости**; онаі старешина, коіим ове страсти владаіу, излаже подсмеху своіу част, каткад своі живот а по наічешће iош сатире људе, коіи су му потчињени.

Повинуі се законима и људима, коіе ie владар изабрао за своіе органе; непослушност ie прва, наівећа погрешка воіничка: она се необичном брзином шири, и она добиіа снаге, према томе колико се она распростpла. Сваки **пуковник**, коіи не слуша своіе стариіе може ли тражити, може ли се надати да ће њега његови млађи слушати?

Сматраі се као судиіа, као цензор, као власт и као отац твоіоі рећименти; као власт и судиіа, ти ћеш пазити на чување и поштовање закона; као цензор и као отац ти ћеш бдити на чувањем обичаіа: нарочито обрати пажње на оваі последњи предмет, коіи су вазда заборављале или пренебрегавале све старешине воіничке; тамо где се обичаіи поштуіу поштуіу се и закони, и то коіи хоће iош боље, воли их: гледаі дакле да пречистиш обичаіе, али не мисли да се то да заповедити; они се показуіу, они се удахну: пример ie овде, као готово и свуд, много важниіи и iачи но вања; залуду ћеш тражити у другоме погрешке да отклониш, ако се те исте могу теби да пребаце. Ако су твоіи обичаіи чисти, и у твоіоі рећименти биће такви: твоі

ће се темпераменат устанити; ти би веома уштедео времена; ти би се сачувао од многих смешних и других маиина; ти не би нигда био игра околности, и іавно поштовање исплатило би ти оне оскудице, коіе ти с тога трпиш.

Истребљуі страсне игре а особито коцкања; оне ће ти упропастити већину воіника у твоіоі ређименти.

Чуваі се пића, оно залуђуіе; нека ти іе стол добар, али никад „господствен;“ за њ нека ти іе милиіи твоі официр, него ли ђенерали, пуковници и друге старешине: чинове разликуі поштовањем, коіе одаіеш свакоме твоме госту по заслузи.

Имаі само толико кола, колико ти іе неопходно; ти треба да даш пример простоте, скромности, іер си ти **пуковник** и іер си ти моі син; ова ће те умереност у толико мање стати, у колико сам се іа за времена постарао да те уклоним од оне похотљиве меканости, коіа многе младе воінике преобраћа у мекане и нежне жене. Іа нисам нигда трпио да се меће злато или сребро на твоіе коње, твоіе мазге, ил на одело твоіих људи; іа се надам да ћеш се ти вазда држати ове драгоцене простоте. Сіаіност „коіа тако лепо приличи владару, погрешна іе кад іе на воіводи, а жалосна на **пуковнику**; његовоі іе трупи дужност и част да му подражава. Іа нисам нигда без живе љутње гледао младе старешине наших ређимената, како за собом вуку у логоре и гарнизоне лукс и разврате дворске; они гледаіу да се одличитим учине своіим богатством и сіаіним колима, множином слугу, особито лепим коњима, одабраним столовима, и утр-

куіу се іедино нагомилавањем страсних увесељавања. А іе л' ово боље и више од частољубља, коіе би ваљало да одушевњава старешине воіне? Іа се уздржавам даље; скоро бих се наљутио; осем тога моіи су ти савети овде веома мање потребни, но и где на другоме месту.

Ти ниси нигда видео и какво бедно биће где страда, а да ниси живо зажелео да му помогнеш, да му прекинеш патње и да му их олакшаш; чуваі синко, ову драгоцену осетљивост: она ће ти доста пута бити узрок патњама, ал ће ти іош чешће донети жива и чиста задовољства и радости. Іа ти због твоіе славе и твоіе части велим да будеш човечан и благородан: човештво и слобода придобиіаіу нам и чуваіу срца људска са коіима ми живимо, коіима ми заповедамо. Ма колико потрошио око помагања беднога човештва, іа ћу свагда са задовољством то одобрити; іа много више волим да чуіем о твоіоі доброти но о твоіоі вештини, коіом спремаш части и весеља; пек се диве броіу срећних, коіе си ти учинио таквим, но броіу оних великаша, коіима си ти покушао време да прекратиш: успомена на весеље, коіе си ти уредио, не оставља ни у души ни у срцу ни трага пријатности, успомена на несрећне, коіе си утешио вазда ће те веселити. Іа се не ћу нигда љутити ако ти у важниім приликама солдатима твоіим што даш; али ћу се много више радовати кад видим да ти свои новац просипљеш међ' оне што су рањени, међ' оне што су какво знаменито дело учинили или коіи су, извршивши своіу дужност, искусили какав већи уштрб при томе. Нек не мине ни іедна сед-

мица а да ти iедан пут или два пут не обиђеш болеснике из твоiе ређименте; разговараi свакоме са добротом; слушаi им њихове жалбе и помози им; шта више слушаi им и приче о болестима и патњама њиховим; ова твоiа љубав учиниће толико, колико и лекови за њихово оздрављење. Обиђи чешће апсенике у твоiоi ређименти; човек крив треба да буде каштигован, али не треба да iе затворен у нездравоi згради. Iа ти не ћу да говорим о томе, како треба у рату да чуваш крв твоiих солдата; онаi ниiе достоiан да носи име човека коiи да би себи стекао лепа имена, излаже своiо људе патњама излишним и опасностима: упамти, да слава коiа се само овом ценом добиiа, ниiе ни лепа ни траiна.

Пуковнике Врапцуске већ од дужег времена у Iевропи поштуiу са њихове учтивости; и iа сам уверен, не ће се нигда према теби учинити изузетак, коiи би те вређао; ни помислити не ћу да ћеш ти остати испод твоiих узора, ти их iош треба да превазиђеш: већина пуковника само су учтиви према женскињама, од њих вишима и према њима равнима; ти, ти ћеш такав бити према твоiим млађима. Ти не ћеш нигда говорити твоiим официрима нити о њима оним тоном господственим или ветрењастим, коiим се служе некоiе старишине воiне: сети се, iа то понављам, да имаш међу твоiим потчињенима много таквих коiи су заслужниiи од тебе да ређименти заповедаiу; да има много таквих, коiи имаiу старниi почетак и он им iе славниiи од твога, и да iе само богатство или срећа решила, да ти изнад њих будеш. Буди дакле приступан, приiетан,

учтив, услужан, али више према твоiим млађима но према равнима; учтивост према равнима често iе само политичка хитрост; учтивост према млађима доказ iе доброга срца. Похвале, коiе сам добио, што нисам никад дао осетити тежину моiе власти, треба да те натераiу да се угледаш на моiе владање.

Ако и кад погрешиш, похитаi да се сложиш, а нарочито да погрешку исправиш. Прем да iе оваi начин владања врло природан, и премда он не заслужуiе да се похваљуiе, опет ће ти он донети хвале, задобићеш многа срца и праштаће ти се погрешке твоiе; iа сам сам собом то често искусио.

Љуби, одликуi официре у коiима видиш ратничкога дара, као год **и оне коiи се, не пренебрегаваiући своiе дужности, одаiу обделавању лепих уметности.**

Много се заузимьи за младе официре у твоiоi ређименти, мотри сам на њихово владање, на њихово образовање и њихове навике; буди, као што сам ти то већ казао, њихов отац, њихов старатељ, и ако треба, њихов учитељ; ти ћеш само онда имати добру ређименту, ако сви твоiи официри буду врло изучени, и кад њихова тежња за службу буде жива и стална: веруi ми, да ћеш само онда добити те красне користи, ако наiвеће пажње обратиш на младе официре, и ако им iош за рана устаниш обичаi правилнога владања. Чини тако да стари официри добиiу према младима такве нежности и љубави, као што отац има према своiоi деци, или бар као што старатељ има према своме сирочету (пупили); стараi се да се роди и одржава iедин-

ство у твоіоі реџименти; хитаі да угушиш расцепљење іош у његовоме зачетку, да искорениш непријатељства или бар да их нештетним учиниш; то су синко прве и наісуштанственије дужности пуковничке.

Знаі све што се чини у твоіоі реџименти, **али се за то никад не служи шпиіонима: онаі, коіи оптужуіе или шпиіонише код своіих другова рђав ie човек, и не заслужуіе ничиіег поверења**: само се онда служи туђим ушима, туђим рукама, кад ти баш никако ниіе могуће да све видиш, да све сам учиниш; сиђи у све подробности, само се онда ствари помаже, кад се знаіу наімање ситнице; пуковник не треба само да види у опште; не тражи међу тим никад да расправљаш оно, што си поверио твоіим потчињенима; стараі се да све опазиш и да натераш свакога да врши своіе дужности.

Ево ти наізад моіе препоруке: **сећаі се вазда да те за пуковника нису поставили тебе ради, већ за добро службе и на корист реџименти, коіа ти ie поверена**; нек ти ie слава земаљска дакле твоіа велика штудиіа, а жеља да твоіе потчињене учиниш срећним нека ти ie твоіа велика дужност: и ако успеш доказати твоіоі реџименти да си ти живео ње ради, сваки човек, коіи ie у њоі биће драговољно дужан да се утркуіе с тобом; тада ће све тешкоће нестати, ти ћеш бити славан, іер си то заслужио; тебе ће сви поштовати а краљ волети и награђивати, и ти ћеш бити срећа твоме оцу, коіи те воли.

Ужице. Іулиіе. М. Н. И.

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Међу тим ваља приметити, да доцније у већима чиновима Суваров умеде, кад потребно беше и да промени своје обичне опхођаје: у извеснима случајевима, као н. пр. при свечаностима, црковним обредима и у разговорима са страним дипломатима и ђенералима остављаше са свим све своје чудноватости, узимаше озбиљна изгледа, говораше тихо, и тело му беше пуно достојанствености; многи се дивише јасноћи његова суђења и бистроћи његова погледа. Код њега као да беху две природе, у кабинету, кад је у послу, служаше пажљиво тужбе и предлоге, решаваше озбиљно, издаваше наредбе све без икаквих шала; али чим са послом готов буде, с места постане други човек: скакао је брзо са столице, узвикивао је **куш, куш,** и тада је отпочињао по обичају да се шали и бенави. Позната је анегдота, која је можда и измишљена, о томе, како је Потемкин, гледајући онако чудноватог Суварова, и дуго неверујући ни уму његовом, ни дару, најпосле дошо до праве истине и променио своје до ондашње убеђење: прича се, како је императорица Катарина, која је умела боље да оцени права достојанства Суваровљева, дозвала га једном у свој кабинет и завела с њим разговор о важнима државним делима, а Потемкин је заклоњен завесом све слушао: чувши онако основна и дубока суђења Суваровљева, не могаде да се уздржи, изађе из за-

клона и и проговори са некаквим као чуђењем: „како вас до сада ја ружно познавах, Александре Васильевићу; због чега ви не говорите у век тако као сада? — Ал Суваров у таі мах измени се, зачне опет шалити се, и обичним своїим сагибањем одговори силноме великашу: „Таі језик чувам ја само за матушку царицу.“

Сад да уђемо опет у хронолођиски ред и да видимо, како се постепено развиваше воінички рад Суваровљев а за заједно с њим како се дизаше и аукторитет његов. Ми видесмо да у првима своїима опитима, у седмогодишњоі воіни, Суваров већ показа особите способности у управљању малим одредима. На скоро донесу прилике, те могаде он још сіаіније да изнесе на видик те врлине своіе. Пољска конфедератска воіна беше за њ друга школа и још поучителниіа, јер ту могаде самосталније да ради, а сама природа ратовања у стању беше да рашири његове воіне дарове. 1768. год. послана буде руска воіска у Литву и Пољску, да утиша буну, коіа се дигла беше против руске владе, с тога што, се ова мешала у њихову унутрашњу управу. И бригадир Суваров добије налог да са суздаљским пешачким пуком и 2 ескадрона иде тамо. Ту показа он диван пример воіних брзих прелаза, прешавши у јесен и то странпутицама око хиљаду миља за један месец. Поіав Суваровљев у Пољскоі и Литви доведе страх и ужас међ конфедератовце. Ови беху слаби, јер бише поцепани и несложни, ал се опет доста противише, јер ваљаних вођа имађаху. Оваі рат беше мали рат и ту доби Суваров прилика да покаже сву своіу делателност. Као соко гледао је

он из свога средишнога места на околину око себе: на чим се покаже каква чета непријатељева, са брзином муње он је већ тамо и потуче се, истом брзином летео је он на противну страну, где се друга непријатељска чета покаже; нападао је, разбијао, разпрштао и требио. Никад не рачунаше он на број непријатељев; он вероваше себи и својима; са малом дружином својих јунака не бојаше се нападати на противника два пут, три пут па пет пута силнијега. Његова смелост доношаше му већ половину победе, а решивост и непоколебна чврстоћа војске његове славно је довршаваше. Са друге стране, кротко и човечански поступаше он са побеђенима и обично шиљао их је кући без икаква вреда, само на поштену реч и с обећањем да оставе оружје. И тако брзином и радом, бистроћом, строгошћу и тихоћом задржи он у миру поверени му дио Пољске. У томе правцу он се одликоваше од других неких војвода руских, који мислише да ће прекомерном строгошћу угушити немир и незадовољство, а овамо их још више распалише.

Ту већ показа Суваров своју тактику, коју је у три речи исказао: **поглед, брзина** и **удар**, што одговара знатним Цезаровим речма: **veni, vidi, vici**, и тој је тактицици он доцније веће размере дао. Његов **поглед** (vidi) казиваше важна места, стратигиска и тактична, како за кретање, тако и за напад — његова **брзина** (veni) извршиваше оно што је хтео пре, него ли је непријатељ на то и помислио — а **удар** у боју (vici) тврда воља преодолети све, што би му на пут стало, смрвити сваку противност. Тако иђаше код њега успех за успехом

и тим разбуди у воіске толико поверења, толико одушевљења и самосвести, да они никад не мислише како іе силан непријатељ, већ гди се он находи, и предвођени њиме, беху уверени да ће побједити, ако само нађу непријатеља. Суваров њих познаваше, а они — њега, оживљаше у њиховоі средини и онако, као они, ни мало боље, ништа удобније. У свакоі опасности, у свакоме труду беше он први и дивна примера даваше — а тамо гди воіник види, да му заповедник напред иде, тамо іе готов он чуда да почини. У овоме рату воіска његова не пуцаше много, већ решиво насрташе баіонетом на непријатља, а оваі скоро никад не дочекиваше сударе, кога се іако страшаше; а коњица іе увек довршивала пропаст бежућих. (Наставиће се.)

Вероіетне промене у тактици,

(Продужење.)

II.

Некима се чини, е сваки технички напредак води к радикалноі промени воіевања. Но ово ниіе са свим тако, и то из наіпростніега узрока; главан чинилац у овоі ствари свагда іе био и свагда остаіе іедан, а то іе — човек. А кад то знамо и кад не заборавимо, е сва техничка усавршавања само оіачаваіу природне човечније особине, ал их не мењаіу у некаке нове: онда ће нам бити іасно, да питање о спреми воіске за боі, не захтева толико нових изумевања, колико да се пажљивніе размисли, и разумніе посмотри оно, што се већ из давна зна, іедном речи — да се само извуку следи из већ давно познатога. Давно іе речено, да іе ново само са свим заборављено старо: ова пословица можда се ни к чему не може тако лепо да примени, колико ка овоі воіноі ствари.

Ми претпостављамо себи то, да се поглавито задржимо на тактичкоме питању, — стратиѣиско ћемо тек само у кратко споменути. У брзана средства за путованье воде к' іедноме — к' преко потребноме брзоме искупљању, муњевитоі и снажноі радњи; и дакле оно, што преће поіимаху само даровите воіводе, сад се обраћа као у некаки метод. И више се не може одуговлачити ствар, кад знамо, да іе непријатељ не ће да растегне и жестоко може да каштигуіе за попуштање.

И случаіи доброг старога доба, кад се ратови отезаху на више година, могу се сада поновити само при іедноме услову — при савршеноі оскудици у дару и при нерешивости људи, коіи стоіе на челу противничких воіска. Из овога се већ іасно види истинитост онога што горе рекосмо, да т. і. техничка усавршавања оіачаваіу само значаі оних основа боіних, коіи су вазда били и коіи ће у век остати исти: иста брзина, иста решивост, коіе су биле пређе залог победи, остаіу и сад то, но само у несравњено силниіоі мери.

Овоме треба додати, да док се не распростру железњаци, гвоздене њихове стазе имаће веома важан стратиѣиски значаі, као што таі имаіу путови што излазе на воіиште или за леђи воіске.*)

(Наставиће се.)

*) Ми кажемо: „на воіиште или за леђи воіске" с тога, што ово последње није у век могуће, ма да веома желети треба. На іевроіским воіиштима ће се чешће догађати, да гвоздене стазе нападача не иду даље од његове границе. Железњаци на самоме ратишту у оніште, доста ће ретко моћи употребити нападач, помишљаіући на препреке коіе градови могу поставити. Воіске граничке т. і. коіе се боре у сопственоі земљи, моћи ће се користити железњацима све до самих леђа своіе воіске, и у овом погледу обрана іе добила много већу потпору. С друге стране, помишљаіући како се могу лако кварити железњаци, с уверењем можемо рећи, да ће одлична дејства на путовима противничким бити іош много важниіа, но што она имаћаху у пређашње време.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 18 20. Іуниіа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Вероіетне промене у тактици (наставак). — Руска воіна снага (наставак). — Суваров (наставак).

Вероіетне промене у тактици.

(Продужење.)

III.

Пређимо на тактичко питање. Заиста, у њему наіпре нам излази питање — у каквоме одношаіу своіи ватра према баіонету и, од овога зависно, питање о боіним вормама или редовима; друго іе питање; како да се у боіу употреби оружіе и боіне ворме; треће, како да се изображава и васпитава воіска у мирно време, а коіе опет само ће се онда моћи решити, ако прва два питања ваљано решимо.

На први поглед изгледа, е ватра у садање доба има решива надмоћниа над баіонетом. Погледаімо іе л' то тако од иста.

Ако површно разгледамо последњу пруско-аустриіску воіну, видећемо да пруси іедино своіом ватром добише Аустриіанце; но треба само обратити пажње на то, да пруси чешће баіонетом нападаху него Аустриіанци, — па ћемо се одмах о противноме уверити.

И дакле, пруси не добиваше толико, што пуцаше из далека, колико тиме, што изіављиваху тежњу и беіаху кадри доћи к неприіатељу на даљину

баіонета. Из тога следуіе, е и ако се значаі ватре у данашње доба уздигао, опет то не могаше да умањи значаі баіонета. Последњи рат не може служити за доказ противноме іош и с тога, што противници не имаћаху іеднаког оружіа; и ова іедина неіеднакост довољна іе, да предусретне веома позитивне наводе у корист ватре: да ваљано и без страха закључимо о односноме значаіу хладнога и ватренога оружіа, треба узети „іеднородне“ величине, т. і. воіске са истим оружіем.

Рецимо, оба су противника іеднако наоружани и сву су своіу наду положили на ватру. *) Дошавши на даљину тачнога гађања, отпочну пуцање. Но ма се колико они тиме занимали, тешко іе себи представити, да ће ма коіи од њих бити кадар да противника свога отера, — но ће се за то морати баіонетом да суне **) Јасно іе дакле наізад, да само онаі надвлађуіе, коіи покаже, да уме баіонетом радити и да се он и те радње не плаши.

У рату не туче онаі, ко више убиіе људи противнику, — већ онаі, у коме іе више смелости, упорства, и коіи іе вазда при себи: баіонет іе представник обе прве особине. Што тако ретко виђамо деіствителне ударе баіонетне, ниіе доказ ништавости хладнога оружіа, као што се некима чини, већ

*) Као што іе поіамно, при садашњем стању технике', овака іе претпоставка вероіетниіа него ли обратна у том смислу; іер не ће проћи, може бити, година или две дана, па ће све јевропске воіске добити оружіе што се оздо пуни.

**) Бар тешко іе себи представити такву воіску (осем неких других узрока деморализације и покварености), коіа би била на таквоме ништавоме нравственоме ступњу, да она не би била кадра да издржи пушњаву и деіство ватре.

баш на против тога, што се веома ретко находе противници іеднако способни, да се сударе на баіонетскоі даљини. При свем том, свагда надвлађиваху оне воіске, коіе показиваху да оне за то способније беху, но противник њихов. У последњем рату несумњиво превасходство у томе смислу стаіаше на страни пруса, као што показуіу многе прилике.

Зрно и баіонет не искључуіу іедно друго, но се баш узаіамно допуњуіу: прво крчи пута другоме, и пренебрегав іедно или друго подіеднако іе неразумно, и пре или после, ама извесно, води катастрофама.

Што аустриіанци у последњем рату не доводише нигда ствар до баіонета, узрок томе не стаіаше у особинама хладнога оружіа, но у особинама оних људи, коіи су хтели њиме да деіствуіу,*) и коіи нити беіаху довољно присебни, да спреме іуриш као што треба, нити беіаху довољно чврсти да га до краіа доведу.

Несрећа аустриіска говори не о ништавилу баіонета, већ о **огромноі важности спремања воіске у мирно доба**, коіа се не може у боіу добро да покаже, ако система мирних занимања крати развиіање смелости, чврстоће и самосталности у официра и солдати,**) и као след ових особина, развиіање присебности.

*) Ако писац овде мисли на људе, који су баіонет носили, дакле на непосредне вршиоце, — ми се с њиме из толико ноіамних узрока никако не можемо да сложимо. Што се старешина тиче, то іе друга ствар, и према овоме његов народ ни мало не губи од своіе снаге. Пр.

**) Зар аустриіски солдати немаіу смелости?! Писац заборавља да су то они исти, што 1859 у Италиіи смедоше своі баіонет

*

Но и ако савремено савршенство ватренога оружја не искључује бајонет, оно свакојако условљава некоје измене у начину употребе ватре. Ове измене стоје у једноме: у разјашњењу оних особина ватренога оружја, које су, несавршенијем његовоме стању, биле неосетљиве само маси, но извесно су суштаствовале и велики воини људи разумеваху их и поимаху.

Разјаснимо нашу мисао брзим погледом на појаве, које изазва распрострањавањеватре нога оружја и даклe усавршавање његово. Познато је, да је распрострањавање ватренога оружја застало војску у ономе добу, кад густи и масивни стројеви бејаху потпуно у надмоћнију, т. ј. кад се искључно употребљаваше хладно оружје — копље. Такви су били швајцарски и шпањски стројеви, њемачке терције. Сви ови стројеви имају исти карактер — густе су колоне, по негда до 50 копаља с лица а толико и у дубину. Појављаї мушкета довео је савремене тактичаре у не малу забуну: где да наместе мушкетирце према копљаницима? Ова тешкоћа долажаше од туда, што мушкетирци, не имаіући копља, ништа не вреднше у борби прса у прса; та се тешкоћа изразила доста великим разноличіем њиховога (мушкетирца) размештања. Тако код

употребити. А и онда и полане Аустријанци бише бијени: не што им код простих солдати не беше „смелости, чврстоће и самосталности", но што им буаве господске старешине тога немађаху, и што не смеђаху да „смело" одобре својим махинама (на жалост) да своје славенске особине употребе. — Као што се види, ми нисмо против пишчевога основа да треба „смелостии, чврстоће и самосталности у војсци", но само против тога, к о овога не имаде у примеру писцем стављеноме. Ми смо на исто следство дошли, само изоставивши нешто, што не одобравамо. Пр.

терциіа ми их видимо по негда где окружаваіу колоне копљаничке, по негда расположене на угловима терциіе, такође у дубљем или тањем строіу, што се условљавало полаганим пуњењем мушкета. У холандскоме строіу учињен іе већ корак напред: копљаници и мушкетирци размештаху се у одвоіеним деловима редом. Густав Адолфо усавршава строі, располажући копљанике и мушкетирце у међупросторе но тако, да су се последњи (мушкетирци), чуваіући потпуну слободу деіствовања, док се непријатељ находи на извесноі даљини, заклањали иза копљаника, кад се очекивала борба прса у прса.

Ово іе боіни ред шведске полубригаде:

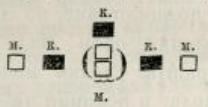

(Наставиће се.)

Руска воіна снага.

(Наставак из бр. 10.)

Одма по закључењу мира предузете су реформе и у изображавању воіске и у саставу воіне снаге; али као и свака нова ствар и ово іе ишло у почетку доста споро. И ти људи, коіи су век своі провели учећи воінике више хореграфскоі него воіноі вештини, коіи су стругали карике на пушкама, да им темпе чистіе буду, ти исти људи морали су сада, хтели не хтели, да васпитаваіу ратнике. Сасвим іе природно, да су они чинили што су могли и умели, и сходно новим захтевима обратили су пређашњу чистоћу темпи и равнања у точност гађања, и т. д.

али опет нису се сасвим могли да отресу старине. Нема сумње да је нови начин био користнији од старога, али опет у њему није било оличено практичко спремање војске за бој. Није довољно изобразити само појединце борце, већ читава бојна одељења и пробудити у њима дружељубље, које обраћа пук у личност, у чудовиште са неколико хиљада руку и глава, као што је на Кавказу. Али о овоме није могло бити ни разговора, јер није било појма; — овај је изчезао још одма по свршетку Наполонових ратова. Да се на ново пак изазове јединство духа, нужне су основне мере, које смо ми већ споминњали. Измене у стројевима и екзерциру с почетка тицале су се највише спољне стране, но доцније погледало се на то озбиљнијим оком, кад је на позорницу изишао нов нараштај сасвим непознат знаменитој Фридриховој школи; и реформе те уроди ће правим плодом својим тек онда, кад већина пукових командира буде из реда субалтерн-официра од 1856. Да ће се пак код млади официра пробудити здрави практички појмови, довољно нам јемства даје и то, што ће они црпити теорију свога посла из одличне тактике г. Драгомирова, која је заменила војне реторике досадањих професора. Реформе у нарављеном изображавању могле су се извршити тек после грађанских реформа и то је задатак садањем војном министарству.

Покушај да се што више олакша прелаз из мирнога у ратно стање, у почетку је и био само покушај и показивао је само потребу, ал никако је задовољно није. Резервенски баталион, придодат сваком пуку, кад се војска постави на ратну ногу,

обраћао се у други истог имена пук и тако се дејствујућа снага удваајала. А то је значило састављати нова одељења у тренутку, кад је требало већ одпочети рад — система, која је толиким опитима осуђена. Ови „други“ пукови састављани су из „свакојаких“ људи и то прв тада требало им је наћи официра. С тога тешко је било надати се да ће се они моћи брже образовати и бити бољи но прећашњи резервенски и запасни баталиони. Али у тадашњем ропском стању врло је тешко било и завести рационалну војну систему. Главна задаћа министарству, које је пре овога било, састајала се не у томе да начини систематичко устројство војске, већ да из њега избаци мртве делове, који је оно за собом вукло као ланце на ногама. И оно је ту своју задаћу и извршило тиме што је рок служењу скратило и из установа војних искоренило све последице Аракчејевљеве системе.

Међутим Русија ослобођена од рекрутовања за неколико година оправила се. Народ се поправио. Утом дошао је и 19. фебруарије и прочистио је земљиште за основне војничке и грађанске рефоме.

Преображај војних установа започет 1862. праведно се назвати може деветаестим Фебруаријем руске војске. У самој ствари пак то није био преображај. Ствар је била са свим нова: усваајање до тада не чувене народне организације — исподински труд, који је заједно са ослобођењем сељака и обновљењем грађански права стекао вечиту славу влади Александра II. Значај ове војне системе тако је велики, да се не може потпуно да оцени с једне само тачке гледишта т. ј. по томе само што је учињено или

што ће се за кратко време учинити. Главна му је црта, што је уређен правилан одношај међу потребама и средствима, што је свакој потреби одкривен извор, од куда се може сасвим природно да задовољи, једном речи, што је место рутинскога, позајмљеног устројства заузело устројство природно, са захтевима и у том смислу чисто народно, руско. Па и ако би се ма из каквог узрока десило, да се из новога стања ствари не могу да поцрпе све користи, опет то ни мало не би му од значаја крњили кад је само истинит одношај захтева према природним средствима, свака нова примена иде лако и просто и није нужно толико лутање као пређе. Главна заслуга тога преображаја та је, што он подједнако отвара врата и садањим и будућним потребама и олакшава задовољавање истих.

Садањи размер оружања главних јевпрских држава нарочито од постанка друге француске империје толика је, да се система сталних војска, која се у ратно доба попуњавају рекрутима, показала као сасвим не практична. До скора осим попуњавања пукова у ратно доба образоване су резерве и градски гарнизони, за што је могла послужити и млађа војска; даиствујућа пак и у мирно време није била много мања од комплекта. Сада су пак војске, које државе првог реда у бој изводе, тако огромне, да их буџет издржати но може. Нужда дакле гони готово сву Јевропу, те прекраја своје установе у неколико налик на Пруске и ако не у тако великом размеру. Данас је свуда у мирно доба војска — кадар већи или мањи са већим или мањим роком служења и људи се тако рећи кроз служ бу само пропуштају, да их

за што краће време што више изучених буде. И ако се мора признати велика превага старим војницима над млађима, и ако је близу памети, да одељење старих покушаних ратника више вреди но гомила људи, који се још добро између се и не познаіу, опет том системом војска се у Јевропи уздигла на ступањ, где се каквоћом, па и у многоі већоі мери не може да замени количоћа; ти млади ратници опет никако нису сиграчка старим војницима. Сваки је морао удешавати своју према општоі системи и имати војске односно колико и непријатељ с погледом на насељеност земље. Тим начином свака стројна јединица особито пешака може се знатно увећати младим војницима а опет да се не оштети карактер који се у њоі развио и да ни мало не изгуби од своје боіне каквоће. Карактер сваког већег или мањег скупа људи изражен је поглавито личностима, којима се признаіе као неки ауторитет, па тако је исто и у војсци. Испод утицаіа стариег млађи се тешко може да отргне, и готово као нехотице приклања се његовим тежњама. Ништа друго дакле није нужно, — ако је кадар добар до једино то, да су ти млади војници научени стројевима и руковању оружјем, јер кад се војска већ на ратну ногу диже, нема времена, да се томе уче. Опитом је доказано, да се тим начином одељења могу по вољи увећавати и смањивати, а да ни мало од каквоће не губе. Но сасвим је друго нешто образовати нова одељења. Од свију таковиx и подобних импровизација успела је само једна у Француској 1813. Али то је у стању био да учини само џенијс Наполеона и обилатост Француске у војним елементима, која је од толико

година већ била ништа друго до војнички стан. Сви други покушаји свршавали су се тиме, да је држави на терет падала огромна мложина људи, ал војске ту није било. Напред смо споменули, да је Русија о кримској војни била на таквом искушењу.

На основу тих необоривих истина учињене су реформе у Русији 1863. У основу ово је двоје главно: 1) При прелазу из мирнога у ратно стање никако не образовати нова одељења, већ само попуњавати постојећа; 2) војску уопште попуњавати само обученим људма, а зашто имати увек довољан број привремено одпуштених војника.

IV.

За ових десет година од кримскога рата, док се Русија пекла око свога унутрашњег преображаја Европа је добила сасвим нови вид. Стање ствари утврђено бечким конгресом, побрка се па и политичка система освећена вестфалским миром паде; изчезе Европа наших дедова и прадедова. Број европских сила знатно се увећа и односаји им се променише. Место три државе првога реда и једне другога (Пруска), које су тако рећи од ваі када чиниле сву политичку систему света, ево сада шест — у потпуном смислу речи — првога реда: Инглеска, Француска, Немачка, Аустрија, Италија и Америка. Немачка и Италија уносе сада у политичку равнотежу света пола милиуна војске, а Америка — ни броја се не зна. Постанак Италије на југу мења или ће бар скоро изменути стање ствари на средоземском мору и у исто време заплеће источно питање унашањем у њ нових сила, утицаја и захтева, о

коіима до пре неколико година ниіе могло бити спомена. На северу негдашња малена Пруссіа коіа се од Екатарине II политички непрестано с Русіом држала, за кратко време необично се снажи, постаіе савршено слободна у бирању савезника, пашти се да завлада северним морем и по свима знацима може по времену остати наследницом француских умишљаіа противу Русиіе, и сасвим природно, пре ил после биће историска савезница Инглескоі па и ако не у свакоі прилици а оно за цело у општем току ствари. Симпатички одношаіи Инглеске с пруском Ђерманиіом скоро су исти као и Русиіа с Америком, само што су тешње скопчани заіедницом интереса и географском близином. Међу тим као год што се саіуз инглеско-француски увек сам парализовао, тако саіуз инглеско-ђермански може бити искренііи и за Русиіу млого штетниіи. На истоку Аустриіа, скоро истиснута из Іевропе, али материіално баш тим оснажена, (іер не крпа више воіску по Италиіи и Ђерманиіи) остала іе лицем к лицу против Русиіе избачена іе на іедну исту стазу са овом, само у противном правцу, — тако да им іе готово не могуће мимоићи се, а да іедна другу не закачи. Ако ова монархиіа не обнови борбу с Пруссіом за немачку империіу онда ће сва њена деіствуіућа воіска од 400.000 пасти свом своіом тежином на политички положаі Русиіе, те да се одбрани и сачува држава подіармљених противу државе слободних Славена.

У почетку 1853. Іевропа іе биле подељена у две политичке групе: с іедне стране Русиіа, Аустриіа, Пруссіа и ђермански савез, а с друге Француска и Инглеска. У 1866. већ нема више поли-

тичких група, али има група симпатичких, ако не по срцу а оно по интересима, коіима само треба повода, па да скопаіу савез; поіави ли се повод, постаће одмах и савез. Може се скоро поуздано рећи, да Инглеска, Француска, Италиіа и садања истиснута из Ѣерманије Аустриіа чине іедну такову групу у погледу многих питања. У садање доба Русиіа не може имати с те стране никаквог саучешћа, за њу остаіе іедина могућност, да се сложи с Прусиіом, али ово би іе вероіетно врло скупо стало и не би за дуго било, — док Прусиіа са свим не уреди своіе ствари, іер природне симпатије по свои прилици биће силније него ваікадашње успомене. У пркос толиком упињању Русиіе може се десити, да ће источном питању особито ако се оно іош на неко време одложи, сва Іевропа бити у іедном логору са Инглеском; а сваки зна, колико муке задаіе Русиіи инглеска ваікадашња лукава политика. Еле свакоіако политички покрет у Іевропи не показуіе се никако у корист Русиіе. (Наставиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

1772 год. већ као ђенерал-маіор Суваров се врати у Петроград и одма оде по вољи царичиноі у Финску да осматра границу, іер изгледаше као да народ не беше задовољан новом владом у Штокхолму. Ту остаде он неко време мотрио іе на све и доиста іе приметно велико незадовољство против

владе у свима сталежима. Ал се овде на миру проће а Суварова зваху битке и победе: он се изиште и оде у воіску фелдмаршала Руміанцова, коіа беше тада у Турскоі.

У Пољскоі Суваров имаћаше посла са неуређеним четама Пољских конфедератаца, ту он имаћаше у свачему превале над противницима, надмашао их іе неуморношћу, брзином кретања и брзом решивошћу, вазда их іе изненаћивао и вазда побеђивао. Суваров беше увек наірадиниіи противних њихов, кад му се противљаху, а великодушни заштитник, кад му се покораваху. Сад ступа на другу позорницу, против других непріатеља, улази у друге околности, ал он сам — остаіе увек исти.

Ал деіства Руміанцовљева, нерешива оклевачка, неудовлетвориште надама и жељама жестокога и предузимљивога Суварова. У походу 1773 год. у корпусу Салтиковљевом, у Плашкоі заповедаше особитим одредом; ал по општем браничком положаіу воіскином, и што његова воіска мала беше, осуђен іе био Суваров понаівише на нерад. Све молбе његове, да му се оіача одред, осташе узалудне; он се тужио, љутио, па наіпосле и изнемогне. Ал не гледећи на све те неповољности и препоне, опет нађе прилике, да изврши доста іуначких дела. Два пута іе іуришао на Туртукаіу*), коіа лежи на десноі обали дунавскоі, іуначки іе бранио Хишово, а то и беху іедини знатни догађаіи у томе безцветном и бесплодном походу од год. 1773.

Кад іе први пут на Туртукаіу іуришао и узео

*) Ту іе строіно четне каре.

ie написао ie Руміанцову седећи на добошу извешће из два стиха:

„Слава Богу, слава вам
Туртукаі взіат и іа там.“

Ал таі напад учинио ie без наредбе и фелдмаршала преда воіноме суду. О резултату тога суда сам Суваров овако се изражава: „Рим би ме каштиговао. Воіничка колегиіа склопила ie суд у коме сви чланови ништа не пропустише што би ме само окривити могло. Ал милост велике императорице спасла ме ie. Катарина ie написала: „победитеља не суде“, — и іа сам опет у воісци, готов да служим моіоі спаситељки.“

Суваров буде награђен за ова своіа іуначка дела орденом св. Борђа 2 ст: и чином ђенерал-лаітнанта.*) Исто тако и у другоме походу Руміанцов има да благодари іединоm Суварову за успех код Кослуџе.

У овоме походу Суварову ни мало мило ниіе било, што потчињен беше Каменскоме врло мало почину стариіему. Ту ie он увек са своіим одредом избегавао околину његову са чега и не зажели да остане више под његовим заповедништвом. Оде из воіске одма после битке код Кослуџе изговараіући се да ie болан. Од овога доба Суваров презираше Турке іер их ту са много мање воіске побеђиваше; истина да презрења не заслуживаху они сами по себи, већ непоредак њихов и недисциплина, хрђаво управљање и употреба већих маса и наіпосле, високоумље, грубоћа и невештина њихових вођа. То

* Дакла Суваров добио ie чин ђенерал-лаітнанта на 20 год. после авансовања свога за официра и у 45-тоі год. живота. Онда се то не рачуваше као брзо напредовање.

и беше узрок њихова пораза. Они беху непријатељ, силан урођеним воiним каквоћама, ал слаб са не вештине и искуства. И Суваров се скоро потпуно увери, да на такве противнике ваља ударити силно и снажно уништаваiући њихово уображење, с тога што њих у свему руковођаше не хладнокрвно са разлогом суђење, већ страст и тренутни упечатак.

Iошт iедно правило изведе Суваров из овога рата с Турцима, а то iе, ма колико већа била снага њихова од наше, ваља им ићи смело на сусрет, а никако их чекати на месту. Онаi, коiи их напада, има на своiои страни половину победе; ал ко их чека — већ iе пола разбиiен. Страх на непријатељскоi страни усељаваше у њих храбрости, а смелост ужасно их страшаше — и ни iедан пут у своiим последњим походима Суваров не чекаше њихове нападе. Од времена његових победа над Турцима зачиње очевидна превага Руса над Турцима.

Смутње у Пољскоi буду уништене, Гордост портина сломљена, ал се Суварову опет отвори ново поље за рад, нова прилика за славу. Пугачев iе велику ватру на Волги и Iанку распалио био против Русиje и Суваров беше таi, коiи iе чаролиском снагом своiом угаси. И у овоi прилици показа он велике вештине у брзоме кретању и грдне способности у четничкоме ратовању. За кратко време бура се стиша, Пугачев буде ухваћен и каштигован. Суваров 1775. год. дође у Москву, где императорица Катарина величанствено празноваше кучук-каiнарциски мир.

Те исте године Суваров се венча са кнегињом

Прозоровском. Не зна се шта га ie натерало на таi избор; ал ма какав узрок да ie био, брак ниie био срећан, но Суваров не беше рођен за тихи породичан живот; одмор и нерад на скоро му омрзну; он нагне на ново у своiу стихниу: на поље логоровања и бивакивања. 1776. год. опет оде на iуг и кроз 10 година до почетка новога рата са Турском, Суваров много разних послова свршаваше: може се видети час на Криму, час на Кубању и Црном мору, час опет на Астрахану и на касписком мору. Он имаћаше наiглавниiега учешћа у заплетенима стварма кримским и ту показа поред своiства одважна воiника iошт и велика дара за политику. Изнурен наiзад прекомерним радом и осећаiући хрђав утицаi климе на здравље, Суваров се више пута искаше да промени место службе, и 1785 године позову га у Петроград и даду му команду над петроградском дивизниом.

Из тога ie времена, као што се вели, и ова анегдота. Неким случаiем његовог имена не беше у списку имена оних ђенерала, коiи су у деiствителноi служби, о то га ie iако огорчило. Он се iави императорици, падне пред њу и лежаше непомично. Кад му она пружи руку, да га подигне, он брзо скочи, пољуби иоi руку и подвикну; „Ко ie сада против мене? владарка ме брани!“ У вече тога дана било ie увеселително вожење у Царском Селу и Суваров имаћаше среће да весла на ономе чамцу, у коме ie царица била. Кад су дошли до обале, он искочи из чамца и потресе га тако iако, да царица посрне. За тим се стао извињавати и говораше да ie то било с тога, што ie он **инвалид**. „Не, проговори царица, коiи може такве скокове да гради, таi ниие инвалид.“ Тога дана уш'о ie и он у списак ђенерала и добиe дивизниу.

ДРЖАВИНА ПЕЧАТНИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 19 1. Јулија.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Мисли о војноме устројству (наставак). — Веројетне промене у тактици (наставак). — Руска војна снага (наставак).

Мисли о војноме устројству.

(Трошн и Шангарње.)

(Наставак.)

Очевидно је дакле треба једном изићи из тих погрешака, треба склопити простиа правила и дотерати их једно према другоме, олакшати јединство извршења. Но да л' се можемо тима послетцима надати, кад се сва дела — мала, средња, велика — стреме к „правителственому“ средишту, тражећи само тамо своја решења? Најништавнја питања броје се да су само онда добро решена, кад су решена у војноме министарству. Нико од вршилаца, који се влашћу користи, не жели да се својом одговорношћу на коцку баци. Сви се одвикаваіу у **уређивању** (постановлять?) а за тим и у изучавању ствари, јер је јасно, да то изучавање може ићи само на рачун те одговорности, коју на се узимље онаі, што решава ствар. Са свију страна питања као киша падаіу на министарство, притискуіу га и вазда га заплећу, те из тога излази, да **онаі, ко треба да управља товаром, сам га вуче.**

Мисли, које овде Трошн изложи, треба да су познате нашим читаоцима. И наше (руско) воіно министарство, беше у овакоме положаіу, пре него што се заведе окружна система. Шта іе друго изазвало окружну систему, ако не краіња потреба да се централна управа ослободи од свиіу административних ситница, и дати іоі наізад прилике да може **управљати** стварима? Из речи Трошн-а, читаоци могу такође видети, колико іе наша окружна система копиіа или подражање Вранцуске, а и да ли іе излишан (прем да би издржање много коштало) **кодификациіонски комитет**, коіи у іедно склапа све старе и нове положаіе.

За тим Трошн прелази на попуњавање (комплектовање) воіске.

Закони о регрутскоі обвезаности, вели он, с правом се могу назвати **уредбама** (учрежденніа.) Они имаіу непосредна, моћна утицаіа на интересе, жеље, нарав, и навике народа. Они раћаіу, потпомажу и развніаіу у маси дух воінички. Они га и гасе и искорењуіу. Ако ти закони иду лажним путем, треба ће каткад четврт века док се примети погрешка, а четврт века док се она исправи.

При питању, о рекрутима, ми се поглавито варамо **цифрама**. Са свиіу страна, па и у наіравноличниіим вормама, предлажу се земљи воіске од **милиіона** па іош и више. Но не виде, да таква призрења воде неизбежно пропасти, іер се не ослањаіу на начела, што су дубоко усађена у нарави народноі.

Наш рекрутски закон од 1832 године ниіе био тако простран као пруски, коіи іе постао под савр-

шено другим условима; но он ie потпуно одговарао захтевима мира и рата. Дозвољаваіући само **примедбе**, он ie умекшао сурови захтев **личне службе**; но он ie у исти мах осветио само начело те службе. Он ie обвезивао свакога, коіи се хтео ослободити рекрутства, да доведе за се такво лице, коіе има iеднаке услове способности с њиме. У овоме не беіаше **примадаба** и био ie савршено **безуслован** у свему ономе, што се тиче ваздашњег попуњавања људма, па ма како да су тешке околности.

1855 изађе закон са **откупима** и **дотациіом** *) а ишчезе мисао о обвезноі служби. Све се поче откупљивати. Лична служба постаде само удео пролетариіе и сиромаха. Цео лични састав воіске стаіаше готово iедино на премиіама и **плаћи** (копилка). **) На послетку се погледи на воіничку службу толико извратише, да су почели предлагати правитељству устроіство опширне системе страховања од свакоіаких напасти и беда: пожара, поплаве, падања туче и **воіне службе** .... Чудно ie іош, како се наравственост, уважење, и достоіанство вранцуске воіске могаше да одржи у сред такових заблуда.

Преће наіемницима не давахучи ова; сва кариіера принадлежаше грађанима, коіи часно вршише своіу дужност, у коіу дођоше или коцком или од воље. Сад ie нестало сваке разлике међу солдатима коіи бадава коіи за новце служе, а на име, наіемници су сви наши под-официри и кандитати за офи-

*) Т. ј. дотациіонска каса, у коіу су долазили сви откупни новци; од њих даваху премиіе и повишење људима, што остајаху преко обвезнога доба у служби.

**) Pécule, на коіу Троши неумитно виче.

цире! Под откупним законом, кадрови остареше, умираше, а они би ваљало прво да су **образовани** и **примерни**. Стари под-официри, очекујући премије, изјављују из нова воље на службу, закрчују младима пут ка производству и убијају им воље и ревности.

Ако Француска хоће да задржи величину свога оружја, она пре свега треба да се поврати на стари закон, и откривено упознавши своју погрешку, да од народа заиште мушких жртава, које су неопходне, ако хоће да јој војне установе дођу на онај ступањ, који данашњи век изискује.

Уз попуњавање војске, ми видимо бесконачно дуге препирке и око резерве њене. За њу има зар хиљаду начина. Но свакојако, послушајмо шта нас светују искусни људи. Војни савет из доба рестаурације говораше нам: 1) о доброј финасији; 2) о уредној материјалној страни рата: 3) о свагда спремним и извећбаним оделитим (? специјалне) родовима, војске; 4) о **ређименској организацији, основаној на кадровима** и **на пространо устројеним слагалиштима**, која би била кадра да младе солдате брзо скупи, подели, одене, снабде потребним стварима, наоружа их; осим овога препоручиваху **подпуно готове солдате**, који би под разним условима били код својих кућа, а за остало говораху, ослонити се на народни дух и војне способности његове.

Као што видимо, савет је определио четири основне тачке; на подробност устројства резерве, гледаше као на ствар узгредну и мање важности.

Ми се не упуштамо у расправљање теорије ал као начело дозвољавамо само једно: само ће онда моћи резерва бити практична и згодна, ако је кадра марљиво спремити **подпуно готове солдате у свима редовима војске**, које бој растроји буде.

Не знамо да л' би биле довољне ове старе доктрине и савети и за све положаје у којима Француска биваше у последњим догађајима; но мислимо, да су оне дужне да у свакој прилици буду ваљана **основа** свију начина устројства, које ми расправљамо. Она војска скупо стаје, која се у мирно доба држи у (подпуноме) сталноме комплекту оделите родове оружија и кадар. О томе нема сумње. Ми би сами желели да одвојимо уображења оних људи, што правећи војно устројство за ратне цели, — говораху, е даровитом комбинацијом њиховом, ово ће предузеће или нимало или баш врло мало отежати буџету. А ми велимо, он ће се прекомерно претоварити. Но у таквим приликама држава је сама дужна да отворено заиште у народа неопходне жртве, мора помагати њиховим усиљавањима у исто доба помињући им стару изречицу: qui vent la fin, vent les moyens... *)

Сваке године војска узимље из земље 60000 до 100.000 младих људи; готово толико (изузимаіући умрле) она сваке године враћа земљи. Ово измењавање има особита висока значаја, и због тога ћемо нешто рећи о једној предрасуди, која у француској влада.

Ми страсно волимо старе солдате. Предања

*) Ако хоћеш што да достигнеш, мораш средстава имати. Пр.

нам и књиге говоре, да само стари солдати могу смело војевати, и ми се свима силама старамо да накупимо старе солдате. Ал истина противуречи нашим погледима.

Млади људи са села и вароши, долазе у рећименту плашљиви и сетни; они имаіу све основне осећаіе, прирасле уз срце човечиіе: жале за родбином, за својим милима, о селскоме или варошкоме весељу и слободи. Захтеви новога образовања чине им се тешки, и дуго, често читаву годину, не могу се с њима да помире.

За тим се стваraіу навике; посао им іе познат нити за њих има већ таіне. Добро одевени, нахрањени, брижљиво образовани, они се почињу исправљати под оружіем већ са неким поносом. Баріак и предања о њему, приповедке другова, наредбе што им напомињу воіна дела, све то силно утиче на њихово уображење, и они почињу гледати на своіу рећименту као на своіу кућу. У то су већ две године одслужили; они су готови и живе тако рећи **рећименским духом**. То іе први ступањ зрелине и зачетак дубљега **духа воінога**, коіи се са следећом годином службе брзо развиіа, коіа се неизгладиво утврђуіе краіином каквом са свима њеним наукама и страшним искуствима.

Тада се поіављуіе **стари солдат**; ал' не онакав, каквога себи представља друштвено уображење или каквога ми начинимо, кад оставимо човека остарети под заставом, већ стари солдат — млад човек, пун снаге и смелости, коіи іе сачувао у себи сва своіа веровања и снове. Он не мисли да остане у служби после рока: њега очекуіе његова родбина; ал' дуж-

носне године он поштено поднесе отаџбини, служећи као узор реда у миру, као узор самопрегорења у рату. И после одушевљене радње и стрпљиво поднешених тегоба, кад му дође време да се кући врати, он за свој труд ништа друго не тражи, осем... пасош са **уверењем за добро владање.**

Оваки људи, кад се на своје огњиште врате, предузимљу свој посао, жене се, добијаіу пород и у њ пресађуіу љубав к реду, прилежању и поштовању закона И допуњавање и измењивање војске овим начином іест **наімоћније средство, коіим се може уздићи народна нравственост.**

Но нису оваки стари солдати, који под наіам остаіу у служби. Они се одричу родбине своје и замењуіу іе „касарном," те и преко воље угушуіу прирођена чуства човечиіег срца и његове тежње, тако своіствене грађанину. Војна іе служба код њих само занат, и они се труде да га врше са што већом угодности за се и са што већим спокоіством. Из наіпре таки солдат служи доста добро, но мало по мало он постаіе комотниіи, срдитиіи лењивиіи, неуредниіи; при том он постаіе богатиіи и тражи угодности. Ако га воде у рат, он се силно брани, али не што іе навикнут на војнички прах, но што се он бије **кад хоће и за своје удовољство**; његова іе ревност неіеднака, ћудљива толико, да гомила људи коіа пре неки дан показа чудо од іунаштва, сутра се поіављуіе далеко испод своје важности и своје улоге.

Он постаіе скептичар, неспособан за велика предузећа, за узвишена одушевљења. Главне су му мисли — на бољи комад. У њему се развиіа завист,

и да би постигао предмете своіих жеља, он полагано силази до улоге недостоіне и непохвалне. Наіопштніа махина код наших старих солдати іесте пиіанство, са чим, они пре свега отпочињу и чим они свршаваіу. Већина долази до тога, да и у непиіаноме стању ниіе савршено трезвена, находи се у **алкохолскоме стању.**

Колико іе правилно измењивање младих воіника наравствено благотворна за земљу, толико умножавање броіа старих солдати промеће се у погибао.

А старци за прве империје? Ми смо их у песмама овечали: изгледа нам с сва велика дела свршише само старци. Но боље наполеонове воіске беіаху склопљене не из старих но из доста младих и изкусних солдати. Кад су му воіске избубиле іеднородности, и показаше се два елемента: старци и новаци тад іе пропала и чврстоћа воіске, и колико су новаци иступали из редова због умора и немоћи да подносе трудбе, толико иза воіске остаіаше целе масе разбоіничких стараца. За краіине 1804, после битке код Аілау-а, у воісци се на іедан пут показа огромни недостатак у људима: броіали су до 60.000 из ван строіа, и готово све пљачкаше! (Наставиће се.)

Вероіетне промене у тактици.

(Продуженье.)

Карактеристика борења мушкетираца у томе боіноме реду морала се састаіати у томе, да су они у почетку борбе излазили пред копљанике и пуцали; у тренутку борбе прса у прса, они се закла-

њаху или иза копљаника у средини подубригаде, или се располагаху на крилима, коіа су (види цртеж) у шведскоі подубригади била степенито на траг повучёна, и дакле, при удару лицем чиниште осигуранніе тачке. Поред тога расположаі мушкетираца на крилима, дозвољаваше садеіство ватре при нападу копљаничкоме. Овоме треба додати, да іе пуцање из мушкета (веома споро у почетку) привикло на се сву пажњу савременух људи, не би ли се како могла уклонити та махна; ово их іе толико занело, да у прво доба о корисноме пуцању и не мислише. Тако іе Густафу Адолфу своіим вишеком од хартиіе, испало за руком да од холандскога строіа из 12 врста пређе на строі из 6 врста.

Са изнаћењем баіонета, пушка са свим истисну копље; іер се од сад могло и пуцати и бости, те пушка и постаде іедино оружіе пешачко. Оваким склопом оба оружіа у іедно, добило се наіпре то за следство, што се као потчини непосредни удар *) удару из даљине. Ово се показало и на строіевима, коіи се мало по мало тање, и из боіних строіева савршено се избацуіу дубоки редови; а према овоме промењуіу се и поімови. Обоіе ово достиже наівиши ступањ за време Фридрика Великога, при коме іедини строі баіонета беіаше троврсна дугачка линиіа; іедини се значаі даіе ватри, и Гибер у своі тактици стара се то да потврди теориіским доказима, као іединим могућим путем.

Но да се тако поведе за ватреним деіством у

*) Т. і. удар хладним оружіем — удару зрном. Ми држимо да іе боље назвати први удар — непосредним ударом, іер оваі израз боље карактеришe положаі чоеека при радњи хладним оружіем.

оно доба, кад се први пут показа ма и мало али опет угодно то оружіе, савршено іе поіамно и лежи у нарави човечніоі, коіи се прво, вазда повлачи за новим, друго, скроіен по осећаіу чувања самога себе, наравно даіе надмоћнога значаіа ономе начину борења, при коме он мање подвргава опасности самога себе.

А кад се іедном на то дошло, природно іе, што обратише сву своіу бригу око усавршавања средства, коіе су као главно узимали. Савршенство ватре, као што іе речено, по садашњим поімовима, састаіало се у што већоі густини и брзини њеноі. Прво су достигли развиіеним строіем, друго брзином пуњења а и тим, што су гледали да дуго не дангубе око нишањења. Ово су последње броіали као ствар споредну, іер су говорили, да сва суштина у томе стоіи, да пушке буду водоравно намештене према земљи а управо према лицу, строіа. Узмимо да іе ово начело савршено истинито; но начин коіим га они изіављиваху беіаше погрешан: мислили су, да се могло проћи и без да изучаваіу људе у боіноме пуцању; а то они постизаваху кад тераху солдате да равњаіу кундаке при нишањењу. кад пуцаху ћорвишецима и таквим іош механичким радњама, коіе натериваху солдата да сву своіу пажњу обрати не на белегу и цел, коіу треба да погоде, већ на іедновременост звука пуцњева и на равнање пушака према другаревима. А забораваљено іе било іош и то, да брзина, добиіена на рачун нишањења. не увећава већ смањуіе деіство пуцања. У послетку добиіала се жалосна пуцњава; но ово не приписиваху погрешноме начину образовања солдати, већ недо-

статку оружіа. Тим се путем дошло до тога механичкога начина деіствованьа, код кога се све рачунало на строіност, равньање и на мнимо деіство пуцаьа, при коме се од човека не тражаше ни смелости ни одушевьења; прво іе било некорисно, почем се човек нигда не бораше поіединце; друго такође, іер іе смелост потребна за баіонет, а без ње, чинило се, могло се проћи. *)

У осталом, треба право рећи, Фридрик іе предвидео, на што може повести такав ред ствари, и у упутима своім захтеваше, да баіонетом суну, ако се ватра недеіствена покаже. Но то іе било само поіимање ствари, без да се желело да се она и оствари у практици: са ово іе требало променити систем у свему ономе, што се тицало погледа на солдата; а Фридрик іе био сувише човек свога доба, да пође на такав преврат. Па то не потпомагаше и практичан захтев, іер іе он имао посла са воіскама, у коіима іе царовала та иста система и коіу іе при том толико очарао Фриорик, да іе у битци само узрока тражила, па да устукне пред Прусима. Краіњи формализам и іедностраност своіе тактике, велики краљ испуњаваше своім духом, своім даром. Но лични іе дар — сила преходна, и воіна система само онда изіављуіе своіе истините особине, кад се она показуіе без те силне и блиставе али свакоіако чудне помоћи.

Сва се Іевропа поклонила пред том системом,

*) И по чудноватоме противуречіу, у коіе човек често пада, баіонет се повааа као непотребан, баш онда, кад су га метули на врх цеви; док іе он стаіао за се, у виду копља, сваки іе іасно поіимао, да не може бити без хладнога оружіа.

и буквално усвоіи и наіништавніе ситнице. Іедан іе човек поіимао њену іедностраност, іедан іе разбуђивао мишљење и смелост у солдату, іедан іе само учио, е іе зрно будала а баіонет іунак, да треба пуцати ретко, али сигурно;*) но њему не беіаше суђено да се сусретне са пруском воіском и да покаже истинитост своіих мисли; а домаћи и земљаци му, по исконскоме обичаіу, находиште, **да іе своіе добро, горе од туђега рђавога.** Пруски редови — развиіене линиіе и путне колоне са пуним одстоіањем, под пратњом батине, завладаше у свима іевропским воіскама.

Искуство іе оценило пруску систему на пољима код Аустерлица, Іене, Ауерштета и других: револуциіонске воіске фактички доказаше, да ниіе савесно заборављати баіонет' да іе система употребе ватре на начин пруски удесна само за то, да се зрна у ветар бацаіу, да напад колоне баіонетом не може бити уздржан ватром из развиіене линиіе и раскида ову коначно, т. і. без да може више отпочети борбу; да іе ватра из расутога строіа іача од ватре из густога строіа. Поред тога, кад се признаде колона као боіни строі, боіни се ред промеће из непрекиднога у испрекидани; у тоі испрекиданоі линиіи свакоме се поіединоме начелнику боінога дела и наручите му резерве *) каже, шта он треаа да постигне, а не по коме ће се батаљону равњати или кад ће да прекине или отпочне ма какво споредно кретање. Таі се исти дух зактева преноси и на расути строі' где се сваки човек поіављуіе као іединица,

*) Ниіе валда потребно помињати, да іе то велики Суваров. Н. пр.

*) Ово се двоіе зове по руски звене. Пр.

коіа деіствуіе: њему се оставља да пуца кад хоће, само нек погоди непријатеља; према тоі главноі цели, њему се дозвољава не само да у такоме положењу пуца, у какоме му се згодно чини, но ie у нeколико слободан и у своіим кретањима, а не потчињен да тренутно слуша команду или знак. Свеза се по боіноі линији раскида, iер делови, што су на истоі линији, због даљине међусобне, не могу чинити iедну целу, а заводи се друга свеза — по управноме правцу према линіама, т. і. међу деловима боіне линије и наіближим њихним поткрепљењима натраг; дакле, **не бори се више линіама већ пре гомилама. међу коіима постоіи само ватрена свеза, помагање из даљине, место пређашње свезе, коіа се састаіаше у механичкоме равнању и строгоме чувању одстоіања и растоіања.**

И тако револуціонско доба изпело ie и нов начин пуцања (из расутога строіа) и пов вид боінога реда (испрекиданога),*) и наізад васкрсао ie значаі баіонета.

У своіе доба то беіаху поразиве новости. а међу тим, у њима не беіаше ничега новога, до тога, што ie хладноме оружіу враћено његово пристоіно место. И поіамно ie, да ie метно деіство іаче, кад се при томе, свакоме човеку остави већа слобода, како у избору часа за пуцање, тако и у избору места према друговима. То ie толико старо, да іош Римљани ништа друго не чинише до то. И тако ie било и биће вазда у оним воіскама, у коіима мисле, да се iедним па ма каквим то оружіем било, не може проћи, чим се зна да ie човек по нарави своіоі кадар туђи не-

*) Ово вреди за воіске европске, назване редовне; јер оваквог чега беіаше у Срба іош од ваікада. У.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пријатеља како из далека тако и кад удари грудма о груди.

Мало по мало Јевропа прими ту тактику ако не по духу, оно бар по форми. Непрестани ратови закратиште тој систему: 1) да буде освежена и развијена у правилима и упутима; 2) они у први мах беху узрок те се изгуби из вида важна једностраност у обучавању бојнога гађања, које стајаше на убеђењу, е је у мирно доба некорисно томе искуству основно учити. При оружју, из кога (као што један Француз вели) ниси био сигуран да ћеш на 300 корака моћи погодити ни у трокатну зграду какву, — није никако могло бити приметне мисли о томе, да несавршенство пуцања зависи толико исто ако не више и од недостатка у изучавању. Истина је, изађе читав ред факта, која сувише јасно показиваше важност образовања у гађању, као што то на примеру Инглези у рату 1815. на шпањскоме полуострву' очито својим радњама доказаше; но дејсто њиховога пуцања приписиваху њиховој хладнокрвности, па се смирили; као да је доста бити само хладнокрвним, да се уме нишанити и спустити ороз!

(Наставиће се.)

Руска војна снага.

(Наставак из бр. 18.)

А и најновији размер оружања — резултат тога покрета — није такође по Русију користан.

Дејствујуће војске у 1857 години главне јевропске државе имале су од прилике оволико:

Инглеска — — — — — —	50.000
Врапцуска — — — — —	330.000
Аустриіа — — — — — —	380.000
Прусиіа — — — — — —	280.000
	1,060.000
Русиіа без кавкаске војске и козака — — — —	470.000

Руска према војсци свиіу осталих држава била іе у размеру као 1: $2^1/_4$.

Сад іе пак оваі размер:

Инглеска — — — — — —	90.000
Врапцуска — — — — — —	480.000
Италиіа — — — — — —	300.000
Северни ђермански савез — —	520.000
Аустриіа — — — — — —	485.000
Русиіа (не рачунећи у ратно доба шест дивизниа на Кавказу)	650.000

Руска дакле војска стоіи према збиру осталих у размеру као 1: $2^1/_8$.

Ако се узме у рачун іош и војска іужних ђерманских земаља, коіа ће се на сву прилику ставити на расположење Прусиіи, онда іе размер 1: 3. То іест, пре десетак година деіствуіућа руска војска износила іе скоро половину свиіу осталих іевропских држава, а сада и ако іе знатно увећана, чини само трећину. Уз то треба іош споменути, да іе 1853. Русиіа имала флоту на црноме мору, и да Турска тада ништа ниіе значила; данас пак флоте нема, а Турска услед морске преваге знатно се оснажила.

Истина и остале іевропске државе према укупној снази Іевропе имаіу сада такође мање војске,

но пређе, али прилика іе та тамо са свим другога значаіа, іер, прво, скоро све іевропске државе, осим Аустриіе, користиле су се и то знатно тим вихором догађаіа. Уіединење Ѣерманиіе, коіе у неколико уіединуіе и латинску расу, вероіетно приљубиће ову тешње Вранцускоі, а тим ће се оснажити држава, коіа іе већ за времена захватила Ницу и Савоіску, и коіа може бити жељним оком погледа и на Белгиіу. Прусніа іе постала великом силом. Инглеска налази у новоі немачкоі имперіи такву залогу своіоі политици, коіа іоі дреши руке и раздваіа опасне іоі противнике. Па и Аустриіа заносила се варљивим маштама, али іе претрпела нешто штете. Само на Русніу іедну іедиту падаіу све незгодне последице іевропског преврата. Ослобођењем Италиіе Русніа іе у штети, што се стан заиста њоі неприіатељски, умножио са 200.000 воіника; уіединењем Ѣерманиіе изгубила іе пруски савез, коіи іоі іе закланьао половину западне границе, изгубила іе безбедност за у будуће с те стране и проиграла положаі на балтиіскоме мору; пораз Аустриіе, коіа іе сада као стеном од Іевропе одвоіена, може имати ту последицу, да се искрени одношаіи од 1854 год. са том државом іош боље утврде. Осим тога западна Іевропа дотиче се сада Русиіе много и много више него пре, кад се меша у ствари, коіе су іоі до пре кратког времена биле са свим непознате. О дипломатском походу за Пољску и да не говоримо; у време источне воіне била іе реч о Финландскоі, румунске кнежевине и хришћанска насеља у Турскоі стављена су под заштиту Іевропе, у поверљивим дипломатским круговима било іе говора о Кавказу, и нема сумње, да фантазиіе некоіих дипломата, іош и сада сматраіу те земље — Кавказ — као средство, коіим се може да награди Турска у случаіу ма каквих комбинациіа.

(Наставиће се.)

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 20 10. Јулија.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Положаји, од Лера (наставак). — Руска војна снага (наставак). — Веројетне промене у тактици (наставак) — Суваров (наставак). —

Положаји.

Од Лера.

(Наставак из бр. 17.)

Размештаі велике војске на положаіу (крупних тактичких јединица: корпуса и војске), то јест избор ове или оне ворме њенога постројења за бој, потпуно се потчињава оним општим начелима, која су изложена у одељку „Бојних редова,*) а на име: сва се војска дели на бојни део и резерву; бројни односаі међу њима одређује се неизбројивим случајностима, бојима је бој окружен; независно од односне важности разних тачака у положаіу, размештаі резерве условљен је снагом одредовом и дужином положаја; независно од главне резерве (сасређено размештене), поставља се још једна или неколико засебних резерава, од којих се свака размешта такође сасредно и према протезању бојнога реда има савршено онаі значаі, који и главна резерва (резерва главнога заповедника) према целоме бојноме реду.... При размештаіу велике војске на по-

*) Баш је то излазило преведено у „Војину".

ложаіу, уза самостални одред из три рода воіске, коіи ie главна резерва, додаіу се іош нарочите коњаничке и артилериіске резерве.

Као допуну ономе што рекосмо у одељку „Боіних рёдова“, — можемо овде іош нешто казати: 1) **Све се точке у положаіу не поседаіу іеднаком снагом**, већ та се мења као год што се **и важност положаіа на разним местима мења и разликуіе.** Ier се по себи увиђа да свака точка има своі особити значаі: неке имаіу особито важног утицаіа на **ток самога боіа**, т. і. заштићаваіу ватрено деіство и отежаваіу напад; друге опет на против, имаіу особитога значаіа на **след боіа** (тако на прилику, непријатељ заузев их, може пресећи пут повлачења или споіни пут са осталом воіском), а у исто доба готово никака значаіа немаіу за време самога боіа (лево крило бородинскога положаіа). Прве поменуте точке зову се **тактичким кључевима положаіа**, а друге **стратиђиіскима.**

У примерима, коіе нешто више наведосмо, оваке се точке находише у **ватерловскоме положаіу**, и то: било ie два стратиђиіска кључа: **средина** — бриселски друм, повратница к основи * и **лево крило**, споіница са пруском воіском, коіа долажаше од Ваврa; тактички кључеви у томе положаіу беху: замак Хугомон, тврђице Ла-Ге-Сен, Ла-Ге, Папелот, село Смоіен, замак Фришермон. У **Краонскоме положаіу** стратиђиіски кључ повратница у Ворен, бе-

*) Шта ie основица, повратница итд. и кака им ie важност у рату, — описато ie врло лепо у по лањскоме „Воіину“ под насловом: „Први поімови из стратигиіе“ од Драгашевића бив. професова стратиђиіе у воj. академиіи. Пр.

ијаше на левоме крилу; као што је речено, у тактичким кључевима осећа се недостатак. У **положају код Фридланда** стратиђиски кључ (мост на реци Али) бејаше на левоме крилу. Као тактички кључ могло би се у неколико назвати шума пред Сортлаком. У **положају код Кулма** особито важан стратиђиски значај имађаше лево крило. Да би се прикрило излажење *) савезничке војске из планина, неопходно је било, па ма шта то стало, не дозволити потиснути се од планина. У тактичкоме погледу, тај положај бејаше, као што је речено, веома незгодан.

И кључеве положаја дакле, као веома важне, треба јачом снагом посести него друге точке у положају. То се јаче поседање код **тактичких кључева** састоји у томе, што ћемо на тим местима расположити већи део војске у бојноме делу, коме, што ближе можемо, привлачимо појединe резерве. **Стратиђиске кључеве** осигуравамо, кад што ближе к њима поставимо главну резерву. У опште дакле, расмештај војске на свакоме положају биће неравномеран **по целоме лицу** своме: на неким местима ређе, на другима гушће: то зависи од приступности а особито од степена важности њихове. (Наставиће се.)

Руска војна снага.

(Наставак.)

Напосле ма како да се измени односај снаге једне или друге државе западне Европе према укупној европској сили, опет је то за њих са свим

*) Како да назовемо српски „дебушовање“? Пр.

другог значаја но за Русију. Тамо је увек спор са својим а овамо с туђином. Положај Русије савршено је усамљен. И ако велике западне државе у приликама једна против друге иду, опет опстанак је свакој од њих ујамчен целом Јевропом: Јемство то на Русију се ни мало не простире. И кад би нешто било могуће истиснути Русију из њеног Јевропског положаја, одсећи је од мора и забацити чак иза Москве, многи би се радовали и суделовали тако срећном догађају, а од осталих нико се неби ни потужио, нико се неби нашао, да и једну дипломатску ноту у корист Русије напише. Сваки се вара, који мисли, да је 1812. год. Јевропа сачуствовала Русији не — она је сачувствовала самој себи и свом незгодном и слабачком положају пред Наполеоном. Нема сумње, да је запад листом и независно од дипломатских интереса Русији непријатељ. Непријатељство то не долази од ове или оне политичке системе руског правитељства. већ му је основ само стање ствари, неповерење према новом, страном, великом народу, који се уједаред појави на границама Јевропе са својом огромном државом, са својим особитим предањама, који многа основна друштвена питања сасвим другачије схвата, који верује веру сто пута опасније по папство, него што је протестанска, веру, која одриче и једну и другу. У мах се видело, да је ова држава окружена сродним јој стихијама, словенским и православним, које је западна Јевропа већ као свој плен сматрала, и које би без сумње с временом до последњег селца и покорила, одродила и од ђедовске и прађедовске вере отуђила, да их није успаване наи едан пут пробудио шум

велике, православне, словенске империје. Ма шта да ради, Русија никад неће моћи да задобије братства пола-феудалне а пола-револуционске Јевропе, јер јој је од колевке туђин. Ма шта да ради, она не може да разбије страх, који Јевропа од ње има. Природне тежње расту и множе се са сваким даном. У часу, кад се пред очима још сасвим не угњетених Словена и православних Хришћана уздигла на хоризонту Јевропе моћна Русија, изчезла је и наимања искра наде Јевропине, да понемчи прве и покатоличи друге. Сад већ никаква људска снага није у стању, да збрише велико питање, оно ће остати овако па макар још и сто година, очекујући природног решења. Интересовани за њ никако га не могу добити само сопственом снагом. Оно зависи управо од односне снаге једног братског и моћног народа. Западне државе сматраћу све руске и не руске Словене и православне Хришћане као туђине, не могу никако да забораве и тишти их покрет, који су ови у један пут у историју Јевропе унели, и никад и накакав успех Словена ни спољни ни унутрашњи не ће прихватити искреном радошћу. Из свега, што је за последњих 20 година учињено, види се јасно, да запад чврсто брани начела својих права, слободе и народности, а не сматра за нужно, да их распростре и на Словене и Православне; Грчка за њих није то што Италија, а Словени нису то што Немци или Мађари.

После тога кад је Русија разорила Пољску и победила Турску, од дана, кад је на престо ступио цар Павле, па до дана, кад је почео владати Александар II., Русија је одклањала очиту саревњивост Јевропе само тиме, што је, тако рећи, ступила у

њену службу, оградила се саіузом, коіи ie доцниіе назван „светим," пекла се око њега, жртвовала за њ све своіе народње интересе, іедном речи чинила толико, да ie већ била на путу, да се политички одроди. Но од времена, кад ie Русиіа под владом Александра II. на ново стала на своіу ногу, скинула ie ту теретну образину, и по томе треба да ie спремна за све последице сазнавања своіе историске личности. Истина она и сада може имати на западу Іевропе саветника. али треба да зна, да су то саветници за іедну само прилику, а у свима другима гледаће на њу опет непријатељским оком. Руси треба у себе саме млого више да се уздаіу, по и коіи други іевропски народ, іер ће ови увек наћи за се искрених пријатеља. Искрених пријатеља и Русиіа има у Іевропи, али они не располажу своіом снагом; снага ie њихова у рукама туђина. И што више сазрева народња свест у іеднокрвне и іеднов ерне браће. тим теже пада на њих западни тисак, али тим се већма отвараіу и њима очи, па и онима, за коіе ie приближавање к Русиіи било до сада само учена теориіа. Само велики догађаіи могу да извуку Русиіу из досадање усамљености и да прикупе око ње сродну слободну браћу. И Русиіа може сасвим спокоіно очекивати те догађаіе на темељу сталном и непоколебивом, неприступном револуционским бурама. Без сумње савремени положаі усамљене Русиіе иде великоі будућности на сусрет и у сваком случаіу достоіниіи ie ње него дволично учешће у светом савезу, али ie и скопчан са грдним тегобама, и захтева млого чврстоће, постоіанства и поуздања у се како народа тако и владе. Руси, коіи искрено желе

мира и напредка своіоі отаџбини мораіу или затворити очи пред таким стварима, или видети, да благодети постоіаног мира могу се искупити само непоколебивом чврстоћом народног карактера. (Наставиће се.)

Вероіетне промене у тактици.

(Продужење.)

Но захваљуіући расутом строіу, и ако су Французи боље гађали него друге іевропске воіске са суве земље; — опет іош ниіе следовало, да су они при ондашњем оружіу тако пуцали, да се боље ниіе могло. И велики успеси, коіе су Французи толико година добиіали іедино захваљуіући баіонету, усељали су у њих убеђење о ништавости ватре, и то толико, да су на свршетку срећнога свога доба савршено изоставили то спремање іуриша не само стрељачком но и артилериском ватром. *) И тако, у борби са рутинарима ватре, Французи и неприметно, дођоше ка противноме, т. і. постадоше рутинари баіонета. И ова іедностраност ниіе могла остати без своіе казне, чим се само они сусретоше с воіском, коіа, поіимаіући баіонет, ниіе такође заборавила и на зрно — с воіском Велингтоновом.

Сви ови чиниоци као некако чудновато показаше се на савременицима. После великога тужнога спева, коіи се поче Тулоном а сврши св. Іеленом, — боіни погледи у свима іевропским државама представљаіу неред коіи се не може да схвати: свуда

*) Многе борбе на пиренеіском полуострову, напад на замак Хугомон код Ватерлова.

се говори о снази баіонета а ништавости ватре, даіе се првенство колонама са расутим строіем пред дугачком линіом, а у исти мах, не само линіа но чак и расути строі равна се по — Фридриховски — у конац; батина се шеће по леђима опет по — Фридриховски. Па и то нису могли опазити, да ко се научи боіати штапа, таі по томе истоме већ іе расположен боіати се и баіонета, као іеднороднога с њим алата....

Мало по мало таі мрак противуречіа поче се разгаљивити; ал се не удостоіаваху тако брзо следственији погледи; на западу почело се то пре четрдесет година, т. і. у оно доба, кад се брзо іедно за другим почеше поіављивати успеси и изнађења у жљебноме оружіу; код Руса ово се отпочело нешто пре кримскога рата, ал се тек после њега опажа.

У исто доба, поред изнађења, коіа беіаху узрок ширењу жљебнога оружіа (т. і. коіа имађаху намере да развиіу даљину ношења и снагу) у Прусиіи, као по предању, раде на томе да доведу брзину пуцања на што іе могуће виши ступањ, ал не на штету нишањењу.

Уз то и питање о образовању воіске, чини тихе ал мудре кораке: мало по мало расветљаваіу се погледи на особине расутога строіа, поіимаіу, е іе нужно учити боіноме гађању. Но іе све ово ишло пологано, и то толико, да іош ни до сад нису могли изумрети Фридрухови назори о строіу; а о овоме се можемо уверити, ако погледамо на равњање по линіама, коіе іош и сада постоіи; на іедновидност строіа у разних одељења, што састављаіу іедну линіу, и наіпосле на то, што се правила густога строіа

примењуіу и на расути, при свем том, што іе оваі строі по особини своіоі **неправилан строі**. Све ово іош и сад ка іедноме іединцатоме води — ка спречавању и ограничавању самосталности старешина, а међу тим, остављање што іе могуће веће иницијативе старешини, беіаше сврха Наполеонове тактике. Ево с чега ми рекосмо, е револуциіонски боіни ред, т. і. испрекидани, беше усвоіен само по ворми, ал никако по духу, па ни у врапцускоі воісци, а да не говоримо већ о другима.

Из овога лакога погледа, што га бацисмо на развиітак поімова о односноме значаіу хладнога и ватренога оружіа у разно доба, види се: 1) да се іеднострано повлачење за ма ким іедним (т. і. баіанетом или ватром) свагда свршавало катастрофом, чим се само поіавио противник, коіи ниіе заборављао ни ватру ни баіонет. Особито ово іако у очи пада у оно доба, у коме изнађење баіонета, (коіи іе саставио хладно и ватрено оружніе у іедно, баш іош олакша могућност, да се заборави іедно на рачун другога: док овога не беше, никоме не долажаше на памет да се може іедним, ма коіим од њих проћи, т. і. или копљем или мушкетом. 2) Хладно се оружніе не може да усаврши, а ватрено іош може: у след тога, свако побољшање последњега изгледа нам да умањава значаі хладноме оружіу, а што іе савршено неистинито, іер не дііствуіе оружніе но човек; у боіу он само одолева, кад іе тих, решив, смео т. і. користећи се пуцањем, никако не смеће с ума да борба може и до баіонета доћи, и да оваі само може дати осудна послетка. Свако дотеривање ватренога оружіа не само не помаже развићу ових особина, по спре-

чава га, јер што је оружије боље, све се силнијим расположењем мисли, да се може ограничити на борбу из далека, те у толико је опасније сусрести се с таквим противником, који не заборављаіући пуцање, зна, да се мора свршити баіонетом, и то баш тражи. Јасно је дакле, што се пушка више дотеривала буде све ће потребније бити при образовању пазити на то, да нагони, који одговараіу ватреној борби, *) не узму маха над нагонима, што су потребни радњи баіонетом. **) 3,) Сваки корак у дотеривању метнога оружіа, беше узрок не да се што ново у ватреноме дејству уведе, но само да се расветли нешто што се одавна знало. Тако, први корак тога дотеривања стоји у достигнутоме брзоме пуцању, помоћу тога, што се олакша пуњење и навикавање људи на то; други у достигнутоме снажноме и сигурноме удару, а што зависи од згодније ворме строіа (расути строј) према духу пуцања; трећи: достиже се сигурност гађања, јер се усвоји жлебно оружје и дугољасто зрно; четврти корак у томе, што се од тад поимаше то, да ако се хоће да добије довољан последак пуцања у боју, мора се још у мирно доба да изобрази солдат у боіноме пуцању, а не у примерноме; пети назад и савремени наш: прима се оружије, што се оздо пуни, а које преко очекивања, боље но и које показа истину да ваља пуцати ретко ал сигурно, и то, да се мора јасно да разликуіу прилике, у којима се може пуцати из густога од оних из расутога строја.

(* Сви они (нагони) одговараіу чувству чувања самога себе: боље је прикрити се, не приближити се јако непријатељу, ако је могуће туђи га из даље и т. д.

(** Одважност, готовост и себе жртвовати, само да се сатре душманин.

Кад се прегледе степени ови у развиіању поімова о особинама оружіа ватренога деіства не ће се тешко доћи до тога убеђења, да су се они могли іош из давна применити, іер чини нам се ово не би могло подлежати сумњи: ако хоћеш да човек уме каки посао да ради, то му треба таі посао показивати а не іедан а при том наінесуштанственіии део његов, као што іе на прилику пуњење без вишека, пуцање без зрна и т. д. Тако исто не би тешко било видети, да кад су ћа римски велити са своіим не савршеним метним оружіем, узимали расути строі, то се у толико неопходивіе он поіављивао при савршеніем оружіу, На послетку, знаменито „ретко ал сигурно“ коіе тако сіаіно потврдише Пруси у последњем рату, — изказао іе даровит Суваров у оно доба, кад Фридрих бсіаше, — онда дакле, кад се сва Іевропа бринула о савршено противноме.

(наставиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

И ми ово досадашње што о Суварову говорасмо, можемо да завршимо речма іеднога човека, што написа његов животопис. *) „Што до сада стално хвалисмо Суварова, узрок іе таі, іер не нађосмо ни чега у његовима делима, што би се покудити могло. Ми га гледасмо увек као радина, неуморна и заузимљива воіника, просте нарави, заузета іедино

*) Laverne. Histoire de Souvarov. Paris. 1809.

своїим послом; никад и ништа не могадосмо у његовим поступцима приметити, што би наличило на користољубље, частољубље и заборавност својих обвезаности. Љубав и љубавне ствари беху му са свим стране, с тога, што он вероватно држаше, да је то слабост, недостоіна воіника, коіи ваља другима да заповеда. Исто се може рећи и о дворским интригама, коіих у оно доба врло много беше. 56 му година има и већ више од 40 служи; туко се са Пруснма, Пољацима, Турцима и Татарима: против првих са мало стотина учинио је више, него ондашње воіводе са многима хиљадама; против других надвисио је наіискусније њихове воће, разрушио им је све предузете мере и уништио им све наде; треће је у више прилика потукао и уселио им у душу таква страха, да се доцније и имена његова плашише; наіпосле што се четвртих тиче, потчинио је Русиіи дивље и наіжешће хорде њихове. И после свиіу тих славних дела он тек ђенерал-лаітнант: а нема сумње да је он таі чин добио чистима заслугама.“

На концу 1786-те године на ново добиіе команду над воіском у Ново-руском краіу. Таі догађаі имађаше тада велике вредности, и беше знак милостива царичина према њему расположења; іер онда баш царица предузимаше необично путовање у новодобивене іужне пределе. И Суваров іу је дочекао у Кневу.

У то време достиго беше Суваров високо место и у воісци и у двору. Овде имађаше іаке потпоре у Потемкину, коіи до наівећега ступња величине дошао беше.*) Непріиатељи и завидљивци Су-

*) Потемкин писаше у то доба Суварову наідружевниіа писма и у њима га зваше „Срдачни моі друже“. У іедном писму кнез Та-

варовљеви, коіе вређаху његове заіедљиве шале или коіи презираху његове особине и приписиваху све његове успехе іединоі срећи, умукоше за неко време, іер видеше, да іе и сама царица наклоњена томе чудњаку, да се она с њиме саветуіе о важним државним стварима и увек се іако заузимаше за његов дар и достоіанство. Катарина Велика имађаше особита дара и среће у избору људи: у двору, у воісци у флоти и грађанскоі управи увек излажаіу на врх знатне личности, коіе живописно и назива поіета „Катаринини орлови.“ — А Суваров наісіаінніе од свиіу оправда царичину заштиту.

1787-те године понови се рат против Турске и почетак воіних деіства опет диже и прослави Суварова; код Кинбурна у крвавоі и упорноі обрани долажаше он лично у опасности и буде іако рањен у руку. Турци мишљаху да іе он од те ране умро, іер кад іедан руски официр у ропству код Турака, рече великом везиру: Суваров се спрема примакнути се Аустриіанцима“, оваі неповерљиво махне главом и проговори, да то мора бити други под тим именом, іер іе ђенерал Суваров умро од ране код Кинбурна. Ал скоро мораде се везир уверити о његову животу и раду. Следеће године Суваров са своіим корпусом дође воісци, коіа опсадила беше Оџаков под личним заповедништвом Потемкиновим: непрестано чамење целе воіске у потпуном нереду под зидинама незнатне турске тврђаве, іако узнемираваше Суварова; он не могаше да сакриіе, да му іе досадна и то іе исказивао и речима и у писмима; наіпосле

вриски овако се о Суварову изразио: „Ти твоіом личношћу вредиш више од десет хиљада, тако те іа поштуіем.“

користећи се једном изласком Турака без свакога налога јурне са 2 батаљона за њима, е да би изненадним ударом продри'о у тврђаву. Ал таі одважан покушаі не успе: у крваву судару сам Суваров добије тешку рану у врату и мораде отићи да се лечи. Потемкин незадовољан Суваровом због његових скромних речи и писама, још јаче се расрди на његово самовољство и непослушност. Мало доцније Суваров још не сасвим здрав јави се Потемкину; ал га овај прими тако грозно, да мораде Суваров потпуно оставити војску и оде у Кременчуј.

Крута нарав Суворовљева много му је шкодила и у одношаіима службеним и у опште у животу; он не умеде, као што се говори, ни опходити се с људма: његова особина долажаше до упорства, самољубље — до зависти.*) За старешине своје беше он врло немиран млађи. У Пољској завади се он прво са Ваімарном, а после, кад место овога дође Бибиков, и с њим побрка, не гледећи на то, што је пре онако добро с њим стоіао. У Турској Суваров викаше на Салтикова, завади се са Каменским, и подигне против себе Руміанцова. Ал све то не могаде за њ да буде опасно толико, колико гњев моћнога и гордога Потемкина. Кад „великољепни кнез Таврштски" одоле наіпосле противство Очакова, дође у Петроград, да победу торжествује, кад се све роіски клањаше пред министром, коіи се топљаше у милости царичиној — тад се мишљаше, е је Суваров на свагда заборављен. Непријатељи и завидљивци његови већ се радоваху његовоме паду.

*) Ја волем да будем у последњем селу први, нег други у Риму — речи Суворовљеве, које се нађоше у његовим записцима.

Ал Суваров ка и пре стаіаше високо код царице и нађе потпоре у грофа Платона Зубова, коіи се тада тек почињаше да диже. Сама царица високо ценећи достоіанства Суваровљева, стално га заштићаваше против свиіу неприіатељских насртаіа на њ. Потемкин од своіе стране, опоіен почастима охотно заборави свои гњев на Суварова, у коме могаше имати корисно оруђе за своіу славу. И зато Суварова зовну у Петроград и изнова пошљу га у деіствуіућу воіску.

1789-те године Потемкин примивши општу команду над обема воіскама у Турскоі, да Суварову особити корпус у Молдавиіи код Бирлата, за свезу са аустриіским корпусом принца Кобуршког, коіи такође беше у Молдавиіи, код Ацуде. У току тога похода Суваров іе у два маха помогао Аустриіанцима: изненадно долажаше он у помоћ саіузницима и заіедно с њима разбиіаше многоброіне чете турске, прво код Фокшана, и после на Римнику. Оба пута Суваров рађаше са обичном своіом изворношћу: пре судара код Фокшана никако не хтеде он имати сношења са принцом Кобуршким, вероватно с тога ди би избего свако с њим трење и неслогу: обе савезне воіске, састаіаху се скоро на самоме воіишту па у општему боіноме реду кретаху се против неприіатеља. Тек после боіа видоше се обе воіводе: полете іедан другоме у загрљаі, поздрављаіући се узаіамно победом. Битка на Румнику такође іе отпочета без претходног споразумљења — и по други пут добиіе се потпуна победа: Не обична брзина са коіом Суваров долеташе саіузницима у помоћ, самоуверење, са коіим он нападаше на много силниіега

непријатеља, точан рачун и тврдоћа у боју — све то учини, те добије руски ђенерао високога уваженьа код принца Кобуршког, и оваі га називаше своім спасителем и наставником, *) А Суваров са своіе стране хваљаше одважност принчеву и храброст воіске његове. Од тога времена Суваров и принц беху везани узама наіискреніих другова, и кад следеће године морадоше да се растану (іер се Аустриіа помири са Турском) принц се опрости од свога саіузника наітрогателніім писмом.

У тоі битци изгубише Турци до 20000 људи (по оцени везировоі), а саіузници незнатну множину. Поводом дакле тако несразмерних губитака и постоіи анегдота о Суварову, коіи на питање свога ађутанта: колико убієних Турака ваља да стави он у релациіу? одговори: „напиши што можеш више, — зашто би их жалио — погледаі их несрећнике.“

Име Суваровљево постаде знатно за Аустриіу. И Катарина и Іосиф надметаху се, ко ће боље тога іунака наградити. Цар Іосиф му да звање грофа римске империје, а царица Катарина назове га **Римнички.** Осим тога он добије од своіе царице богато брилиіантима украшену шпагу у вредности од 60000 рубаља, са натписом: **„победитељу великог везира“** и наіпосле, што му наівише ласкаше, — орден св. Ђорђа I. ст., коіи се даваше само победитељима у наівећим биткама. (Наставиће се.)

*) После победе код Римника писао ie принц Кобуршки ово Суварову: „Permettes, mon sublime maitre que je témoigne à V. C., toute ma reconnaissance de la párt glorieuse que vous méritez de cette victoire et des suites fécondes qui en résultent.“

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 21 20. Іулиіа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Бојна употреба баталиіуна. — Путови по балканском тропољу — Суваров (наставак). — Новине и ситнине.

Бојна употреба баталиіуна.

Ми ћемо овде у неколико редака да побројимо прилике и начине, у коіима и како треба да се држи баталиіун, као самостоіна чета воіничка у боіу. Речи ове нетреба узети као правило, него само као упут, пошто се исто то, што се овде казуіе, може да изврши и на други начин, а све управљаіући се према околностима, какве се десе, и према намери коіа се мисли. Разборит старешина и сам ће увек да увиди и узазна, где му шта радити ваља, и где ће како да уради другоіачиіе, него што се овде напомиње.

У овоме говору разуме се увек, да непријатеља нема више, и да іе и он исто тако спремљен; но упути ови често ће важити и за случаіеве, где би непријатеља више било, као на прилику што іе то скоро увек при одбрани. Ако би пак непријатеља било **много** више, онда успех може бити само онда кад іе поглавица разборит и одважан, или кад іе непријатељ у свему од нас лошиіи.

Боіне прилике пешадиіске двоіаке су, т. і. она

или се брани, или напада. Одбрана је по себи јача од напада, што онда војска своје ватрено оружје може боље и поузданије да употреби, јер стоји, и у земљишту заклона може да нађе; а тога при нападу није. Код обране је главно, да је војска издржна, да се уме користити земљиштем, и да своју снагу штеди за одсудан тренутак. Код напада пак главно је, да војска истина обозриво, ал хитлено и јуначки испадне и противника принуди, да из свог заклона изиђе. По овоме бранич налази користи у том, што се смести у не раширеном фронту у удубљеном и заклоњеном ком положају, у коме заклања своје потпоре и резерве од непријатељска оружја; а нападач напротив тражи, да противнику без оклевања са свом својом силом у прса груне. Од овога правила одступа се само онда, кад је бој поради задржавања и почекивања, и кад ниједна страна неће тренутне пресуде, него само да се у своме положају одржи.

I. Батаљиун на чистом пољу против пешадије.

1. У одбрани.

За одбрану против пешадије на чистоме пољу, батаљиун се по могућности тако размешта, да чистину пред собом бар на 1000 корака под ватру узети може, да је од ватре противникове што боље заклоњен, и да се на све стране вољно кретати може. Ма и наимање узвишавање земљишта, често само мален каки насипић, чега се увек и на најравниему ђоја пољу може наћи — већ одговара томе захтеву. Тај положај у својој јакости добија, ако би се десило, да пред њим а дуж фронта, има

каква іаруга, ил уровљен коловоз или бара и т. д. іер противник мора ту да застане, а тим га ми дуже ватром биіемо; исто тако ако таквог чега има на крилима од положаіа.

Баталиіун би се овако разредиіо:

Напред би разместио іедну чету, и то два вода у стрељачком низу иза какве висинице или ти насипа, а друга два вода 100 до 200 корака иза тог као подпору.

Иза те чете на 200 до 300 а и више корака стаіале би две чете, и то или у іедноі колони или у две, или у дужи, како би земљиште и друге околности захтевале.

И 200 корака или ти и 300 иза потпоре стаіала би као резерва опет іедна чета.

Свако ово одељење старало би се, да іе што бољма од непријатељске ватре заклоњено самим земљиштем (ако другог чега нема;) а ако неможе, онда и оне чете, што су у скупном строіу, нека клекну или легну, докле се у посао незовну. Исто тако и даљина међу њима немора бити увек толика, него према потреби мања или већа, само ваља пазити да свако одељење тиме у времену не изгуби. Стрељци или поіединце, или у роіевима, треба да су на наівишима местима.

Кад се непријатељ крене за напад, и његова укупна одељења дођу до на 1000 и више кор., онда стрељци одпочну ватру. Пуцање ово треба да іе тихо, и смотрено, и може се врло добро руководити, ако старешине у стрељачком низу с времена на време казуіу људма одприлике даљину, на коіоі іе сада непријатељ, и показуіу им места, на коіа нарочито

треба пуцати. А то су обично колоне, и нарочито још јуришне, ако се напад с њима хоће да чини.

Стрељачки низ отвара своју ватру, кад се непријатељски приближи до 5—400 корака. Одма се у низ развијају и потпорни водови. Ако су војске једнаке, онда је сасвим наравно, да нападачки стрељци неће моћи браничке из њихова заклоњита положаја да потисну, и онда ће нападач морати да пусти у бој своје густи батаљијун. А ово може бити на два начина: или у линији, или у маси. У првом случају, оне две браничке чете, што су у другој борној линији биле, примаћиће се уза стрељачки низ, и пуцати на противника. У другом пак случају т. ј. ако непријатељ масом на нас пође, онда ће једна од-о-тих чета поћи у коб противнику и пуцати на њ, а она друга онако у колони проћи ће кроз стрељачки низ, раздвојиће се десно и лево од непријатељске масе, постројиће линију, и отвори ће ватру; па, ако противник и опет неуступа, онда ће га у заједнини с оном првом четом напасти у прса и устукнути га. А и у првом случају може доћи до судара прса у прса, кад непријатељ — и ако прорешетан нашом јачом ватром — неће никако да уступа. У оба пак случаја она резервенска чета примакне се до на 100 корака ватрене линије, и ту очекује крај борбе.

Ако бој испадне по браниоца добро, онда гоне непријатеља стрелци и резервенска чета, но не далеко; а остале чете своде се у ред који је бојем поремећен био. Па хоће ли се непријатељ затим даље да гони, или ће се пређашњи положај опет да заузме, или одступање, које можда предузесмо, да

наставимо, — то све стоји до околности и наше намере. Ако би непријатељ при нападу своме напао нас у исто време и с крила, онда ми томе можемо да доскочимо тиме, што би му на сусрет послали једну чету из нашег позађа, и ону из резерве. — Ако пак бој испадне по браниоца лоше, онда ће он да развије у стрељце своју резервенску чету, па под окриљем њеним да одступа што хитрије и дотле, док неумакне ватри непријатељској, па одма да се наново уреди, и користећи се земљиштем и новим околностима, ако их буде, или да одступање настави, или да се непријатељу поново одупре.

Ако видимо да непријатеља толико има, да га неби савладати могли, онда ваља, да би се непријатке избавили, још за рана почети натраг, но у истом распореду, у коме га дочекати мишљасмо. Па кад напријатељ престане са гоњењем а ми ћемо се онда свити у колону путну, наредивши једну чету као заступницу, и све дотле одступати, докле год од непријатеља довољно неизмакнемо.

2. При нападу.

За напад расмести се батаљиун на 1500-2000 корака од непријатеља или у дуж у четнима колонама а једну развије у стрелце и потпору им, једну пак остави остраг као резерву, — или у маси, па једну чету развије у стрељце и метне је на оба крила тој маси. Стрељци ће се послати напред и у страну пут нападна правца, те да са удесних места на непријатељске стрелце пуцају, и у случају лошег успеха, да надирућег непријатеља уздржавају, док батаљиун одступи. — За сам напад креће се батаљиун нагло и бодро. Стрељци пуцају на непријатељски низ и

кад дођу на 400-500 корака до непријатељске линије, они стану, а њихова подпора такође се развије у низ и заједно пуцају на противника. Чим се батаљијун приближи низу на 100 корака, одма се развијају четврти водови у стрељце и сједињавају с низом; четне колоне улазе сад у низ и заједно с њиме, они ватром, ови бајонетом нагрну на непријатеља.

Испадне ли напад добро, онда стрељци помагани четом резервенском гоне непријатеља, а остале чете брзо се уређују и такође полазе у погон. Ако пак напад буде одбијен, онда се батаљијун под закрићем стрељаца и у низ развијене чете жури натраг ван домашаја ватре, ту се уреди, и или се непријатељу одупире, или ако се види да ће пробитичније бити, одступа даље. — Осим споменуте употребе чете резервенске, може она послужити и за то, да одбије напад противников, ако би он супрот нашег крила пошао.

Ако је батаљијун у маси, онда он иде без оклевања напред, и тежи да противника проурва. Испадне ли то, онда се крилне чете окрећу десно и лево, да пораз раздвојеног непријатеља довршс. Она чета Стрељаца, што је на 100 корака од непријатељске линије стала, узима да га гони, а батаљијун се уређује и полази или да задобивени положај заузме, или да противника гони.

Ако се напротив напад одбије, то похита маса под закрићем стрељаца назад и чини уопште оно, што је отоич за такав случај речено.

Путови по балканском тропољу.

3.*)

из Цариграда у Сарајево.

833 километра.

Пут оваі иде преко **Ниша**. Од **Цариграда** до **Ниша** пут іе изложен у Воіину за 1866 на страни 287 до 290. То овде нећемо ни повторавати, него даље.

Од **Ниша** до у **Сараіево** воде управо два пута, іедан преко **Ужице** кроз данашњу српску кнежевину, а други преко **Трговње**.

а) Из Ниша преко Ужице у Сараіево.

278 километара.

Из **Ниша** пут брзо доспева до іужне Мораве, и пошто іе пређе, иде левом іоі страном у **Крушевац** (50 километара), па онда преко **Трстеника** и **Карановца** у **Чачак** (140 кил.), идући све десном обалом за-

*) Наставак из „Воіина“ за 1866 на страни 286 до 294. Тамо іе био 1) **Од Цариграда у Ниш** преко Пловдива и Средице. 2) **Од Цариграда у Видин** преко Трнова. Ми ћемо сада да наставимо даље. Дужина іе пута изражена километрима, и броіеви уз име вароши казуіу да іе од полазна места па до те вароши, толико и толико километара. Ми смо онда узели да $3^1/_3$ километра, т. і. 3300 метара иде у 1 сат пута. Но може се рачунати 4 километра (4000 метара) у 1 сат пута, а 18—20 километара у 1 марш, іер четврти или пети дан іе одмор.

падне Мораве, *) коіу кад пређе стиза у **Пожегу**, затим у

Ужицу (190 кил.). Одавде се пут пење на Златибор и силази у долину Дрине у

Вишеград (230 кил.) на десноі обали Дрине. Ту има іак камени мост, и тврђавица, коіа варош брани. Одавде се иде на **Челеби Пазар**, и пошто се пређу многе уточице дринске, доспева се у

Сараіево (278 кил.), варош од своіих 50.000 душа на речици **Миљацки**, преко коіе има више мостова. Варош іе на узвишеном равну, коіе окружаваіу шумовита брдашца и у близини доста високе планине. Овде іе столица босанског везира, коіи често седи у Травнику, и православног митрополита. Има радионице пушака, сабаља, ножева, гвожђа и бакра, вуне и памука и фине златарије. Варош іе управ рећи отворена, но на западноі страни има цитаделу, коіа држи и варош и пут и Миљацку

*) Врло іе погрешно, што се у нас Морава већином, па и званично, назива другоіачије него што би управ требало. Ми на против Мораву овако зовемо: она има два извора, іедан у староі Србиіи, а други у новоі. Онаі крак, што иде из нове Србиіе, зовемо **западна Морава**, іер иде од запада на исток; онаі други, што долази са планине Шаре, зовемо **іужна Морава**, іер тече управ с іуга на север; састављену Мораву зовемо **главном или великом**. Ту іужну Мораву ни мештани не зову онако, како іе ми у Београду зовемо, изузев два три села око Алексинца, коіи, незнаіући даље него своіу наіближу околину, мисле (почем она ту градећи окуку долази од истока) да иде из Бугарске. Људи пак коіи у том поморављу живе, за разлику од западне Мораве, зову іе Морава **бинча**, по имену села, близу ког извире, при свем том, што іоі изворан део просто **Моравицом** кажу, као што іе случаі и код западне Мораве. Наібољи ће дакле назив бити овако, како ми узесмо, іер іе по **географиіски** узет.

у овлади, и чини пространо четворопоље, где би се могло сместити прилично воіске и спреме воіничке.

б) Из Ниша у Сарајево преко Трговиье.
447 километара.

Из Ниша пут води на іугозапад преко **Крвиног-града** (Курвинград, Kervingrad) и прелазеħ Мораву долази у

Прокупље (28 кил.) на левоі обали речице Липарице и у подини планине Іастрепца. После иде уз ту речицу и прешавши іе силази у долину Топлице у

Куршумље (58 кил.), варош на левом брегу реке Топлице, одакле преко неколико села српских пролазеħи доспева у

Трговњу (130 кил., Нови Пазар*), варош на реци Рашки, уточици Ибровоі, средиште између данашње Србиіе, Босне и Арбанашке. На висини уз варош има тврħаву, и одма до вароши у доњи чувене Топлице. Броіаħе на 10.000 душа и има добру трговину.

Од Трговње одваіа се іедан пут на север и води у **Чачак** (23 кил.) преко планине Гледиħа; а главни пут иде у

Сіеницу (290 кил.), варошицу од близу 2000 душа, где има и мала тврħава. Из Сіенице води іедан пут преко **Нове Вароши** и планине Сувобора у Ужицу, а главни прелазеħи долину Увца, иде на Лим у

*) За српско доба то се место **Трговња** звало, па за времена турска пострадало, и после наново населило с именом **Нови Пазар**, а старо место, коіе іе уз Нови Пазар као Палилула уз Београд, и сад чува име **Трговња**.

Приѣпоље (327 кил.) на Лиму и потоку Миљкову са лошим дрвеним мостом преко Лима, и око 2000 душа. Пролазећи кроз

Плевље (349 кил.), варош са више од 2000 душа на једном поточцу, даље кроз **Кршіе** и **Чаіницу** доспева у долину Дрине, коіу гази за у

Горажду (397 кил.), варошицу од 1000 душа на левом брегу Дрине, преко коіе има дрвени мост. Одавде после иде пут право преко **Коледића** у

Сараіево, (447. кил.).

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Ал наівећма ласкаше Суварову милостива слова коіа спровођаху владалачке знаке и награде. „Потпуно признаіем“ писаше цар Іосиф, „да сам за ту победу обвезан особито вашем брзом сіедињењу са корпусом принца Кобуршког, као и вашоі личноі храбрости, и іуначком држању воіске њеног величанства, што под вашом командом беше.“ А царица Катарина опет писаше му: „Особита брига, коіа спровођаше дуговремену службу вашу, као и точност у вршењу налога главнога заповедништва велико искуство и одлична храброст у сваком случаіу, па и при судару са грдном турском силом, коіу велики везир вођаше, 11. Септембра на реци Римнику показана, где сте ви са нашим воіскама и корпусом нашега саіузника римскога императора, под командом принца Кобуршког, потпуну победу над

непријатељем одржали, изазивљу особито царско благоволење према вами. Као изјаву тога благоволења, на основу установљења ордена св. Ђорђа, награђујемо вас кавалером тога ордена највећега крста првог реда.

Љубопитно је знати, како описује један аустријски официр Суварова. „Тај Суваров лично — један од најособитијих људи. Он је тако стар, да ни сабљу не може носити. Козак, који јаши за њим носи је, и кад му затреба даје му. Обично Суваров носаше само један бич, који му служаше као војводски жезао, и узјахиваше првог најбољег коња кога сретне, с тога, што са свим не имађаше ни коња, ни екипажа. Начин живота његова такође је врло изворан. Обично имађаше он на себи лаку кошуљу и на њој своје ордене, а осим тога никаквих других одличја; кад је одевен, мундир му је врло прост. Целе ноћи је на опрези и осматра своје људе и карауле. Обедоваше у 8 сати; јело му је врло просто, и јеђаше на земљи. Уопште код њега има врло много особина, у осталом човек је врло образован и љубазан, његови га обожаваху, а наша га војска поштоваше. Два пута нам је братски помогао те одржасмо сјајне победе, а то је учинио из сопствене побуде, не имајући уверења, да ће Потемкин то баш одобрити."

И Суваров имађаше на све стране случајева, у којима блистаху његови војни дарови свету на видику. Брз у својим кретањима, смео и расудљив у јуришу, наглошћу свога дејства не даваше он никад непријатељу времена за расмишљање. Његов зависан положај и малени број потчињене њему вој-

ске препречише му, да извуче из својих победа онаквих користи, као што би то могао учинити при другима околностима; ал и оно што је починио, доста беше, те да име његово постане ужас за Турке.

Но у то време укоренило се беше и друго мнење о њему, а ово раширише нарочито људи, који не беху у стању дићи се над обичнима појмовима, т. ј. мишљаху: „**да он не разуме ништа више, до ићи право напред, па ма куд то било.**“ Тактичари из школе седмогодишњега рата и из рата за наследство баварскога престола, који поштоваше само оно за лепо, што је било по крою тих ратова, — скоро са презирањем гледаху на та његова извртнута дејства (како их они називаху), чуђаху се његовом неученоме маневрању и држаше, да могу са правом гледати на њ као на вођу, који се није посветио у више ратне тајне. Ал кад би и њих саме упитали за те тајне, не би баш тако лако са одговором ишло, с тога што врло мало њих могло је имати доста јаснога појма о њима, а већина је или била роб туђем аукторитету, или је држала да та тајна стоји у гњечењу и стешњавању војника. Ако штогод и дознадоше о Суварову, што морадоше веровати, одма је то код њих била „**необична срећа**“ с тога што они држаше, да он никад не може имати сталних успеха; ал шта управо беше основа тој срећи, они не могоше да кажу. Она беше са свим просто, као и код свију великих људи **у узвишености његова ума**, који за сваки случај умеде с места правога средства наћи, и **у енерђији његова карактера**, који надвлађујући све препоне, умеде та средства употребити. Успехе великих људи врло ретко могу да поимају просте гомиле људи; и сваки по

своіоі памети налази им овог или оног узрока, а понаівише богиња среће код њих іе наібоље обіашњење свега необичнога. И само мало њих могоше видети, да за постоіану срећу, ваља више нешто, него іедина срећа, да за то ваља имати узвишено ума, рада, присебности, іедном речи — **велика духа и снажне воље**. Где њих нема, тамо и ако буде поіединих успеха, ал' никад не ће бити целога реда међ собом зависних успеха.

Виша воіна мудрост не може се изучити или присвоіити: воівода ваља да се с њима роди. *) Оно што іе изучено никад не даіе оног изворног погледа, коіи са висине гледа на своі предмет и у іедан мах поіима га у своі целини, у своі свези и у свима следствима његовим, са његовима средствима и средствима против њих — оног основног погледа, коіи са брзином муње пролази кроз све редове могућих случаіности. Ал осим ћениіа воіводи ваља іошт и: **енергичне воље**, коіа би могла оно, што се са цељи сложи, извршити іуначки, не плашећи се никаквих тешкости; — потребна іе **хладнокрвност**, коіа остаіе стална и у наіизненадниіим приликама; наіпосле **жива радна снага**, коіа никад не губи ни іедног тренута, и по изразу Бунапартином, ни себи ни другима не даіе мира. Ко има тих своістава, он іе воівода, па ма имао и мало оних положних воіних знања, он ће победити другог, коіи из основа познаіе сву воіну технику, ал нема тих природних дарова.

*) Oratores fiunt, poëtae nascuntur — говораху Римљани, т. і. беседници постаіу, поіете се раћаіу; подобно томе може се рећи: **ћенералом може човек постати, ал воівода се тажав раћа.** Воівода — то іе поіета.

Узрок онаквима мишљењима о Суварову стоји у томе, што се начин његова дејства врло много разликоваше од примљенога у свима војскама. Код њега дознати за нешто, изабрати начин извршења, решити се и извршити, беше дело једнога тренута, онда, кад аустриски ђенерали не смедоше отпочети ништа важниега, док у Бечу за то не питају. О сваком предузећу морали су они пре свега план да пошљу, који се враћаше са примедбама, а преко њих војвода стављаше и своје примедбе: тако пролажаше недеље и месеци, пре него се решаваху на ма какво дело, а тренут удесан за рад, одавно је прохујао. Ал обичним људма обични начин дејства и изгледаше најбољи, а ко од њега одступи — таи је невешт, не поима ствар. Отуда излажаше изврнута суђења о најодличнијим људма свију времена па и о Суварову.

Ту долазе још и други узроци. Тадашње немачке војводе, беху већином старци, код којих давно већ беше прошла периода раднога живота — и они, по природном нагону свију старих људи порицати и понижавати све данашње у сравњењу са прошлим, не нађоше у новима делима ништа великога, а у људима који их извршише ништа одличнога. Осим тога они држаху да су Руси још далеко од ступња на коме су они, да их они много надвишују у свему што се тиче војне мудрости. Ал на један пут искрсну војни ђеније, који поче да ради не по правилима, која они примише, већ који пође сопственим својим путем — који уништаваше све њихове рачуне, и што их највише довођаше у очајање, увек са успехом — који разбијаше непријатеље там', где

они и не мишљаху на њ и тако, како се ни кад они не надаху, а к томе іошт човек, коіи своіим особинама изгледаше за њих смешна шаљивчина, да не рекнемо будалчина. То им іе понизило и гордост и самољубље и не даде им да правично о њему суде. Они не могоше да признаду у њему никаква искуства, а он их вазда побеђиваше. Они гледаше да прикриіу све то, и поричућим тоном вазда се изражаваху о њему; „**он іе такав воівода, коіи ништа више не разуме, до ићи право на іуриш, коіи без и какве користи само људе жртвуіе, ал коіи при томе, ипак има не обичне среће.**“

Што се тиче израза „**ићи право на іуриш**“, то сваки, коіи іе уверен у своіу снагу, ваља да ради: он іедним ударом руши оно, за што другоме ваља много. Храброст и енерђиіа удваіаіу сваку снагу, слабећи іе код непрііатеља, и доводе к томе, да се наіпосле ништ не држи за немогуће, а ништа и не ће бити немогуће. Суваров се могаде поуздати на своіу воіску, па на што би дакле много околишио с Турцима? Зар іе ваљало да он маневруіе против њих? А и маневровање против не правилне пољске воіске беше и неумесно и опасно, іер шта би се њиме достигло? — Против Турака не остаіаше ништа друго, до поразити их „**острымъ концомъ**„.

Наіпосле Суваров никад у лудо људе не жртвоваше, већ чим се увери да іе потребно, да се ово ил оно предузме, тад га не могаде задржати од тога ни каква лажна Филантропиіа. Ратовати се никад не може без проливања човечіе крви, ал крв, проливена у своіе време, за 10 а и 100 пута више вреди, него потоци крви, више нег гомила осечених глава, и испробаданих груди оне воіске, коіу њен слаб и невешти вођ у невреме ка стоку прождрљивоме вуку у чељусти баца. (Наставиће се.)

Новине и ситнине.

Амерички картечун. У Лиежу прављени амерички картечун *) пролетос је пробан. Он има 8 цеви, које су начињене као у револвера. При сваком обрту (¼) опаљује две, и могу метак на 1500 метара да носе. Лиешки журнал вели, да се на таі начин може у минуту да испали 100 метака, а да цела справа заједно са лафетом и муницијом једва је 300 килограма (230 ока) тешка.

Турска марина. Људи на турској флоти биће до 40 хиљада морнара. Морска регимента има 4000 људи. Заповедник линијске лађе има назив „беіа“ и ранг подполковника. Има за помоћника једног „Коду“ у рангу од прилике маіора.

Снага марине од прилике је овака:

Завртањских	пароброда има — —	26 са	940 топава.
Коловних	„ „ — —	21 „	209 „
Оклопница	— — — — —	5 „	200 „
Іахата	— — — — — —	7 „	— „
Іадарских	бродова — — — —	19 „	415 „
Завртањских 8 / Коловних 6	превозних пароб.	14 „	— „
Іадарских	превозних бродова —	34 „	— „
Пароброда	за потребу убоіних лађа	5 „	— „
Пароброда	за потребу арсеналску	15 „	— „
Пароброда	за гласнике по успору	17 „	— „
у радњи: 6 завртањских / 3 коловна	паробр.	9 „	315 „
дођи ће: Оклопних фрегата 7 / Топовских чунова 6	—	13 „	298 „

Бродова 185 са 2370 топова

*) Топ, из кога се мећу силни картечи.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МИСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 22 1. Августа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Путови по балканском тропољу 4. — Положаји, од Л ра (настав к). — Руска војна снага (наставак). — Новине и ситнине.

Путови по балканском тропољу.

4.

Од Цариграда у Скадар.

а) Преко Одрина.
721 километар.

Од Цариграда до Одрина види пут 1 у „Војину“ од 1866 године на страни 286 и даље.

Од **Одрина** (160 кил) пут иде долином реке Марице, и то с леве стране и долази у

Џезаир (Мустав пашина Паланка, 188 кил.) на Марици, преко које има леп мост. Одавде се брзо доспе у

Хирмен (208 кил.) на ушћу Марице и Усунце. Пут се држи једнако Маричине долине, и то десног ноі брега, прелази Усунцу више ушћа, и иде преко **Усунџе-ове**, **Пловдива** (291 кил.) до Габрове страже (Габроа дервент,) па се ту раздваја: десан крак води у Београд, а леви иде долином изворне Марице до **Бање**, па онда прелази у долину реке Искра за у

Самоково (386 кил.) варош од својих 5000 душа близу извора Искра, преко кога се прелази древним мостом. Овде је слагалиште железа из околних планина и израђују га укрупно, а особито сједра бродовна (ленгере) за Цариград. Има неку стару средовековну тврђаву, коју фланкују куле са рогљева. Самоковске горе пуне су железа од најбоље врсте.

Пут се сад пење уз Неврокоп гору и силе у **Дубницу** (416 кил.) варош са 5000 душа, на левом брегу речице Ђерме, у подини брда истог имена. И овде се копа железо.

Мало по даље прегази се река Струма и долази се у

Костаіницу (Ђустендил) (450 кил.) место од десетак иљада душа, на окомку једне горе, нешто у страну од десног брега Струме између три речице, међу којима је најважнија Черна. И овде има неке тврђаве са четвртастим кулама, има приличну трговину, копњу железа и много сумпорних купалишта.

Пут иде сад на север уз гору **Сребрник** и пролазећи кроз варош **Сребрницу** (482 кил. Егри Паланка) и село **Стражин**, силази у долину Вардара у

Куманово (527 кил.) на речици Пшињи, одакле поред горе Љуботина идући, доспева у

Скопље (551 кил.) на речици Скупи, која с лева улази у Вардар. Положаі ове вароши је диван, и кад је она у своме цвету била домови њени били су богати и величанствени, те ваљда с тога је варош ова и добила надев **Невеста Грчкоі**. Сада

имаде доста џамиіа, цркава и лепих шеталишта. Она іе на земљишту неравном, улице су пуне нечистих баруштина, а на западноі страни, коіу омива Вардар има на брду нека тврђавица, у коіоі іе нешто мало воіске. У Скопљу нема сада ни 10.000 душа, а некад іе било и пет пута толико (за српско доба) а и десет пута толико (за латинско доба.)

Пут остављаіући Скопље пење се уз долину Вардарову у

Калкандер (581 кил,) варошица под планинином Шаром (на іужноі падини); има диван поглед и одприлике 900 домова. Близу вароши види се да іе била каква кула.

Одавде се пут хвата планине и слази у долину белог Дрима у

Призрен (611 кил.) стару престолницу некадашње српске царевине, варош у подножіу планине Шаре. Над главом има тврђаву и у себи радионице пушака за сву Арбанашку. Има ће сада до 20.000 душа.

Одавде пут иде упоредо са Дримом белим и то левом страном, прелази Луму и Црни Дрим, иде преко Хана Купреша, додируіе Килишіе и опет гази Дрим за у

Скадар (721) варош од 20.000 душа на реци Боіани на истоку њеном из іезера (блата) скадарскога. Место іе ово добро утврђено, е га брани од свуда іака цитадела. У Скадру се израђуіу добре пушке, и тка добро сукно, и у велико тргуіе грађом и дрвима.

*

б) Преко Солуна.
806 километара.

Оваі пут, коіи іе нешто мало исти и за Београд преко Одрина, врло іе добар. Он иде наіпре поред мора мраморскога, и пролазећи села Кичук и оба Чекмеџета, доспева у

Селимбриіу (22 кил. Selymbria, Silivria) стара варош са 7000 душа; има доста удесно пристаниште на обали мраморскоі. Пут иде дуж приморіа у

Перинту (59 кил. Perinthes, Heraclea, Ерекли), варош са сугубим пристаништем и 6000 душа. Одавде се држи старог римског пута и преко села Турменте долази у

Радосту (85 кил. Radosdjio, Rodosto,) приличну варош од 30.000 душа, на брегу мраморскоме, где има дивно заветриште. *) Она іе ограђена зидом, коіи куле фланкуіу, улице су іоі добре и трговина у цвету. Околина се добро ради и даіе изванредно вино. Излазећи из Радосте пут се удаљава од морскога брега и долази у

Аінаџик (107 кил. Іеницек), где има добре чаршиіе, а одавде у

Маглару (Малгару, 135 кил.) варош на окомку горе Техира; има близу 3000 душа и ограђена іе зидом и кулама.

Кешан (158 кил.) на левоі обали старе Апсинте. Варош ограђена зидом, коіи куле бране, у коіоі може имати до 1000 домова. Лепа варош. Од Кешана одвоіи се іедан пут те иде обалом еноског

*) Заветриште ниіе исто што и пристаниште; то іе само место, где се бродови склањаіу од ветрова, — Rade, Raide.

залива за у **Енос** (40 кил.) варош од 7000 душа, са пристаништем удесним и безбедним за Архипелаг.

Главни пак пут пење се уз Техир, и одвеч је каменит и нераван; затим силази у долину Маричину коју прелази не далеко од утока јој у залив еноски, и иде у

Ферецик (193 кил.) варошицу од 3000 душа на окомку једног брдељка близу десног брега Маричиног. Пут прелази више поточића и приближује се обали морској кроз

Макру (225 кил.) варошицу од 3000 на једном вису, око кога је засађена сама маслина. На брегу има тврђаву.

Одатле, у поредо с обалом, преко Черекликеја

Ђумурџину (262 кил.) варош преко 7000 душа на обали мора белога. Има тврђаву, и око сваке куће лепу башту.

Сад се обилази око залива Лагоског и кроз јенички теснац улази се у

Јеницу (291 кил.) близу језера Лафре. Овде роди најбољи дуван; биће преко 2000 душа.

Затим се преко села Кара Гејзе и Саричебана на десну обалу Струме, преко које се долази у

Кавалу (331 кил.) варошицу од 3000 душа, која добро тргује дуваном памуком и уљем.

Одавде пут окреће мало на југ у

Правосту (345 кил.) чији су зидови до 5 метара високи а фланковани четвртастим кулама. Овде је ливница зрнади за морску артиљерију.

Сад се иде упоредо с обалом ал 10 кил. од ње и доспева се у

Орфано (373 кил.) на самоме мору, на равнини

а између два брда; брани іе нека стара тврђавица. Њено заветриште средиште іе важноі трговини. У околини ради се дуван, лоза и пшеница.

Пошто се прође поред развалине Контесе и Бріук Оршаве између мора и іезера Такина, пут иде управ уз обалу морску и окрећући се мало на исток за **Боіик Бечик** (413 кил) где има добрих топлица, пролази поред северне стране іезера Лангазе, и опет се упућуіе к мору за у

Солун (449 кил.) варош од 70.000 на заливу његова имена и у подини брда Горіака. После Цариграда ово іе наі трговниіе место у царевини. Солун іе ограђен старим зидом, коіи многе куле фланкуіу и на западу има тврђавицу, коіи іоі заповеда. У Солуну има доста радионица свиле и памука, сукна и платна, челика, железа и бакра.

Одавде се пут пење на север уз долину реке Вардара, и то левим брегом, па долази у

Аврет Хисар (479 кил.), где има стара нека тврђавица. Пут иде и даље уз Вардар истом страном и пролази кроз теснац белички за у

Градишку (527 кил.) на левом брегу Вардара. Сад пут прелази на десну обалу Вардарову и ѵолази у варошицу

Тиквеш (555 кил.) на реци Белици, коіа мало ниже улева се у Вардар. Пут продужуіе даље уз Вардар и идући кроз село **Полоско** стиза у

Велез (Ѣуприіу, 587 кил.) на Вардару преко кога води древни мост са каменим ступовима. Варош іе на раскршћу многих путова и у околини сеіу се чувене лубенице.

И даље се иде опет уз Вардар (све левом обалом) и долази се у

Купел Хан (604 кил.) на ушћу Пшиње у Вардар; има мост на свакоизи.

Одавде преко села Аіваковца долази се у

Скопље (636 кил.), где се састаіе и онаі пут из Цариграда преко Одрина, те води у

Скадар (806 кил.). (Види „Воіина“ броі 21.)

в) Преко Сереза.

771 километар.

Од **Цариграда** па до **Правосте** (345 кил.) види пут мало пре описан, а одавде одваіа се од главног (іер іе оваі преко Сереза тек узгредан), иде преко источних огранака брда Панже, те долази у

Зигну (370 кил.), варошица на речици, коіа се исто тако зове, а утиче у іезеро Такино; околина іе одвеh родна.

Одавде идући поред северног брега іезера Такина долази се у

Серез (390 кил., Sintice, Ситница) од 30.000 душа у подножіу планине Маник, не далеко од Струме и источне обале іезера Такина. Овде іе глава сеіању памука и има радионица за свилу, памук и дуван.

Од Сереза иде се уз долину Черне, удара се на

Демир Хисар (408 кил.) испод високога брда на коме има развалењ замак. Варош од 7000 душа, ограђена іе зидом и има куле.

После тога улази се у теснац реке Черне и силази се у долину реке Радовице у

Петрић (432 кил.) на речици Петровици, коіа

се близу ту улева у Радовицу. Варош ie на коси иедног брда и пружа се у равницу, па ie ограђена зидом, коiи куле бране. Има добру трговину с дуваном и преко 1000 домова.

Пут се сад окреће мало на исток и поред левог брега Радовице долази у

Струмницу (480 кил.) под брегом, на врху чиiем има стара развалина. Вода ie доведена каналима, и у близини има топлих извора и купалишта.

Идуħ иеднако уз реку према извору иои доспева се у

Радовиħ (490 кил.) на десном брегу Радовице испод брда. На iугоистоку има лепа равница, где се ради пшеница, дуван и памук. Жилци су сами Хришħани.

Одавде преко села Бакрине долази се у

Штипље (524 кил.) близу леве обале реке Багренице. Имаће до 7000 душа.

Сад се из долине Багреничке излази и долази у Вардарску за у

Мостово (Велез, 552 кил.) где се састаie и пут преко Солуна за у

Скадар (771 кил.)

Положаји.

Од Лера.

—

(Наставак.)

2.) **И цео боiни ред**, започев од наiситниiих одељења до батаљона и чак до читаве воiске, коiа зауз имље простора од више врста, — **треба да ie**

раздељен по ширини а особито по дубини као на каке оделите боіне редове, и свакоме од ових делова одредити старешину. При томе само треба се осврtати на већ примљену систему устроіства. И старешине ће бити корпусни заповедници, дивизиіски, ређименатски, батаљонски.... Воіска, размештена на положаіу, дели се опет на корпусне реіоне, корпусни на дивизиіске, ови на ређиментске, ређиментске на батаљонске, батаљонске на четне..... (кад се поседа каква засебна зграда, као што іе већ речено, рађаіу се іош и мања одељења и іош ниже самосталне старешине). Свакоме оделитоме старешини наіближи виши старешина наговести само намеру, коіу он треба да постигне, строго уздржаваіући се од таквих заповести и разіашњења коіа би ишла до наіситниіих подробности и коіа би казивала средства, коіима се може намера да достигне.

3.) Бранилац іе у тешкоі неволи, кад не зна снагу и намеру противникову; и да би дакле ту тешку околност у неколико олакшао, он ће наібоље учинити ако пред своіим главним положаіем поседне іедну или више незнатниіх точака. Оваке предње точке или предњи положаіи, гоне непријатеља да раниіе рашири своіе силе и од чести да изда своіе намере. У овоі прилици дакле, таква места имаіу улогу као некаке предводнице или боље првоборнице.

Близу села Шевердина, 25 минута пред городинским положаіем, беіаше построіен редут іедан са сличном намером.

И само упорно држање његово 24. Августа довољно іе іасно показало намеру Наполеонову, да

ће главну своіу силу да крене или против средине руске воіске или против левога крила њенога, (већи део врапцуске воіске беіаше прешао на леву обалу реке Колоче). И само та срећна околност беіаше узрок, што се могаху за времена, макар и од чести само, да исправе, погрешке у распореду руске ввіске, и што се досетише да ноћу између 24. и 25. из резерве довуку трећи корпус Тучкова на лево крило (стратиђиски кључ положаіа, на коме беіаше само шест козачких ређимената).

4.) **Неопходну потребитост, да се што брижљивиіа пажња обрати на чување крила**, іер као што іе пре речено, *) нема на свету какога положаіа, коіи се не може обићи: земљиште може само више или мање да отежа противнику обкољавање. али не може савршено од њега да осигура; па наізад и то, што опкољаі, као припремно средство за боі. ниіе никако решиве природе, **само ако се успе и уме супротан напад у згодноме часу да употреби.** Ако се опкољаі за времена дозна, врло се много средстава може наћи, да се он осуіети. Сва се ова средства на ове видове доводе: или на напад у сусрет противнику, или на промену положаіа или на послетку, да се отступа.

Воіна іе историіа пуна примера, у коіима се долазило до наіжалоснијих следстава, само што се из вида изгубише такве мере. Доста ће бити да поменемо само капитулациіу аустриске воіске под Улмом (1805) **) и битку код Бузака (27. Септембра 1810 год.).

*) Кад говорасмо о „Положаіима“ у опште.

**) У ствари овде беіаше стратиђиског опкољаіа. Ал се с тога

Іуриш вранцуске воіске на силни положаі (стрма висина), коіи Велингтон брањаше, — био іе одбиіен. Главни узроци, са коіих Вранцузи не успеше, стаіаху: у **неизабратоме часу** за напад, у несложноме и **неіедновременоме** нападу корпуса Неіовога и Реньеовога и наізад, у томе, што се не могаде артилериіском ватром да спреми пешачки напад.

И Вранцузима беіаше іош само могуће, или да се поврате, т. і. да се савршено ману намере, коіу им поход имаћаше, или гледати како би могли да обиђу положаі. Мешћани им казиваху да нема другога пута. А вранцуски воівода Масена, посматраіући из ближе особине непријатељскога положаіа, коіи беіаше к левоме крилу све приступниіи и приступниіи, заповеди, да се ноћу између 27. и 28. промотри предео у томе правцу, И проматрањем наће се пут, коіим се могаше да обиће положаі, и да иде на Боіалву. У сумрак 28-ог крене се вранцуска воіска на Боіалву. А тек 29-ог у вече, кад равницу Коимбар прекрилише вранцуски воіници, дознаде Велингтон за њихов крилни марш; но то беіаше већ доцне, іер кретање беіаше скоро извршено, и он іе морао **веома брзо** да се повуче. И небрежљивост Велингтонова и нечување левога крила положаіу, лишила іе Инглезе користи, коіу би им победа код Бузака донела, и натерани су били да се повлаче к Торес-Ведрасу и да се рат іош на по године отегне. *)

(Продужиће се).

суштина ствари ни мало не мења, ако се само хтедне сетити, е іе стратиђиски опкољаі само у толико различан, у колико се први врши на **ратноме**, а други на **боіноме** пољу.

*) Небрежљивост и необзривост Велингтонова наіочитіе се исказуіе у вери његовоі, коіу он имаћаше у **неприступност** к

Руска воіна снага.

(Наставак.)

Држава од 80 милиіуна, од коіих $^4/_5$ су иедан народ, иедно срце и иедна душа, не може никако бити савршено побеђена. Ма како да се изметне садање смутно и за Русиіу незгодно стање ствари, она опет спокоіно може догађаіима уочи погледати. Немотреһи на савремене тешкости, наравствена и материіална снага садање Русиіе грдно іе велика, — сасвим друго што, но што беше 1853. год. Само треба іош да та снага не остане у стихиіама, као што се налази, па да се њоі прибегава у последњем часу, кад се из народних недара може поцрпети само суров материіал, већ зараниіе ваља да се оцени и стално организуіе. Русиіа іе сувише іака, да іоі ко сам на мегдан изаһе; противу ње може се дићи и сметње іоі чинити само велики иевропски савез; руска воіна снага дакле треба да се по тоі мери разрачуна, иначе опет ће бити малена. Притом данас сутра може наступити одсудан тренутак, па онда воіска као и у кримском рату неће бити довољна и да води исполинску борбу и да чува толику просториіу; морала би дакле опет да се дигне земља

крилима његова положаіа. Воіна историіа показуіе, колико іе то штетно ослањати те на неприступност овог или оног дела положаіа већ и с тога, што су приступност или неприступност ствари веома условне и наівише стоіе у особинама воіске: што іе иедним неприступно, другима може бити приступно. Воіна іе историіа пуна примера, у коіима (као Бузако) іе сувишна вера у неприступност положаіа доводила савршено истим последицама (боі код Головчиње (1708 год.) код Городечње (1712 год.) код Алме).

са народном снагом и са свима разнообразним војним елементима. Много је дакле боље и сигурније да се војна снага за времена још прорачуна и како ваља устроји. Држава као и појединн човек може да покаже само толико своје природне снаге, колико је у њој развијена упражњењем. Она — држава — ваља да овлада том снагом. Садање војне установе пошле су управо тим путем, али далеко су још све корисне последице. Особине Русије, услови њене војне снаге много се разликују од свега, што је на западу, па опет руско војно устројство до скора беше сасвим туђе, тако да су се Руси готово одвикли мислити самостално, а то се није могло у једаред да преиначи; последице су тога, што су многи народни извори руске снаге остали још до сада не дирнути.

Да бацимо кратки поглед на те особине Русије у војном одношају. Прво Русија далеко више становника има, него и која друга јевропска држава. 1866 год. слободно можемо рачунати, да није било мање од 80 милијуна, а то чини више него Аустрија, Француска, Белгија и Холандија скупа — 78,630.000; или више него Аустрија, Пруска, сав негдашњи њемански савез, Белгија и Холандија — 78,210.000. Прилика та не може никако не бити од утицаја на размеравање војне снаге, која је држави нужна. Ако би се Русија наоружала тако као Пруска (740 хиљада војника на $18^1/_2$ милијуна становника), онда би имала 3,200.000 војника под оружјем — а то би било сувише баш и у случају „нашествија Галов и с ними двунадесіати језик“. Што је Русија при свршетку кримске војне тако огромну војску

морала да издржава, узрок је тадашња система, која је несразмерно развијала нерадећу мртву страну војске на штету њене животне снаге. Сад кад је одношај између та два важна дела у војсци правилно уређен, руска воина снага може бити далеко већа, па опет да је испод размере, која је у Француској за ратно доба усвојена (760.000 на 37½ милијуна становника; према томе у Русији било би 1,650.000 редовне сувоземске војске). Не треба заборавити још и то, да скупна снага неколико савезника, материјално равна снази једне државе, не може и нравствено овој равна бити, за то, што су навике и цели разне, што је тешко једновремено војску концентрисати и што су темпераменти народа не једнаки. Немајући дакле потребе, да држи односно тако велику војску, као остале западне државе, Русија има довољно мегдана у устројавању своје воине снаге, може је основније и разнообразније удесити, а да не штети толико ни народ ни финансију, као што се ради на западу. Руски војник стаје државу много мање него на западу и опет живи пристојно (готово се поуздано може рећи да би руски војник умро од глади на рани француског војника); само материјални део, и то осим коња, у опште је обилатији на западу. У инглеској стаје државу један војник годишње 2737 франака, у Француској 923, у Аустрији 657, Пруској 374, у Русији, рачунећи рубљу по курсу у 300 сантима, — 500 фран. И ако је државни буџет руски најмањи у Европи у односу на број становништва, опет јевтиноћа у издржавању војске и мала размера ове уравњују тешкоће ратне у срав-

њену с француском и даіу знатну превагу Русији у сравњењу с Пруснјом.

Велика превага Русије над осталим државама на копну Јевроне лежи у томе, што она не може бити побеђена онако, као друга која. Сваку другу државу можете не само победити, него и сасвим заузети и лишити могућности, да се даље противи. Само Русију не. Све Јевропске државе осим Русије и Инглеске, биле су на таквим искушењима, прикланале се пред противником и предавале без условно: Француска 1814. и 1815; Пруснја 1806, Аустрија 1805, 1809; и 1866. Појамно је, да се таково што с Русијом догодити не може; нико је не може заузети ни доћи до њене престолнице, осим да тамо главу остави. Она може сама од воље да избегне узалудне губитке, — војну да прекине, ако јој за руком не пође, као што је чинила 1856; ал не може бити томе принуђена; да је било нужде и потребе Русија је могла да продужи Критску војну, јер јој ништа није сметало. Превага ова очевидно огромна је. Положаі Инглеске наличи на руски, и разлика је само у томе, што Инглеска не може нити сама добити нити другом нанети смртан удар. Она је ослабила Наполеона I. дуговременом борбом, али то је све, што је могла учинити; међутим Русија одбивши удар прешла је у напад и уништила противника. На целом телу Русије нема точке, на коју би јој се смртан удар нанети могао, док међутим на политичким телима њених противника таквих точака и сувише има.

(Наставиће се.)

Новине и ситнине.

—

ТУРСКА У ПОГЛЕДУ НА ВОЈСКУ.

(из бечког журнала.)

Просторија европске Турске без трибутних кнежевина — — — 10.663 □ м.
Просторија азиске Турске — — 27.520 □ м.
обе уједно — — — — 38.183 □ м.; у Африци 37.000
Обиталаца у европској Турској без трибутних кнежевина — — — 10,404.000
Обиталаца у азиској Турској — — 16,100.000
у обе — — — — — — 26,504.000, у Африци 5,300.000

Одношење убојне силе према становништву:

Сухоземна сила — — — — — — у миру 1:294, у рату 1:105
Сухоземна и морска — — — — — 1:100

Војничка обвезаност:

Од војнослужбених година има — — — 93—100.000
Годишњих новака — — — — — 25.000
Неспособни од уписаних — — — — 4%
Новаци према становништву стоје — — 1:1060
Трајање уписне обвезаности од — — 21—25 године
Рок службе уписанима — — — — 17 година, и то:
у редовној служби (низам) — — 5 „
у првој резерви (редиф) — — 7 „
у другој резерви (хиљада) — — 5 „

Буџет, и колико га иде на војску:

Државни доход — — — — — — 158,500.000 форината
„ расход — — — — — — 163,300 000
Издатак на војску — — — — — — 39,500.000
„ „ марину — — — — — 10,200.000
Војска троши од целокупног дохода — 25%
„ „ „ „ расхода — 24·4%
Марина „ „ „ дохода — 6·4%
„ „ „ „ расхода — 6·3%
Обе у једно „ „ дохода — 31·4%
„ „ „ „ расхода — 30·7%
Стаје сваки војник у миру — — — 440 форината
Плаћа сваки подајник за војску — — 1·80 „

Колика је војска.

		низам	редиф	исправка.
Пешадија	обична — — — — —	92.800	58.700	60 000
	стрељци — — — — —	29.300	19.500	
Коњица	тешка — — — — —	22.400	15.000	20.000 из Мисира
	лака — — — — —	1.800		
Артиљерија	пољска — — — —	7.800		
	градска — — — —	3.000		
Целокупна војска — — — — — —		158.300	+93200 =	251.500
Пољских топова — — — — — —		400		
У миру има војске око — — — — —		80000	+10.000кадра =	90.000

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 23 10. Августа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Вероіетне промене у тактици (наставак). — Мисли о воіноме устроіству (наставак). — Суваров (наставак. — Новине и ситнине.

Вероіетне промене у тактици.

(Наставак.)

После свега овога што до сад рекосмо, сувишно би било доказивати, е дух видова (коіе револуціонско доба створи а Наполеон освети) погледом на данашње оружіе, не може се суштанствено изменити; у оно лепше Наполеоново доба, **ови се видови не потчињаваху никакоме калупу и беіаху іедино на то управљени, да изазову у живот душевне силе не само старешини но и последњем воінику.** И тако начело, основано на захтевима човечніе нарави, стоіи изнад сваке нетраіне измене вида у оружіу. За пакост, оно се лако заборавља, особито у мирно доба, и у томе лежи разіашњење тако званих преврата у тактици, коіи обично у томе стоіе, што први, коіи се у оваком времену заборава освести почиње подстрекавати остале, што се не умеіу да извуку из мирне рутинс и навике. А овима и изгледа ново оно, што іе давно познато, ал само они беіаху то заборавили.

У начелу онога што рекосмо лежи дух нове

тактике; нити се оваі добиіа испрекиданим линиіама, низевима, развученим као по концу и симетриіом коіа све угушуіе; ако оваі овако схваћа, неће никад веровати, да се он може усавршаваћем оружіа да измени.

Што се измене у боіним видовима пешадиіе тиче у след усавршавања метнога оружіа, ту можемо само іедно да приметимо, а што іе с прва погледа суштанствено: строіеви недубоки и мањи по размерама, добиіаіу првенства пред строіевима дубоким и дугачким с лица. У след овога, чета као да ће постати тактичком іединицом.*) Ал ако се мало дубље размисли, тешко да ће ово тако ново бити: код Римљана већ іединица беіаше манипула од 120 људи т. і. чета. Онда изврстност свакога воіника и ваљано образовање његово у мирно доба приведе томе, чему данас доводи прека потреба да се воіска од ватре храни. Но кад се іедном признаіу малене іединице за боље, неће ли се бар и савремене воіске побринути о томе, како да доведу ваљаност воіника и степен образованости његове до што већега савршенства? Нема сумње да ће; іер у томе іедноме лежи залога тога, да ће малене іединице бити толико упорне у боіу, колико и велике. И дакле у наше доба свршиће се тим, чиме су Римљани отпочињали, т. і. признаће се као преко потребно да се наіпре добиіе човек, што боље дотеран у смислу наравствене моћи.

Ево с овога гледишта ми ћемо се постарати да расправимо видове строіева што сад постоіе, и начин употребе оружіа; а као зависно од овога

*) И ми то говорасмо іош прије три године. Др.

двога и покушаћемо да предложимо, како би се и шта желело изменити и у једноме и у другоме. Прво место даіемо пуцању, једно с тога што с њиме и у боіу почиње; а друго с тога, што смо вољни да уговемо онима, коіи су се већ толико повукли за тим модним средством борења, да готово баіонет сматраіу као теретно оруђе, коіе смеће сигурноме гађању.

Метно оружіе што се оздо пуни, вала сматрати као мач с обе стране оштар; оно може бити узрок страшноме поразу противничкоме а у исти мах често и страшноме трошењу вишека без да учини и наіманега вреда противнику: нек наімање нестане хладнокрвности и власти над собом у официра и воіника, и ништа лакше неће бити, као потрошити брзо и у залуд вишека; а за то се има да захвали брзоме пуњењу. И у след тога, све оно што може бити узрок мудроме употребљењу и штедљивоме трошењу вишека код задњивача, мора заузети прво место. Те се предохране могу видети

а, у **расутоме строіу**; кад у десетинама „одабрани“ воіници, (први и наравни мотриоци над мудрим употребљењем муниције) добиіу вредности у толикоме степену, да они постану праве старешине и да буду одговорни за владање своіих другова. Но они ће само онда моћи такви постати кад се буду одређивали не по величини (ранжир) као што се то чини, већ из бољих стрелаца, смелих и поузданих, као што то треба да се чини према духу нравила; тим ће у неколико „ранжир“ изгубити, ал свакоіако ствар ће добити.

Поред овога треба приметити, да іе овим задњивачама расуто пуцање добило новога моћнога сред-

ства, како у погледу набрже пуцање, постигнуто без вреда нишањењу, тако и што се пушка може пунити у свакоме положају, а не само стојећи. *)

б) **У мудрој употреби зрна при пуцању из густога строја.** Ово се може само тако постићи, **ако се ватра остави са свим старешини одељења, и ако се војник вазда држи у томе убеђењу, е је неуредна ватра из густога строја само узрок некорисноме трошењу вишека.** У след првога начела појављује се сада потреба, **да се пуцање из густога строја ограничи на само један вид — плотун,** — и тај опет само на кратке даљине и велике белеге. Граница даљини за то пуцање може још бити 250—300 корака. Разлика при пуцању овим новим оружјем због брзога пуњења према оружју што с преда пуни, биће само у толико што ће из онога моћи са исте даљине 5—6 пута опалити, с кога овим тек једном. Но поред овога, ми велимо, ако хладнокрвност кога одељења није сигурна ствар, ове даљине и при оружју што се оздо пуни, морају се као велике узети; и имајући — такве људе, боље је отпочети пуцање тек кад непријатељ дође до на 150 корака.

За тим пуцање редовима мора се савршено изоставити, јер, кад оно једном почне, тешко га је прекратити; осем тога оно изводи људе из потребне хладнокрвности, а што је противно духу густога строја

*) Да би избегли одговора, да се и озго може пунити пушка седећи, примећавамо, да практика не тражи једине само могућности, но и удесности и брзине при извршењу томе. И тако ни једнога од тога двога пушка кад се с преда пуни, у лежећем стању не даје, то ми мислимо да смо право имали, што смо казали, да се то оружје може само стојећи пунити.

и најзад, овако пуцање у истини уступа ватри плотунскоі, ако се узме іеднаки броі бачених зрна. Кад іе се оружіе полако могло пунити, овако пуцање имало іе іош смисла, іер іе колко толико убрзивало пуњење; но кад има оружіа што се оздо пуни, и оваі навод не може да постоіи.

Може ко рећи, да примери из прошлости доказуіу, како іе немогуће пуцати плотунима у боіу, и да се ово мало по мало прометне у неуредну пуцњаву редовима. Ми одговарамо на ово питањем: код коіе се воіске виђао оваки поіав? Ако се то догађало код воіске, коіа се ниіе у мирно доба учила боіноме пуцању но праскању ћорвишецима, немиру и шенлуку, то ћемо се и ми сагласити; али у исти мах предлажемо ново питање: іе ли паметно образовати воіску на оваки начин, коіим се воіници уче у миру само играти а после бацати зрна у ветар, и да ли іе већ іедном потребно помислити на то, да се овако чудан начин образовања измени? Човек оно ради, на што су га навикли. Колико се зна, Инглези веруіу у могућност плотуна и то веруіу на основу боіног искуства, **коіе вазда и свуда производи као след — начин образовања у мирно доба.**

Готово смо убеђени, да ће многима читаоцима нашим, доћи ово на памет: „но то су Инглези.“ Одговарамо на то примером Вижовљевим, коіи іе с полком новаилніа вранцуза, 1815 године врло лепо и успешно против аустриіанаца **плотунима** пуцао; он беіаше кадар да навикне плотунима, вранцузе коіи ни у чем до сад не показаше сувишне хладнокрвности. И дакле могућност или немогућност пло-

туна, није ствар нарави већ образовања. Руски је војник противан у потчињености и смео; он све може да усвоји: треба га само ставити у такво стање да то може усвојити. *)

Но, признаіући надмоћније плотуна из густога строја, ми велимо, да не треба захтевати једновременога плотуна од делова, који прелазе величину чете. При плотунима, на прилику, целим батаљоном, команда се не може да чује, а ретко се и може наћи така белега, која би по својој величини била згодна за плотун од дужине 300 корака.**) Та с тога, изгледа било би паметније, у место плотунима батаљонскима пуцати у један пут четама, по команди четника, не држећи се при том никаква реда. Са таким правилом у прилици где се свима четама у батаљону даје једновремено згодна белега, опет ће се добити као и плотун батаљона, истина не са свим — музикалан са гледишта јединства звука, ал свакојако стварни; а као да је већ једном дошло време да се ово за главно призна. Ми смо поменули. да се плотуни четни не треба да потчине никакоме, реду, јер смо мислили, да се оваки захтев не слаже са свим са условима боја, где свако одељење треба да гађа, кад му се покаже згодна белега, а не кад прође извесни међупростор времена после пуцања суседнога одељења. Савршено једнаке паузе међу звуцима плотуна пријетне су уху, но ал доистноме поразу противничкоме не користе ништа, и пре могу

*) Колико смо, за наше мале практике, у нарду приметили, — ово што писац вели за руског војника, може се доста ако не са свим и на наше војнике да примени. Пр.

**) Дужина раширенога вронта.

да му шкоде: јер очекујући паузе, може се испустити белега. Пређе захтевање тога реда могло је бити оправдано, бар по видимоме, јер при оружју што се споро пуни, требало је више времена дати на то деловима, који су избацили пушке; *) али сад кад за сваки хитац не треба више од 10 секунада па и то је много, држање таквога реда само би пуцање закашњавало. (Наставиће се.)

Мисли о војноме устројству.

(Трошн и Шангарње.)

(Наставак.)

..... Но колико је за војску важно то обновљавање војника, у толико је више важно строго расправљање питања о обновљавању официра. Наша је војска, као никоја друга, испуњена славољубљем: сваки војник мисли на маршалску палицу. Држава је дужна да се побрине о начину, како да умерава разним нарављеним средствима прекомерне частољубиве жудње; но она је дужна у исти мах да јестественом частољубљу отвора на све стране одушке и да му даје праведнога, законскога удовлетворења, јер то подржава ревност у служби. Код нас се авансује кад се тренутна потреба покаже, веома се мало пак за будуће мисли, А међу тим давање чинова непо-

*) Овај предлог: потчинити плотуне музикалним основима код пређашњег оружја, изгледа да је памстан, јер кад се једном непријатељ находи на таквој даљини с које се може бајонетом да баци напред, а цео батаљон бранички испалио пушке, онда је и овај последњи приморан такође бацити се на бајонет. Јер доиста сваки предлог могао се зачети само у оним главама, које су заборавили, да је бајонет на крају цеви.

средно утиче на будуће, јер се тиме за ранније одређује старешински састав у војсци. У француској свакн официр, који је ма којим начином дошао до мајора, а нема му много преко тридесет година, — може се сигурно надати да ће доспети до дивизијара: ништа му у томе не може стати на пут. На против, официр који је у почетку заостао, са мало изузетака, не може се да извуче из гомиле и да дође до вишега места. У овакоме стању ствари, ми се и сада зато опомињемо речи Бижо-а, што их у писму своме краљу рече: „Trop d'hommes incapables arrivent au sommet dans l'armée .....“ *) Веома би важно било, да држава савршено одвоји појам награде од појма „авансована,“ и моћном руком расипљући свакорсне награде за извесну врсту службе, заслуге, ране итд. да на аванзовање гледа с тачке командовање, стараіући се да за мајоре, пуковнике и ђенерале долазе људи, у којих способност и искуство одговара њиховоме узвишеноме положаіу. Таким начином све би амбиције (частољубље, славољубље) нашле праведне награде: стари поручик могао би бити официром почасног легиона т. ј. добити орден о врат, но на томе почасноме одличиіу и да сврши своје напредовање; с друге стране, млади ђенерал могао би бити само прост легионар (крст у рупици од пуцета) ал ићи савршено другоі мети.

При обновљавању старешинскога састава не треба бити са свим искључан: у њ треба да је отворен приступ и официрима односно старима, ал који су згодни за ту ствар; но да не би у опште маса стараца застаіала, преко је потребно уредити да се

*) Веома много неспособних људи долази на чело војсци. Пр.

капетанима, поручицима и потпоручицима може дати пуна пензиіа и кад су 25 година, одслужили као што то вреди за воінике, коіима би се са свим праведно могла пензиіа одложити до 30. година.... Іош има іедна немила црта у нашем командовању: то іе што се воіска мало познаіе са своіим старешинама, и што ниіе справљено устроіство старешовања за боі.

У Пруснии, у Русниі воіске вазда имаіу крупно устроіство корпуса, давизиіа, бригада.*) И кад се ратовати стане, воіске иду са старешинама, коіе оне познаіу, коіи су их учили, с коіима су живеле, код нас опет, осем некога сасређења у Паризу, Лиіону, Шалону, воіска іе раздробљена толико, да неки ређименски начелници по читаве месеце не виде свои одред а старешине дивизиских округа савршено су одвоіени од своіе воіске. Овако стање ствари пређе іе се правдало оскудицом путова, неопходним размештањем воіске у свако место за одржење реда и од чести, жељом да се гарнизоном угове некоіим градовима; но ови услови већ не постоіе или треба да се одбаце. Воіска се не може ваљано да образуіе, ако се она не сасреди у крупниіа одељења бар бригаде. Немање сталнога устроіства биће свагда узрок забуни, чим

*) Читаоцима ће бити познато, да у Русниі нема корпуса. Іер готово ниіе могуће одржати іедном одређено устроіство корпуса у мирно доба; а іош мање у рату, коіи за састављање воіске свагда захтева особитих услова за сваки случаі. Но овде Троши баш и не вели тврдо корпусно іе устроіство нужно (іер он сам ниже вели, е іе дивизиіа виша органска іединица), већ показуіе устроіства у коіима се налази крупниіега устроіства од врапцускога, коіе само има пукове.

се само почне спремати рат и у један мах склапати сви штабови *)

.... Што се тиче спремања за рат, врапцуска се у опште све више и више удаљава од основних начела. За рат претходно суђење и предвиђаі ваља да обима не само **могућно** но и **вероіетно**. Између свиіу услова коіи осигураваіу успех у рату, спремање воіних предузећа заузимље прво место. Цезар и Наполеон њима имаіу да захвале за већину своіих успеха. У рату, путовање, оскудице, болести, борбе, непрестано и у широкоі мери растроіаваіу воіне силе. И оне се мораіу из једна обнављати људма, материјалним средствима и новим напрезањима буџета. А после свега, она ће страна добити, коіа ie била кадра да се боље и већма осигура обнављањем.

А што ми заборављамо те услове; зар не видимо како нам последње краіине (источна, италіјанска, Мехиканска) сведоче, да ми убиіамо сваки поіам о готовости? Сваки пут ми видимо једно и исто. Рат изгледа као да ie неизбежан и сви су умови тиме занати. Њега опроргаваіу, њега потврђуіу и он отпочиње не у сред готовости, већ у сред неизвесности и забуне друштвене. У таі час, сухим путем и морем, вагонима и лађама, у сметњи и непоретку

*) Да не би у залуд морили читаоце, ми овде остављамо целу главу о администрацији, почем Трошиіеве мисли о овоме, резвиене слабо ал многоречиво, тешко да се могу применити у Врапцускоі. Он захтева: 1) да **управљање** свима потребама припадлежи власти начелника, закључно до начелника дивизије, коіи ће се сами бринути о снабдевању дивизије потребама; 2) **извршење** припадлежи грађанским лицима, као набављачима, коіи су у служби а у исти мах врше главне радње и даіу улог; најзад 3) **контрола** стоіи у интенданству, кога се улога у томе и сврпава.

војска, људи, коњи, запра... почињу се кретати, закрчују све путове и управљају се готово на срећу једној или другој тачци. И свакоме одељењу, које стиза на место у непоретку и „неисправности," вели: **расправљаите како знате** (dédrouillez vous): и оно се безбрижно креће к непријатељу са том правом француском формулом (образцем).

Чудновато и у томе може бити стоји главно наше надмоћије но ми одиста, свагда се **умедосмо наћи**: свима путовима набављаше што не имађаху, које како крпили се путем, а кад дође тренут судара, радише тако, као да у самој ствари свега у изобиљу. имађаху.

Срећа је без сумње, што је наша војска високо одарена том способношћу — **расправљања и умети се наћи**: у рату је она неоцењена; но оснивати на њој сву систему спремања а од чести и само ратовање — то је сувише и игра на срећу.

Наши су очеви веровали, е су **тешкоће предузећа осем других услова, управо саразмерне даљини земље, где ће се она имати да врше,** и сви њихови рачуни слагаху се са тим основним правилом. За мисирску и алџирску експедицију ми се најбрижљивије спремасмо 18 — 20 месеци. Сада, знајући да се свако напрезање може и треба да врши брзином електрике и паре. ми допуштамо, е је тек неколико недеља довољно да се спреме војне радње за земље готово непознате, које су тек површно примотрене а далеко од нас читаве хиљаде миља. Погрешке рачуна, кад се оне увиде, у таким су приликама убиствене. Кримска краина и мехиканска експедиција у овоме су погледу предмет за

страхотно размишљавање. Тешко је себи представити до чега долази узалудно трошење људи, средства и новаца, кад се правилно припремање рата у **мирно доба** замењује изненадним и у век разорним напрезањима спремања у **ратно време.**

После овога Трошки прелази одмах на тактичка питања и тек при свршетку књиге враћа се на опште изводе устројства војске.

О тактици рећићемо ниже; Погледајмо сад у чему се Трошки са Шангарњем слаже.

Трошки, вичући у целој својој књиги на **неопходност** народне основе за војску, на правилно обнављање њеног састава а особито на неопходност узвишавања духа војске помоћу узимања људи сваке врсте у војну службу — наравно није могао не одати заслужена одобрења пруској војсци. Високи основи свеопште војне обвезаности, који леже у основу пруске системе, нису могли не наћи у њему ватреног поборника, који је рад њих само готов гледати са снисхођењем на општу младост састава пруске војске и на опасности, којима се она подвргава, иад поле дуже ратовати мора. Но ми на послетку видимо, е га пруски система није занела. Кад би се она слагала са нарављу, навикама и карактером врањцускога народа, он би тај час био за њу; но, не видећи тога, он гледа на пруску систему само као на **теорију** и очито светује врањцускоj да се тврдо држи оне војне системе, која не обвезује **војном слџжбом све, већ одређени број млади људи и захтева доста дуго време служења,** на које је врањцуска навикнута већ од по века.

Против стављајући махнама старих војника вр-

лине младих, он је далеко од те мисли да жртвује **броју особине** војске. При годишњем контингенту од 100.000 људи, он одређује француском војнику **5 година дејствителне службе** и 3 године у резерви. Неразумно оружане и образоване масе од читавога 1,000,000 и више људи (по предлогу правителства хоће се 400.000 људи у војсци, 340.000 у резерви и 400.000 народне гарде), он сматра као зло, које ће некорисно рушити и расипати благостање народно.

Готово то исто, но још са мањим одушевљењем за пруску војску, ми находимо и код Шангарње-а.

У грозним околностима и опасним приликама, говори он, било требало дати своју нашој младежи **вид** и сличност војничкога образовања? С људима који преко целе године прекидају своја посла да се пушци навикну, ова најситнија брига при образовању војника, може се добити прекрасна по изгледу војска, ал и војска слаба при тешкоћама и оскудицама, лабаво везана за старешине, страшљива пре непријатељем; таква војска мисли о веројетностима борбе, радо претерује опасности, способна је за великодушне радње, но толико исто и способна и за панику.

Није ли зар довољно што се узимљу из села најбољи радници за рушење градова, но хоћемо још да устројством три **сличности** војске, унесемо неред у народни труд? Да ли је се довољно размислило, на шта ће изаћи ти периодични скупови стотине хиљада људи, који су отргнути од корисне радње? Усхићени су успесима, које добијају у неколико недеља од људи друге половине континген-

та.*) Ми се не дивимо и не заносимо тиме. Они су млади, добре граће, одушевљени вером е ће се брзо вратити кући. Позовите их на озбиљну, дужу службу, и ви ће те видети, е им смерна наука, лако научена, лако заборавна, није толико драгоцена, колико ie она стала каси, колико ie она скупа родбина ма, коіе су іош приморане да изгубе те младе људе. (Продужиће се).

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Једине Суваровљеве победе дадоше блеска походу у 1789 год; iер Потемкин скоро сво време проведе у нераду. Идући поход беше іошт безплоднији онда баш, кад се Аустраіа помири са Турском, кад и Потемкин отпоче преговоре и ограничи се само на опсаде некоіих градова, Суваров не престаіаше викати на нерешива воіна деіства и іако наваљиваше, да се и преко Дунава иде, даље и до самог Цариграда. На краіу год. Потемкин, желећи ма каквим успехом да заврши поход и да натера Турке на преговоре реши се да освоіи Измаіил. И за чудо ал на срећуки ез Потемкин прими се наісигурниега средства: он дозволи да победилац Римнички буде и освраіач Измаіила, и напише му ове речи: „Узмите Измаіил, па ма шта нас стало“.

Таі налог беше за Суварова са свим изненадан. Он се боіаше, да не би, због доцног годишњег вре-

*) Овде се разумеіу људи, коіи се сваке године из општега контингента воіске шиљу у резерву.

мена, сав рад против Измаила био као нека демон, страциіа, што он, као и сваке полумере іако мрзаше. Ал решивши израз Потемкинова писма ублажи га и он се спреми да изврши налог. Iедан тренут доста му беше, да оцени и сав труд и сву славу, коіу ће му донети то предузеће. А и судбина даваше му прилике, да покаже све, за шта способан беше, и он то учини. Он се осврну на своі прошли живот и виде: да истина беше богат особитим и красним воіним делима, ал іошт не виде да іе свршио што год не обично, то, што іе он до сада учинио, беше само доста, да би мого доћи **у ред** са другима, ал мало да би био **више** других. У Пољском и у првом Турском рату средства му беху врло незнатна; доцниіе, сву славу своіих наіславниіих дела он мораде да дели са другима: код Козлиџе — са Каменским, код Фокшана и Римника — са принцем Кобуршким. Овде наіпосле дође време да он као самосталан изађе на позорницу, да као такав ради, победи или погине; за њега беше то предузеће, коме славу нико оборити не би могао, ал на коіе би се и слабо ко решити мого. Његова одлука пак беше кратка и сигурна: избор му беше или смрт ил вечна слава, и ни тренута не оклеваше; умрети пре ил после — исто іе само ако је поштена смрт.

И код Измаила Суваров показа особите храбрости и уметности. И речитост његова доста је ту учинила ка и код Бунапарте. „**Видите ли ту тврђаву**, говорио іе он воіницима показиваіући на Измаіил — **зидине су њене високе, ровови су дубоки, ал свакоіако ваља да іе узмемо. Маіка царица тако је наредила, и ми ваља да је слу-**

шамо.“ „Па ће мо је и узети“ беше одговор његових воіника.

Победа не беше здраво лака и стаде много крви; мало од бранилаца остаде живих. С тога многи пребациваше то суровости победноца, ал сваки кои зна, са каквом су се жестином Турци тада борили, неће имати право да виче на Суварова, што іе исто тако радио. Одма после заузећа Измаіила пошље Суваров кнезу Потемкину овај кратак извештаі: „**Заставе руске лепршаіу се на зидинама Измаилским**“ А другог дана пошље му не много дужи извештаі: „**Ниіе било силниіега града, ниіе било очаіниіе обране, ал Измаил опет после крвава іуриша пада пред престол наше царице** А царици іе овакав извештаі послао. „**Горди Измаил лежи под стопама вашег царског величанства.**

Новине и ситнине.

Нове књиге. ТАКТИКА за официре учевнога пешач, баталніуна. написао **М. Драгомиров**, професор у Николаіевскоі академніи ђенералнога штаба (у Петрограду). Са другог поправљеног издања превела **три српска официра.** У Београду у државиноі печатници 1868. на осмини свр. 384. Цена 20 гроша. Може се добити у уредништву Воінову.

ЧЕТОВАЊЕ или четничко ратовање, по нарочитоі препорици Министра воіног написао **Љубомир Ивановић.** штабни капетан. У Београду у државиноі печатници 1868. На малоі осмини, стр. 76. Цена — неозначена,— официри, и подофициpи и народне старешине добніаіу бадава.

ДРЖАВИНА ПЕЧАТНИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МИСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОІ 24 20. Августа.

ЛИСТ ЗА ВОІНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Путови по балканском тропољу 5. — Мисли о воіноме устроіству (наставак). — Положаји, од Лера (наставак). — Новине и ситнине.

Путови по балканском тропољу.

5.

Пут од Солуна у Скадар.

а) Преко Манастира
389 километара.

Изнаіпре се иде све поред мора, па се пређе преко Вардара за у

Іеницу (39 кил.) варошицу од 2000 душа близу іезера, коіа добро тргуіе с вуном и изредним дуваном.

Водена (71 кил.) на Бистрици у подини брда **Караџева**; може имати до 10.000 душа.

Одавде се иде уз Бистрицу до

Острова (93 кил.) на северноі обали іедног іезерца, коіе Бистрица гради.

Флорина (120 кил.) између десне обале речице Бруле и левог брега реке Црнице, уз коіу се иде до у

Манастир (Битоље, *) 144 кил.) варош од 10-12

*) Манастир значи место где монаси (калуђери) обитаваіу дакле **Обитељ** од чега су турци и скратили **Битоља**.

хиљада душа у подини једног брда, и на маленој уточици Вардаровој. Манастир је тврђава; овде је главно сместиште трговине од Арбанашке за у Руменлију. Мухамедоваца има више него Хришћана. Од манастира се одвоја један пут преко Прилипа за у **Велез** (Ђуприју).

Пут за у Скадар пење се уз Ресну, северно од језера Презбе, и газећи преко **Белог** брда доспева у

Охрид (189 кил.) поред кога тече поток Драгор, варош од 4-5 хиљада душа на северном брегу охридска језера, из кога се ваде најбоље јегуље. Варош је на лепом брдељку, који има заравњен врх, па на њему јаку цитаделу. У околини копа се сребро.

Пут се продужава поред језера, прелази црни Дрим и варошицу **Стругу**, гази доста каменит огранак од планине Кандаја и силази у долину Скомбе за у

Ел Басан (254 кил.) варош од 4000 душа под брдом; у среди вароши има тврђавица с кулама.

Одавде у **Лешје** воде два пута; један иде преко брда Граба у

Тераму (Тугапа., 272 кил.) на речици Изми са тврђавицом и 3000 душа, и после поред мора (јадранског) у **Лешје**;

Други излази из долине Скомбе и превија у долину речице Спинице, и преко

Кавајe (287 кил) варош од 2000 душа у равници 2 километра од морског брега више Ушћа речице Кавајe, — и после поред мора у

Драч (297 кил.) варош од 5000 душа на сухом грлићу, преко кога се иде на мало полуострово. Овде има старих зидова, коіе фланкуіу куле, и врло добро пристаниште на іадранском мору.

Пут продужава поред брега морскога и преко варошице **Лодине** и гребена Родног долази у

Лешіе (357 кил.) варош од 3000 душа на Дриму километара од његова ушћа у море, а у подини брда на коме има стара тврђавице од 4 поља.

Одавде се пође нешто уз Дрим и преко села **Задримља** долази се у

Скадар (389 кил.)

б Преко Касторніе.

314 километара.

Оваі пут иде іужном страном іеничког іезера, пролази варошицу **Столац** и долази у

Кара вериіу (52 кил.) варош од 6-7 хиљада душа на речици Веруши; има много радионица за памук и боіадисање, одатле у

Кађару (87 кил.) на левоі страни речице Потове, и уз долину преко села Маврова у

Касторніу (127 кил) варош од 1000 душа на северо-западном брегу іезера, коіе се исто тако зове. Има тврђавицу. уоколини се сади добра лоза. Одатле се иде преко брдовитих поља, пролази се кроз село

Четерог и поред Пинда доспева се у

Девол (175 кил.) на Скомби, где іе рашкршће путова на све стране.

*

Одавде се може уза Скомбу за у Елбасан или преко

Кораће (185 кил.) на левом брегу речице Девола, коіа на ниже прима име Скомбе, па у

Воскопоље, место од 5000 душа, важно за трговину Маћедонску и Арбанашку; и преко села Добриња, Прењака и **Кусовице** у

Београд (Арнаут —, Берат,) варош од 8000 душа, на брду, коіе влада ждрелом реке, Ргенте, а на наівишему месту има тврђаву, и доле преко реке мост. Одавде води іедан пут у **Елбасан** преко села **Каруке** и **Грабате**, или преко села **Луже** и Берне на

Каваіу (206 кил.) на **Драч** до у

Скадар (314 кил)

Мисли о војноме устројству.

(Трошн и Шангарње.)

(Наставак.)

Тешко врапцускоі, ако эе она одрече своіих славних традиціа и прометне чврсту организациіу воіске у воіску само броіем **велику**. Да л' беіаху импровизовани они 50.000 Бунапартиних солдати, коіима он у неколико месеци распуди пиіемонтску и три аустриіске воіске? Да ли то беіаше воіска склопљена из новаіліиа, коіа іе из Булоње брзо обишла Улм и за неколико дана показа се код Беча, оставивши за собом у болницама **само рањене**? Беіаше

л' то воіска граничара, коіа преживе две зиме у севастопољским траншеіама и не ослабљена духом, после неколико несрећних приступа, реши се на решиви боі?

Овакима воіницима мораіу се свуда дивити на и тамо где ландвер постоіи. Ми му не завидимо. Ландвер іе основа оним воіскама, коіе у неколико недеља лети и у земљама веома богатим губи много више људи од дугога путовања и ноћивања под ведрим небом, него од оружиіа непријатељевога. Њих зову економнима. Али никако не у смислу насељења: оно их не би могло дуго да држи у првашњем саставу. Сама Пруспіа іош из давна се мисли, како ће да умали ландвер а да оіача сталну воіску.

Да би нас навикли на оружање читавога нараштаіа и да би оправдали толико растурање људи, они се труде да нас увере, е ће од сад ратови врло кратки бити и іедан ће удар бити довољан да се реши судба државама. Ми се не ћемо сами да клеветамо. Ако први удари среће не би били наклони нашем оружніу, врапцуска заіста, не ће им се потчинити. Она не треба од іедан мах да мете на коцку сва своіа средства. Само они народи, коіи их потроше, могу бити принуђени да приклоне своіе главе после прве несреће.

Не ћемо се упињати да изравнимо броі наших воіника са броіем свиіу непријатеља, коіи могу противу нас поћи. Та да се са свим исцрпимо то неби могли постићи. А то ниіе ни нужно. Ако іе веома тешко да се 3000 људи боре са 5000, много іе мање тешко да 60.000 разбиіу 100.000. У колико више расту размере, у толико се мање осећа недостатак

броіне мањине. Његаможе да замени искуство воіводино и бољи састав воіске. Изнад извесне цифре нема већ добре воіске; нема воіске, коіа се може као што треба да осигура у суштаствованьу, код коіе би се радње могле добро да управљаіу.

У општем изводу Шангарње, као и Трошн, предлаже **петогодишњу службу** под баріаком, после коіе треба да дође служба у резерви но под тим условом, **да се резерва у мирно доба никако не скупља и да се сваки воіник, чим се ожени, одмах испише из спискова воіничких.**

Сад іош треба да пропратимо чисто тактичку страну питања. И овде се оба вранцуска писца међу собом слажу и могу іедан другоме као допуњење да служи.

Изнећемо наіпре Трошніеве опште мисли о образовању воіске.

Наука, вели он, већ се не задовољава сада споредном улогом у рату. Она као да ће постати главним његовим средством. Воіна изнађења напредуіу изумљивом брзином и сва она непремено воде к іедноі мети: **уништењу наівећега броіа људи за наікраће време.** То развніа мнење, као да ће се скоро све воіске да прометну у просте справе, коіе ће из даљине да биіу страшним оруђима своіим. Мирноћа, коіа, дозвољава мотрење и размишљање, веран поглед, смелост ... то су ствари коіе од сад већ не ће више требати.

Али ово тек ако се противно узме, истина іе. Све ове способности мораіу порасти и развніати се, да би на пољима борбе решавале оне исте задатке

какве и пре, но само, окружене већим тешкоћама и опасностима.

Само је врло потребно да се од воиника одвоје штетне предрасуде, које понижаваіу улогу воиника, и научити их е што већих жртава захтева усавршавање искуства, све іаче и силније треба да је усађен у души воиске глас части и љубави к отаџбини.

Код нас је образовање воиника веома ограничено и није са свим истинито. Сви се наши упути развиіаіу на истоме обрасцу: вранцуски је солдат први на свету, наша је воіска непобедива а противници ништа не вреде. Римљани, коіи су свет покорили, говорили су с већом скромношћу и истином о своіим воіницима, него што ми говоримо, о нашима. И за чврстину духа воіске, ништа није опасније, од сувишне хвалисавости, од неумеснога презирања противника. Наши се воіници одликуіу живљим одушевљењем и завођењем, него други народи, ал за то имаіу мање спокоіства, сталности него други. Ови имаіу смелост темперамента, наши — смелост уображења. Они иду напред са заносом и несравњеном жестином; но по негда бива прилика да у нереду одступаіу. А у коіим приликама ово по наіпре бива? Кад воіници невештим старешинама убеђени, да ће без труда надвладати непријатеља, наиђу на тврдога и упорнога противника, коіи се решио да не уступа.

А међу тим, дух и душа наше воіске потпуно је прилагодна за високо и смело образовање; треба их само умети употребити.

Кад је ређимента на скупу, ми остављамо официре да се занимаіу читањем правила, гарнизонске

службе, пољске службе, маневрованьем, гађањем, рачуноводством итд. а воїник се забавља склапањем и расклапањем пушке, теоріом смештања ствари у торбу и чувања њиховога, и периодичким читањем неких делова из воїничког казненог закона. Ова су техничка занимања без сумње корисна, па и преко потребна; но она су преко сваке мере сухопарна и далеко недовољна, да би могла спремити воїску за оне велике дужности и напрезања, коіа их очекуіу у рату.

Добро би било, кад би наши начелници лично у чествовали у воїничкоме спремању воїске и кад би честим разговорима са официрима развиіали у њима основе, коіи су извађени из искуства воїнога. Оваки би разговори давали поіма официрима о томе како решиве улоге у рату има **наравствено стање воїске**, како се добиіа таі наравствени дух, како се он чува и развиіа, како њега нестаіе. Они би познали, е іе дисциплина уважење закона, поштовање личности и сопствености, нарави и обичаіа земље, верозакона, цркава, итд.; увидели би велимо, е су то основна начела, коіа у воїсци усељуіу поштовање према себи, и іесу наіглавниіа залога њене наравствене равнотеже. Од официра ова начела рашире се међу воїницима, и тад се воїска смело може хвалити своіом чврстоћом. Не треба заборавити ону стару истину, коіу іе іош Монтескиіе изрекао: у **рату не добиіа броі свиіу људи, но броі ваљаних људи; остало іе више сметња но помоћ.**

Ничим се не може да замени наравствено образовање воїске. Или ми зар мислимо, е іе за спремање воїске за рат доста ако маневруіемо, произ-

водимо „учения“ и парадно понављамо борбе код Аустерлица, Исла, Солферине? Без сумње текника ie важна. Ми више него и ко познаiемо њену потребитост, и захтевамо, да се њоме озбиљно занимамо, да воiске нису непрестано раздробљене и да се чешће скупљаiу у станове, где би с мало угодности у простим колибама вршиле пољску службу, добиiале воiничких навика, вежбале се у заiедничкоi радњи Но примећавамо, да су сва наша мирна вежбања, по самоi особини ствари, чисто условна, и да осем праске пушака и невине канонаде, она не даiу вршиоцима ни удаљене идеiе о истинскоме боiу.

Саме маневре и разна кретања воiске на логорскоме пољу, са њиховом спорошћу, правилношћу, сложеноме саставу и размереношћу видова, ни наiмање не личе на маневре и кретања непредвиђена, свагда брза, често стремљива а кад кад неуредна — правих боiева. Mais que m'importent vos exercices et vos parades et qu'ont ils de commun aves la guerre?*) непрестано ie говорио Маршал Сен-Сир. Пренебрегаваньем нравственога спремања, ми сами себи спремамо црне поiаве, коiе ће пратити наше несрећне прилике. А ни iедна се воiска не може од њих да огради. (Продужиће се).

*) А шта ia марим за ваша вежбања и ваше „параде,“ коiе нису ни мало налик на радње у рату?

Положаји.

Од Лера.

(Наставак.)

Да би се пак крила осигурала, изашиљу се у страну њихну, а нешто напред, малена одељења да проматраіу; обично су коњаници (један ескадрон и мање). У прилици, кад наіближи пут што обилази положаі, пролази кроз теснац, ниіе довољно ослонити се само на іедино проматрање, већ треба к таквим местима шиљати малене одреде, коіи су кадри да самостално бране (браничке страже), ал при томе што више избегавати штетно дробљење снаге. Спремаіући се за борбу, преко іе потребно имати што више воіске у руци, іедино мислећи то, да у пољу не може бити сувишнога баталиіона или ескадрона.

Распоређења и упути. Сви распоређаіи воіске на изабратоме положаіу, као и улоге, коіе она има у боіу да игра, излажу се у наредби воіноі, коіа се зове распоређење (диспозициіа). *) Но одређивање улоге разним деловима воіске, може кадкад бити предмет **упута** (инструкциіе). Суштанствена разлика међу **распоређењем** и **упутом** стоіи у томе, што распоређење, коіе има у себи праве заповести, іест закон; и наімање одступање од њега узима се као преступ. Упут іе само савет, коіи се према околностима може послужити а може и одбацити.

*) Баш смо из нужде узели оваі термин. Не би л' ко знао удеснііу српску реч? Пр.

Распоређење се одликуіе **точношћу, кратко-ћом** и іасношћу. У њему се мора означити:

1., Место, на коіе ће сваки део доћи, т. і. она околишта, коіа смо мало пре поменули; сваки таки простор **ваља точно определити са земљишним знацима**, при чему ће сваки виши старешина само земљишне одељке поменути, где ће се њему наіближе потчињене старешине одељења да распореде, ал се никако не ће упуштати у излишне поіединости. Тако ће воівода одредити само корпусима одељке на земљишту (од те и те реке до тог и тог села), означаваіући, коіи ће од њих доћи у боіни део, коіи у резерву *) (малу и главну),

*) Како да назовемо српски ову резерву ? — Према захтевима данашњега борења, има више резерава; свака у неколико од друге различна. На прилику, два се батаљона боре у четним колонама; и іош иза себе имаіу три батаљона као резерву. Од ових, за сваке две чете или и за сваком четом у боіноме делу (налик на стару I боіну линиіу) стоіи на некоі даљини на траг резерва њихна од чете или и више; и оне иду у помоћ својим предњим одељењима онда, кад то одреди старешина ових. Те резерве, зване код Руса „частне" резерве, ми називамо **малим резервама** или резервицама; и то првим, другим и т. д. колико их буде било іедне иза друге. Ово, што би претекло од ових резервица, долази у **главну** или **воіводину** резерву, коіа само онамо иде, куд іој врховни воівода каже.

Како за ове резерве іош нема кад нас устаљених речи, то су се у преводу Драгомировљеве тактике (а и у овоме чланку „положаіи" на више места) употребиле речи, **нарочите, засебне** и **поіедине** све са истим значењем, коіе ми за резервице рекосмо. На овако нека се тамо и разумеіу.

Међу тим ми ћемо овде узимати реч резервицу, догод нам ко не каже згоднііу реч за то. Ми се уздржавамо од кроіења нових речи, вазда верујући, е се у народу могу наћи такви термини, коіи могу наібоље филологе да удиве. Што их до сад ми не могосмо наћи, іош ниіе доказ и да их нема. — Воіничке српске термине ми држимо, треба по наіпре тражити код Црногорана и наше браће граничара. Ми ћемо се потрудити да у коме броіу „Воіина" изнесемо неке српске воіничке речи, коіе смо покупили. Пр.

остављаіући да сваки корпусни старешина учини сам потребне поіединости распоређаіа на указаноме околу. Корпусне старешине опет, чине то исто према старешинама дивизиіа.... И чудно би било, кад би се заповедник корпуса стао пачати на прилику, у подробности, коіе се тичу начелника дивизиіе или ређименских старешина.... Ово би повело само штетноме ограничавању власти ових последњих, и веома би іако отежало његов сопствени положаі. Он би морао примати на се улоге свију своіих нижих старешина одељења, изгубити се у ситницама, које су изван његова круга и савршено заборавити на важниіа питања, коіа су тако тесно везана са његовим правим позивом.. *)

Даље 2, у распоређењу одређује се: места, као везе између разних точака; делови, коіи се изашиљу да крила чуваіу; место, где ће бити главни воівода; путови, по коіима ће воіска из бивака на

*) У превасходноме одељку „Особине, коіе мора имати воівода" (Rêveries, t II. ch XII) маршал Мориц Саксонски вели да воівода треба да има наіпре **карактера**, па онда бистар ум и наізад **здравље**. „Воівода", каже он даље, „треба да іе срећан у предузећима. Знања, коіа он мора имати, не могу се избројіати. Он треба да уме да осигура живот воісци и да іе чува; он іе мора умети да постави у такво положење, да никад не буде принуђен борити се против воље и распоређивати іе на неизмерно много начина. Он треба да уме да оцени згодан тренутак, обично коіи удешава судбу боіа. Све іе то важно и толико разноврсно као и земљиште и прилике коіе оно производи. Да би могао све то у правоме виду видети, неопходно іе потребно, да се воівода на дан битке ничим не забавља"... „(Поіамно іе да се под **ничим** разуме занимање ситницама, поіединостима, коіе су изван његова круга. „У толико ће іасниіе он све то видети, у толико ће му глава свежниіа бити, и у толико ће кадриіи бити да се користи разним положаіима у коіима се противник за време боіа находи"....

положаі доћи; да би се избегло укрштање одељења (сусретаі корпуса Блихеровога и Іорковога при прелазу пред борбом код Лицена, беіаше іедан између наіглавниіх узрока што се борба изгубила) такође, казаће се и путови, по коіима ће се одељења повлачити, ако битка зло проће; тако исто означава се намера, коіу воіске мораіу да достигну, при том **строго се уздржаваіући**, као што іе већ речено, **од заповести и казивања средстава, коіа воде к достигнућу те намере**: іер наравно таких начина има бесконачно много и сваки ће по наіпре онаі изабрати, коіи му се наізгодниіи покаже у опасноме тренутку, а коіи опет наівећма гове његовоме склопу ума и карактера (план ђенерала Мороа за прелазак преко Раіне, у рату 1800. сравњен са планом ђенерала Бунапарте, нема сумње био іе гори; но ако се узме у призрење да іе Моро у свакоі прилици, боље вршио ма и гори али своі план, него бољи план Бунапартин, ни туђи, — іасно ће нам бити, што при такоме услову план Моровљев беіаше вреднііи од Бунапартинога). На послетку, само би онаі имао права да у напред одржи и каже сталне заповести, коіи би био кадар да докаже, е он може предвидети околност са свима њеним бесконачно разноврсним изменама (т. і. између осталога и начин радње и деіствовања противниковога); ал се тим заиста нико похвалити не може. Самосталност код старешина одељења, іесте она слобода. коіа им се даіе, да могу сами по своме схватању да изберу средства и начине коіима ће да достигну одређену им мету. Велики воіни људи, велике воіводе бар, тако су гледали на ту ствар. На-

полеон и Фридрих не само што не стешњаваху самосталност у своіих начелника, но шта више много пута жестоко викаше против буквално извршених заповести, коіе они даваше. Они су очито и іасно захтевали, да наіближи њини потчињени слободно гледаіу на њихове заповести, а особито кад се тицало избирања начина, како да се већ постављена сврха постигне; іер іе са свим природно, да **се у рату околности сваки час мењаіу.** Тирен, издаіући заповести своіима официрима, обично имаћаше навику свршивати говора овим речима: „Outre — ça, messieurs, je vous recommande le bon sens“ (осим овога, господо, іа вам препоручуіем ваш здрави разум). Маршал Саксонски хоће да іе распоређење кратко, на прилику: „та и та линиіа напада“, „она іе и она потпомажу“, или „ове воіске нападаіу, оне им помажу.,.“ По себи се разуме, да се овде мисли само на оне прилике, у коіима се какоме одељењу даіе засебна намера. Ако, на прилику, дивизиіа мора да іедновремено напада, самосталност у радњама мора се оставити само старешини те дивизиіе; све остале старешине нижих пододељења, мораіу се тако рећи да преобрате у ствар, коіа се пасивно подчињава команди начелника; своіе сопствене мисли пак, чуваіу за оне прилике, кад ће они са своіима одељењима засебно да раде.

Као што нам дакле воіна историіа прича, веома іе корисно било кадгод се даваше разумна слобода старешинама одељењима; то іе вазда у велико олакшавало успех. Та иста воіна историіа потврђуіе, да излазиште са свим противни послетци

онда, кад се хтеде да стесни слободна радња старешинама одељења, и да им се улога корак по корак као са сахатом у руци, одреди. И 6000 Сардинаца (у битци код Сента-Лучиіа) против 2000 аустриске воіске (коіа беше на читави 1.25 сахата растегнута), само с тога изгубише битку што су имали слично распоређење, у коме іе боі іош у напред раздељен на четири тренутка (?) и сваки тренутак заузимаше четири стране. Таква распоређења обично збуњуіу извршиоце и доводе их у веома неистински положаі. По ходу боіа видећи сву несагласност онога, што им іе заповеђено да изврше, савршено су убеђени да би са свим обратан начин радње одговарао захтевима околности; али страх од одговорности вели им да се пре буквално врши диспозициіа него да се од ње одступи: свакоме іе познато колико у рату случаіности утичу, и како по негда и најгоре мисли успеваіу а наібоље воде к пропасти. Те у овакоі прилици они би морали двоіако да одговараіу и за то што су одступили од заповести и што су несрећно прошли. Кад се пак буквално држе заповести, ма се ова савршено не слагала са околношћу, па и у несрећноме случаіу, — они се не излажу одговорности с тога, што су тачно по распоређењу радили. Може бити, да би Чичагов, 1812, могао са свим задржати Наполеона на Березини, да ниіе Кутузов, осим изречене намере — не пустити Наполеона преко Березине, іош казао и средства, коіим ће се начином постићи та намера. (Фелдмаршал показао іе просториіу ниже Борисова, као место, коіе ће, по своі прилици, Наполеон изабрати за прелазак).

Новине и ситнине.

Даљина некоіих места на тропољу балканскоме.

Броіеви значе километре, а 4 километра чине сат хода														
Ниш	0	30	60	133	188	231	264	329	347	395	405	422	443	533	555
Бела-Паланка	30	0	30	103	158	201	234	299	317	365	375	392	413	503	525
Пирот	60	30	0	73	128	171	204	269	277	335	345	362	383	473	495
Средица (Софиіа) . .	133	103	73	0	50	98	131	196	204	262	273	289	310	400	422
Ихтиман	188	158	128	50	0	48	81	146	164	212	222	239	260	350	372
Пазарџик	231	201	171	98	48	0	31	98	116	164	174	191	212	302	324
Пловдив (Филибе) . .	264	234	204	131	81	31	0	65	83	131	141	158	179	269	291
Шаскеі (Усуџиа ова)	329	299	269	196	146	98	65	0	18	66	76	93	114	204	226
Хирмен	347	317	277	204	164	116	83	18	0	48	58	75	96	186	208
Одрин (Једрене) . . .	395	365	335	262	212	164	131	66	48	0	10	27	48	138	160
Хавза	405	375	345	272	222	174	141	76	58	10	0	17	38	128	150
Ескибаба	422	392	362	289	239	191	158	93	75	27	17	0	21	111	133
Бергас	443	413	383	310	260	212	179	114	96	48	38	21	0	90	112
Силивриіа	533	503	473	400	350	302	269	204	186	138	128	111	90	0	22
Цариград	555	525	495	422	372	324	291	226	208	160	150	133	112	22	0
	Ниш	Бела-Паланка	Пирот	Средица	Ихтиман	Пазарџик	Пловдив	Шаскеі	Хирмен	Одрин	Хавза	Ескибаба	Бергас	Силивриіа	Цариград

ДРЖАВИНА ШТАМПАРИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 25 1. Септембра.

ЛИСТ ЗА ВОЊНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Путови по балканском тропољу. 6. — Мисли о воїноме устроїству (наставак). — Положаји, од Лера (наставак). — Новине и ситнине.

Путови по балканском тропољу.

6.

Пут из Средице у Нови.

Од **Средице** (Serdica, *Ζοφιχ*), пут се управља на село **Студену**, пење се уз Балкан, за тим прелази село **Љетницу** и кроз **Клисуру** улази у долину моравску, коїу прелази и кроз село **Голубац** стиза у

Врању (110 кил.) варош од 2500 душа, на речици иста имена, коіа се улева у Мораву. У близини има чувених жељезница (где се копа жељезо.)

Од **Голубца** одваіа се један пут моравом преко **Лесковца** и **Крвнаграда** у **Ниш**.

Од **Врање** иде се наіпре нешто моравом те се долази у варош.

Мораву (Гилан, 145 кил.) са 1000 душа, близу извора реке мораве (іужне) у долини између Црне планине (Кара даг) и Љуботина.

Сад се иде преко водолучіа Мораве и Ибра у **Приштину** (180 кил.) на Косову, столица прв их српских краљева из дома Немањина, у једном

удољу опкољеном лепим онижим брдима. Има преко 10.000 душа, лепе џамије, велику чаршију и многе топлице.

Одавде се иде уз Ибар до у

Вучитрн (200 кил.) варош од 2500 душа на речици Ситници, коіа улази у Ибар; и после преко варошице **Митровице** и села **Бањског** долази у

Трговњу (Јени Базар, 250 кил.) на реци Рашкоі, уточици Ибровоі на тромеђи између Нове Србије, Босне и старе Србије. Важно трговно место, и има многе чувене топлице. Има ће око 10.000 душа неброіећи ту и засеоке на оближњим брдашцима са дивним погледом.

Од **Трговље** одваіа се іедан пут на север за у **Чачак** преко планине Гледића.

Главни пут иде преко огранака исте планине и долази у

Сіеницу (290 кил.) варошицу од 1500 душа и іедном тврдињицом. Одавде се одвоіи іедан пут на север долином Увца и преко **Нове вароши**, **Радеша** и горе Сувобора долази у **Ужице**.

Од **Сіенице** прелази се из долине Увца у долину Лиша те се стиза у

Приіепоље (327 кил.) варошицу од 1500 на Лиму и Милошеви.

Пролазећи кроз **Плевље** (Таслица, 349 кил.) варош од 2000 душа, и кроз **Чаіницу**, силази у долину Дрине за

Горажду (397 кил.) малену варошицу од 1000 душа на левом брегу Дрине, преко коіе се дрвеним мостом преће при ушћу Сопонице, и преко села Праце долази у

Сарајево (447 кил.) из кога улази у долину Босне реке и преко варошице **Високога** пење се уз Бусовац и планину Витез за у

Травник (517 кил.) варош од 7000 душа на ушћу Луке у Лашву. За одбрану своју нема зидова, као друга места, него само једну тврђавицу од четири поља са кулама, но која је на брду, које раздваја обе реке, па мало има простора и биу га околна виша брда.

Пут се даље пење на планину Влашић и силази у долину реке Врбаса за у

Јајце (552 кил.) варош од близу 4000 душа на левој обали Врбаса, преко кога има камени мост близу Ушћа Плиеве. Цела је варош ограђена зидом и кулама, има двоја врата и брани је тврда тврђава. Има чувену салитрану.

Даље се иде низ Врбас с леве обале, па се окреће на исток и кроз теснац пролази се за у **Велешево** и

Кључ (604 кил.) тврђава на левом брегу Сане. За тим се пролази кроз **Петровац** тврђаву у

Билу (634 кил.) тврђаву на северном огранку Лопате. Одавде се иде подином исте планине и силази у

Бихаћ (669 кил.) на острву у Уни, где има и тврђава; на десној пак обали крај **Прековња**. Има ће свега до 3000 душа.

После се иде низ Уну десном обалом, и кроз тврђаву **Крупу** и **Отоку** долази се у

Нови (711 кил.) на десном брегу Уне према ушћу Сане. Тврђава није бог зна како јака.

У **Нови** може се доћи из **Кључа** и другим

путем, то іест, преко **Старог Маідана** где се копа силно жељезо, — іер іе у пола краћи.

Из **Новога** до **Костаінице**, опет на Уни (на левом брегу), износи нешто преко 20 километара.

Мисли о војноме устројству.
(Трошн и Шангарье.)

(Наставак.)

Свако оружіе, заіедно с духом. мора имати тврде основе и у самоме устроіству.

Обично се говори: „пешадиіа іе царица битка.“ И то іе истинито: она іе **главни чинилац** у борби и **отпорна тачка** свима осталим врстама оружіа. Кад се она креће, савлађуіући іедно за другим све препреке — тад іе победа. Кад она сачува своіе место — боі іе не решен, и сретни маневар, смела радња може іош успеха донети. Кад се одступа не користећи се препрекама, коіе би могле да задрже противника — то іе знак пораза. Положаіем пешадиіе на боіноме пољу регулише се положаі и нарavствени дух све воіске.

Та пешадиіа, **коіа іе главно оруђе боіне силе и чврстоће**. како се у нашоі воісци добавља и потпуњуіе? Из годишњега контингента ми пре свега одбирамо боље људе за специіалне родове оружіа — и то іе паметно; за тим избирамо наіизрасније људе за коњицу и за возаре; на послетку наічвршће људе жртвуіемо нарочитоме корпусу — стрељачким батаљонима. Па из овога остатка, коіи дође у линиіску пешадиіу, сваке године вадимо понаіваљање

људе за гарду, а у самим батаљонима градимо још **две одабране чете** од шест. Шта ће изићи сад из остале **четири чете средине**, које чине свагда главну и при том предњу масу наших линија? Ове су чете лишене свега, што чини рад, силу и чврстину. У рату се одмах и показују ови недостатци. На свршетку талијанскога рата, кад жега и прашина досађиваше војсци а друга путовања готово је убијаше, чете једва домиљаваху до бивака; иза њиних колона свагда **много** изостајаше.

Преко је потребно да су масе пешачке под једнако чврсте у свима својим деловима, да се слабост и сила равномерно свуда раздели а не сасређује сила на неким тачкама линије, слабост — на другим. У начелу ми смо са свим против сваке одабране војске; ако се баш хоће да их има, то бар да су у што мањем броју.

Набављањем треба се старати да најлакши људи дођу у коњицу, најизрасшији и најјачи, у пешадију. Сетимо се само да пешак носи готово 35 кила терета! Изгледа као да је дошло време да једном нестане и тих одвојених стрељачких батаљона. Њихово особито оружје, сад је постало опште у своју пешадији. Њихова особита вештина у гађању подлежи сумњи. Засебно употребљење стрељачких батаљона у боју већином је незгодно. Како се може једним стрељачким батаљоном да опаше сва линија од свију батаљона? Остављајући стрељачки батаљон за особите цели, у више прилика догађа се, да га не употребљујемо као предњу војску но као резерву или потпорицу т. ј. са свим противно његовоме опредељењу.

По нашем мнењу, најзгодније је подељење батаљона у **пет** чета: четири линијске и једна стрељачка чета, у свакој по два вода као у Пруској и Русији. Сваки батаљон тада има своје завоје *) и своје искусне стрелце за гађање у **белегу**.

Да разјаснимо, шта ми разумемо под гађањем у белегу. Ма у каквом душевном стању да је војска, она у распламћеној борби никад не пуца у **извесну** белегу, ретко и нишани, већ бацају зрна право пред собом брже и спорије. Да би се ум војника могао забављати рачуном о гађању, њему је преко потребан ма какав закон. Само размештањем гомила иза разних заклона на крилима батаљона или у неколико иза његове линије, може се доиста добити **гађање у белегу**, које би одговарало артилерији противничкој и терала њену потпору иза заклона, од куда они бацају смртоносну ватру. Ове дужности имају стрељачке чете. За тим сви остали водови треба да су из једна готови да у час у низ изађу или да овоме потпором буду, јер у последњим борбама ватра из низа веома често замењује ватру пређашних линија.

И линије, из овако склопљене пешадије. добијају сву чврстоћу, која се само желети може. Поменимо још један услов: ређименско устројство мирнога доба треба да је са свим слично устројству ратнога доба. И све довођење војске **у ратно** стање, треба да стоји само у потпуњењу личнога састава војске.

Нова склапања и сваковрсно мењање кадрова, које се код нас често чини, без и каке сумње узрок су нереду.

*) Расути стрелци око батаљона у густоме строју зову се завоји батаљонов. Пр.

Коњица је оружје **брзине**, оружје, које не сатире великим ударима, већ **наравственим утицајима**. У опште се мисли, е као год што се, при ударима две пешадије бајонетима, крв потоком пролева, тако исто и при удару коњице она дејствује механичким ударом: грудима коњским потискује масе а сабљама и копљима расејава. Тако нигда не бејаше: двобоји сабљама и бајонетима само су изузеци и готово свуда по јединце. Од новијих војска, само се под Инкерманом људи упустише у међусобну борбу ал и то само за тренутак. Обично се криза решава **наравственим уицајем, а не правом радњом самога удара**. И пешадија, која није била кадра својом сталношћу и чврстоћом да потресе и устукне коњицу, што јуриша, у више прилика биће разбијена не добивши ни једнога удара од сабље.

Улога оружја, које може да достигне такве послетке, не може никако да ослаби; на против, она ће још порасти. Но за то је преко потребно да се коњица **преобрази** према новим захтевима; а начело је за то преображење веома просто: **треба олакшати коњицу, да би јој увећали брзину.**

Снажној мазги, која увек иде ходом по путовима, ми велимо доста је 100 кил. *) А бојноме коњу, који се са својим јахачем креће у свима брзинама, по свима могућим местима, и који на бојноме пољу мора да изјави максимум брзине, ми одређујемо терет, према врсти коњице, од 115 до150 килограма!

Ми морамо све чинити само да олакшамо коњицу. **Лаки јахачи, на смелим, издржљивим ко-**

*) Килограм је нешто већи од наше 3 литре. 17·5 килограма равно је једноме пуду.

њима — то је девиза коњици. На тркалиштима ми са свом бригом тражимо жокеје, јер знамо да олакшица од свакога драма већ даје преимућства; за коњицу тражимо гренадире! За њу треба пре свега тражити људе, који су привикнути коњма, а после људе, који одговарају образцу **лаких** коњаника. Људи, из коњице, који би се за време једнога месеца показали незгодни за коњаничку службу, треба одмах да се преведу у пешадију или у друге редове оружја. А да ли је потребно говорити, да се шлемови, оклопи, све сувишно у опреми, као и врло високи коњи, треба да одбаце *) и да сва француска коњица ваља да има само **једну врсту коњице**, у којој би се за сваку рељименту тражили подједнаки коњи. У свакој рељименти треба да су коњи по могућности једне величине и исте расе: тад се само по себи појављује једноставност у њиховим брзинама. Све сувишне ствари, као и бивакове потребе треба да се возе у лаким колима, која би могла свуда ићи за својима ескадронима. Без тога не може коњица да опстане.

Ови предлози преиначења, а особито укидање кирасира, изазваће буру незадовољстава. Но помислимо само, како величанствену слику представљаше наша коњица, блистајући челиком и златом, кад оно пролажаше кроз Њемен и кад бејаше код Бородина, а како жалосни бејаху остатци њени, које при свршетку рата онако кињише козаци.

*) Мисао о укидању шлемова и оклопа, стоји са свим на савременом савршенству ватреног оружја. Кад усавршавање дође до краја, кад на прилику, пушке буду бацале 40 зрна у минуту, место 6, очевидно, по јестаственоме пређу да и чудноме превратку ствари, војска (пешадија и коњица) ће морати прибећи и опет заштитноме оружју. Прим. Трошићева.

Коњица је у пуном смислу речи **одабрано** оружје; ништа се посредно у њој не може трпети; у толико више, она се мора веома паметно да употребљује. Обично веле, коњицу треба свакојако штедети и заклањати, и тек кад дође дан борбе, пустити је, без и најмањега колебања, да учини све жртве, које само она може. Начело је истинито; но се свакојако варају **у избору тренута њене употребе**. Не треба никако заборављати, да је коњица нарочито оружје, које има задатак да реши борбу и да искупља пешадију, која је пре тога ватром расута. Јуриши на пешадију, потпуно уређену, која је сачувала сав свој дух, сву своју ватру, у највише прилика уништавају коњицу и потресају јој сопствено уздање у се.

Додајте овде неколико Шангарњевих мисли, који догратава коњицу и спомиње, бар у неколико речи и друге врсте оружја.

Може бити, вели он, е ће простране равнице, које коњицу подвргавају силним губицима од ватре, од сада бити незгодније за њено дејство, него земљиште лако таласасто, где се коњица може час по заклањати од ватре а за тим од један пут бацити се на потрешене масе. Сва њена снага стоји у брзини. Осим рад Алжира, њој не треба ватрено оружје; да, оно може у неколико бити корисно за давање знака на предњим стражима, и да простим димом заклања земљиште, на коме пешадија и артилерија чине своје распореде за наступање или обрану.

Ослободимо једном коњанике од тешких пушака, дугачких пушака и од малих пушака, које готово ни у једној борби не проливе и чије крви: Оба та

оружіа могу се заменити кратком мушкетом, што се оздо пуни. Не треба такође очекивати, да наши драгуни врше своіе службе, као што се то чињаше за Лудвика XIV. и у битки код Фонтеноаіа. Узмимо им брзо ужасне пушке!

Наша іе артиљериіа између наібољих у Европи. Но жлебни топови, коіи гранатама своіим код Солферина претураіући прву линиіу гађаху чак удаљене резерве аустриске, — очевидно требало би да даіу, блажиіе лукове зрнима. Људима пак, што нам светуіу грдну артиљериіу, „коіом ће се све битке решавати“, — напоминьемо, да іе време млађаних батаљона и веома великога броіа топова било за нас ероі некорисних победа, иза коіих су наступиле неуклониве беде.

Не треба заборављати и инженерско искуство, треба да држимо наш инженерски корпус на висини, коіу њихово уважење с правом захтева; но чуваімо се већега броіа пиіонира и сапира него што би требало за послове око опсађивања градова свега контингента.

(Свршиће се.)

Положаји.

Од Лера.

(Наставак.)

Ево **ваљаног** распореда, на коіи се треба угледати (дао га іе Наполеон на дан битке код Фридланда):

„Маршал Неі стаће на десноме крилу од Постенења до Сортлака.

„Маршал Лан биће средина и заузеће простор од Постенена до размештаіа маршала Мортіера.

„Ова̀і послѣдњи биће лево крило и заузеће Хенрихсдорф, пут кенигсбершки и даље према десноме крилу руске воіске.

„**Маршал Мортіе не ће излазити напред** (n' avancera jamais), іер **се мисли наступати десним крилом, коіе ће према томе имати лево крило као осу свога кретања.** *)

„Коњица ђенерала Еспања и Груши-іа расположиће се на левоме крилу. Ђенерал Виктор стаће у Постенен и биће резерва маршалу Неіу.

„Царска гарда иза Постенена.

„Цар код резерве.

„**Неі ће први напасти** ....“ (Vial, Cours d' art et d' histoire militaires. T. II, p. 389.)

Као образац **рђавога** распоређења, осим поменутога распоређења сардинске воіске код Санта Лучиіа, може служити распоређење Шварценбергово у очи 14-г Авг. 1813, пред битком код Дражђана.

Већ іе поменуто, да у іестанству нема таког положаіа, коіи би се могао упоредити са теориіским идеалом; да се положаі може усавршити т. і. уклонити сви његови недостаци, само згодним расположаіем воіске или фортификациіским радњама, коіе опет могу бити **активне** (построіење згодних путова по свима правцима да іе воісци лакше да се узаіамно потпомаже) и **пасивна** (подизање утврђења и разних преграда, да се непријатељу наступање отежа). У опште питање о утврђивању поло-

*) То іе све; што се боіа тиче одређена іе само намера. Да, на послетку іош кратак додатак, да ће Неі први почети да напада.

жаіа стоіи у отварању што више и што удесніх путова себи, а у закраћивању приступа (од стране нѣпрііатеља) ка положаіу, коіи смо ми посели. Кад се положаі за времена поседа (као што іе то лепо обіашњено при поседању за обрану разних земљишних предмета), прво, на шта треба пазити, іесте да се положаі у активноме смислу оснажи.

„Сила воіске, говори Наполеон, мери се као и у механици, масом коіа іе помножена брзином.“ Што не достаіе маси, то се допуњава њеном окретношћу, т. і. способношћу да за наікраће време дође іедноі или другоі тачци, куда треба; ово нам наібоље може потврдити воіна историіа (радње Фридрихове у 1757 а особито ђенерала Бунапарте у Италиіи 1796 године). Знаменити аукторитети у стварима воіним, непрестано су тврдили ову истину; маршал Саксонски, из іедна говораше, е „таіна победе стоіи у ногама“ т. і. у брзини кретања; Лоіид, е „воіска, коіа добро иде, не може бити разбиіена.“ На послетку, ако се узме у призрење, да успех у боіу зависи готово іедино од **жеље** и **могућности** у наікраће време помагати іедан другоме, то особита важност активнога оіачања положаіа, не подлежи никаковоі сумњи.

Да би се іасније увидела корист од утврђених положаіа у опште а нарочито оіачање њихно у активноме смислу, доста іе само да поменемо Торес-Ведрас.

Херцег Великтон, са 70.000 редовне воіске и 60.000 милициіе да би прикрио Лисабон, заузео беше положаі дугачак око $8^1/_2$ сахата, — од више велик' дакле према броіу његове воіске. Да поло-

жаі не беше утврђен, не би се никако могао сачувати, у толико више, у колико се при такоме услову 60.000 милициіе, за боі у отвореноме пољу не би никако могло ни да рачуна. Ал' како он беіаше утврђен, милициіа 1, за грудобранима не уступаше редовноі воісци; и према томе силе се Велинктонове удвоіише. Непосредна обрана утврђења *) могаше се оставити милициіи, а 70.000 редовне воіске беіаху резерва.

Даље 2, крила положаіу беіаху толико іака **), да се могаху сматрати као непристуина. То іе већ знатно скраћивало положаі.

Треће, пред средином положаіа на $4^1/_2$ сахата даљине протезао се гребен Сиіера-де-Монте-Іунто, делећи просторіу предњу у два округласта дела. Гребену іе овоме толико тешко приступити, да воіска могаше само одвећ тешко преко њега с артилериом прећи (а без артилериіе се, извесно, не могу линиіе да нападаіу). Он се могаше да обиђе само іедним путем, ал таі беіаше у домашаіу оружіа. Оваі земљишни услов беіаше веома незгодан по

*) На 8 сахата од Лисабона, међу морем и реком Таго, протежу се два одвоіена гребена (последњи на 6 сах. од Лисабона), побочне попречне косе од последњега одсека Сиіера д' Естрела. Ове две засебне зоне (део сфере) Велинктон беіаше претворио у два одвоіена боіна поља. На њима беіаше подигнуто 126 одвоіених утврђења са 247 топова (1812 год. броі утврђења дошао іе до 142 а топова до 534).

**) У подножіу удаленше косе од Лисабона протичу речице: Цицандра, што утиче у Океан, и Аруда, што иде у Таго. На Цицандри беіаху начињене бране. С почетком кише вода се разлила и већи део долине пред новим крилом беіаше готово непроходно море. Оваке бране беіаху подигнуте и на десном крилу на Аруди: а приступне стране висина на тим местима, беіаху сроњене (ескарповане).

Француѕе (или два одвоіена напада, дакле са свим слаба, или іедан; ал' чим іедан, положаі се већ у пола скраћивао). Велинктону беіаше ово добро дошло, у толико више, у колико **положаі**, захваљуіући њиховоме предвиђаіу, **имаћаше веома много попречних путова** (дуж све предње линиіе од Тага до мора, а тако исто међу обе утврђене линиіе), и главна му воіска беіаше сасређена са средином, међу Торес-Ведрасом и Монте-Аграца. И овим срећним положаіем, саіузници могаху да смање броіну оскудицу (ако би се та и осећала) брзином кретања*) (броіно надмоћниіе стаіаше на страни савезника; Масена имаћаше 40.000 до 50.000). У исто доба, Француѕи (коіи за пролазак од Цинцандре к Алгандри т. і. с левога на десно крило линиіа) морадоше учинити веома тешки и замораваіући прелаз, док савезници, сасређено расположени, помоћу **згодних попречних путова**, могаху за веома кратко доба сасредити све своіе силе на ма коіоі тоцци.**) Из овога се види колико іе важан активно оіачан положаі.

На последку, ако се помисли на све наведене околности, коіе помагаше те се знатно скрати положаі, а іош и то, да іе он био утврђен и да утврђења имаћаху главни задатак да умање приступе ка положаіу (поіамно іе, што іе положаі неприступ-

*) Наполеоново „suppléer au nombre par la rapidité des marches (недостатак у броіу уклонити брзином кретања)“ или опет његово: se multiplier par la vitesse (оіачати снагу брзином).“

**) Да би се уверили, да л' сте добро изабрали положаі — вели Фридрих — нужно іе осведочити се, да ли, ако ви учините незнатно кретање, непријатељ мора да учини веће... Онаі положаі у коме се морате мање покретати, биће и згоднііи.“

ниіи, све се шире воіска може на њему да разместн), то ниіе тешко доћи до закључења, е поред све по изгледу веоме велике дужине положаіеве, Торес Ведрас беіаше веома згодан.

Према времену и средствима, питање о оіачању утврђења поіављуіе се у два вида: 1., **кад іе кратко време и мало средстава — подижу се на положаіу утврђења на брзу руку**; 2., **кад іе и времена и средства доста, на положаіу се налазе за времена спремљена утврђења.**

У првоі прилици тактичко питање руководи посао, фортификациіско има само потчињене улоге. Инженер іе само тада кадар да потпуно паметно реши постављени му задатак, кад при утврђивању положаіа помишља на следећа тактичка дата: 1, на **броі одредов**, 2, **састав његов** и 3, на задатак његов; иначе он ће падати у веома грубе погрешке. Тако на прилику, не помишљаіући на **броі** одредов, он може подићи сиіасет сувишних утврђења и тим ће узалудно морити воіску и трошити іоі снагу у оно доба, кад утврђењима баш готово ништа друго не мислимо но да сачувамо снагу њену за одсудни час боіа. Не мислећи на **састав** одредов, он може не оставити ни іеднога међупростора на утврђењу (оваки се отвори обично сматраіу у опште као наіслабніе точке, ал' то ниіе увек паметно; нарочито кад одред има коњице, овака места могу бити наснажниіе точке) и тим са свим закратити радњу коњици. Даље: не мислећи на **цел дејства, односну важност разних тачака на положаіу**, инженер не може знати, где ми мислимо само да мотримо, где ћемо се ограничити на чисту

обрану, где на против, у згодно доба мислимо и нападачке улоге да играмо; на кратко: где се мисли да постави іака снага, где главна маса резервенска, где само незнатан део. Ако ових дата нема, он не ће моћи као што ваља да одреди форму утврђења, а на име: а, где треба да іе гркљан, где може бити и без њега, б, где преимућно треба **право линиіски цртеж** (на споредним тачкама, што заштићаваіу приступе другим, главним), где **изломљени** (на кључевима положаіа, рад самосталниіе њихне обране).....

(Продужиће се).

Новине и ситнине.

Аустриіски листови доста испросипаше речи о францускоі алиіанциіи, сад опет сањаіу о неком турском савезу.

Веома іе смешна њихова мрзост на Словене и Румуне, а іош іе смешниіи грдни страх што га имаіу од Русиіе, и с тога играіу таку улогу коіа помрачуіе ум а угушуіе свако осећање човечности и правице. Наіраспрострањениіи бечки лист непрестанце тера своіу турску политику, и баца муњевите чланке на хришћанске народе у Турскоі, баш као да се наімио у Султана. Ваі лист без околишења признаіе, да уздише за часом кад ће Турци упасти у подунавске кнежевине, да наіпре очисте ово гнездо бунтовних Румуна, па да за тим, разуме се, метну под своі іарам и Бугаре и Србе и т. д. Једина брига тог туркофилског журнала та іе, да се Турска не зарати пре, него се осигура за сурадњу западних сила и Аустриіе. Тиме већ износи іасно целом свету на видик тријли савез француско-аустриіско-турски.

Correspondance de Berlin.

ДРЖАВИНА ПЕЧАТНИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОЈИН

БРОЈ 26 10. Септембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Бојна употреба баталиіуна, II. — Мисли о војноме устроіству (наставак). — Суваров (наставак). — Новине и ситнине.

Бојна употреба баталиіуна.

II.

Баталиіун у шуми против пешадиіе.

1. У обрани.

Боіеви по шуми за браниоца су у толико незгодни, што ништа скоро не може да зна, шта управо хоће нападач, и с тога мора нарочито на ум да се узме при разређивању своіе воіске, а особито своіих потпорница. Осим тога много ту стоіи и до саме шуме, да ли іе ретка и висока, и дакле да се може укупним строіем ићи, или іе густа и млада, те се само и то тешко поіединце пролазити може.

У првом случаіу треба се тако распоредити, да нас испадач никако не упазы, а да се шуми само под наіжешћом ватром приближити може, да су нам крила ма на какав ослонац ослоњена, и да смо само толико раздаљени и разређени, колико старешина іош може да одржи и руководи. И дакле за іедан баталиіун наівише 600 корака.

На таквом земљишту и при таквом разређењу, баталиіун би се овако за одбрану спремио: У пр-

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

воме реду биле би две чете, и то две полyчете заузеле би ивицу од шуме као стрељци, а друге две на 150 до 200 кор. иза њих, као њихове подпоре. На 200—300 кор. иза њих биле би оне друге две чете као резерва.

Сад ако се баталиjун у оваквом распореду нападне, онда стрељци почињу пуцати, чим се противник приближи на 1000 корака, и то пуцаiу на оне, што су у укупном строiу. Ако противник пође, да ивицу шуме на iуриш отме, и ту да се умести, онда подпоре улазе у низ, а iедна чета из резерве долази на 150 до 200 корака као подпора, она друга остаiе иза боiних редова као резерва, те да се противников покушаi у сваком случаiу одбиiе. Међутим подпоре, а нарочито резерву, ваља врло обозриво употребљавати, те да би у ненадном случаiу имали воiске одморне. Особито ово вреди са резерву, iедно да би њоме одсудан удар учинили, друго да би у случаiу неуспеха одступање заклонили.

Ако бранич одбиiе напад, онда ће се он, ако га само одвећ повољне околности не изазивљу, чувати, и не ће противника са жестином да гони, него ће брзо да се уреди, и првашњи положаi да заузме, те да би поновљен напад могао дочекати; iер се може десити, да противник само привидно пође одступати, како би браниоца из његовог положаiа измамио, па онда га спопао. У осталоме бранилац треба срећним успехом указани тренутак переда и збрке противникове паметно да употреби, и да пође одступати, ако му iе то у намери, или одступање да настави, ако iе у томе био, и при том нека се држи правила тог (ако iе из општих основа узето, или iе иначе паметно), да сваки боi и сукоб по мо-

гућности избегава, и само се онда у бој упушта, кад има довољно изгледа на успех, и кад би се тиме нека намера имала да постигне.

Ако је пак бранилац подлегао, онда ваља што брже да се од непријатеља одкине, и под заштитом у низ развијене резервенске чете да одступа, док неизиђе из домашаја ватре, па онда користећи се земљиштем, да се наново уреди, и непријатељу или изнова одупрети се, или продужити одступање. Иде ли одступање преко чистог поља, онда ће батаљиун убрзаним маршом трудити се, да што даље одмакне, па под закриљем заступнице искупи се, и уреди. А чим то буде, онда ће и она да пође за батаљиуном, и одступаћеју дотле, докле се год недође до места, где би се згодно могло стати, или одакле би удесно било на непријатеља напасти.

У другом случају, то јест ако је шума густа, млада и жбуновита, куда укупним стројем не може се проћи, онда ће се бранички батаљиун овако да размести.

На ивицу шуме, и лево и десно од уласка у њу, намести се једна чета као стрељци; за подпору им стане једна чета на 200 корака иза њих на путу у колони; опет толико иза ове колоне остану оне остале две чете такође у колони. Кад непријатељ нападне, онда на извесној даљини стрељци одпочну пуцати, и тек онда стану одступати, кад не могу да одолу ватри бројнијих непријатељских стрељаца, или јуришном нападу противникову. При одступању стрељци пазе, колико је год могуће, да остану на равно (у истој висини) са својом подпором. Ова подпора дочекаће непријатеља ватром из својих предњих вр-

ста, на одступити, и то повторавати дотле, докле се год буде узмогло (с обзиром на користи од земљишта). У сразмерној даљини од ове чете, одступаће и остатак баталиіуна, докле се не дође до изласка из тог шумског теснаца, и докле се іави прилика, да се непријатељу може искрцавање из шуме отежати, и у штетни га боі умамити; а међу тим нашима стрељцима дати времена, да се искупе, уреде и на ивици од шуме око изласка наместе, и иза њих пређашња њихова подпора смести као резерва. Кад се непријатељ укаже, онда стрељци отворе ватру, за тим опале чете, што су на изласку, па одмах нагрну баіонетом. — Ако іе, као што се може мислити, успех на страни браниочевоі, онда он може двоіе да чини: или да у неред доведеног противника іаким погоном из шуме истера, или, ако нам іе то у намери, да одступање наставимо. А одступаћемо под заштитом своіих стрељаца и њихове подпоре. Ако нам пак оваі напад хрђаво испадне, онда ћемо чинити онако, како мало пре напоменусмо. — У оба овде поменута случаіа за браниоца іе то врло важно, да се он добро извести, каква іе шума иза њега, те с тога іе нуждно, да пре боіа изашље кога официра, коіи ће то да развиди.

Ако смо и ми и противници у шуми, па іе она редка и висока, онда ће се бранилац уопште онако да држи, како іе за таі случаі за њега горе казано, само треба да пази, да се неразмести пред каквом младом и густом шумом, коіа као теснац гради, него боље іе да стане иза ње.

2. При нападу.

За напад на пешадију, која је у шуми, може се помислити више случајева, према којима се напа-

Ако је бранилац заузео ивицу од шуме, а шума је редка и висока, и кроз њу се може са густим стројем да пролази, крила пак његовом положају заклоњена су земљиштем, — онда ће се нападан батаљијун овако да размести. Две чете развије у стрељце и подпоре им, а оне друге две иза низа остави као резерву у колони. На 5—600 корака низ се заустави продужи но јачу ватру на бранилаца а подпоре улазе у низ, и одма сви полете трком на противника, да га бајонетом из положаја истисну. Резерва такође наступа, и напада где и кад најпробитачније буде. Врло је важно, да се заузму од непријатеља она места, која к нама искачу. Стрељци докопавају се узвишених места и оборе ватру на противника, но особито, на одељења која су у густом строју. Пође ли напад за руком, онда противника треба једнако гонити, и недати му никако да стане, но наша резерва треба да је узастопце за нама, те да би могла одбити непријатеља, ако би се он обрнуо поново против нас. — Ако пак напад неизађе добро, онда се батаљијун повлачи под заштитом својих стрељаца и подпоре им брзо натраг, те да што пре из домашаја ватре изиђе, уреди се и или изнова напад учини, ако би то паметно било, или настави одступање, ако околности тако захтевају.

Но ако крила у браниочева положаја нису заклоњена, онда ће батаљијун пре свега напасти на

њих. Пошто једну чету у стрељце и подпору им развије, и једну као резерву остави према фронту противникову, с осталима двема четама, од којих опет једну развоја у стројно, с једне стране као резерву

— поћиће на непријатељево крило. Ако се овај покрет хитро и одважно изврши, непријатељ ће се ускомешати и у неприлику доћи, па ће свој положај и сам да напусти. Он не ће смети, да са свом снагом нападне оне наше, што су му пред фронтом, јер би се на другој страни са свим ослабио; но ако би он то при свем том учинио, они би одмах устукнули, и тиме га одмамили од пресудног места. Па испадне ли му за руком да заузме нов, — свакојако мање заклоњен положај — и уплете се с њима у бој, — онда је најбољи тренутак да застали стрељачки низ у шуму јурне, да је заузме, и противнику с леђа загрози. Ако напад у опште добро испадне онда је бранилац свакојако у незгодноме положају; иначе повлаче се нападне чете нагло натраг и састављају се и уређују ван домашаја ватре.

Ако је шума, коју је бранилац заузео, густа млада и жбуњовита, те са густим стројем неможе кроз њу ићи, онда нападан батаљијун овако треба да чини. Једна чета развије се у стрељце с обе стране од пута, који у шуму води, а за њима су остале чете у колони. На пушкомет од непријатеља стрељци одпочињу ватру. После неког времена уђе колона у низ и обоји нагрну на противника, да га сломију. Ако јој налет добро изиђе, онда треба за непријатељем непрестајно гонити, и недати му да се заустави и уреди; иначе батаљијун се нагло окрене натраг и повраћа покварен ред. Но стрељци при

іуришу, остаіу на свом положаіу, и очекуіу шта ће бити; па ако налет добро испадне, онда и они иду за баталиіуном, иначе заклањаіу његово одступање.

Ако су обе стране, и бранич и нападач у реткоі високоі шуми, онда нападач чини у опште исто то, што іе горе за такав случаі спомињато.

Буде ли се пак непријатељ наместио према теснацу, кроз младу и густу шуму, онда ће нападан баталиіун одма іедну чету да развиіе у низ и пуцати на непријатеља, а две чете у колони нагрнуће силновито да положаі противников продру, четврта пак чета, а тако и стрељци кад их іуришне колоне мину, наместиће се на излаз из шуме као резерва, те да сусретну крилни напад од стране противника. Ако то добро изиђе, онда ваља у погон за непријатељем; ал ако неиспадне добро, онда іе боме баталиіун — у неприлици. Она іедна чета и стрељци истина трудиће іу се да заклоне одступање, но ако неизмогну, онда ништа друго неостаіе, него да се све распрштн куд коіе, па да се саставе тамо негде далеко у позађу.

Мисли о војноме устројству.

(Трошн и Шангарње.)

(Наставак.)

Са црта поіединих родова оружіа, пређимо сад, заіедно с Трошиіем, на тактику вранцуске воіске.

Општа ворма, вели он, у коіоі се поіављуіу деіства вранцуске воіске, тешко се може да одреди.

Обично војска, одушевљена одличним духом, ишла је напред, и јурила ка месту борбе. Кад су почеле падати овде онде прве жртве боја, батаљони ускоравраху кретање, у њима се појављиваху неме агитације, које се већ тешко уздржаваху и беху почетак комешању у редовима. Кад су се почели појављивати крупни удари и већи губитци, војска, била развијена за пуцање или збијена у колону јуришну потпуно се потчињаваше томе утицају: неспособна да на месту издржи така искушења, још мање способна да мисли како да их избегне, она нагло кидише напред, да се дочепа тога противника и да на самоме његовоме месту уништи узрок свега зла.

Појамне су незгоде таквога начина напада. Масе повучене саме собом напред, извију се из утицаја свога старешине. Измешане с непријатељем, оне слабе дејство артиљерије и узрок су, што се коњица у невреме употребљује да их из борбе исчупа или да заклони произведене међупросторе. Дешава се такође, да се пешадија баца на снажне тачке, на прилику села, раније, него што је артиљерија успела да раскине препреке и да очисти пролазе: и ту она сама поднесе узалудни губитак и несрећу. Једном речи, у таким јуришима, које занос произведе, ништа није на своме месту. По негда они не кваре, општи план битке, ал увек смећу појединостима извршења и ограничавају заповедника у одсудном достизивању претпостављене цели.

Још је питање, чему се има да припише таква јуришна више има мање неуредна способност у ове војске истина свагда живе, ал која у прошла времена изјављиваше доста хладнокрвности и по-

стоіанства. Нама се чини, **први** узрок томе стоіи у семоме темпераменту наших воіника, у нервозноі, осетљивоі, ватреноі, нарави; **други** у навикама, што су код нас усађене алџирском воіном, и коіа развн у наших официра и воіника високу **воіничку самосталност**, а као **трећи** и последњи узрок, мора се приписати нашим строіним правилима. Ова последња заслужуіу дубоке пажње.

Нико се не може да сравни с нама у страсти **рађења раздељења и преправљања**. Ми сваки час уводимо у воіску ма што новога, но већином под утицаіем тренутка, ретко у след дубокога изучавања и с пажњом на целокупно уређење. **А међу тим, ништа ниіе тако важно за чврстоћу и сигурност воіних уређења, као да су основи њихови изазвати добом іедним, духом іедним и да се у целини савршено слажу.** У нас **врло ново** непрестано се меша са **врло старим**; но код нас нема ништа старіега од наших строіних правила, прем да іе іедно од њих, наіважниіе, и прерађено у 1862 години.

Врапцуска пешачка правила поіавила су се 1792 године; она су била тада, као и код свиіу іевроиских држава, савршена копиіа постдамских, коіима су победе Фридриха великога давале са свим іестанствену важност.

Царевина, коіа іе за сво време само воіевала, не беіаше кадра да у правила сведе своіу тактику, прем да основи њени не беіаху ни мало налик на правила од 1792 године. Нови закон о томе што се 1832 поіави, остао іе на староме духу. Наізад декрет од 1862 године, састављен већ после крим-

ске и талиіанске воіне, после свиіу савршенства у оружіу, произвео іе све оне исте церемониіске, многоброіне и сложене екзерциціе, с додатком іош нових — савршено неочекиваних, као што су на прилику замршена построіења каре. *)

И поіавила се ствар, на коіу се ниіе мислило: у то време, кад іе остала Іевропа проправила своіа правила по врапцускоі тактици (коіу израдише ратови републике и цкревине,) ми сами остадосмо на правилима Фридриховим и принуђенисмо сад да примамо од странаца оно, што су они у нас позаімили!

Ми смо іошт задржали **став безъ оружја, окретанѣ главе на десно, на лево**, корак **обичный** (коіи іе необични) и корак **брзи** (коіи іе у право обични); ми іош тврдимо: **солдати треба да стоіе тако да су им клобуци у іедноі линиіи, леѣа угнута, ставъ чврст, колико іе могуће, а прсти правилно одвоіени, нешто мање од правога угла!** А наше ношење пушке **подъ прикладъ** противно свима условима равнотеже!

Фанатици искуства одобраваіу гломазно „взводно ученіе," четно па и баталиіунско, іер су, веле она **припремна** и навикаваіу воіске на сваковрсна кретања. Но нашто да „**линеіне**" **еволуциіе** (коіе служе за боіно маневровање) превазиђу свако уображење у односу на сувишне теориске подобности, спорости и разнозвучности команда; на што све то што само може да учини да се **боіна правила** не могу никако у рату да примене?

*) Неопходни карактер, коіи се на пешачким строіевима према коњици треба да изіави, іесте **хладнокрвност реда**; одавде истичу нужни њихови услови: **простора и магновеност**. Пешадиіа, коіа се строіи онда кад на њу коњица напада, — пропала іе. При. Трошиіева.

Линијска су вежбања онда постојала, кад се војска могла церемонијално да креће близу непомичнога непријатеља, који бацаше немоћну ватру из свога несавршенога оружја. По сад. кад сва таина ратна стоји у брзини, реду, смелости, кад је неокретност пруске линије замењена еластичношћу, окретношћу и независношћу бојних одељења, — није ли очевидно, да ће простоћа и јасност теорије, простоћа и брзина извршења морати да постане безуслован закон правилима војним?

„Садашње маневре, говораше још Моран, не могу се безопасно да врше у догледу непријатељевоме. Начин, којим се оне чине, морају бити узрок непременој пропасти батаљона, као што се то до сад сто пута већ догађало. ве су маневре још и с тога опасне, јер одводе војску од правога војнога образовања. Оне су толико заплетене, да официр који успе да их са неком точношћу врши, почиње мислити е је он човек од искуства. Има ђенерала који немају других врлина, и који су тако лако подвргавали војску поразима, као год што су вешто умели с њима да маневрују на марсовом пољу. Они не бејаху кадри да воде војску против непријатеља, јер им главе бејаху препуњене обрасцима; задовољени, — самим сојим траћним знањима, они се не стараху да приберу правога знања војнога.... **Треба свести правила на неколико страна,** одбацити све, што је опасно или бар некорисно, оставити само што се у истинскоме рату може да употреби, а место да се изопачава ум официра и отежава њихово памћење лажним учењем, потрудити се, да се подстрекну они на пажљиво учење онога, што доиста даје успеха у рату.“ (Свршиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Заузеће Измаила беше једно од најсајнијих и највећих Суваровљевих дела; ал следство беше, те са свим побрка са Потемкином. Дошавши к њему у Јаш, Суварова јако увреди дочек Потемкинов, који загрливши победиоца, рече му: „Чиме вас могу наградити, Александре Васиљевићу?“ „Осим Бога и маике царице — нико мене наградити не може.“

Потемкин побледи: ни кад га досад нико тако јако увредио није; гордост и чувство осете разбуде се у њему и он намисли да Суваров свакојако мора осетити сву тежину гњева његова: нађе одмах да је Суваров сувише горд, да је много смео, и да према томе ваља га непрестано држати у низини, док се из нова не би показала потреба употребити га на ма какав посао. Кутећи, са стиснутим уснама а злобом у срцу, врати се он у салу. Суваров, по спољности слободан, само изнутра потрешен, оде за њим и преда му рапорт. Потемкин га прими хладно. Обојица, душевно потрешени прођу неколико пут уз и низ салу без и једне речи, и растану се.

Говори се, да је Суваров ово учинио ил с намером ил немогући задржавати се од гњева, јер Потемкин тада доиста не мишљаше увредити га, и не држаше да га он може наградити достојно. Он је хтео а и могао је бити посредником, али се сумњиво изразио. Суваров пак сувише је високо ценио славу, коју му Измаил донесе, и мислио је да сад

већ може се ослободити зависности од Потемкина. Ал се превари, Потемкин іошт здраво високо стаіаше у милости своіе владарке, она гледаше у њему своіу наітврђу потпору и имађаше тако уверење о њему, да іе овоме врло лако било уклањати и наізнатниіе људе, и наівеће љубимце царичине, ако би само њему сметали; То мораде и Суваров претрпети наіпосле.

И тако Суваров онако страшно увреди онога свемогућег човека, пред киме свак у држави дркташе, све му се клањаше; ал ма како храбар ма како тврд у души био Суваров, опет іе ваљало да се боіи онако опорих речи, исказаних оном лицу, коіе после царице прво у великоі Русиіи беше Наіпосле таі, кога он тако іако увреди, врло лако могао га іе истиснути са ратне позорнице, а то би за њега смрт била. Ал стари воіник полагаше сву наду на обожавану царицу, коіа познаваше сву вредност његову; он и чекаше од ње не само заштите, већ и звање, коіе би га већ іеданпут начинило независним од Потемкина. Он умеде здраво лукаво и да достави царици ту своіу жељу, т. іе: Упита га іедном царица: „да л' жели он бити ђенерални губернатор и овде?“ одговори: „Іа знам да наша мати царица здраво љуби своіе поданике; и не ће да награди ни іедну провинциіу моіим губернаторством. Іа према сили, коіу могу да произведем и тежину посла тражим. Ниіе сваки н. пр. у стању да носи фелдмаршалски мундир.“ Ал Потемкин као противник сметаше му у свему.

Истина са наівећим одликованьем прими га царица, назвавши га штитом и мачем своіе имперіе,

ал га за његово велико дело ни чим не награди, до звањем потпуковника у гарди преображенска пука, што онда беше велико одличіе, іер сама царица имаћаше звање пуковника свиіу гардиских пукова. Можда би и гост чим награћен био, да Потемкин не дође у престолницу на скоро после њега. Овде умеде оп да стане на пут свему ономе, што би по Суварова добро било, и оваі не само да не пос та фелдмаршалом, већ ни ћенерал-аћутантом, што такође жељаше, да би се могао чешће са царицом разговарати; ал и већа понижења предстоіаше му. Чудно ли се судба игра с човеком! и онда баш, кад му наілепше наде обећава, баца га у понор незгода и непријатности!

Чекаіући даљега опредељења, Суваров преживи неко време у Петрограду. Од свиіу његових жеља ни іедна му се не испуни. Његово незадовољство, његове обмануте наде често су се тада исказивале у сарказмима над придворним и у милости находећим се ћенералима; ти његови сарказми доста погаћаху и стекоше му нових непријатеља. Он сравњиаше **њихова** и **своіа** дела, **њихову** и **своіу** службу па чак и старешинство у служби, на коіе се они одупираше, и не скриваше сопствено своіе достоіанство, мало њима приступно. Особито даваше повода таквима заіедањима реч **тактика**, о коіоі многи замршена поіма имаћаху. Тако іедном дође њему неки ћенерал (такође из дворске милости), и упита га притворно: „Да л іе истина, Александре Васиљевићу, говори се да ви слабо што о тактици знате?“ — „Знаш шта — одговори Суваров, — іа не знам тактике, ал она мене зна; а

што се вас тиче, ви незнате ни тактике, ни практике!“ — И то ie било праведно речено. Већина, и то од високих воіних људи, гледали су у тактици — не то, што ie она била и што ie у ствари, т. і. **образовање воіника за рат**, већ више воіно искуство победити, и то више, таіно и мало њима приступно. И они тражише ту таіну победити не у умном и наравственом превасходству воіводином, не у вишима поімима његовим, не у искуству сагласно са цељу и општоі свези управљати већима масама, већ много пре у малим материіалним упражњењима мирнога доба, у екзерцирању и сложним, непрактичним маневрама и кретањима, каквих никад нити има нит може бити у рату. С тога ie и природно било, те ie Суваров честе и іаке ударе имао са таквима људма, а ови гледећи опет на своіе очи, морали су га називати грубим невежом без икаква тактична искуства и значаіа.

(Продужиће се).

Новине и ситнине.

—

Узимљемо из Берлинског листа једног ова посматрања о Шаспотовоі пушци:

У своме постанку ова се пушка много разликоваше од пушке иглењаче; она ie имала и каплсу за запаљивање и тешко се могаше увртити у пушке што се врло брзо пуне и избацуіу. У осталом, могло би се узети да ie она била више као углед (тип) за преграђивање старих пушака у нове што се састраг пуне, него ли као модел за неку нову оружну систему. Шаспот, желећи да му пушка буде особито оружіе, одбаци и перкусиіу и каплсу за запаљивање, а усвоіи запаљиву иглицу, са свим се одваіаіући у неким ситницама, од Драісовога модела. У Францускоі имађаху толико искрености да признаду ово подражавање. На прилику, читасмо, у Illustration од 28 Октобра 1866: „Шаспотова ie система готово онака иста као и

пруска; само ie у томе савршенiа што има мали ваљак од каучука."

Данас као да би се хтело тврдити, истину велимо, е се шаспотовљача своiим знатним дотеривањима и побољшањима разликуiе од драiсоваче. А правих побољшања било ie само у калибру, од 11.$_0$ милиметра на 15.$_5$. Како знамо, дд ie хитац барутни за француску пушку 5.$_5$ грама, а за пруску само 4.$_9$, и проiекциона тежина 25 грама за француску, а за пруску 31 гр. то се види, да ie шаспотовљачин лук блажиiи и да пролази дуже просторе. У томе ie неоспорно боља.

Напротив, брзо избацивање шаспотовљаче тешко се може узети у рачун. Израчунало се, да пуњење француске пушке стоiи према пуњењу пруске као 4 : 3, iер нека простиiа направа у механизму чини те се затвара iедним покретом руке. Али нама се чини, да ова сразмера, но себи, ниiе добра за пруску пушку, и да би се у боiу, где су метци рeђи но на стрелишту, изiедначила.

Али велика мана на шаспотовоi пушци iесте начин на коiи се пуни, и са кога често и нехотице пушка опали. — Сва друга хваљена побољшања, што уведе Шаспот у своiу систему, да би се разликовала од пруске, **у самоi ствари** нису никака. Ово велимо и за краiу иглу, са коiе се врло тешко фишек намешта, и за ваљак од каучука, од кога се квари игла и за трошни очник и т. д.

Даље, шаспотовљача има незгоде, коiих нема у драiсоваче, или бар у маньоi мери; нарочито што се тиче повеликих огорелина, коiе постаiу од нагомилања фишечних остатака. Да би се избегло то наслагање, измислише chambres a caisse, где ће се прикупљати не сагорели остатци од фишека; али ових изгорелина има тако много да напуне собице и сметаiу иглиноi служби.

После силних напрезања Француске да другаче наоружа своiу пешадниiу, може се веровати, да ће се iош ове године све чете француске наоружати новим пушкама, и ето ту, само две године после Краљева градца, находимо велики последак о коме се пре две године ни сањати не могаше. Дакле пешадниа француска имаће добро ратно оружиe, добро особито са своiе односне лакоће (4·045 килограма без баiонета, а 4·645 са баiонетом; пруска пушка 4·980 килогр. са, а 5·330 са баiонетом) и са хоризонталног проiекционог лука. Али француска пушка само с те стране побеђуiе пруску. . . . Дакле француска воiска кад сврши своiе оружање, биће, у овом погледу, равна прускоi воiсци, али никако већа. C. de B.

ДРЖАВНИНА ПЕЧАТНИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОЈИН

БРОЈ 27 20. Септембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Мисли о војноме устројству (свршетак). — Положаји (наставак). — Суваров (наставак).

Мисли о војноме устројству.

(Трошн и Шангарње.)

(Свршетак.)

Ми се не можемо да ишчупамо од традиција. „Но традиције су само узрок безбрижности; оне су више војске упропастиле, него што су помогле.“ (Ренар.) — Да би се ма колико сачувало превасходство над противником, преко је потребно мењати тактику сваки 10 година.“ (Наполеон I.)

И како би се начудили наши правилашки фанатици, кад би погледавши на истинско изучавање војне науке, видели, е су наша правила плод размишљавања Леополда Десавског а — творца пруске пешадије XVIII. века, е је тактика северних држава — Пруспје и Русије — развијена метода француске царевине, израђена на основу најновијих ратова: кримског а, талијанског а, данског а па и Америкапског а.

Ми смо више пута говорили а и опет велимо, да се замршена војничка правила замену простијима; да се војничка школа почиње **гимнастиком**,

но простом и свима приступном, а не педантном, коју људи раде редом и без воље, као кулук; да се **вежбања гарнизонска**, скраћена, уједињена и освежена, допуне практичким правилом **бојних маневара** у неколико само страна, а што је свима приступно; да се из овог правила избаце сви наводи команде; да се средствима за извршење и намером постројења не гледа толико да се узбуди маса савлађивањем тешкоћа или достизањем чистоће и правилности, колико на неопходно тесни круг **корисног** и **могућнога** на дан битке; на послетку да се буквални одговори на памет из правила као к све оно што се односи на теоријски tours de force, са свим избаци из војничкога образовања.

Правила **о бојним маневрама** не ће схваћати у се, као до сад, образовање целине маса у дугачким линијама. Она ће се применити на радње **дивизија**, уз које ће **ваздухопловци** и артиљерија. Ми би додали овде и коњицу, кад се не би бојали, да се не ће увући навике употребљења њеног у ситним деловима, што је противно начелу преимућне употребе њене целим масама. За тим укупне маневре сва **три** рода војске треба да се чине у учевним логорима, чије уређење ми толико силно захтевамо. Очевидно је, да се овакога рода вежбања не могу никојим правилима да одреде.

Изложив главне основе спремања војске за ратне цели, Трошу посвећује наизад, неколико глава и самој војсци, путовању, боју и тренутима несреће. Намера је ових глава та, што је писац хтео да још једном потврди, колико се истина рата не слаже са

мирнима његовим представама, и колико наравствени живаљ у њему надмашује све остале.

Да не би понављали оно што се једном већ рекло, ми ћемо се само задржати на томе, где писац према одушевљењу мење истинити, чврсти војни дух.

Одушевљење у оружане силе ствара оно, што маршал Бижо називаше „les ardeurs du depart„,*) ватра, која нигда не може да издржи дуге тешкоће и оскудице а још мање да сноси несреће. Па и код редовних војска, кад су у киши од зрна, одушевљење мало помаже, особито у оним тренутцима, кад само ред и хладнокрвност могу дати успеха. За доказ — вели Трошу — навешћемо речи маршала Бижо-а, које он рече о нападу на положаі:

„Ја сам служио 7 година на пиренеіском полуострву. Не једном сам ја, командуіући самостално, тукао инглезе у маленим борбама. Ал на жалост, за све то дуго време, ја сам мало видео **великих** битака, где инглеска војска не би била надмоћниіа од наше. Узрок је био јасан. Ми смо јуришили на противника, заборављаіући на искуство, без и какве разлике свагда на један и исти начин, и што нам испадаше за руком према шпањољцима не испадаше нам са инглезима. Они су обично поседали положаіе, добро изабрате, неколико таласасте, на којима су показивали само мањи део војске. И почињала се канонада као што треба. Не дочекавши њена дејства, хитно, не упознавши се с положаіем, не даіући себи времена да се размисли, којим би се путовима могло с крила напасти или обићи, — ми кретасмо се

*) Лепо би се то могло рећи по нашки **тренутна буіност**. Пр.

напред, хватаіући што но веле бика за рог. Дошав на 1000 корака до инглеске линије, наши су воіници почињали у немиру разговарати се и ускораваху корак — знак да већ отпочиње перед. Инглези, ћутећи с пушкама код ноге, изгледаху у своіоі недвижноі мирноћи као дугачка црвена стена, коіа іасним видом своіим силно утицаше на дух новаилиіа.

„На скоро, с приближењем одстоіања, у нашоі воісци почињаху одіекивати узвици „vive l'empereur напред; на баіонет“! Корак прелази скоро у трк, редови се комешали, говор се обраћаше у шум, многи су у ходу пуцали. Инглеска линиіа, кво и пре, ћутљива и мирна, држећи пушке код ногу и онда, кад ми беіасмо од ње іедва 300 корака, — по изгледу, и не мишљаше на ужас, коіи ће се до коіи тренут на њу да сруши.

„Контраст іе чудноват излазио. Мало ко од нас да се ћутећи не питаше што то непријатељ не почиње да пуца, и мишљаше да ће се та ватра, толко уздржавана поіавити у таі мах са свим незгодно. Наша се ватра утишаваше. Нравствени утицаі тишине коіа іе у рату вазда надмоћна, почиње се силно колебати у души нашоі.

„У овоме тренуту тешкога чекања, инглеска стена учинила іе полу-десно (узела на „готовсъ)“. И утицаі, коіи се ничим не може да разіасни приковао іе у место уредан броі наших воіника. и они бацаху зрна на срећу. Скупљен, сигуран плотун противнички побркао нас. Поражени, ми узмицасмо на траг іедва уздрживаіући се, и само три громка „ура“ нарушише наізад ћутање противниково. С последњим узвиком они сунуше на нас; ускораваіући

наше неуредно одступање, но на наівеће нашо чудо не занесоше се гоњењем, и прешав стотину корака они се мирно враћаіу у своіе линиіе, да очекуіу нове іурише .... коіе ми предузимасмо често под истим условима с истом несрећом и новим губитцима.“

Из овога што до сад говорасмо, читаоци могу лако сами закључити, колико іе Трошиіева књига интересна. Она ће, заиста силно увредити вранцуско самољубље; но пошто прећу први утицаіи незадовољства, мораће іу се поіавити следства корисна, па и не само за вранцуску. Трошиіева књига отвара широко поље мишљењу свима воіницима у опште.

Положаји.

Од Лера.

(Наставак.)

Из реченога се види, у како тесноме одношаіу стоіи тактика и пољска фортификациіа. Ова управо и ниіе ништа друго до одељак оне, коіа се бави решењем питања **како да се усаврши земљиште, те да воіске могу лакше постизати ову или ону боіну мету.** *) Историским се путем ова веза

*) Ово іе гледиште потпуно усвоіено у францускоі воісци. Тамо іе законом одређено, да официри ђенералнога штаба, осим осталих дужности, имаіу не само општих поімова о оіачању положаіа, но и да надзираваіу іош при њиховоме израђивању (Durat-Lasalle. Droit et législation des armées de terre et de mer. Services des armées. Chapitre II, p 222), а инжењери сесматраіу као специіалисте у области стално фортификациіе „Корпусу іе инжењерскоме дужност: да подиже стална утврђења, да раде при нападу и обрани градова и да проматра при томе послу. **Њима се може дати такође и да подижу пољска утврђења.**“ (Тамо.)

и одношаі може іош лакше да покаже, а на име тиме, што су у свима временима тактичке измене изазивале измене у роду и карактеру утврђења. Таким се начином само, могу да разіасне она честа утврђења из свршетка XVII и почетка XVIII, коіа се у пркос захтевима данашње тактике, у іедноставним непрекидним линіама протезаху: њих условљаваху ондашњи тактички боіни редови, по своі линіи іеднако снажни. И при томе услову, према нападу непріатељскоме, коіи на свима точкама беіаше іеднако снажан, морао іе и бранилац да противу стави и противство свуда іеднако снажно; а томе услову наібоље одговараше іедноставна линііа. И кад се боіни ред воіске искомада а самим расположењем воіске за боі реши питање о наіближем сасређењу ватре или воіске на ма коіоі точци, — и іедноставно утврђене линіе морадоше уступити пред испрекиданим, и на послетку, с увећањем значаіа резервама у наіновіоі дубокоі тактици: прометнуше се грдна утврђења у нова, где се опкопаваху **само поіедине точке положаіа** (таки іе карактер данашњим утврђењима). То ће се іош боље видети из овога, што ће одмах доћи.

Преображаі линіске тактике у управну, захтео іе и корених измена у решењу питања — како да се од сад положаіи утврђуіу.

Превратсе таі у тактици овим изразио:

1) Боіна се поља пренесоше на земљиште разнога карактера.

У пољскоі се фортификацији показао:

1) Сваки џбун у неколико постаде искуствени заклон и према томе поіамно іе, ређе се тражаше садеіство утврђења. И доиста, из свога времена — Наполеоновог дугог, може се показати само незна-

тни броі утврђених положаіа (Калдиіеро 1804, Лобау 1809, Бородино 1812, Бауцен и Дражђани 1813).

2) Окретност и брзина на пољу, а особито на боіним пољима, разви се у толико, да се с пређашњом ни сравнити не може. „Иһи по 8 сах. на дан, борити се, гонити и по том одмарати се. Іа другога начина не знам.“ Наполеон I.—У 1809, просторіу од Регенсбурга до Беча, 100 сахата, у борби и честима застаікиваньима (у след покварених прелаза преко Ина, Траунe...) Наполеон пређе за 17 дана, од 24. Априла до 10. Маіа, т. і. око 6 сах. на дан. Ова необична брзина представља живу противност маленоі движности воіске XVIII. века, кад се, по ондашњем изреку, прелазила іедна миља обично за 14 сахата (une lieue 14 heures).

2) При садашњем начину воіеваньа, коіи іе више основан на брзоме путованьу него на обрани за времена изабратих и утврђених положаіа (на чиіе извршење ретко ће бити више времена од 12 сахати), — не може се, у наівише прилика да подижу сложене грађевине: као што се то могаше да чини у оно доба, кад се воіске полагано креташе; и сад, не узимаіући у рачун дотеривање разних земљишних предмета, коіи се налазе у положаіу, — морамо се у наівише прилика задовољавати утврђеньима на брзу руку, таквима коіа од ока закланаіу, са пресеком као код траншеіе.

3) Чврст Фридрихов боіни ред искомада се и нарочито постадоше снажне резерве. Тиме се од сад могло за веома кратко време на извесноі просторіи да сасреди велики део воіске, и у обрану се унело активно начело, у широким размерама.

3) Комадање боіногa реда и образовање снажне резерве, захтеваше и комадаше пређашњих непрекидних линиіа (наіпре са мећупросторима а наізад утврђиваше одвоіених точака на положаіу). Даље, с поіавом резерава, постаде нов, веома важан акт обране утврђења. Пређе, са немања резерве, над грудобрана беіаше последња заштита утврђења; сад, кад іе резервама дата тако важна улога, кад с надом грудобрана не свршава се, но тако рећи само отпочиње се обрана, — особито се брижљиво мора помислити на све оно што може да узвиси снагу резерве; то се постиже тиме, кад се на шанцу не прави грклан, коіи

само паморава браниоца да уским фронтом испада, или да шанац из нова узме, ако би непријатељ успео да га отме. Што нема гркљана, не треба се нимало бојати тога, да нас непријатељ може обићи и с леђа напасти, јер има резерве, а догод она не буде уништена, све дотле одход није опасан. Таким начином, духу садашње тактике највећма одговараіу утврђења без гркљана. Поіамно іе, да не би паметно било, кад би се ово као безусловно узело, јер у прилици, где слаби одред има да поседне точку какву, веома удаљену од главне резерве, — ту ће врло умесно бити затворено утврђење.

Из свега се овога види прво, како су тесно везане тактика и пољска фортификациіа, наімања измена у овоі, постаіе у след нових захтева оне; и друго, последи превраћаіт тактике изразио се у пољскоі фортификациіи тиме, што се сад у опште ређе тражи садеіство пољских утврђења, што она мораіу бити простиіега основнога цртежа, а при том у више прилика отворена без гркљана. У опште, при садашњим условима, под спремљеним положаіем разуме ће се оіачани разни земљишни предмети, коіи се находе на изабратоме положаіу, и у међу просторима ових, где треба, подигнута малена построіења у намери да од погледа заклањаіу.

Што се тога тиче, како да се утврде положаіи, кад времена имамо за то, како да се подигну утврђени логори, градићи, ту іе, већ друга ствар, и према више или мање сталноі тактичкоі цели, гледаће се да се земљиште спреми за упорну обрану, да

што іе могуће мањи броі воіске за то треба У овоі іе прилици земљиште, у извесном смислу, доиста, главан живаљ. Инжењер расипље сва средства свога искуства, само да такоме положаіу да оноліне браничке снаге, да замени известан проценат воіске. И према томе, колико іе инженер ту цел постигао, дужност обране, даваће се већем или мањем делу воіске. Ако іе инженер успео своіим искусним оіачањима дати maximum силе, броі ће одреда достићи minimum силе; у противноме случаіу, последњи ће бити силнији, према іачини положаіа. На исти начин, одред (гарнизон састављен према снази и захтевима из рана спремљеног положаіа), поседаіући таки положаі, потпуно примењуіе своі распоред на она оіачања, коіа іе инженер извршио. У опште дакле, у свакоі прилици, како **сила, састав одреда тако и распоред његов** (тактично начело) **примењуіе се на силу и карактер утврђеног положаіа** (начелу фортификациіскоме. *)

Поседање утврђених положаіа за обрану не разликуіе се готово од онога што смо рекли за поседање неутврђених положаіа; сва ће разлика у томе стоіати, што се овде воіска може шире да размести. **Напад** на утврђени положаі стаіаће или у нападу іедне или више точака, коіе су (сетивши се карактера нових утврђених положаіа) или нарочита

*) У осталом, и овде іе, у извесном смислу, тактичко начело надмоћно. Инженер, утврђуіући ма какву точку, употребљуіе средства свога искуства како на земљиште тако и на начин напада непријатељског, коіи он себи мора да претпоставља. На прилику, у домаћаіу ватре и шанчевих или градских врхова налази се висина, с коіе би се могло добро да разгледа унутрашњост утврђења; он утврђуіе ту висину, заузимање іе іедним фортом, іер би је иначе непријатељ заузео....

утврђења, или ма какви земљишни предмети, доведени у браничко положење. Ако ie дакле на утврђење напад, чиниће се онако, као што смо при утврђењима за се говорили: ако ie на iедан или више земљиштних предмета, онда ће се то опет чинити по начелима, коiа смо изложили говорећи о свакоме земљишноме предмету за се. (Наставиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Много таквих изрека и суђења његових о ђенералима, беше растурено онда по Русиiи. Наiсигурниiа од њих су мњења његова о Кутузову, „хитар, кога и сам Рибас неможе обманути“, и о Каменском и Ивану Салтикаву. „Каменски, вели он, зна воiну, ал воiна њега незна“, чиме ie хтео можда рећи: Каменски зна оно, што се онда називаше воiно искуство. ал слабо ie показао да ie практичан ђенерал, „Ia незнам воiну“, говораше са подсмехљивом скромношћу Суваров т: ie: то, што тако високо дигоше егзерцирмаiстори — непрактична и сложена учења и маневровања, — „ал воiна зна мене“, т: ie: онаква воiна, каква се у ствари догађа. „Што се тиче наiпосле Ивана Петровића Салтикова, завршi он смеiући се, то нит он зна воiну, нит она њега.“ А таi Иван Петровић беше онда iедан од наiпотребниiих ђенерала.

Међу тим царица продужаваiући покровитељствовати Суварова, намисли изнова дати му посла.

И томе узрок Потемкин беше. Он искаже царици своіе іако неповереньe према Шведскоі и предложи іоі да у Финску пошље Суварова за то, да доведе у добро браничко стање ту опасну границу, таі гром, коіи не давно потресе окна њенога дворца. И доиста царица зовне Суварова, искаже му своіе повереньe, и заврши речима: „Ви сте ми краіње потребни у Финскоі.“ Суваров одмах поіми ствар, оде кући, пошље за поштанске коњe и другога дана већ из Виборга пише царици: „Іа сам у Финскоі и чекам ваше заповести царице.“ Такви лаконизми ни мало не беху чудни царици.

У току четири недеље он обиђе и испита сву границу, определи наіважниіа места и положаіе и нацрта план утврђења њихова. Пошље га у Петроград и они му наложе да та утврђења исврши. И то беше громовни удар за њ! У Турскоі грмљаше іошт воіна; Инглеска, Пруска, Пољска наоружане грозе другом воіном — какав рад, какве славе ту може бити! — а он овде да градове подиже онда, кад његови противници имаіу пуно прилика да се лавориками иските. Тако се освети Потемкин без и каква помисла на користи земље своіе, удалив са ратне позорнице наіспособниега воіводу, коіи са наівећим успехом могао би се употребити против онога нарочито непријатеља, коме он ужас беше.

Међу тим и Потемкин умре. Суваров дознавши о његовоі смрти, ово іе написао: „Оваі човек, то іе представљач земних суіета: бежите од њих мудри!“ — Речи, коіе би вредно било да стоіе на надгробном камену кнеза Таврискога.

Године 1791 рат с Турском сврши се Іашким

миром. Суваров остане іошт и даље у Финскоі бавећи се своіом дужности са особитом бригом: обучавао іе воіску, осматрао градове, построіавао утврђења. Старања његова око искорењивања увучених злоупотреба, на ново му нађу нових непријатеља. У Петрограду осуђиваху све његове поступке; у свима распоредима находише они самовољство; ал наівише викаше на њ, да он много изнурава воінике ученьима, а особито, што іе намислио, да уништи болнице, тако потребне за фински климат, коіи ниіе баш здрав.

Суваров дубоко огорчен тима против њега управљеним клеветама, наіжешће их одбіаше у своіима писмима, правдаше се и не штеђаше ни мало своіе противнике. Што се болница тиче, писао іе он: „Говорећи **заменити**, іа разумем **испразнити** болнице оздрављењем". — К томе имаше он увек своіе мњење о томе предмету: „Іа не трпим болнице; онаі их љуби, коіи се не радуіе здрављу воіничкоме. Минерали и таква нега нису у воіничком васпитању."... „Кад дођох на управу у Финскоі, нађох 1000 људи у две болнице; сад их остаде само четрдесет. У болнице ваља да дођу они, што су тешко болесни, а остали на кисео купус, дуван, рен — и нема болести."

Поред других клевета против Суварова нарочито викаху, као да се он слабо брине о воініцима, жртвуіе их безчовечно и при іуришима, и у битмама, и у брзим походима, па и у мирно доба при ученьима. Истина, Суваров не избегаваше боіа, већ га іошт тражаше, претпостављаіући увек іедан решиви удар, дугим бесплодним походима; ал свако предузеће његово било іе за раниіе смишљено, и кад

се он на ма шта решаваше, никад се не колебаше у извршењу: сталност и јака воља, то су најодличније црте свију његових дејства. Истина, тиме се је долазило по некад до силнога крвопролића; ал ко може стајати добар, да тако названи стратигиски маневри, опсаде, блокаде — не однесу више људи, нег битке, па макар и крваве. Болнице није волео он, јер их и сами војници мрзише; за умањавање у војскама болести и смрти, мишљаше он да је најбоље средство — свагда и у свему применити се обичном за простога Руса начину живота и навикама, мотрити, да би војска увек и на време добивала све што јој треба, искоренити грдне злоупотребе, каквих у то време сијасет у војсци беше. То је што му прибави толико противника и непријатности.

Тако прође и 1791 година, и са свим другаче, нег што се то надаше Суваров у почетку њеном. Дело, које је ваљало да му отвори ново слободно поље раду, на против потпуно му је затворило и пређашње ограничено, а бацило га је на друго са свим непријатно поље. Моћног виновника свему томе злу Суваровљевом већ више нема на овом свету, и опет никаке промене! Човек створен за рад, брзи осваја утврђења, сад је морао да построја утврђења.

И онда, кад хиљаде нита, изатканих завишћу, све више и више замршаваху руско-пољску ствар, кад не остаде другога начина, до разрешити је мачем — тада онај, коме доцније суђено беше мачем је расправити, још једнако беше у средини изливених језера и долина финских, на староме своме

месту — као што вељаху његови противници, или у изгнању, као што се сам изражаваше. Његова душа била је узбуђена: он је чуо само слаби одјек народних израза; који хујаше кроз далеки запад; он предчуствоваше, да је близу епоха озбиљне борбе, а гушаше га мисао, да њеју вазда држати њега далеко од те страховите ратне позорнице. Ко знађаше својства његових страсти, а нарочито частољубље, тај поји́ма, каквога је трења морало у његовима грудма бити.

То беше време, у коме велике, оживљене страшћу силе развише бариак једна против друге; време прелаза од старога реда на нови, кад све мораде други вид узети, не иде као обично лаганом постепеном изменом ствари, већ наглим, насилним преображајем. Ко у таквима приликама позна у себи снагу, тај се осећа несрећним, ако му околности забране да и он учешћа у тој борби имати може, а још несрећнијим, кад зна да су узрок тој његовој несрећи други његови противници. У таквом скоро положају и Суваров беше. Он се тражаше од царице, да га у Пољску пошље, ал му ова одговори: „Пољске ствари не требају графа Суварова: Пољаци траже већ мира, а да остану онакви, какви пре беху.“

Најпосле отвори се за њ ново поље рада. На крају 1792 год. повере му сву војску, која беше у новоруском крају, и он пун великих нада пође на опредељење своје у јужну Русију. Ал како га и те наде превариште! Он мишљаше да поправи свој положај, ал му овај постаде још црњи и гори. У Финској га тиштаху мала страдања. овде га пак стигну много већа, и он дође до тако непријатних окол-

ности, да наіпосле у очаіању хтеде жртвовати све своіе и удалити се из земље. То беху судбине искушења, коіа се наірадиіе дотичу наідостоінніих људи.

Дошавши у Херсон, Суваров се забављаше обучавањем своіе воіске, прегледањем утврђења, инжинирским пословима. У то време добиіе он нове знаке царичине милости: Катарина, празнуіући мир са Турском, ниіе заборавила при томе пређашње заслуге Суваровљеве и особитима драгоценостима награди га. У сред неуморних и разноликих службених послова, Суваров іе пажљаво пратио и ток политичних догађаіа у Іевропи: проницаваіући ум његов, провидео іе из рана сву важност тадашњих догађаіа у Врапцускоі: он и у разговору, и у писмима претсказиваше беде, коіе ће снаћи Іевропу од страшнога превrата на западу, и исказивао іе потребу општег и іеднодушног противљења свиіу владара, страховитом потоку револуциіе. Он беше наівећи непријатељ револуциіонскоме духу; у дубини душе своіе іако іе негодовао, што іе у Врапцускоі пропала пређашња монархиіска влада и іако іе сачуствовао према роіалистима, коіи поднеше оружіе за обрану законита престола. Суваров, са дозволењем царичиним писао іе и знаменитоме Вандеіскоме вођи — Шарету. Видећи, како се безуспешно ћерманска воіска бори против републиканске у првима походима, Суварову се досади, што и императорица, не ће да се прими учешћа у томе рату. Он званично заиште се од царице да може као своіевољац ићи у ћерманску воіску. 7. Іуна 1793 писао іе управ царици:

Премилостива царице.

Молим наіпокорніе ваше императорско величанство, да би ми дозволили ићи као своіевољац у Немачку и савезну воіску, а у исто време молим, да би висока милост вашег величанства продужила и даље бдити нада мном.“

А царица му іе овако одговорила:

„*Г'рафе Александре Васиљевићу!* Писмом вашим од 24. Іула (?) што ми овога іутра дође, ви тражите да као своіевољац идете у савезну воіску. На њ вам одговарам, да се сваки час умножаваіу наши домаћи послови, и на скоро овде можете имати велике воіне практике; и тако не допуштам вам да поправите дело вашег ученика *) — коіи іе иза Раіне по наіновиіима вестима. — Іа вас сада, као и вазда држим као іако потребна отаџбини нашоі.

2. Августа 1793 год.

„Катарина.“

И доиста на скоро се извуче из корица мач Суворовљев: пољске ствари узеше тако опасна облика, да царица науми предузети решиве мере. Командовање целом воіском у Пољскоі у први мах преда Руміанцову; ал 70 годишњи фелдмаршал, стари ослабљен болестима и непогодама, отклони од себе тако тешко бреме. Суваров — прими са живом радошћу: тада беше њему 64 године, мали растом, сувоњав, нешто погрбљен и сам жалосно изгледаше; на глави његовоі, рано оседелоі, остало іе само неколико гомилица беле длаке, лице му іе било борама засеіано. ал изглед његов оживљаваше умни проницателни поглед: мале очи његове гореле су у ватри енерџније; он іе сачувао необичну за његове године снагу и телесну и душевну; ваљано іе іахао коње; у походу не знађаше за ни какве екипаже.

*) Принца Кобуршког.

ДРЖАВИНА ШТАМПАРИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 28 1. Октобра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Руска војна снага (наставак). — Положаји (наставак). — Суваров (наставак).

Руска војна снага.

(Наставак.)

Војна средства Русије много су разнообразније него сваке друге јевропске државе, па и целе западне Јевропе скупа. На западу скоро све државе принуђене су својим историјским догађајима, да се држе једино једне или друге системе војног устројства: Инглеска — на прилику најамника, Француска стајаће војске, Прусија — регулисане народне и. т. д. Русија не само да није осуђена историјом, да се држи једног само начина развића своје војне снаге, него напротив једна једита искључна система не може да задовољи њене потребе; извори народне снаге тако су разнообразни, да сваки хоће особити пут за своје развиће; само скуп многих самостојних установа и вазана примена ових могу да припомогну Русији, да овлада свом снагом, коју јој је Бог дао. Осим незнатних украјина, захваћених грдним централним телом, Русија је једно цело, и дише једном душом са својом династијом. Зграда руског живота основана је на општем поверењу и

нема потребе, да се подржава силом, руска војска нема сада никаквог полицијског значаја, и потоме војно устројство не подлежи никаквим ни пределним ни политичким ни сталешким назорима; у томе и јесте не измерна превага Русије После ослобођења сељака, број, састав и јерархијски ред сталне војске условљен је само духом руског народа и статистиком; никакве друге окушане и окушаване комбинације ту нису нужне. Унутрашњост царства, четири петине државе, у време рата могу бити сасвим без војске, осим нужних стража при апсанама, а то даје могућност, да се могу масе концентровати у много већој мери, него у ма којој другој јевропској, држави; млоги још памте предлог московских благородника 1863 год. — да они сами заузму страже својим људма, те да влада што више војске на границу извести може. Осим стојеће војске Русија располаже за обрану својих граница огромном народњом војском, која осим Швајцарске и Америке *) још нигде позната није, а Јевропи је сасвим не позната, јер она не сме да наоружа своје грађане пре него их у праве војнике обрати. Сви знамо, колико је Талијанска влада, једина од најпопуларнијих у Јевропи, зебла од самовољачких чета. Само Пруска прибегава у неколико народњој војсци, али пруска народња војска улази у састав стојеће, и дакле није оригинална народња. Једина дакле Русија и две републике **), имају довољно поверења у народу те црпе из његових недара главну земаљску снагу. У 19. веку Русија је сазивала три пута народњу војску:

*) и „Србије". Прев.
**) и „Србија".. Д.

1807, 1812, и 1855, па и у напредак у свакоі по већоі воіни не може се без ње проћи. Наіпосле скоро све іевропске државе наилазе на велике тешкости у образовању коњице сразмерно пешадиіи; у Русиіе ни те незгоде нема. Она има читаве пределе коњаничких насеља. Козаци су принели млого користи рускоі воісци, али іошт ни десети део онога, што се од њих сада очекуіе, кад се оснива самостално устроіство воіне снаге. Слепо подражавање туђим образцима, коіе іе скоро по века руководило руске воіне установе, ниіе дозвољавало организаторима, да ма шта изван тих образаца угледаіу; руска природна коњица остала іе іош и до данас на почетноі точци, іер ни у Францускоі ни у Прусиіи ниіе било подобних ствари, те да се организатори на њих угледаіу; но сама по себи она іе огромна снага и само іоі треба прилика, па да се покаже.

Са таковим сретствима Русиіа не треба и нема да се боіи никакве борбе; али сретства ваља зараниіе да се определе и унапреде и да из стихиіских постану државнима. Русиіа не може бити побеђена, али може претрпети од времена на време осетних пораза, може бити принуђена, да с великим напрезањем борбу понавља, док се опитом не научи и не пође путем, на коме може да овлада свом своіом снагом.

Да расмотримо сад али с пажњом неке особене услове руске снаге, коіе смо сада у кратко прешли.

V.

Карактер рата данас іе далеко одсуднііи но пре. Богатство и кредит чине, те државе могу да приводе у живот важне мере на рачун будућности

а да се на државне приходе толико баш не обзиру. Од свију ствари на свету рат је најважнији кад је нуждан, јер мење на коцку не само богатство но и опстанак државе; с тога се и морају ратујуће стране из све снаге упети, да га у своју корист окрену. Ратни расходи подмирују се икономијом у мирно доба, па с тога све излишне трошкове у мирно доба избегавати ваља. У том смислу појмови су данас јако изменути. Данас није страшан онај, који је увек силно наоружан, већ онај, који може кад затреба, брзо и силно да се наоружа. Што мање то више — војничка је аксиома новијег времена. Што мање која држава има војске у мирно доба, то више може да подигне у време рата. Разуме се по себи, да се тиме опредељује само **количина**, која има значаја само у браничној војни. Државе, које усвајају ту систему, доказују, да воле мир, јер заратити код њих значи подићи сав народ, а то се не може чинити сваки час; с таквом војском мало има наде за успех у нападном рату, У нападном рату снага народна може се изразити формулом: количина војске умножена квалитетом, као што се снага удара опредељује масом помноженом са брзином. Квалитет пак добија се под условима дијаметрално противположенима количини. Но и ако је квалитет од великог значаја опет при садањем стању јевропских војска она не може да замени количину. Данас војска ваља да је устројена тако, да је што већа и што боља, а не обратно што боља па онда што већа. Може се рећи, истина одприлике, али опет доста тачно, да размера, у којој се данас боље јевропске војске могу борити против горих, не може бити мања но $^3/_4$ према 1; у мањима

боіевима може бити и другачиіе, али у великим биткама никако. У битци код Кустоце италиіанска воіска образована на пет година пре тога истина ie наiпосле побеђена, али опет држала се ie читав дан против толике исте силе неприiатељске. Одношаi између ратног комплекта и кадра у мирно доба не може се никако определити теориiским путем; iер зависи од духа народа, од склопа воіске, од тога, коіи ie род воіске држави поглавито потребан према њеном односном положаіу итд. У томе смислу свака се држава држи своіе особите системе, коіу црпи из своіе историiе; но у исто доба сви признаіу истину „да воіска може бити тим снажниіа, што ie већа разлика између мирнога и ратнога стања.

(Продужиће се).

Положаји.

(Наставак.)

Положаіи у наiширем смислу. — Браничке линиiе.

(Реке, планински ланци, блатне и шумовите просторiе, степе). *)

По мишљењу Наполеона I. „од свиіу препрека што смеђу кретању воіске, наiвише тешкоћа даіу пустиње, после планине**); широке реке тек за

*) Стратиђија је дужна да ово питање реши. При свем том оно се мора и у тактици да додирне: иначе одео о „положајима“ не би се могао да заврши. Осим тога расправљање овога питања, са својим одсеком о положајима, послужиће у исти мах и као приступ расправи обране и напада на теснац, јер напад и обрана реке и планинскога ланца на последку своди се на напад и обрану теснаца.

**) Наполеон је овде мислио на планине првога реда, јер планине

овима долазе.“ Овако ie разрeђење истинито само са гледишта искључно пасивне обране. Са гледишта пак активне обране, наибоља ie бранична линиіа она, коіа зауставља или бар задржава непријатеља, ал' у исто време и не задржава нас саме. У овоме смислу, наполеоново ће се разрeђење морати да промени, и прво ће место заузети реке *), после планине и наизад већ пустиње.

а), **Реке**, коіе се провлаче преко ратних поља, изіављуіу утицаі на радњу воіске: и то овакав ако оне теку **управно**, а онакав кад иду **упоредно** према радњама воіске. У првоі прилици, оне оіачаваіу лице браничево и заустављаіу **) или бар закашњаваіу нападача на дуже или краће време; у другоі прилици, осигураваіу крила, и могу, у великоі мери, олакшавати превожење терета, коіи се с воіском а и иза ње носе, т. і. реке су тада веома удесне **путовне линиіе**. Величина овога

другога реда, као што су на прилику Апенини, не могу се ни из далека сравнити са оним препрекама, које дају широке реке као што је Дунав.....

*) Реке су метуте на прво место нарочито с тога, што кад су оне већ једном у нашим рукама, прелаз преко њи није више ни мало тежак, а које се не може да рече за планине; па и обрана је реке лакша но планине; јер са недостатка поврeчних путова, којих обично и сувише има у долинама река, свезе путова (која би могла служити као средишни положаји, за распоређај резерава) обично су врло далеко у дубину — околност, која је без сумње узрок несрaвњено већем дробљењу снаге, него при обрани река.

**) Као што војна историја показује, реке су препрека нападачу, само за време ал никако нису кадре да га са свим зауставе. Војна историја показује врло мало прилике, где су реке са свим задржале нападача (Парадизо и Касано 1805 г., Ар 1799, Дунав 1809 управ само за време првога прелаза Наполеоновога), и то опет у след погрешака, које је сам он чинио.

утицаіа по наівећма іе условљена особинама реке, т. і. њеном ширином, дубином, брзином протицања, особинама обала и дна.

Река се може **бранити** на два начина: или кад се бранилац ограничи на чисто **пасивну обрану** т. і. размештаіући се за реком, уништава мостове преко ње, квари бродове.... у кратко сасређуіе сва браничка средства на іедноі обали, остављаіући са свим другу; или, река се брани **активно** т. і. бранилац не само да не квари прелазе коіи постоіе, већ на против, по каткад и нове прави, заклањаіући их мостобранима. У првоі су прилици користи и штете обоіим противницима іеднаке. Река заклања и браниоца и нападача подіеднако; зауставља и овога и онога. У другоі се прилици значаі реке, као препреке, у многоме подиже; нападачу она већ ниіе више препрека, тако исто и браниоцу.*)

Расположаі браниоца, кад **пасивно** брани реку, стоіаће у томе, што се на местима, где су постоіани прелази, и на местима, где би се као наілакше они могли да подигну**) одваіаіу од-

*) Река се може бранити само тако, ако су обе обале у рукама браничевим, и ако се дакле сваког тренутка могу да преносе војне радње, у опширним размерама на другу страну (Наполеон I). Активно се може бранити река на неколико стотина врсти (река Лаба 1813, од Чешке до Немачкога мора), а пасивно на један, највише на два дана хода. Фридрих је „у упутима својих ђенерала“ говорио, да се он не би нигда смео примити, да брани реку на већем пространству од два дана хода.

**) Таква су места, где река к нападачу савија, где браничка обала ону надвишава, где противничка страна има неколико згодних точака, где би се могла војска да утврди по што пређе, де је река острвима у неколико рукава поцепана, где са стране не

реди, коіи ће кадри бити да зауставе непријатеља до онога часа, кад ће пристићи помоћ, што је дуж реке расположена; између њих свезу ће држати коњаничке извиднице. Таква ће бити прва линиіа обране: она може бити и **опрезна, линиіа првих стража.** Ако се та линиіа много протеже, а од непријатељске стране има неколико путова, тад ће се сва линиіа разделити на оделе, коіи одговараіу броіу путова, и на свакоме ће се, надик на резерву (резервица), наместити већ іачи самостоіни одред, и при томе тако, да он може у час отићи да помогне одреде, коіи су напред размештени. Ове резервице у исти мах, имаіу задатак заклањаіућих одреда — **предводнице** (заступнице). На послетку, іош даље на траг, на главноме путу, на положаіу, ако је могуће средишноме; — расположе се сасређено главна снага воіске (главна резерва).*)

Распоред бранноčев при **активноі** обрани реке, разликоваће се од распореда, што сад изложисмо, само тиме, што ће браничко — опрезни одреди, а на местима и резервице прећи на ону страну и посести мостобране. Нешто даље од њих (колик, то зависи, од земљишта) изашиљу се пред

пријатељеве долази у реку каква приточица... Место које одговара свима тима условима (**тактичким**), згодно је: али као и при избирању положаја, **стратиђијски** услови само одређују, коју точку треба узети за прелаз; ови услови захтевају да је прелазна точка што ближе оној, коју смо ради да заузмемо одмах после проласка.

*) Оваким распоређењем силе, могу се избећи како јака цепања њикова (Кордон, река Минчијо 1796), тако и сувишак сасређивања (Валенца 1.796). По себи се разуме, да увек пре распоређења силе, треба да претходи проматрање што веће дужине реке, с обе стране пута, по коме ће противник да наступа.

страже и шаљу извиднице према непријатељу. Оваким начином, моћиће се велика просторија ка непријатељу имати у виду, и с тога он не ће моћи тако лако да сакрије своје намере и сваковрсне демонстративне радње, које се обично пре наступна прелаза чине, у намери да браниоца смету и преваре. Овим се по напре и разјашњава, с чега се активном обраном реке може успешно да брани велики део њен: реће се може погрешити у суђењу да л' се овоі или оноі точци упутила резерва; па баш ако се рецимо у томе погреши, опет ће се, помишљаіући на препреке, на које ће непријатељ код мостобрана наићи (они су тако уређени, да се не могу откривеном силом да освоіе,) у више прилика успети, да се за времена поправи таква погрешка.

Нападачки прелазак реке. — **Прво питање**, које предстоіи нападачу да реши, јесте **избор точке** за прелазак (услови, којима оваі прелаз има да одговори, горе су исказани.) У тоі намери претходно ће се промотрити извесна дужина реке. Даље, преко је потребно **да се одвуче пажња непријатељева од оне точке, коіа је за прелаз изабрата.** Те се с тога предузимљу свако врсне демонстрације, и ако се оне вешто вршиле буду, може се у многоме на сигуран успех да рачуна. Коіим ће се начином оне пак вршити, томе теорија не може научити: видови демонстровања, безконачно су разновидни. Наівећма іош ту ће моћи да помогне воіна историја. Кад се успе пажња непријатељева да одвуче, онда треба усиљеним путовањем, што је могуће таіније, прићи месту, на коме се мисли да

пређе. Даљи начин радње нападача зависиће од тога, да ли іе противна страна места, коіе смо изабрали за прелазак, поседнута непријатељем или ниіе, и ако іе, то каквом силом; т. і. зависиће од тога, колико ће моћи нападач демонстрациіама своіим да одвуче пажњу противничку од точке, на коіоі се мисли да пређе. Демонстрациіа іе онда успешна, кад воіска или накакве или врло слабе противничке воіске (опрезно браничка стража) сретне при прелажењу. У свакоі прилици, ако нападач на противноі обали наиђе на противника, треба он од іедан мах да изведе што више артиљериіе и ако ниіе река врло широка да разасне стрелце, те да ватром њиховом примора непријатеља, да што даље од обале одступи*), за сво то време остала воіска стоіи сасређено на траг, и што више сакривено. Кад непријатељ буде принуђен да неколико од обале одступи, одмах се на чамцима, скелама, чуновима па и сплавовима пребаци іедан део пешадиіе, коіа ће се на супротноі обали разместити и утврдити. Задатак іе овоме првоме оделењу чисто бранички: да заклони подизање моста; и с тога би веома погрешно било, кад би се оно упустило у нападачке радње. Нусдорф 1809 год. **Кад обе обале буду таким начином у власти нападачкоі**, тад ће се тек отпочети подизање моста. Непажња на оваі главан основ, беіаше узрок оноі несрећи, коіу 1705 искуси принц Евђениие Савоіски при прелазу реке Аде у Парадизу и ерц-херцега Карла 1799 г. при прелазу реке Ара

*) Ако на противноі обали нема нимало непријатељске воіске, превешће се одмах тамо одред, коіи ће заклањати посао око подизања моста.

За сво време подизања моста прелази пешадиа, а после и делови артилерије на лађама, скелама ... и непрестано се продужава тако. И према оіачању снаге на овоі обали, воіска ће се кретати напред и заузимаће пред мостом шире положаіе, да би осигурала прелаз. И успех ће тада наівише стаіати до брзине. У овоме одношаіу биће особито згодно, ако близу изабрате точке (више ње) за прелаз, утиче кака река са стране. Користећи се њоме, може се за раніе спремити мост и у час подићи на месту изабратоме. У опште главни услови за сигурност успеха нападачкога прелава (независно од избора згодне точке) стоіе у **вештим демонстрациіама и брзини радње.** Као веома поучљив образац у овоме, као и у свему осталоме, може послужити Наполеонов други прелазак преко Дунава (1809 год), коіи беіаше нешто пре битке код Ваграма, Сам начин построіавања моста, као и мере коіе се мораіу предузети да се то осигура од непріатеља, долази у област пољске фортификациіе. По што се мост намести, почиње воіска да прелази. При овоме се особита пажња мора да обрати на што іе могуће већи ред, да се воіска не судара и долазећи мосту не укрштa. **Распоређење** ваља све ово да отклони.

(Наставиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Поіав тога старине пред воіском неколико његових речи, ма каква шала — доводиште воінике до

наівеће раздражености. Сама вест, да іе Суваров заповедник воіски у Пољскоі, охрабри руску воіску, а застраши непрііатељеву.

Рад Суваровљев у Пољскоі не траіаше дуго: у половини Августа изашао іе из Немирова а на концу Октобра већ іе на іуриш узео Прагу и величанствено ушао у Варшаву. Крвави таі іуриш, подобан ужасима код Измаила, опет донесе Суварову прекора, као да іе он и ту нечовечно радио; ал зар се може кривити победитељ, кад се побеђени онако іогунасто брањаше. *) Суваров са сузама благодари Богу, кад се поіави депутациіа варшавска са изіавом покорности и тиме га избави од новога крвопролића. Нико од виновника устанку, не беше задржан; кад іавише Суварову, да су се чланови бивше револуционарске владе спасли бегством, то он нареди да никога не заустављаіу и рекао іе при томе: „пека их нек беже; то ниіе моіа ствар."

За узеће Варшаве, Суваров добиіе маршалски чин, при чему писаше му императорица: „Ви знате да іа не производим никога преко реда и никад не обилазим стариег; но ви сте освоіили Пољску, па тиме сте сами себе начинили Фелдмаршалом." Ствар іе у томе, да іе Суваров обишао 8 стариих ђенерала; то га іе наівише обрадовало, са чега іе и скочио са столице вичући: „перескочилъ, перескочилъ."

Суваров остаде іош целе године у Пољскоі да

*) У Суваровљевоі диспозициіи за іуриш између осталога била іе и оваква іедна точка: „7) У куће не улазити; непрііатеља тражећег поштеде, штедети; не оружане не убіати; са бабама не воіевати; малолетне не дирати."

би утврдио мир и ред у новима руским областима. Овде се јавља он не више као прост војник, већ као управитељ целе једне земље као државник и политичар. Ствари пољске у то време привуку на се пажњу целе Јевропе. Говораше се напосле, да је Суваров достигао већ потпуно циљ свога често-љубивог сањања: слава, част, љубав војскина, поштовање целога народа — шта је више могао желети? Ал њему остаде још једна мисао, још једна неизвршена жеља: частољубиво уображење његово управило се на запад: „Матушка, пошљи ме да бијем Французе“ — писао је он царици из Пољске. А како радостан беше, кад дознаде, да је доиста царица Катарина намерна да пошље војску у помоћ Аустрији и да ће команду над том војском њему поверити.

Суваров се крене за Петроград; путовање његово беше величанствено; свуда се народ у гомиле скупљаше да види тога знаменитог јунака. У Петрограду царица га прими, како нигда до сад: велика Катарина по више сати беседила је с њим у кабинету, саветовала се с њим о јевропским стварима, слушала је са поверењем и нестрпљењем његове смеле и опширне планове. 1796 год. оде он у Тулчин, где беше главни стан Екатеринославској дивизији и ту се бављаше врло ревносно обучавањем своје војске.

Суваров, као што је већ и речено, обучавао је војску по своме начину, па с тога не ће бити с горега, ако прозборимо неколико речи о томе, у чему нарочито стоји знаменита **Суваровљева тактика**. У суштини он није изменио ни у чему за онда обич-

ни ред построіења воіске нит начин њена деіства; но како у свима своіим походима, и против пољских конфедератоваца, и против турских чета он претпостављаше деіство са наступањем, па и онда, кад по општем полошаіу воіске, ваљаше се ограничити на саму обрану, то са свим природно, он іе морао и у тактичним деіствима своіим претпоставити напад хладним оружіем, тадашњем никаквом деіству ватреног оружіа и браничким положаіима. По томе и сво обучавање воіске стаіало іе код Суварова у томе, да іе навикне на смели іуриш, — отуда и његовог израза оног: „пуља дура штик молодец.“ Не бавећи се подробно тадашњом линиіском тактиком, коіа дошла беше у Прускоі до педантизма, Суваров се стараше іедино о томе, како би му воіска ишла с баіонетом чврстим кораком и у смакнутоі маси. Сва учења његова наличе на данашњи боі; тако іе он стављао іедан део воіске против другог, обично у развиіеним линиіама, у шах матноме реду, и после кратке, ал живе ватре, наређивао, да іуриши пешадиіа на пешадиіу, коњица на коњицу и пешадиіу. Никад не заустављаше он воіску коіа іуришаше; да би навико коњицу да се не боіи пешадиіе употребљавао іе продирање прве кроз другу. Маневра та беше и доста опасна, па с тога по коіи пут место људи узимаху се други предмети. По каткад неприіатељев положаі бележаше ров ил какав плот; некад опет по правилу градиште се утврђења, она добиіаху топове, и тад се свршавао примеран іуриш. Особите пажње Суваров управљаше на смакнутост редова: пролазећи краі пешачкога строіа на коњу, у іедан пут нагонио іе свога коња на људе: па ако воіници

збунивши се размакну се и пропусте га тад се ie iако љутно, називао их ie „немогузнаікама,“ ако се пак редови смакнути одупру, Суваров их називаше iунаци, разумници и говораше: „подвижнаіа крепост! и зубом не возмеш!!!... Учење ишло ie врло живо и брзо, па с тога и ниie траіало обично више од ½ сата. Суваров никад ниje жалио ни воінике ни официре; ал после учења, волео ie да држи беседе, давао ie опширна настављења, ил ie повторавао своie омиљене фразе. Воіска знађаше већ на памет правила Суваровљеве тактике: та правила беху већ скупљена и написана, а позната су под именом **Воіенаго катихизиса** или **поученііа солдатам** и **вахтпарада**: та правила његова беху особити изрази, условљени термини, коіи су извор iедино Суваровљев а поіимаше их само његова воіска.

1796 год. Кад Суваров дође у Тулчин и кад већ сви знадоше да ie царица намерна оправити воіску у помоћ Аустриіи, Суваров понови у нечем своі Катихизис: „Безбожни, ветрењасти, будаласти Французи убише свога цара!... Они iурише колонама — и ми, браћо ваља да се томе учимо!!... Тада Суваров отпоче учити своіу воіску да напада колонама. И не треба сумњати, да то беше тако правилан строі, какве су данас код нас **нападне колоне**; тада воіске нападаше смакнутом путном колоном, чиіе се лице по околностима мењаше. Већ и пре у шумовитим теснацима пољским, ил при iуришу на Турске тврђаве, Суваров по нужди употребљаваше колонске iурише: ал то беше са свим случаіно, и дуго iошт и код Руса и код Ђерманаца беше iедини боіни ред ризвиіена линиіа.

Већи део од 1796 год. прође у спреми за заграничии поход. Са нестрпљењем чекаше фелдмаршал наредбе за почетак. Пратећи пажљиво нагле успехе Бунапартине у Италији, стари фелдмаршал говорио је по који пут: „Ох далеко корача младић, ваљало би га зауставити.“ Ал место чекане наредбе, на једанпут добије он жалосну вест, да је велика Императорица умрла — та стална његова покровитељка и благодетељка.

Нови император до онда био је врло добро расположен према староме јунаку. Још као велики кнез удостојавао је он Суварова писмима. А кад дође на престол писао му је 15. Дец. 1796-те год. „Поздрављам те са новом годином и позивам да дођеш у Москву на крунисање — ако ти је могуће: буди здрав, и не заборављај старе другове.“

Ал милостиво то царско расположење према Суварову на један мах изменуло се: узрок томе беху неки нови заводи, какве император предузе у војсци чим на владу дође. Старци, навикнути из одавна на пређашњи ред службе, природно нађоше за се не целисходне многе од нових установа, које имадоше за циљ нарочито да ограниче вољу и истребе многе укорењене злоупотребе. Ал владар строго налагаше да се све те нове установе изврше у свој својој точности. И ако је тешко било одвикнути се од старога, опет мало по мало утврди се у војсци нови ред. Једини Суваров са упорством својственим његовом карактеру, јавно исказиваше своје незадовољство, па је чак и исмејавао неке од нових установа.

(Наставиће се.)

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОИН

БРОЈ 29 10. Октобра.

ЛИСТ ЗА ВОЕНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Руска воена снага (свршетак). — Подожаји (наставак). — Суваров (наставак).

Руска воена снага.

(Свршетак.)

Но осим дејствујуће војске, која се сасређава на точкама, где се решава судба војни, свакој држави потребна је по прилична маса и за друге цели, на прилину: за заштиту предела, који су од војишта далеко али изложени нападу, за поседање непријатељских предела и опседање његових тврђава за леђима своје војске, кад ова подаље напред продре; за гарнизоне својих тврђава; за резерве, којима ће се оделења попуњавати, и за страже у својој земљи. Наравно за ово може поднети и мало слабија војска, само да је задахнута народним духом; по томе, кад је влада у поверењу код народа, војску ову у мирно доба није нужде ни држати, па ни стубљину, него је тек пред војном искупити. К овој маси не радеће но неопходно нужне војске ваља додати још и друга оделења, без којих не може опстати не само дејствујућа војска, но и унутрашња, као на прилику што су возари, занатлије, провијантски и комесарски служитељи, болничари и друге још спе-

ционалисте. Кад се све ово у једно скупи, излази огроман број; тако у Пруссији, где су ова одељења на најмање сведена, износе 360 хиљада на 720 хиљада војске, дакле управо колико дејствујућа војска. Међу тим Пруссија још није имала да брани и друге границе осим оних, где јој је била сасређена дејствујућа војска; резерве биле су само по тврђавама и тамо, где су учили рекруте; а и брегови мора били су изван опасности. У Русији на против са свим је друго што.

Ма ко био непријатељ Русија може да искупи војску само на три места: у Пољској на Пруту и на Турско — Азиској граници. По самом географском положају и у нападу и у обрани први ударац може бити само на једном од та три стратегиска места, или на сва три уједаред; па тамо ваља да је и војска. Али између пољске, прута и турско-азиске границе и са страна леже стотине врста одкривене суве границе и два морска басена — балтиски и и црноморски; просторију ту ваља осигурати против сваког покушаја. Савез против Русије без учешћа морских држава или бар једне морске државе, готово се и помислити не може; а у таквом случају Русија има, као што је већ једном имала, да реши задатак огроман: немајући морске снаге, која би у поредно с непријатељском ишла, има да брани дугачку линију обалску, на којој се на сваком скоро месту непријатељ може да искрца; *) треба споменути још, да

*) у таквом положају осим Русије није била ни једна друга држава. Пруссију никад нису нападали с мора. Аустрија готово и нема обале. Француска у време Наполеона I. војевала је са државом, која је односно врло мало сухоземске војске имала; на опет и тако знамо, колико је труда стало Наполеона онемогућивање Енглеских десаната.

међу тима обалама има и таквих, коіе нису Руске и ако припадаіу Русиіи: Финска, Самогитиіа, Кавказ; на іедноі од тих обала и престолница іе. Очевидно задатак таі може се решити само тако, ако се на сваком приморском месту постави по већа воіска, коіа ће за време воіне престоіати без и каква деіства. Тим начином ваља заузети обале беломорске, балтиске, и црноморске, осим тога 14 тврђава првога реда, и неколико мањих дуж западне и іужне границе од Свеаборга до Керча, четири вароши, као Петроград, Ригу, Варшаву и Одесу, и наіпосле држати у шкрипу опет великом воіском Пољску, западне губерниіе (свега 14), и Кавказ (7 Губерниіа не рачунећи Ставроповску;) толико іе ето мртве снаге Русиіи нужно, те да деіствуіућа воіска радити може! Тако колосалне стаіаће воіске, коіа би задовољила све те потребе, ниіе било ни у Џингисхана ни у Наполеона у време, кад іе Іевропи заповедао и — ни у кога. За овако велику воіску стубљина у мирно доба била би огромна, и буџет іе не би могао издржати.

У ову мртву половину државних сила иду и делови, коіи непосредно припадаіу стаіаћоі воісци, као што су резерве, коіе спремаіу рекруте (што Французи зову полкови депо,) коіих мора бити како у ратно тако и у мирно доба. Осим тога на откривеним местима на граници, коіа су изложена нападу, мора бити опрезне воіске бар у некоі известноі размерици. Али опет ниіе потребе, као што и ниіе могуће, да су сва оделења, коіа заузимаіу обале, тврђаве, сумњиве пределе и унутрашње страже, од боље воіске. Чисто бранична воіна као што іе била источна

где ће непријатељ могао управљати масе, куда ће хтео, била је сасвим случајан појав, који је постао услед политичке погрешке; чисто морска пак војна разуме се, за Русију је не могућа. У сухоземском рату непријатељ не ће моћи да одваја велика одељења против десаната; а против мањих покушаја за обрану обала, тврђава, угушивања унутрашњих покрета, на прилику у пољској, и за поседање непријатељских предела за леђи војске, може да послужи и млађа војска, само ако је има по више, ако је добро наоружана и задахнута љубављу к' отаџбини. По особинама географиског положаја Русији је више но и којој другој држави потребна привремена војска, која се само у време рата позива. Па да видимо, колика би од прилике могла да буде та војска. У сваком могућем јевропском рату за Русију су исти услови за обрану својих граница: ма какве задатке имала руска дејствујућа војска, гранична средства њена сасређиваће се на четири само места; 1) на обалама балтиским, 2) у западним губернијама, 3) на обалама црнога мора и 4) на Кавказу. Политичке случајности не могу имати тако великог утицаја на размештање граничне снаге: непријатељство са Шведском на прилику у време рата било би узроком, да се увећа резерва дејствујуће војске балтиског басена, а непријатељство са Турском захтевало би, да се увећа резерва црноморска; локални пак размештај војске остао би исти који је потребан, да се одбију покушаји морских држава.

Главно што треба имати у виду при опредељавању броја привремене војске, јесте то, да она замењује свуда, где год је само могуће, стајаћу војску

дејствујућу, која се мора у масама искупити на војишту.

Русији треба у ратно доба привремене граничне војске одприлике 400000 до 480000. Створити у један пут и из ничега 480000 редовне војске, ствар је веома тешка. То би било као оно „да будет свјет„ само не из божијих уста. Кад се рат огласи, онда није довољно само устројити војску више или мање покретну; треба у исто време скупљати и обучавати стотинама хиљада рекрута, јер без ових војска се у једном само походу може сасвим да распадне; треба учетворити материјални део итд. Потреба у официрима не само добрим него и у ма каквима, који су поле способни, да носе тај чин, осећа се тада велика, а међу тим њих нема довољно ни за дејствујућу војску. Свуда у Јевропи, па и у Француској, где је устројство војске тако савршено, прелаз из мирнога у ратно стање скопчан је са великим тешкоћама, са огромним трошковима и губитком у времену. Једина Пруссија чини то без велике муке. Опредељив још унапред место сваком човеку — официру — просветном војнику, у својој народној војсци без икакве забуне позива једно за другим резерву и Ландвере разних позива, не зато, да попуни празнине, већ да преухитри потребу. У Русији пред и у почетку рата увек су образовали резерве чисто војним начином додавајући пешачким пуковима један по један батаљун. Батаљуни образовани су врло споро, а међу тим догађаји су врло брзо ишли, и тако су Руси увек изостајали најмање за пола године; кримски рат сваки још добро памти. Па и при свом толиком усиљавању резерве нису биле довољне. Онда

није ништа друго остало, него се обратити народу. Тако је чињено увек до сада. Тако је било 1807, 1812 и 1855, па тако би било и 1863, да је до рата дошло. Без народње војске (ополченије) не може да прође ни један рат; искуством је доказано, да је она неопходна. С друге стране Русија располаже и ако у другом виду земаљском снагом онако исто као и Швајцарска, Америка и Пруссија, а то је огромно не оцењиво преимућство, које се не сме никако из вида губити, јер одрицати се тога, значило би одрицати се половине земаљске снаге. За време ропског стања „ополчење“ могло је бити само случајност, коју су изазивале тешке прилике; у слободној Русији пак оно може и треба да буде основна стална снага, коју ни какав непријатељ победити не може. Устројено ополчење народа од 80 милијуна не ограђује државу само од могућности пораза у нападној војни, него и од свију последица тога пораза.

У држави, која је у стању, да подигне оружану земаљску снагу, не треба тражити никаквих других извора за унутрашњу војску у ратно доба. Образовати резервенску војску, која никад не може на време да стигне, кад има у народу готова снага, која се може у једанпут да дигне и то онолико, колико је потребно, значило би „на извору састављати хемијски воду.“ У мирно доба стубљина дејствујуће војске може да послужи за све потребе, које би држава имала. У ратно доба народња војска може да замени сва остала осим бојних и оних одељења, која обучаобучају рекруте.

Држава као Русија, која у ратно доба мора да чува огромну просторију од архангелска до касписког

мора и іош да истури толико деіствуіуће воіске, може бити іака само тако, ако се ослања на народну снагу; иначе пала би у борби тежином сопственог тела, коіе на све стране хоће іаких потпора. Кад би нешто Русиіа, при толиком пространству, политички била налик на Француску, она неби могла да се упусти у по већи іевропски рат; у тоі сразмерици средстава и потреба огледа се мудрост историће. Народна воіска ниіе у Русиіи боіна снага, али іе потпора, без коіе Русиіа не би могла у поље да изведе толико боіне снаге, колико іе потребно.

Земаљска снага у Русиіи и данас іе іош само као могућност, као стихиіа, сакривена, — као што іе статува сакривена у дубини мрамора, док іе око художника не пронађе. Да се на народњу воіску као на снагу рачунати може, потребно іе, да се за раниће устроіи, и да воіници колико толико од свога посла разумеіу.

Положаји.

(Наставак.)

Прелажење у повлачењу спада у ред наітежих предузећа, особито ако на реци нема за времена подигнутога моста са његовим опкопом*), што се у право и не мора да деси, при савршено памет-номе начину радње. Једно од основних правила стоіи у томе, да се све препреке, што се находе на пољу ратноме, іестанствене и искуствене, или бар, коіе су

*) Мостобрани, према околностима, могу бити наіразновидниіега вида: почињући флешом о свршаваіући целим утврђенима положаіима, коіе смо горе проматрали.

одмах иза воіске или на крилима њеним, непремено узму: иначе се не могу избећи онаке катастрофе, какве претрпеше Шведи на Преволочњи 1709 г.) и коіоі се у мал не подвргну Наполеон на обалама Березине 1812 године. Да би се ма колико олакшала тешкоћа положаіа, у коме се у таквим приликама налази онаі што одступа (не узимаіући у рачун за времена устроіени сигурни прелазак), служи: избирање наізгодниіег места, за тим способност и вештина, коіом се може да сакриіе намера, па било то маневрама или другим средствима (при свима одступањима услов прве важности) и на послетку онаки распореди, коіи би помагали да се неприіатељ на што већоі даљини од прелаза задржава. Какав и где ће таі прелаз бити, то ће понаіпре стратигиіа одредити. У тактичком іе одношаіу особито згодно, ако на точки, за прелаз изабратоі, река прави лакат према лицу кретања, како би се с противне стране могло сасређеном артиљериском ватром прелажење да заштићуіе; исто іе тако добро, кад се пред прелазним местом налази згодан положаі за заступницу. Како ће се крити намере и одвраћати пажња непријатељева, томе нас не може нико научити: теориіа ће само казати савет, мету, ка коіоі се треба стремити; како ће се она да оствари у датоі прилици, то ће са свим стоіати до присебности и умештва. Наібољи іе учитељ и овде опет воіна историіа. Што се тога тиче, како ће се надпрући неприіатељ да држи што даље од прелаза, наібољи би зар био степенасти распоред воіске на путу гоњења. Степен наіближи неприіатељу, заступница, коіа има наітежи део задатка, треба да іе

склопљен из наибоље воіске. *) Под заклоном његовим, прелазе предњи степени са свим сигурно. Особите тешкоће мораће пасти на воіску, коіа последња прелази — заступницу. Последњи степен од прилике овако би прелазио. Наипре се преведе на другу страну коњица, коіа іе наімање способна за браничке радње, ал и брже може прећи од других родова (особито іе важно при прелазима у повлачењу да се избегну сви сукоби, гомилања воіске, како на самоме прелазу, тако и пред њим). За тим прелази део артиљерије; она се на другоі страни тако размести, да може своіом ватром помагати воісци, коіа іе при прелазу, и то наипре да им помогне уздржати се у положаіу своме, а после да им олакшава одступање. Воіска боіног дела почиње се повлачити наипре са наіневажниіих и наінезгодниіих точака; последња прелазе она оделења, коіа су управ пред мостом (у опште ако іе прелазак за средином расположаіа воіске, боіни ће део почети да се повлачи обоіим крилима у исти мах). Да би се што више олакшало одсћупање ове воіске, треба оставити одмах пред челом моста (особито іе згодно, ако се овде нађе ма каки земљишни предмет, или ако времена буде, треба ископати шанац, ма само просту флешу) макар и наімање резерве, баталиіун, па и неколико чета. Под њиховим заклоном прелази боіни део. По што он пређе, мост се поквари, а за прелаз последње резерве, треба им іош за времена оставити чамце.

*) Због великих тешкоћа, коіима іе заступница подвргнута, мораће се (кад іе то потребно) на згодноме положаіу заустављати коіи од стражњих степена, да іе измени и напред пропусти.

У веома ретким приликама, као што то беіаше на прилику на Березини, прелаз преко реке понегда іе и нападачки и одступачки у исто време.

2) **Планине.** Као што іе већ речено, планински ланци, ако нису првога реда, нису нападачу толико препречни, као што и браниоцу не даіу оних користи, какве даіу широке реке. Па и планине првога реда, као што су Алпи, не беіаху кадре да задрже искуснога и решивога противника.*) Главна тешкоћа, на коіу у тоі прилици нападач наилази, стоіи у недостатку а по негда и у савршеноі оскудици згодних путова за кретање воіске; тешкоћа издржавања велике воіске у овим сиротим и ненасељеним пределима, неизбежан іе пратилац оним тешкоћама од пута. Воіске обично мораіу са собом да носе све оно што им іе за опстанак нужно, и то бар за сво време док не пређу планину; с тога ће дакле воіска бити веома отежана, а што іе на рђавим путовима наітежа ствар. Тешкоће, на коіе бранилац наилази, биће од чести оне исте, на коіе іе наилазио при обрани реке, т. і. он іе принуђен да чува и заклања знатну дужину планине, што іе свагда узрок како великоме дробљењу снаге тако особито расеіавању пажње, а ово опет олакшава нападачу, да искусним демонстрациіама прикрые своіу праву намеру. Суштина ствари, при разређивању снаге за нападање и бранење планинских путова, стоіи у ономе истоме, у коме стаіаше при радњама око реке. Таким начином, **при обрани**, шиљу се самостални одреди (они исти опрезно-бранички од-

*) Ханибалов прелаз преко Алпа, Суворовљев (1799 год.) и Ђенерала Бунапарте 1800 год.

реди) ка главним путовима и просецима планинским. Сва се браничка линиіа раздели у одељке, иза коіих стоіе снажни одреди (резервице, оне су и заступнице) и на послетку, іош даље натраг на саставцима свиіу путова (коіи иду од непријатељске стране), ако іе могуће у средишном положаіу браничке линиіе, — поставља се главна воіска (главна резерва). При **наступању**, као и при нападачким прелазима преко река, наіважниіе іе умети изабрати место и утаіити намеру своіу. С коіе ће се стране почети да прелази планина, осим приступности, одређуіе се нарочито стратигиіским условима, т. і. да іе таі пут што ближи ономе месту, коіе смо намерни да узмемо, после прелаза преко планине.

1800 год. Масену беіаху Аустриіанци у Ђенови затворили; и Наполеон да би га избавио, смисли веома смели план да стане на споіницу аустриіске воіске (Мелас) с Бечом и да іе тако принуди да Ђенову, рад свог пута, остави. Да ово изврши, Наполеон іе морао прећи преко алпиіског гребена првога реда. Преко њега беіаше четири стазе: **Сенис, Велики С. Бернар, Симплон, и С. Готард** *) Прву, премда и приступниіу од других, Наполеон не могаше узети, іер би му се тад маневра претворила у наступање с лица; тако исто и последња, іер преко ње очекиваше помоћ (Монсеіевих 20.000), од вранцуске воіске (Моро), коіа се у Ђерманиіи борила. Ђенерал Бунапарта требао іе између стаза преко Симплона и С. Бернара да избере згодниіу

*) Те прелазе чуваху ове аустриіске воіске: Каіим (12.000) мотрио на Сенис; Кадик (9000) прелаз у Ивреіу; Вукасовић (10.000) прелаз преко С. Готарда.

Обе су оне имале, према кретању, исте тешкоће: преко обе стране не беіаше пута; али С. Бернар и опет беіаше без сумње згоднији, іер преко њега беіаше пут краћи — веома важна околност у односу на добиіање времена (**брзина**, іедан од наіглавниіих услова за осигурање ма какве маневре).

Из свега се овога види, каква се важност мора дати стратигиіским условима при решавању питања — где треба тражити згодно место за прелазак преко планине.

Да би боље сакрио своіу намеру, први конзул не заборави обратити пажње и на остале пролазе. Он заповеди Тиру да се са 4000 управи преко Сениса и да демонструіе ка Турину, а Шабрану (5 до 6000), да се крене преко малога С. Бернара. Тим начином, вранцуска се воіска требала да спусти са четири правца у долину Ломбардиіе. Ови превасходни распореди, управљени са разних страна, морали су са свим збунити неприіатеља и поставити га у неизвесно стање што се тога тиче, куда ће се управо да крену главне силе.

Радње на рекама, у странама, коіе су испрекрштане или опасане планинским косама и ланцима, дугачким блатним просторіама.... доводе се са свим на напад и обрану теснаца (**дефиле**).

(Наставиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Врло іе вероватно, да іе то све дошло и до ушиіу самога господара; а ту беше и доста људи клевет-

ничка карактера, коіи се радоваху, што ће Суваров пасти. Ал главни и очити узрок, што наведе на њ гњев владаров, стаіаше у томе, што Фелдмаршал оклеваше са извршењем неких нових завода, и ако му іе више пута заповедано, да то учини. Међу тим, желећи цар да уништи код ђенерала находећу се многу свиту, определи точно броі лица при штабу свакога команданта; а наредио іе да сви сувишни врате се у своіе пукове. И у односу на авансовање, премештање, и отпуштање овицира, из нова іе точна правила поставио. Исто тако забрањено іе било употребљавати воіничке чинове на споредне послове, ил курирске дужности. Све іе то било достављено Суварову писмом од 10 Децембра 1796 год. и писмом гр. Ростопчина од 15 Децембра. Ал тек што их іе Суваров примио, кад господар дознаде да іе у Петроград послао Фелдмалшал ађутанта са іедним приватним писмом, и да пређашњи штаб свој іошт ниіе распустио. Из тога узрока Суваров добиіе 2-г Іануариіа 1797 год. ово писмо:

„Грофе Александре Васиљевићу! Са чуђењем дознадох іа, да сте послали овамо вашег ађутанта капетана Уткина са само приватним писмима. Држећи то дело да не приличи ни служби ни звању официрском опет с удивљењем видим, да ви іошт до сад нисте распустили штаб ваш. Іа сам заповедио, да се оваі ваш ађутанат одреди у неки пук, а и налажем, да и остале ађутанте и друге чиновнике, коіих у вашем штабу има, одма чим добиіете ово писмо, прибројите пуку, коіи іе под вашом командом, и одма их тамо пошљете; и уопште уздржаваіте се од употребе официра на дужности, коіе не личе ни

звању ни служби њиховој и мотрите и на млађе ваше. Остаіем вама наклоњен.“

Неколико дана доцније, 14 Ianуарија следоваше ново писмо:

„Господине ђенерал-Фелдмаршале грофе Суварове! С удивљењем видим ја, да ви без дозвољења мога даіете официрима одсуства, и надам се да ће то бити последњи пут. Не мање за чудо ми ie, како можете ви одређивати команде, што ваља да мени предложите. Што се тога тиче, у мирно доба ниje ваша ствар; осим у ратно доба и то онда, ако се непосредно под вашим заповедништвом находи. Уопште вам препоручуіем, да вас у свему закон руководи, Остаіем вама добра желећи.“

После тога дође на ново у Петроград официр као курир од Суварова и опет господар писао ie Фелдмаршалу 23-г Ianуарија:

„Госп. Фелдмаршале грофе Суварове Римнички. закључуіући по томе, што сте курира овамо послали, да ви iош не знате за моіу заповест, да то несмете чинити, за пример другима ја сам послао капетана коіи ie од вас дошао у Ригу у гарнизонски пук. За чудо ми ie што ви, кога броіасмо међ прве, коіи ће вршити вољу нашу, сад остасте последњи и надамо се, да нас у напред нећете у сумњу доводити“...

Iедно од Суваровљевих писама враћено му ie са примедбом **„непоіамна два места“** и с **„напоменом службених дужности;“** тад му заповеде да одмах дође у Петроград. Међу тим Суваров послао ie прозбу да га удале од службе; но пре него ie његова прозба и дошла до Петрограда, он ie **пезиіонован** 6 Фебруарија 1797 год.

Известивши се о томе, Суваров оде из Тулчина на своіа Кобринска добра; ал 23-г Априла дође му ту из Петрограда нарочито лице са царском заповешћу — да Суваров живи на Новгородском добру Кончанском. И Суваров се ома крене на пут. Село Кончанско насљеђено добро Суваровљево беше у Новгородскоі губернији. Овде велики іунак од Римника, Измаіила и Праге живљаше у потпуноі самоћи, под надзором полицаіскога чиновника. Тешко беше то изгнање за частољубна човека, ал Суваров подношаше ту судбину ка прави хришћанин *) чуваіући обичне своіе душевне тврдоће, провођаше он своіе пустињичке часове над књигама и пажљиво иђаше за током политичних догађаіа; међу тим и овде у простоћи сељачкоі не престаіаше бити чудњаком, како се већ навикао бити код двора и пред воіском: он се мешао у сељачке забаве, играо іе са сељачким младићима, о празницима читао іе у цркви апостол поіао іе за певницом и звонио іе.

На томе прође и цела година. Император Павле није био злопамтило: великодушно предавши заборавности праведно своіе негодовање према староме воіводи, господар зажели да се с њиме види и већ намери да га изнова прими у службу. У Фебруарију 1798 г. ађутанат кнез Горчаков (Андриіа Ивановић) рођак Суваровљев, добиіе налог да иде у Кончанско да га позове на одма у Петроград дође.

Долазак Суваровљев у престолницу тако живо карактерише и императора Павла и старог воіводу, да се не боіимо да ћемо раскинути іединство исто-

*) „Службу Богу небесноме а верност богу земљоме“ писмо Суваровљво од 27 Іулиіа 1797 год.

риіскога причања, ако искажемо ту епизоду нешто опширніе, по казивању самога Горчакова.

Суварова не само не зарадова порука царева, већ он и не хтеде ићи у Петроград изговараіући се старошћу и нарушеним здрављем: тек после дугих и непрестаних убеђења Горчаковљеви пристане старац да се крене на пут, поручивши међу тим своме роћаку да извести господара, како он не може другаче доћи, већ на своіим коњима. Кнез Горчаков похита на пред с том вести.

Император іе са таквим нестрпљењем чекао Суварова, да іе по неколико пута на дан шиљао Горчакову да га упитаіу: да л ће му скоро дед доћи? — Ал се старац не стараше много о томе. Господар іе заповедио Горчакову, да му одма іави чим дође Суваров, па ма коіе доба било то.

Наізад после неколико дана чекања, поіави се Суваров у Петрограду. Ту га сретне кнез Горчаков, и прем да беше већ касно. опет вршећи точно налог господарев, похита са вешћу право у дворац, док међу тим Суваров оде на стан свом роћаку Д. И. Хвостову. Цар имаћаше обичаі у 10 сати у вече затворити се у своіоі спаваћоі соби, и никога не пуштати себи. Међу тим овога пута, у виду особите милости, кнезу Горчакову дозвољен беше приступ у спаваћу собу и добиће налог да изіави Суварову, како би га његово величанство одма примило, само кад неби тако касно било; аудиенциіа буде одгођена на други дан у іутру, одма по повратку цареву с обичне проходње. Кнез Горчаков упита іошт у каквом оделу ваља да му се гроф претстави іер он нема мундира? — „У таквом мундиру, какав и ви носите“ — одговори цар. (Наставиће се.)

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 30 20. Октобра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Положаји (наставак). — Нравствени и телесни утицаји у рату. — Суваров (наставак).

Положаји.

(Наставак.)

6; **Поседање, одбрана и напад теснаца.** Теснаци се нарочито тиме одликују, што је војска принуђена при пролазу кроз њих, да се креће уским фронтом, у дубокоме реду. Овако је кретање веома тешко, особито кад се мора чинити под пратњом непријатељске ватре. Осим великога губитка од ватре војска, која иде кроз теснац, налази на још нове тешкоће, кад почне излазити из њега, јер сви њени делови предњи изложени су сасређеној ватри и сасређеној снази противниковој. У опште је кретање кроз теснац веома тешко; и слаби одреди, заузевши излаз из теснаца, одржаваху мејдана над несравњено силнијим непријатељем. Тако је у битци код Ауерштета (1806 г.), француски корпус Даву од 20000, разбио 50000 пруске војске под херцегом од Брауншваига, Имајући на уму тешкоће, на које наилази војска. кад се кроз теснац креће, треба ово узети за правило: **кад се год хоће да размести војска близу каквога теснаца, кроз који се мора проћи, треба послати на ону страну самостојни одред, који**

ће осигурати пролаз кроз теснац. Пруси не заузеше ни кезенски теснац ни наближи до овога, што іе међу ауерштетом и селом Гасенхаузеном, и за ту своіу заборавност платили су поразом.

У теснаце се броіе: мостови, бродови, насипи, путови кроз блатишта, улице у варошима и селима, планински и шумски путови, но само у тоі прилици, кад іе шума са стране неприступна. У опште теснаци су уски пролази, ограничени са стране непролазним земљиштем. Они су **отворени** и **покривени**. У отворене се броіе: мостови, бродови насипи и путови кроз блатне пределе; покривени су: планински и шумски путови, улице у варошима и селима. У тактичкоме одношаіу ово разделење има свога очита смисла, іер воіску, коіа се креће кроз отворени теснац, могу тући како с лица тако и с крила; у покривеноме теснацу, то се може чинити само с лица.

У теснаце се могу броіати не само ови наведени уски пролази, но у поште сви они делови земљишта, на коіима воіска не може слободно да развиіе своіе силе. Тако на прилику, ако се дође у какву прилику, да се великом воіском веома кратки положаі брани, такав іе положаі за оне ништа друго до теснац. У опште іе поіам о теснацу са свим односан. Теснац за дивизиіу не ће бити теснац баталиіуну, теснац баталиіуну, ниіе теснац чети.... Таким іе начином земљиште Маратон, на коме се грци размештше са свим угодно, Персиіанцима, за њихову силу било само мучан теснац.

Из особина теснаца види се, е су они веома згодни положаіи маленим одељењима, кад се имаіу да боре са непријатељем много снажниім (Аркола;

обрана коневицкога моста у боіу код Липиске 1813 г.) Теснаци у исто време веома оіачаваіу распоред воіске браниочеве, кад іе она пред њима, іер отежава наступање противнику; тако исто кад іе теснац на крилу, отежао іе обилажење. Но колико су теснаци згодни, при извесним условима, кад су пред положаіем браниоца и на крилу, толико су опасни кад су иза леђа, по тешкоћи повлачења.

Теснаци у опште могу се троіако **да бране**: или се воіска браниочева размешта **иза** теснаца, кад се хоће чисто пасивно да брани, не прелазећи у наступање; или се размешта **пред** теснацем, кад се мора он да задржи у нашоі власти, те да заклони и осигура кретање (напредовање и повлачење) воіске кроза њ. У опште такав расположаі имаіу предводнице или заступнице. На послетку, воіска се може да размести у теснацу; ал то по наівише чине слаби одреди у покривеним и дугачким планинским теснацима.

Како ће се бранилац да размести за боі иза теснаца т. і. каки би му био наіприличніи **боіни ред** то іе по наіпре условљено особинама самога теснаца, а и особинама земљишта на тоі страни теснаца. И боіни ред биће различит, као што іе и теснац дугачак или кратак, отворен или покривен и као што су особине положаіа са те стране различите. Главни услови, на коіима ће стаіати построіење воіске за боі у овакоі прилици, іесу ови: **да се може непријатељ са велике даљине тући ватреним оружіем и с лица и с крила и то за време његова кретања кроз теснац, а кад стане излазити из њега, да се може сусрести**

іачом силом. У колико се ближе иза теснаца воіска разместила буде, у толико ће се та намера сигурније моћи да постигне; но да ли ће се боіни ред држати ближе или даље од излаза, то ће са свим стаіати до тога, како се за браниоца речени услови сложили буду. Тако на прилику, кад іе теснац дугачак, да не може своіом ватром с оне стране много да досади, — боіни ред браниочев стаіаће ближе изласку и остаће у томе положаіу и кад непријатељ из теснаца излазити стане. Кад іе теснац кратак, оваки се распоред може узети само у почетку боіа, а за тим непријатељ оснаженом ватром принуђава браниоца да неколико устукне од изласка, — наравно претпостављаіући отворено земљиште, на коме се бранич разместио; ако ли іе оно покривено, бранилац ће моћи до тренутка излажења непријатељевога стаіати непосредно на самоме изласку, и да би га принудио да се врати, није довољна сама ватра, но треба бајонетом поћи. Даље: ако іе теснац, коіи се брани, покривен, а при том са стране окружен неприступним препрекама — боіни ред размешта се на сами излазак; ако ли су предмети, што теснац граде, са стране приступни, боіни се ред може поставити на сами излазак, но само іе преко потребно да се бар іедан део бочне препреке воіском поседне: иначе треба боіни ред помаћи на траг за даљину пушкомета.

Од речених услова зависи **веће или мање удаљење боіногa реда браниочевога од излаза из теснаца** т. і. то. да л' ће се моћи више или мање нападачу ватром досаћивати. **Ширина боіногa реда**, коіа такође има не мали значаі у односу

на снагу ватре, као што ie више пута спомињато, — може се већа узети, него при размештаiу воiске на земљишту, коiе ie са сваке стране приступно; но та ширина ниie условна само степеном приступности препрека, коiе теснац праве: она зависи iош и од тога, да ли ie теснац отворен или покривен. У првоi прилици, где се претпоставља да ie могуће неприiатеља — нападача (што се теснацем креће) тући не само с лица но и с крила, боiни ред биће шири; а у другоi прилици, кад се т. i. неприiатељу може само с лица досаћивати, боiни ће ред бити ужи *.)

Ток боiа и радње браниочеве у овоi прилици обране теснаца, стаiаће на снажноi ватри, док се неприiатељ по теснацу креће, при чему топови, што с лица хватаiу сву дубину колоне, треба да туку пуним зрнима или гранатама; они пак, што стоiе са стране изласка, туку картечом. Само што на ово правило беху заборавили аустриiанци при обрани моста преко Аде, у Лоди (1799) Французима у многоме беiаше напад олакшан. У тренутку кад неприiатељ почне излазити из теснаца, бранилац ће кренути са разних страна што више може воiске против одељења, што прва из теснаца изиђоше; за ово ie под иеднако згодна и пешадиа и коњица, само наравно мора се гледати да су услови радње користни овоi. **)

При размештаiу воiске иза теснаца, не треба заборављати на ону околност, коiа ie више реди поминьата, да т. i. **нема положаiа, коiи се не би**

*) Услови, по коiима се овде одређуiе наiзгодни вид боiноме реду као и веће или мање удаљење његово од изласка из теснаца, — овде су поменути у тоi намери, да би се могла боље обiаснити безконачна разновидност у решавању овога питања.

**) Овде се по наiпре мисли на услове са стране земљишта. Пр.

могао обићи, и на томе основу дакле, треба наибрижљивије на непријатеља пазити, и спремати се да сваки његов покушаі опкола, што жешће одбиемо. У овоі намери предузимљу се ове мере: 1; с оне стране теснаца изашиљу се малена одељења, коіа одмах одступаіу чим се непријатељ приближавати стане, особито пазећи да што брже теснац очисте, да не би непријатељ с њима заіедно прошао кроза њ *.) и 2, пролазе, што су близу теснаца, коіи ie бранилац главном силом посео, треба заузети браничким стражама, а удаљеније опрезни коњаничким. При таким мерама непријатељ не ће моћи да се нанадно поіави на крилу, и у свакоі прилици, кад би хтео да теснац обиће, морао би іако заувиіати.

(Наставиће се.)

---

*) 1809 год. код Лансхуте аустриіанци посели беіаху иза моста положаі дугачак и веома згодан за обрану; и пред мостом имађаху велики одред. Iедан француски гренадирски пук, с решившошћу устреми се к мосту, раскине овај одред и непзоставно, потискујући га протрча заіедно с њиме преко моста, не претрпевши готово ни мало губитка. Тако је исто било и у битци код Еберсберга. Аустриіски ђенерал Хилер бијаше се разместио иза веома дутачкога теснаца, коіи бејеше састављен од чести из мостова, од чести из насипа, што пролазе кроз нагнуто земљиште, све испресецано рукавима реке Трауне. Аустриіанци бејаху на iедноі висини, с кције се могаше веома згодно на теснац пуцати; при том воіска беіаше размештена врло искусно и непријатељу бејаше спремљена смртоносна унакрсна ватра. Но све ово ниіе ништа вредило; iер одред, кога аустриіанци на другоі страни теснаца оставили бејаху, тромим одступањем својим, сачекаше француске, коіи навалући на њ колонама не остајаше ни стопе и допреше у теснац. Аустриска артилерија не несмеде пуцати из свога положаја јер би оштетила своје сопствене људе Таким начином неколико француских батаљона пређоше теснац под заштитом непријатељских војника, и на другоі страни могоше се толико држати, док не дођоше нове силе; а све се то свршило тим, што положаі, по изгледу непобедив, бејаше отет са маленом жртвом. (Медем. „Тактика." II 441.)

Наравствени и телесни утицаји у рату.

(Из тактике Валдштетенове.)

—

Овим изватком ми смо имали двоіаку намеру: прво, да читаоцима „Воіиновим“ и овом приликом што интереснога изнесемо; и друго да их упознамо колико толико са іедним делом, коіе ове године треће поправљено издање дочека. За сад ћемо, надамо се бар прву намеру постићи, другом пак приликом постараћемо се да опширніе пропратимо цело дело и іасніе му праву вредност оценимо.

з.

*

Рат іе радња, коіа има наісилніа утицаіа на живот народни.

Он чисто одређуіе биће државама, расправља наіважніа и наівиша питања у човечанству, и увек стаіе неисплативих жртава у крви и имању. — И као год што се прва вредност човека наібоље огледа у мучноме животу жеља и страсти, исто се тако прва снага и величина државе по наііасніе исказуіе у рату.

Рат се може веома лепо да упореди са олуіом, коіа истина нештедно обара и руши, ал и запарну жегу развеіе и загушљив ваздух прошиба и ишчисти. Државе, коіе се рата плаше (а што га њихна част захтева) само да не оштете своіе новчане и трговачке одношаіе, промашиле су врх своме развиіању и пошле су на траг.

Новчања призрења, коіа у миру готово општу улогу имаіу, мораіу се за време рата потурати, те да благородне, више мисли, коіе су општим одуше-

вљењем изазвате, могу слободно да проклиниаіу. И страсти наінижега ступња нестаіе, а у друштву наћи ће се много простодушних срдаца, коіа ће се у наіочевидниіоі несрећи драговољно жртвовати.

У променљивоі као и код светине, ал само у іош іачоі мери, почиње се колебати **наравствени** и **телесни** живаљ (елеменат) и у воісци и у воћима њеним.

Воіска ниіе мртва справа, коіа се бешчуствено покорава свакоме додиру воће; и теориіаши, коіи ово не признаіу, силно се вараіу. Воіска іе вазда из људи склопљена дружина, коіу могу велике и благородне мисли и радње да покрену; ал іе то и дружина, у коіоі има и свиіу човечніих слабости и страсти, и коіа захтева да іоі се на све човечніе потребе и на сва човечанска призрења не заборави. Не треба никад с ума сметути, да іесу у рату **људи** слаби и растурљиви, али не и воље лишени.

Бацићемо наіпре іедан поглед на градиво, од кога се воіска склапље, на **људе**.

Али пре овога, да лако погледамо **наравствене** и **телесне** утицаіе, те с тим као утврдимо, е се ови живљи као прво сматрати мораіу, іер умаіу наівећу важност у рату.

Ако се воле упусти у истраживање и расправљање ратних догађаіа, примети ће се, да ови живљи беіаху покретна или препречна снага свима радњама у рату, и да се на њима кршише по изгледу наімудриіи рачуни и наішири планови; али се и свуда, где дрска дела тихе мере **обичнога** надилазише, могоше да изазову. То се пак могаше само учинити іачим покретом душе и срца.

Ових живаља по каткад нема у теориіским фор-

малностима; једно с тога, што се наравствено и телесно стање војске врло брзо — често у неколико тренутака — мења; друго с тога, што су ови живљи у покретима душе и срца усађени, а која се баш никако не могу крутим правилима да окотаре.

Но теоријско дело о рату не сме ове живље из вида изгубити, те да своју вештачку зграду испуни лепо сложеним научним ставовима. Така је зграда само кућа од карата, коју најмањи дах обара.

Теорија ће при свакоме ставу стати, да га рашчлани и да каже на какве би се тешкоће при практичноме извршењу доћи могло; она се по највише мора на искуство осврнути и из њега своја правила црпети.

Али ће она и при свакој расправи каквога ратнога догађаја, сва своја мнења и закључења оснивати на наравственом и телесном стању војске и њених вођа за време рата, ако хоће да не дође до неистинитих последака.

Најачи живац, који у рату свуд продире, и све обима јесте заиста **опасност**. И утицаі који се на војницима види, најјасније се огледа у разним крајностима својим од најплашљивијих осторожности до паничкога ужаса и извансебности. Према овоме стоји смелост у својим разним степенима: хладнокрвност у опасности, срчаност, дрскост итд.

Чим је утицаі страха јачи од осећања смелости и духа, одмах наступа брига како да се од опасности избави.

Ова брига, основана на нагону чувања самога јесте свакоме човеку урођена; смелост већ није. Она се може умном радњом или још боље вештачким

средствима изазвати. Њу изазиље навика и искуство у рату, осећање позива, частољубље, љубав к отачбини, обећања и изгледи на награде. А често іе пак она след іакога пића.

Наівећи део воіске састављен іе све из обичних људи, на коіе се само и обични захтеви смеіу положити. Од обичних људи не могу се никад ироіска дела очекивати. Али треба помислити да и у непрііатељскоі воісци нема другачих људи, нити се тамо могу тражити іунаци, нити се од њих треба плашити толико.

Из овога, што до сад чусмо, можемо мислити само, како се у рату из іедна мора борити душа и смелост само да одоли іедноставноме утицаіу опасности. Те с тога іош у миру ваља паметно образовање да у воінику развиіе частољубље и послушност, коіа му навиком постати мора. Ова, опоминуући га на дужност, може у озбиљним трепутцима опасности да му замени смелост и слободу. Образовање у миру, има неизмериве вредности, іер оно само може из оружана човека створити воіника. „Воіник мора вазда себе да осећа.“

У особитим приликама треба ће изванредногa покрета душевног и одушевљења, те тада мораіу саме старешине своіа одељења да разгору и поведу. Право познавање људи, мора ће их увек наісигуриніе упутити, коіу ће страну да покрену; реч и пример, награда или каштига, биће им средства: іедно између њих мора бити успешно. Старешина одељења вазда ће се старати да су му људи уредни и хладнокрвни; те ће с тога он такве мере узитати, коіима ће моћи да препречи прво сазнавање опасности или

коіима ће умалити утицаі ужаса. На прилику добрим распоредом заклонити поглед на истините губитке од непріатељске ватре, или брзим и тренутним продираньем при іуришу итд.

У рату се дакле сви догађаіи сбиваіу под утицаіем опасности; то воћа воіске и старешине ваља **вазда** на уму да држе. И сви извештаіи, коіи им се доносе, већином су **претерани**, а често само у живоме уображењу сматрача добиіаіу таки вид. У ово броіимо **лажне** извештаіе, **претериване** опасности, кобљење, итд. Колико пак ове ствари у рату расту, не можемо себи ни представити. Непріатеља за десет пута іачег представити него што іе он у истини, — то ниіе никаква реткост. Доживели су се такви извештаіи — да корпус воіске од толико и толико батаљона с толико топова иде, — док у самоі ствари ниіеднога іединцатога човека из непріатељске воіске нико ниіе видети могао.

Сваки извештаі, свака вест мора се дакле наіпре брижљиво да испита, а то іе особито дужност онога официра, коіи извештаі прави; он се сам мора лично уверити о ономе, шта су му његови људи казали іер до точности његове стоіи му част и служба. Али дуже искуство у рату смањуіе и ово зло.

Опасност свагда већа изгледа, кад се не може да прегледи; ткав іе случаі у рату. Исто іе то и кад она изненада и на іедан пут наступи. Из тога следуіе, да у рату вазда опрезан бити мораш, и са свом се снагом трудити да се точни извештаіи о истинскоме стању добиіаіу. — Али се **изненадност** може и корисно да употреби и то не треба никад заборавити где год се само може; у исти мах так-

вих се мера држати, како нас непријатељ не би никад ни и с које стране могао да изненади.

У колико је положаї коме већи, у толико и лична опасност губи своје снаге; али у сасвим неједнакој мери расте и тежина одговорности, коју особито сваки старешина има. Да би ову одговорност више старешине као што ваља носиле, ваља тако високе **наравствене чврстоће**, каква се ретко може у људи наћи; а ово је врлина воіводина. И величина човечија не лежи у дубокоме знању, колико у оној присебности, којом он може неприметно све противне утицаје у правоме и чистоме облику да види, у њима се чврсто држи и кроз њих продире.

Кад погледамо на **неизвестност**, која све одношаје својим тамним велом покрива; на **противрадње** непријатељеве, која наше планове окружава и игре **случаја**, који се у стотине прилика увлаче; па кад све то погледамо, видићемо да **телесно стање** војске доноси често тренутака, који човечије осећаје у воіводи снажно обузимљу; и то осећање он мора у пркос свој слабости човечијој, само рад виших сврха, каткад са свим у себи да угуши.

Војска, људи и коњи имаіу својих потреба, које на животињскоме склопу стоје. Ми у то помињемо само храну и одмор, као неопходне, које повраћаіу и крепе радњом и умором изнурено тело.

А на ову снагу мора се у рату често да заборави, јер долазе такве прилике која војску баш у тим трентцима узнемирава и покреће.

Као неопходно следство томе, мора наступити

умор и немоћ, коіе ће учинити да нам та службена машина по каткад непотребљива постане. Већ при іачем путовању осећа се у век та **изнемоглост**; она іе код оних оделења већа, коіа се после путовања іош и на опрезну службу употребљаваіу. У ово іе доба брига за се са свим слаба.

Заиста наівише се у боіу губи и троши снага; но таі губитак ваља двоіако разумети. Или т. і. цела воіска трпи од ватре и снаге противничке и броі се њен смањуіе; или наравствени немир и телесна напрезања сатиру и душевно и телесно свакога борца поіединога.

Оба ова чиниоца заіедно раде, и трупа, коіа се неколико сахати борила, за сваку іе употребу немоћна, и може се слободно сматрати као **да іе нема**. Историіа ратна изиоси нам доста примера, како су оних дана, кад се велике битке свршише (особито при іакоі сунчаноі жези, оскудице воде за пиће итд.) наівећи делови обоіих противника боіаху у таквоме стању, да за неко доба после тога ни за шта не беіаху.

Али наравно на рат научена и искусна воіска више ће издржати но млада и неискусна; па се іош и то приметило, да ће воіске, у коіих іе бољи дух, и чврша наравствена снага, и телесно се дуже држати од оних, код коіих су ове особине на нижем ступњу; утиче дакле и **ваљаност** воіске.

И побуде или вешто изазвата узбуђења душе утичу често и іош крепе телесне силе, те воіска чини онаквих дела, каква су се као непостижна сматрала. Личност воіводина и других љубљених и цењених старешина често чудновато деіствуіе.

Из реченога могло би се ово извести:

1) Воіска коіа іе душевно узвишена и телесно іе снажна.

2) Іош за мирна доба, ваља телесне силе паметно развиіати и снажити.

Колико се у овоме учинити може, особито код коњице, доста іе познато.

3) У рату ваља сваку прилику употребити, **да се изгубљене силе поврате и поткрепе**; дакле ваздa се озбиљно бринути за одмор, храну и одело. То іе наіважниіа брига воіводина.

4) Снагу воіске ваља што іе могуће више штедети. То се постиже, кад се воіска више не тера но што треба, и кад се само преко потребан броі њен у борбама употребљуіе; те се тако може, кад ратна цел захте, сва снага у боі да изведе.

Добар коњанички официр мора увек особито познавати стање своіих коња и старати се да му ваздa у снази буде, те да у показатоме тренутку, може оне трудбе издржати, коіе од њега његова служба захтева.

5) Не сме се никад од **уморног** и у **борби измученог** одељења оно захтевати, што од свежег и одморнога.

С тога ћемо у неким приликама, место да непријатеља снажно нападамо, морати његова одељења држати у скупу на она места, на коіима су.

Ужице. Августа 1868.

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

Мундир роћаков беше таман староме деди; и следећег іутра око 9 сати оде Суваров у двор за

иедно са кнезом Горчаковом. Чекаіући у соби за аудиенциіе повратак господарев од шетње, Суваров се по старом обичаіу шалио са некима двориіанима и осим осталога говорио іе са грофом Кутаісовом турски. Око ¼ император приспе на коњу зимњем дворцу и одма Суваров буде одазван у кабинет; Таде остане са самим царем више од иедног сата, то се први пут десило, — на удивљење свиіу што осташе у соби за примање — да іе император одоцнио за развод стража коіи обично почињаше равно у 10 васти. На развод буде позван и Фелдмаршал; да би му угодио, цар нареди и батаљонско учење, водио га на баіонет, брзим кораком итд. ал Суваров іавно показиваше не пажњу: час се окретао од оних водова што краі њега пролазише, час се шалио са онима што око њога беху, час іе пак долазио кнезу Горчакову, говорећи му: „не немогу више, хоћу да идем“ — кнез Горчаков убеђиваше свога ћудљивога деда, да би било непристоіно отићи пре цара са развода; ал старац беше упоран: — „Не, іа сам болан“ — говориіо іе он — „не могу више,“ и оде, не дочекавши свршетак развода.

Цар примети те чудне Суваровљеве поступке и после развода, дозвавши себи у кобинет кнеза Горчакова, сурово га запита: шта значи све то? Млади кнез, іако збуњен, стараше се колико іе могао, да извини свог деда; ал император прекинувши му извињавање, напомене своі разговор са Суваровом: „Іа му говорим о заслугама, коіе може он іош учинити отачбини и мени; іа га доводим на то, да он сам заиште службе; — а он место тога оде на Измаіил и зачне подробно да описуіе іуриш. Іа слушам, док

он не сврши, па онда изнова наведем разговор на своіе; место тога, видим, да ми одосмо на іедан мах у Прагу ил Оцаков"... По томе господар говораше са неким чуђењем о владању Суваровљевом при разводу и наіпосле реко іе кнезу Горчакову: „Изволте сутра отићи к њему; иштите од самога њега обіашњење његових поступака; и што скорніе донесите ми одговора; дотле іа нећу сести за сто."

Кнез Горчаков похита к своме деди и преда му речи цареве; он нађе Суварова у прељашњем раздраженом расположењу: „Инспектором — іа сам био у ђенерал-маіорскоме чину" — говорио іе он; — „а сад іе већ касно опет ићи у инспекторат. Нека ми да главну команду, нек ми дозволи прељашњи штаб, нек ми разреши руке, да и іа сам могу чинове давати..... тада ћу се примити службе. Не буде ли тога — пре ћу отићи у село; іа стар и слаб, хоћу да се калуђерим!"... итд. Кнез Горчаков рече да он не може однети такве речи Господару: — „А ти кажи како хоћеш, іа од овога не отступам"...

Било іе већ одавно по дне превалило, а равно у іедан сат Господар обично седаше за ручак. Кнез Горчаков за рана врати се у дворац, у потпуноі забуни — шта ће да каже Господару. Он се реши казати за оправдање свог деда, као да іе он био нешто збуњен пред царем и што іако сажаљева своіе неуместно владање; да ће други пут без сумње већ говорити другаче, и са радошћу користоваће се царском милошћу, ако његовом величанству буде угодно примити га у службу. Саслушавши то обіашњење, Господар рече строго кнезу Горчакову: „Добро, іа вам препоручуіем да обіасните вашем деду; ви ће те за њ одговарати!" (Наставиће се.)

И последњи пут молимо ону Господу, коіи іош „Воіина платили нису, да нам наідаље за 15 дана новце пошљу.

ДРЖАВНИНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 31 1. Новембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Средства, којима би могла 4-фунт. батерија (оздо се пуни) да смања губитак од ватре. — Положаји (свршетак). — Суваров (наставак).

Средства, којима би могла 4-фунт. батерија (оздо се пуни) да смања губитак од ватре.

Свакоме је познато, колико је сада оја̂чала ватра и пешачка и артиљериска; познато је такође да је питање о чувању пешадије и коњице од ње, обратило на се живу пажњу у људи, којих се не тиче ствар само с једнога мирнога војнога гледишта. А о артиљерији, међу тим, ћуте, као да њој то ништа страшно није, или као да њен бојни строј одговара свима условима што смањује ватрени пораз. Погледајмо, да ли је доиста артиљериски бојни ред тако савршен, да се у њему наимање сакати и убија послуга и коњи, наимање ломе и распрскавају сандуци и предњаци.

Пешачко жлебно оружје, што се озго пуни, беше узрок великоме губитку у руским батеријама на Дунаву а особито у Криму. С примањем оружја, што се оздо пуни, ови ће губитци још већи бити, јер је брзина пуцања већа, и јер се пушке могу пунити лежећки, а што опет чини те је стрељачки низ готово невидива белега артилерији. Ако уз ово

још помислимо на далеко ношење, на сигурност артилериске ватре и на њена распрсна зрна, која се сада већином употребљују: — онда ће се лако поимити, да ће од сад убијање тобџија и коња много чешће и веће бити, но што је у до садашњим ратовима било. Ако се садашњи артилеријски боини ред не измени, његове ће особине бити снажан узрок томе немиломе послетку. Да би се о овоме убедили доста је само да погледамо на размере и облик тога реда.

Батеријски боини ред кад напред иде или се повлачи, изгледа као платно **од 130 корака с лица и 35 до 55 корака у дубину**, белега добра; по дужини лица равна је полу-баталиону пешадије, дивизиону коњице, по по дубини прелази развијени пешачки строј 7 до 11 пута, а развијени коњанички од 2 до 4 пута.*) Непријатељ има у шта да гађа — белега је поштена.... Треба при овоме приметити, да се батерија у овоме строју находи од најдаљих до најближих даљина, да она привлачи на се ватру много гушћу и неприкиднију, него ма какво пешачко или коњаничко одељење; да на послетку, према условима своје радње, она на свакоме положају много дуже непокретна остаје, него ли други родови оружја.

Може нам ко рећи, да се развијени строј артиљериски (који има веће мећине од оних у другим родовима оружја) не може да сравни с раз-

*) Ми узимљемо да пешачки строј у дубину има 5, а коњанички 15 корака. Ако се баш узме чист густи строј. без десетника и двајестника у пешадији, а у коњици још и без официра, то је тај одношај артиљерији још незгоднији.

вијеним стројем другог оружја. Али тешко да ће таі прекор бити уместан, кад се реч води о штети од ватре.

Прво, метци, против батериіе, нису свагда управни према њеноме лицу, већ често и коси: а према овима међине се смањуіу т. ј. батериіа, као белега, више се или мање ближи чврстоме једноставноме реду; дубина се батериіе, па дакле и вероватноћа непријатељскога гађања увећава.

Друго, батериіа іе састављена из мањега броіа радних делића, него пешачки или коњанички део, што іоі по дужини лица одговараіу; од туда излази, **да ће срећно бачена граната уништити у батериіи много већи проценат силе: него ли у одељењу од друге врсте оружја.**

Једром гранатом може се умукнути топ, т. ј. уништити, у боіноме смислу $^1/_6$ (код нас $^1/_6$) део батериіе, а том истом гранатом у развијеноме строіу пол-баталиіунскоме, не сатре се ни цели полу-вод, или вод у развијеноме коњаничкоме дивизиіону.

И дакле, према штети од ватре, не само може се, но баш и треба упоређивати артилериіски развијени строі са оваким из других редова оружја. Ово упоређивање, као што се видело из поменутих броіева, очито казуіе, колико іе артилериіа (у односу на штету од ватре) у незгоднијем положаіу од других родова и колико су наша г. г. тактичари (не изузимамо ни оне, што се хвале да вазда помишљаіу на захтеве и услове боіне) рђаво схватили оно, шта іоі (артилериіи) треба. Треба им признати: они су у овоме питању показали велику рутинску снагу. Отворите пешачке или коњаничке одсеке у њиховим

студијама, и најћићете на савете: да се избегне штета од ватре, треба одлење развити или размакнути у дубину; ако ово није доста, треба га кретати напред или на траг. Изгледа, да не беіаше тешко да се ови начини и у артилерији примену; но не, они га не применише; па шта више нигде ни спомена о томе нема.

Задатак се решава веома просто: да би се у батеријама смањала штета од ватре, како ручне тако и арилериске, преко ie потребно учинити две измене у боіноме деду:

1; **Треба распоређивати предњаке не на 6 или 16 корака од топова, као што ie то у правилима примљено, већ на 100 метара, ако нема заклона, иза кога би се могли ближе разместити.**

2; **Отпочињати боі, држећи код топова само онаі броі тобџиіа, што ie неопходно потребан** *) **да ради;** остале људе држати иза предњака.

Ето то су све измене, коіима би се могао добити благотворан последак. За тим не треба ништа одбацивати из данашњих коњаничких правила, іер ie све то потребно и у миру и у рату, и іесте добра школа за свикавање у іахању.**) Радње код топова треба тако изменити, да четири нумере и фаіерверкер од топа, раде без № 5, 6 и 7, коіе треба, као што ie већ речено, држати иза предњака и употребљавати их да носе зрна и да измењуіу убиіене и ра-

*) Т. і. код 4-фунт. жлебних топова, што се оздо пуне, не више од четири нумере с фаіерверкером.

**) Ово се односи на руска правила.

њене. Возаре сандука такође треба држати на траг, и броіати их као резерву.

Од овога се добиіаіу следеће користи: 1; батерински, боіни ред из колоне, као што іе већ показано, промеће се у два развиіена строіа, коіи се толико іедан иза другог находе, да зрна, управљена на іедан од њих, не ће већ никако пасти у други; 2; почем се зрна бацаіу готово исклучно на лице батериіе, т. і. на топове, то іе само по себи поіамно, е распрснуће муницинскога сандука, биће наіређа случаіност, док међу тим сада свака граната, добро управљена на батериіу, има вероіетности или да распрсне ил да ма што оштети, рани, убиіе. Губитак ће се у послузи умалити, іер ће има мање код батериіа; у исто доба, резервенске тобџиіе умножиће се знатно, ако се узме у призрење малена вероіетност погађања оне цели, коіа за 150 корака од прве белеге стоіи; 3, коси метци, па и под врло оштрим углима, не даіу непријатељу никакога особитога надмоћиіа. (Наставиће се.)

Положаји.

(Свршетак.)

Напад на браниоца, коіи се иза теснаца разместио, биће знатно олакшан, ако се он може претходно ватром **да спреми.** У противноі прилици, ово іе іедан од наітежих задатака, и сва тешкоћа борбе пада на іедину пешадиіу. Но не гледаіући на тешкоћу овакога задатка, он се у више прилика, прем да и са знатним губитцима, може успешно да

ради. Чело колони, без сумње мораће много да претрпи, но при своі жељи своіоі, оно ніе кадро да се натраг окрене: са стране непролазно земљиште, с леђа потискуіе воіска. Може ли се спремити напад или не? питање ће се то понаіпре решити особинама земљишта. Ако іе теснац доста кратак, бар не дужи од пушкомета. а при том отворен, напад се може претходно ватром да спреми. Ако ли іе теснац ма и отворен ал дугачак или покривен, іуриш ће се одмах предузети, без и наімањег претходног спремања.

Напад претходно ватром спремљен, од прилике овако би текао. Нападач намешта што више батерніа, расипље густи стрељачки низ*) и отвора неома живу ватру, да би принудио браниоца да што даље од изласка тесначевог устукне. Кад се та цел постигла, почиње се іуриш. Пред челом іуришних одељења иду добровољци. Дошав до изласка из теснаца, неопходно іе да се на челу његовоме (теснаца) воіска утврди и као наібоље средство за то биће, да се што решивніе наступање продужи, те да се што више места пред изласком отвори, да може остала воіска слободно да излази. Поседање разних земљишних предмета, коіи би се пред изласком из теснаца наћи могли, — треба оставити воісци

*) Изворна (оригинална) страна овакога размештаіа, овакога боіног реда, стоіи у томе, што се низеви могу расути без да имаіу иза себе потпоре; батерніе се могу разместити а да немаіу повратнога пута, — а обоіе с тога, што смо ми од непрііатеља одвоіени земљиштем, коіе се само на іедноі точки прећи може. У опште, боіни ће ред у овоі прилици бити дугачка линніа од ватре, коіа іе састављена из батерніа и густих стрељачких низева. Све остале силе размештаіу се укупно натраг, и што боље склоните.

што последња излази. За све то време артиљериіа са противне стране, продужава пуцање, док іе не заклоне іуришна одељења. Кад нападач успе да се на изласку с оне стране теснаца утврди, полази артиљериіа, почињући од батериіа, коіе су наіближе теснацу. Последња пролази коњица, ако іоі се не укаже згодна прилика да може браниоца обићи (поіављаі њен на крилу непријатељевом или ће га одмах принудити да се повуче, или бар натерати га да одвоіи део воіске и тим олакшаће іуриш с лица).

Према овоме што смо о нападу и обрани теснаца рекли, могла се већ добити мисао како би се нападали и бранили мостови, бродови, путови кроз блатне просторіе и насипи; но іош особито ваља приметити, да се непријатељска одељења, коіа се кроз блатне пределе и преко насипа провлаче, свакад крећу у знатноі дубини и граде дужа или краћа колена, те према њима ваља удесно поставити артиљериіу, да би могла пуцати на свако колено. Да би обрана іача била, ако времена буде, ваља срушити мостове (дрвене упалити, у каменима распрснути два три тумбаса) или бар спремити их за уништење: насипе и путове кроз блатиште испресецати рововима, бродове на местима искусно издубити *) или наместити ма какве препреке.

*) Дубина брода за артиљериіу не треба да іе већа од 0·65 m, за пешадиіу од 1·1 m, а за коњицу 1·3 m. Кад іе дно брода блатаво, наіпре прелази пешадиіа, после артиљериіа и наізад коњица: іер би ова толико брод покварила, да би прелаз осталим воіскама био немогућан. Кад вода брзо тече, треба с доње стране растегнути по преко уже или ставити врсту коњице, да помажу онима, коіе вода занесе. Ако брод кривуда, из осторожности означиће се моткама.

Размештаі браниоца пред теснацем. Већ ie речено, у коiим ће се приликама оваки размештаі узети. Размештаі воiске потпуно се потчињава оним земљишним условима, коiи се налазе пред теснацем, при чему добро би било, кад би се крила примакла управо до препрека, коiе теснац чине, те да би положаі добио довољно дубине, коiим се избегава сувишно нагомилавање воiске на уласку у теснац; у опште, положаі по могућности треба да одговара свима условима доброга боiнога положаia. При размештаiу воiске пред теснацем, оваi нема никаква утицаia на размештаі воiске и на боi, већ само на следи његове, на повлачење воiске. *)

Напад на воiску, што ie размештена пред теснацем. Ток боiа потпуно ie условљен особинама положаia, коiи ie бранилац посео. Наiзгодниiе ie управити напад на точку, коiа ie наiближа теснацу, те кад би се прорвала воiска што ie овде, прекинула би се повратница осталима. Чим ред неприiатељски пробиен буде, треба га неодступно гонити и његовим трагом проћи кроз теснац.

Размештаі браниочев у теснацу. Оваким се начином обично размешта малени одред при обрани шумских а особито планинских теснаца, коiи се обично шире што су ближе равници.

Услови, коiима положаі треба да одговори, iесу следећи: 1) треба да ie теснац што ie могуће више сигуран од опкољаia, коiи су у планинским пределима обично наiсигурниiе средство, коiим се може натерати бранилац да положаі остави без боiа. **)

*) Презаз у повлачењу поменут ie већ.

**) Напад Суворовљев на С. Готард 1799.

Оваі ће се услов по наібоље моћи остварити, ако ie земљиште са стране неприступно; ако ie оно приступно, треба га посести. У опште, као што ie већ више реди поминьато, оваких положаіа, коіи се не би могли обићи, са свим нема; сва ie разлика у томе, што се iедан може обићи с ближег, а други с даљег одстоіања. Из iедна мислећи, како да се опкољаі осуіети, не треба никако сметути с ума и што брижљивиіе пажење на крила, те у тоі намери треба поседати долине или пролоке са стране, и то не само опрезним но и браничким одељењима; 2) треба имати довољна простора за размештаі воіске; а земљиште, по коме ће непријатељ доћи, веома би добро било, кад би се сужавало у напред; 3) земљиште, на коме ie бранилац; добро би било да превишава просторниу, коіом ће непријатељ доћи; и 4) ако теснац кривуда, наібоље ie разместити се иза наідужих савиіутака, да би се дуже могло на непријатеља пуцати.

Размештаі воіске на положаіу, наівећма стоіи до особина његових, при чему не треба заборавити, да се резерва постави у неколико даље по зади, те да се избегне тескоба и гурање при повлачењу.

Напад на непријатеља, што ie у теснацу, скопчан ie са много већим тешкоћама, ако се положаі не би могао да обиђе, а особито ако положаі браниочев много превишава земљиште, што ie напред, тако да се не може из далека артиљериіом да оштети. На овоме основу, ако ie земљиште на крилима ма колико згодно за кретање воіске, напад треба управити са стране теснаца, а iош ie згодниie

ако се узможе обићи положаі непрііатељев каквим блиским теснацем. (Напад на С. Готард, 1799 г., и прелаз преко Чортовога моста 1800 г. Опкољаі тврђавице Барда.)

Ужице. Септембар 1868. З.

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

После тога император іе више пута звао к себи Суварова; био іе с њим и на разводу, и уопште опходио се милостиво; међу тим старац не тражаше службу, и кад разговор долазаше доста близу томе предмету, то Суваров обично почињаше да се жали на своіу старост и слабо здравље. Кнез Горчаков по пређашњем био іе посредник између цара и воіводе и често іе долазио у наітежи положаі чудним поступањем свога деда. Пред царем, Суваров тражаше сваке прилике, да би исмеіао нова правила службе и нове ворме; на разводу показиваше се, као да неможе сносити капу, и дуго ватаіући іе час іедном, час другом руком свршавао іе наіпосле тиме, да іу іе обарао к ногама самог господара. По коіи пут, нарочито улазио међу водове, коіи пролазе церемониіално — што іе било наістрожиіе забрањено, и сматрало се као кварење реда у строіу. При томе шапутао іе он молитве и крстио се, и кад га іедан пут цар упита, шта значи то? — Суваров одговори. „Читам молитву господару: да буде воља твоіа.“ У век после таквих завиіених *и*раза Павле

І тражаше од Горчакова обіашњења; оваі мораде да иде Суварову но доношаше господару одговоре свог смисла; іер никад не могаде да преда оне речи, коіе іе у ствари од деда чуо.

Тако проживе Суваров у Петрограду око 3 недеље. Не обична милост императорова не умекша іогунство фердмаршалово, коіи іе свагда под разним изговором отклањао реч о ступању из нова у службу. Наіпосле іедном у разговору са царем Суваров потражи се, да би га отпустили у село на одмор; Павле І са очитим незадовољством одговори, да га не може против воље задржати. Тад Суваров прије руци царевоі уклони се, и истога дана оде из Петрограда у своіе село.

Са одласком Суваровљевим у Кончанско, говораше се, да іе он сам себе осудио на вечно изгнање и на свагда уклонио се са позорнице службе и славе. Каже се, да іе он у то време тражио од императора дозвољење, да се са свим удали од мирских суіета и да проведе остатак своіих дана у манастиру: ево прозбе по томе предмету, нађене у његовим хартіама:

„Пресветли велики царе!

Наіпокорніе молим ваше императорско величанство, да би ми дозволило отиhи у Нилов Новгородски манастир, где сам намеран да довршим моіе кратке дане у служби Богу. Спаситељ наш іедини іе безгрешан. Несмислености моіоі опрости, Господару. Падаіући к светим стопама вашег императорскогъ величанства

Препокорни богомољац, раб Божіи

Гроф Александар Суваров Римнички.

Да л' ie дошла та прозба до господара, и да л' ie оваi штогод одговорио Суварову, — на сигурно незна се; само ie толико извесно, да ie на по године после доласка Суваровљевог у Петроград, имено у Септ. 1798 год., дошао у село Кончанско ђенерал-маiор Прево-де-Љуміан, кога фелдмаршал познаваше iош из Финске. Овога ђенерала, каже се, послао ie сам господар са том цељи, да би дознао мисли Суваровљеве односно на предстоiећи рат. На жалост не зна се точно о бављењу ђенераловом у Кончанском, може се међу тим мислити, да ie стари воiвода доиста штогод и говорио о таквом предмету, коiи му вазда мио беше и увек му занимаше и његове мисли и дуге часове у самоћи. Ђенералу Прево дала ie се дакле прилика да забележи мњење Суваровљево о блиском рату са Француском.

Скоро две године проживе Суваров у заточењу, кад на iедан пут из нова се покрене коло судбине великога воiводе. У Фебруару 1799 г. дође у село Кончанско крилни ађутанат Толбухин са следећим царским писмом:

„Овога часа добио сам, графе Александре Васиљевићу глас, да бечки двор жели, да ви примите команду над воiскама његовима у Италиiи, куда иду и моiи корпуси Розенбергов и Ђерманов. И тако по овоме, и при данашњим iевропским приликама, држим за дужност, не само с моiе стране, већ и од других лица, предложити вам, да узмете команду на се и да дођете овамо како би се одмах за Беч кренули.“

То писмо iако ie обрадовало Суварова: о чему

он сањаше у срећније доба свога живота — то се деси сада, кад се мање од свега надаше таквој срећи. Седамдесетогодишњи војвода плакаше од радости, љубљаше слику цареву и одмах оде у сеоску цркву, нареди да се одслужи благодарење и молио се Богу од свег срца, клечећи; после два сахата беше већ на простим колима пут Петрограда.

Доиста радост, са којом император Павле прими прозбу бечкога двора, јест црта својствена најблагороднијему карактеру. За славу Русије господар не беше злопамтило и од свега срца опрости старцу Суварову. Ал решивши се поверити Суварову славу руског оружја, а може се рећи — и судбу целе Јевропе, није потпуно веровао ћудљивоме и предузимљивом карактеру старога војводе, који, не гледећи на своје седе косе, способан беше и за најжешћа предузећа. С тога је император и писао ђенерал-лаітнанту Ѣерману (који тада командоваше још корпусом што беше одређен за Италију):

„Бечки двор молио ме је да команду над савезним војскама у Италији поверим фелдмаршалу графу Сварову, Ја сам за њ послао; ал вама препоручујем, ако он прими команду, да дужни будете у свако време мотрити на његова предузећа која би могла бити штетна и по војску и по општу ствар, ако га повуче његово уображење, које по који пут тражи од њега, да изврши све на свету. И тако прем да он по својој старости, већ не може да се упореди са Телемаком опет ви му будите ментор, чији савети и мњења ваља да умере жестину војника, оседелог под ловорикама."

Тако високога мњења имађаше цар о војним

даровима ђенерала Ђермана, надаіући се, да ће хладнокрвност и расудљивост његова лако моћи да утиша сувишну жестину и предузимљивост Суворовљеву. Ђерман одговори императору:

„Ценећи године фелдмаршала Суварова, недомашност његових победа, срећу, коіа вазда праћаше сва његова предузећа, употребићу ја сву снагу, е да би се применити могао ка ђенију тога старог воіника. Што се начина ратовања против оних револуционра тиче, ми смо обоіица скоро іеднога мњења: у опште у боіу воли он дубоки строі, и ја такође њега претпостављам другима. У сваком случаіу ја се надам, да ћу бити од користи служби вашег величанства и општоі а праведноі ствари свиіу законитих држава.“

Ђерман долазаше у коло ученик тактичара онога времена, код коіих сва суштина воінога искуства стоіаше у іединоm механизму построіавања. На срећу избави се Суваров од таквога ментора; іер Ђерман, добиіе на скоро нов посао, и доцниіе доказао ће сам у Холандскоі, да за у спех у рату ваља умети нешто више а не само строіити воіску и градити маршруте.

Долазак Суворовљев у Петроград и његов разговор са императором, као што се вели, потпуно су растурили пређашње зебње императорове на противсу учинили, те он доби потпуно вере у „оседелог под лавориками“ воіводе. — Суваров оде управ у зимски дворац, и ту га іе цар одма примио. Тога дана буде примљен опет у службу као фелемаршал. Император му іе сам своіом руком дао орден св. Іована Іерусалимског. Причаіу, да іе при том Сува-

ров пао на колена и рекo: „Боже, спаси цара!“ а оваі му одговорио: „Нека Бог тебе подржи рад спашења царева!“....

Одељења Розенбергово и Ђерманово дођу са свим под Суварова; њима се заповеди, да у свему на Фелдмаршала се обраћаіу, а не право на императора као што іе то пређе било. „Управљаіте свима воіскама на општу корист“ — вели іедно царево писмо од 1-г Марта; — „Ми молимо господа бога нашег, да благослови предузеће наше и да нам даруіе победу над непријатељима вере Христове.“

Долазак Суваровљев у Петроград и велика царева наклоност према њему беху узрок грдном одушевљењу. И народ и воіска гледаше у тоі ствари истински знак нових победа и нове славе. Гомиле народа грабиште там, где могоше видети чувена іунака; умукоше зли гласи и клевете; стари непријатељи и завистници ником се клањаіу пред оним, коіи их іе онако немилостиво шибао своіим горким сарказнима. Суваров као што знамо био іе изворан вазда весео и шаљивчина; много има анегдота из живота негова.*) Изненадна срећа оживи на мах 70

*) Іедном у разговору са графом Ростопчином, Суваров оставив своіе обичне шале, брижно говораше о тадашњем положаіу ствари у Іевропи: речи његове беху пуне талента, мисли светле ка дан. Већ іе почео био да говори о блиском походу.... Жељно слушаше гроф Ростопчин и усваіаше сваку примедбу великог воіводе..... али на іедан мах у пола разговора, Суваров уђути, скочи са столице и почне кукурекати ка петао. Јако зачуђен тако изненадним прелазом, гроф Ростопчин изрази своіу досаду од тако неумесне петловље дреке. Ова іе анегдота остала од непозната ауктора, коіи вели да іу іе чуо од самог Ростопчина.

годишњег старца, врати му сву младићску снагу, сво одушевљење и енерђију.

И Суваров се тада ве показиваше пред царем онако, као што то пре рађаше: вођ више не излазаше као іавни противник новим реформама и установама, и сабља му тешка не беше, капу лако скидаше, и при разводу стража лако могаде наћи пут не улазећи међ водове. Он іе се сада владао са свим као што ваља, као да іе хтео показати да уме, кад хоће, као и други да изврши и наімање службене потребе у мирно доба, на коіе обично не гледаше, іер им одрицаше суштине за рат. Ту очиту промену у начину опхођаіа Суваровљева, кнез Горчаков овако іе протумачио: Суваров не хтеде пре да буде у служби, іер іе видео да у њоі нема ничег другог до просте ворме и параде; сад настаіе време, за коіе он живи, и у коме ће он управљати судбином целе Іевропе.

Од прилике после две недеље по доласку у Петроград, у почетку Маіа, крене се преко Беча за Италиіу. Тамо га чекаше нова слава, коіом му суђено беше да крунише свршетак свог дугачког а славнога рада.

Онда баш кад воіна деіства беху пуно развиіена Суваров путоваше из Петрограда у Беч. Дубоко проникнув важност, свога задатка, Руски воівода горео іе у нестрпљењу, кад ће іедном стати на чело савезноі воісци. (Наставиће се.)

ДРЖАВИНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОЈИН

БРОЈ 32 10. Новембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Средства, којима би могла 4-фунт. батерија (оздо се пуни) да смања губитак од ватре. — Веројетне промене у тактици (наставак). — Суваров (наставак).

Средства, којима би могла 4-фунт. батерија (оздо се пуни) да смања губитак од ватре.

(Свршетак.)

На послетку, нестаје одступнога реда, који је много више производ мирне но војне лађике. При наступноме реду, пажња је сваке команде обраћена на непријатеља; вође топова и фајервекери виде шта раде тобџије код топова, и по томе, ако и не чују команде, опет врше оно кретање, које треба. Заједно с овим наступни бојни ред под једнако је згодан и за наступање и за повлачење; а међу тим, о команди повлачења не напомиње; на послетку, он више одговара особинама човека, који свагда лакше стоји лицем к опасности, него леђима *.)

Против овога предлога, могу се ови прекори појавити: **ношења зрна биће лагано; тобџије ће се заморавати, како од хода при ношењу муниције, тако и од кретања за предњаком**

*) О овим бојним редовима артилерије, погледај у слику у преведеној Драгомировљевој тактици. Пр.

при наступању или повлачењу; на послетку, нестаје свезе међу топовима и њихним предњацима и сандуцима; а што је неопходно при вршењу команде, која се на такој даљини може и не чути.

Сва су та пребацивана готово ништава, како са користи, што се добијаіу у погледу на чување тобџија, коња и материјалне чести, тако и на основу овога:

1) Сваки човек може лако да понесе два зрна у један пут; на кретање његово од предњака до топа и натраг (300 корака), треба три минута, за свако зрно не треба више од једнога минута и по. Овака је брзина ношења при пуцању гранатама или картечним гранатама, већа од довољне, јер при овоме пуцању, осим времена, што треба за пуњење, нишањење и избацивање, треба још и време, које протече док се прегледа међу растојање распрснућа, т. ј. даљина, на којој се зрно од белеге распрскава

Овај последњи делић времена, није уврштен у правилом одређене радње при топовима; а то је преко потребно поправити, јер се мирно образовање мора чинити онако, како би војник у боју све, што се захтева, чинио као по нагону, из навике.

Да је поменута брзина ношења муниције већа од довољне, доказује се већ и тим, што ако би се свакога минута и по бацало по једно зрно, — за три сахата пестало би муниције, која се с топом носи, а међу тим познато је, да у најжешћим бојевима*)

*) За свака два зрна треба 300 кор. — за 60 треба 30 X 300 = врст. кор. врст. кор.
9000 кор., или 4 : 6000 = x : 9000.
x = 6 врста.

за 10 до 12 сахати, избаци се ни половина од општега броіа.

За прве метке има свагда по іедно зрно у топу, друго у торби № 3, а картеч може носити тобџиіа №2. Али даљина 150 корака не мора бити у век толика: ако има заклона, предњаци могу стаіати ближе; могу се такође, за време пуцања картечом, и примаћи (? пододвигать); за то пуцање биће доста оних 6 вишека, што се находе у предњаку, іер оно никада дуго не траіе.

2. Заморавање нумера, што муниціу носе више іе мнимо, него истинито, іер и да пристанемо, да ће сав броі зрна и вишека пренети три човека, опет на њих сву троіицу неће доћи више но по 40 зрна или 6000 корака, т. і. 4 врсте.

Па и за три сахата, кад би се имао оваі посао да изврши, опет не би било Бог зна колико мучно, а да и не говоримо о борби, што по 8 или 10 сахата траіе, а такви су обични озбиљни боіеви. Ако се помисли, да они не ће морати сви 120 зрна да пренесу, у више прилика ни половину пуну, то ће се показати, кад би и іедан само ношач био, не би при овоме учинио више од 6 врста. Повлачења и прилажења не ће много увећати сву даљину, што се мора прећи, іер се у ратно доба не мењаіу тако брзо положаіи, као што се то чини у мирно доба, у пркос боіним условима и околностима. При томе, кад се буде наступало или одступало, 5-та, 6-та и 7-ма нумера сешће на предњак и скакаће с њега, по што се кретање сврши, те да лафет с клина скину. Реп ће подизати и топ окретати пети

човек. То је и сад доста, кад се излази на положаі с тобџиіама на предњаку.

3. Даљина предњака од топа за 150 корака не може отежати такође ни командовање, јер и сада има прилика, кад се команда мора да пренесе на 150 корака, и то се не држи за немогуће. Но рецимо да се команда у боіу на тоі даљини не може чути: може се и без ње проћи — почем за предњаке у боіноме реду само су две команде могуће: „на предњаке“ или „на задњаке (? „назадки)“, а те команде предњацима и сандуцима могу давати воће, и то управљаіући се по знаку, знаку сабље батеринскога старешине и на послетку управљаіући се према положаіу топовскоме. Ово се може лако учинити, ако се узме за правило, да репове лавета треба подизати и спуштати не по команди **марш**, већ по команди „на предњаке“ или „на задњаке“. Истина, ово не ће бити тако живописно и за око пријатно, као данас, кад се репови дижу као један, предњаци описуіу лукове и правце, равњаіући се у свакоі точци свога кретања; но за то ће то бити **стварно**, јер ће бити мање штете, и ни један се боіни захтев не ће изгубити из вида.

На послетку, да би се још боље уверили е је боље што мање тобџиіа имати у један пут код топа, треба помислити на још једну околност а то је: у ствари нигда и нема више од пет тобџиіа код топа, јер су остали потребни код сандука за испрезање убиіених и рањених коња. Дужности оних четири нумера код топа, веома су схватљиве и мале: № 1 и 4 радиће оно, што и сад раде; № 2, осим онога, што има у правилу, треба да носи картач; № 3

врши дужност и № 5-те и сам меће вишек и зрно. Топовски фаіерверкер, осим реченога у правилу при пуњену врши дужност № 6, пази да топ биіе у онаі предмет, куд іе заповеђено, и води рачун о избаченим зрнима. Може ко рећи, да іе то врло много іедноме човеку; но на то іе іедан одговор: под зрнима лакше се стоіи, кад се има шта да ради, него кад нема.

Осим тога, у многоме би се смањила некорисна штета и губитак, кад би се као стално правило узело, да се на положаі излази, наступа и одступа само **брзим кораком, а не трком.** Да би се о потребитости овога уверили, доста іе ако себи само представимо ону ломљаву и збрку, коіа без сумње произлази, ако какав предњи коњ из запреге буде убиіен у пуноме трку: сигурно се може рећи, да се несрећа не ће размимоићи на губитку само тога іеднога коња, већ ће полетети и недирнути іахаћи и запрежни коњи. И то іе іедна поучљива слика, из коіе се види колико су ствари, у мирно доба толико ефектне, у боіу штетне и мучне.

Вероіетно, овде нису поменута сва пребацивања, коіа би се могла поіавити против ових мера; молимо да се са убеђењем пред свет изнесу. Само би іедно желели: да та неодобравања чине она лица, коіа су непосредно била у боіу, макар и врло маломе. Без тога ми не ћемо узимати та пребацивања за основана и озбиљна, іер мало веруіемо у способност судиіа, коіи су добили своіе артиљериіске погледе на мирно-воіним пољима.

Ужице. Септембар. С рускога З.

ВОЈНА БИБЛИОТЕКА

Вероіетне промене у тактици.

(Наставак.)

И тако, изостављане пуцања редовима, што не одговара духу густога строіа;*) замена батаљонских плотуна плотунима четним без и кака реда међу овима: учење пуцању плотунима не ћорвишецима но боіном муниціом — іесу по нашем мнењу оне измене у начину употребе пуцања из густога строіа, коіе ће се ширењем задњивача разіаснити и распрострети у воісци. Ми особито понављамо последњу изреку и велимо неопходно іе потребно учити воінике плотунима помоћу боіних вишека а одбацити ону стару навику да и стари воініци ћорвишецима пуцаіу **) іер онако іе пуцање іедини начин, коіима се воініци могу привикавати потребноі мирноћи а у исти мах даіе се и официрима и воіницима нагонска навика на даљине, са коіих се могу наметно да употребе плотуни. Свакоме іе познато колико іе нехатан воінік кад пуца ћорвишеком, колико іе непажљив при пуњењу и како мало мисли на нишањење и на оцењивање даљине; па често има и таких прилика, да он нема у шта да нишани ни до чега да определи даљину. Колико се у свему овоме греши против боіних захтева и како жалосним послетцима могу оваке навике у боіу да поведу, сваки ће лако поімити, ко иоле

*) То іе било неколико пута пре краљоградачке воіне, поменьато на странама „Воєнаго“ и „оружейнаго“ зборника.

**) Осим прилика, коіе ће се ниже поменути.

о таквим стварима хтедне да размисли.... По негда се жале, да не само солдати но чак и официри немаіу наіосновниіих тактичких поімова; а припомаже ли томе практичка околност, у коіу су они **постављени**?

Сам начин, коіим ће се учити воіска боіним плотунима, треба да се измени на начин, коіи предлаже покоіни Бенерт са тако дивним поімањем боіне околности. *) Ево како он о томе вели. Начин, коіи іе сада узет да се по њему воіска учи гађању, нимало се не слаже са условима, под коіима се у боіу пуца: воіник, коіи іе у мирно доба навикао да пуца при са свим сасређеноі пажњи и савршено спокоіно, навикнут да за іедан метак ништани по неколико пута прекидаіући док не опали, — ниіе кадар ваљано да гађа под утицаіем хуке и забуне боіне.

Да овога не би било, треба да сеоіник навикне на радње при пуцању тако рећи механички, нагонски, као што то чине ловци. То се може постићи целисходним вежбањем у ништањењу а особито у пуњењу. Прво треба учити што могуће и чешће и іедновидниіе (само у извесну белегу), а пуцање почињати са даљине верног гађања (100 а не више од 200 корака), и на овоме остати дотле, док се воіници не изуче гађању трепутном т. і. као што ловци чине, И г. Бенер заиста ниіе могао ништа боље предложити од овога што рече, е іе даљина

*) У своме чланку о учењу воіске гађању у белегу; изашло у „Воіноме Зборнику" 1867 г. 1. Чланак је овај написат словима О. Б. Смрт, коју ми оплакујемо, дозволава нам нарушити овај псевдоним човека, коіи је у скромноме положају мајстора пушкара, дошао до такога разумнога погледа на гађање, каквога дај боже и пешушкарима.

верногa гађања гранична даљина пуцања из густога строја.

Пређимо сад на начин, како се употребљује бајонет.

V.

Вид строја у коме ће се бајонетом напасти или он одбити, нема велика значаја, јер у тој прилици све стоји **до духа војске и карактера образовања њеног у мирно доба.** На овако закључење доведе нас историјски факти и то, што у прилици неочекиванога појављаја противниковога, треба се одмах на њ бацити, не губећи ни најмање времена на прелажење у онај вид строја, који је признат као најбољи за јуриш. Те с тога још у мирно доба ваља војску тако образовати, да је за радњу бајонетом сваки вид строја добар, ако само у глави и срцу има решивости да се он употреби **па ма шта било.** Французи, енглези, пруси, подједнако нападају и у колони и у линији, ма да, кад би рецимо могли за раније прећи у колонски строј (колоне четне, водне, полуводне) било би згодније нападати. Батаљонске колоне (ако се узме у призрење данашње дејство пешачке и артилериске ватре) готово се може са сигурношћу да рече, е су ижи̇веле *) свој век као бојни строј, и прелазе у врсту резервених стројева, т. ј. таквих који само служе сасређеноме расположају војске.

*) Као што изгледа, биће прилика у последњим тренуцима боја да ће се оне морати употребити, јер подижући из резерве знатне пешачке масе, не ће бити ни времена ни места да пређу у расположај по четама.

Баіонет се пак употребљуіе у два вида: може се или управо сунути баіонетом, без плотуна, или дошав од непријатеља до на 20—15 корака претходно у ходу избацити плотуне. Он треба да іе знак, кад треба потрчати са „ура.“ Оваі пуцањ, при іуришу колоном, треба да учини предња врста, остале што за овом иду, треба при садашњем оружіу да скину капсле, а при оружіу што се оздо пуни никако и да не пуне. Ову конбинацніу ватре и баіонета, употребљаваху инглези под Велингтоном, нека одељења Наполеона I (коіа то усвоіише од инглеза) на шпањскоме полуострову и на послетку у последњем рату, Пруси. Многима изгледа немогућан таки састав ватре и баіонета, и веле, одељење, коіе се занесе пуцањем пред борбом прса у прса, готово іе да плећа окрене. Предрасуда ова укоренила іе се у след тога, што се одељења без духа, да доведу ствар до баіонета, заустављаху, почињаіу самовољно пуцати и за тим окретаху леђа; но ово стоіи на површно схваћеном изводу из оваких фактова. **Одељења коіа застадоше таким начином, почела су пуцати с тога, што нису имала духа да на баіонет ударе, ал нису изгубила ту способност, што су почела пуцати.** Очевидно, у реченоі предрасуди открива се логичка погрешка, іер се узело оно за узрок што іе следсто и обратно. Кад би ватрено деіство имало те мађиске силе да заустави кретање баіонетом, то би се то іеднако поіављивало у свима воіскама, што воіна историіа са свим не потврђуіе. Инглезима плотун ниіе сметао, да са наіближега одстоіања одмах за тим суну баіонетом; о вранцускоі рељименти Бижоа, то се исто мора рећи. Іасно

ie дакле, да оне воіске, коіе іуриш не довођаху до краіа, развиіаше се преко воље своіих старешина, почеше пуцати и за тим бегаше, — то би чинили и да нису пуцале, А ми при томе не предлажемо застаіање да би се могао плотун избацити већ баш велимо да се он другаче не чини осем на ходу: идући теже ie се натраг обрнути него с места. У толико више овај ie начин препоручив, у колико ie препоставка да одељење то води човек, у коме људи његови имаіу поверења, и коіи ће безусловно да врше све оно, што им он командуіе.

У осталом, іуришало се плотуном или без плотуна, у свакоме случаіу неопходно ће бити, да су поіедини људи основно образовани да оружіем раде а масе да познаіу процес околности іуриша баіонетнога. И у іедном и у другоме при садашњем начину мирнога образовања, има се много да жели.

Ми велимо, на прилику, да ie свеіедно и неважно то или човек умео баіонетом да напише име у ваздух или не, што ie примљено при двостраном борењу; **ал веруіемо, да ie у несравњено високоме степену важно, да он уме ударати баіонетом снажно и сигурно.** Дотерати човека да уме удрити у намишљењу белегу на каквоме меканом предмету а при том тако силно, да се баіонет забоде скоро до дршка и за тим да га може брзо да извуче, — ето, што по нашем мњењу ваља да ie врх баіонетске радње поіединце. Колико ли има воіника, коіи би при садашњем начину образовања могли ваљано да испуне ова три услова доброга баіонетскога удара? Ниіе се іедном то већ говорило, и понављамо іош и желели би, да се и даље понавља, не би ли ова

мисао изједна звонила у ушима свакога воиника: сигурност је за баіонет нужниіа но за зрно; ако се при пуцању промаши губи се зрно, промашили се баіонетом — одлети глава.

Оброзовање масе за іуриш баіонетом, ваља да се у мирно доба тиме измени, да се од сад само против видних белега іуриш чини, іедном речи онако, као што је учио велики Суваров. Белега може бити плот од дасака, плетеж, и т. д. а кад се напада плотуном — белега (нишан). Видна белега има у томе одношаіу, у вишем степену важнога значаіа, іер навикава очи и старешинама и воіницима на пагонско одређивање даљина, са коіих треба ударити іуриш, узети „на руку," потрчати са узвиком „ура." Іуриш на празан простор не може да навикне очи на оцењивање даљина; следи су тога ти, што одељења раније потрче баіонетом, но што треба, заморе се до тренута борбе прса у прса и окрећу плећа.

Овоме треба додати іош іедну обозривост по нашим мнењу врло важну при употреби хладнога оружіа: ту разумемо да се и у миру веома строго поштуіу боіне околности при удару баіонетом т. і. да се баіонет другаче не потеже до за удар *) и да се іуришни знак по могућности што ређе слуша и нигда у залуд. При томе ће услову команда на „руку" и знак іуриша производити наравствени покрет у људма, неопходан за тренутак удара. а чега сада нема. Може бити ово ће некима изгледати ситница; али не ће тако изгледати онима, коіи вазда поіимаіу значаі наравственога стања у такоі радњи, као што

*) Да радња „на руку престане бити само радњом, с коіом воіник не везуіе стално и мисао о удару.

ie измешана борба, и коіи знаіу, од каких каткад ситница зависи нарaвствено стање.

Знак или узрок, усвоіен за извесну радњу. може произвести моћнога деіства: они коіи ово не веруіу нека се сете на онаі утицаі, коіи чини егзекуциіонски знак, на сажаљиву душу. Оваі се утицаі може іедним обіаснити: њега су слушали ретко и нигда у залуд. Знак іуришни треба да ie тако сачуван, да он производи нарaвственога потреса, и да то постиже лако: треба да га солдат тек два пут или три пут преко године чуіе; при таквоме услову знак се таі обраћа у светињу, он побуђуіе. Но ако се он понавља на свакоме упражњењу по двадесет пута, па іош и не спроводећи га ничим, што на іуриш опоминье, — не треба се нимало чудити, ако се он наіпосле прометне у празан звук.

Све ово што смо до сад говорили о радњи оружіем, претпостављало ie пешадниу против пешадиіе. Пређимо сад на одношаіе међу пешадниом и и коњицом, узимљући и овде оружіе. Овим оружіем пешадиіа ie добила снажно средство против коњичких іуриша; **али то оружіе не може и да осигура пешадниу од налета коњичкога па и од пробоіа;** и дакле употребљуіући плотуне, не треба се ослањати само на то іедно средство, ваља помислити, да они могу и не задржати іуриша. Іедном речи, треба се метним оржіем користити што ie могуће више; али после свега, ваља се ослонити на себе и своі баіонет. И успех и срећа против коньице, не ће бити на страни оне пешадиіе, коіа има боље оружіе, но оне, коіа ie спокоініиа и увереніиа у се, коіа ie мање подвргнута ономе силноме ути-

цаіу што долази од коњичке буіности. С тога навикавање пешадиіе на коњицу, коіа се брзо против ње креће, іесте неопходно потребно, у толико више и брже у колико се ватрено оружіе буде више усавршавало; іер овим ће више човек бити накан да веруіе у немогућност узаіамна удара, а у толико ће се више збунити, ако се то покаже као ствар могућна. Да се пешадиіа навикне не плашити се коњице има іедан начин — Суваровљеви іуриши іедне стране кроз другу; о њима се до сад већ толико писало, да ми држимо за свим излишно да іош іедном доказуіемо преку потребу и високу рациіоналност овога начина образовања. При овим међусобним іуришима, за рад пуцања на коње, треба дозволити употребљење ћорвишека, и то іе іедина прилика, где се они могу корисно да употребе.

(Наставиће се.)

Суваров.

(Из Милутина и Шмита).

(Наставак.)

14-тог Марта у вече Суваров уђе у Беч и настани се у кући руског посланика грофа Разумовског. За други дан у 10 сати беше одређена аудиіенциіа код цара. Суваров пође у дворац у колима са Разумовским: гомиле народа испунише сав празан простор од самог посланиковог стана па чак до ходника дворског. Свуд грмљаху одушевљени усклици: Живео цар Павле I.! живео Суваров!“.... Фелдмаршал тронут до суза, одговори на усклике народне: „Живео цар Франац!“... Дошав у дво-

рац, Суваров уђе прво сам к императору и остане с њим око пол сата. Садржаі њихова разговора незна се; іер сам Суваров іавио іе своме цару врло у кратко о тоі аудиенциіи, и само іе напоменуо, да іе император Фран „незадовољан што су корпуси руски доста мали“. Међу тим по извешћу грофа Разумовског — коіи іе у особитоі аудиенциіи код цара био после Суварова — император Франц говорио іе, како му іе врло мило, што іе дошао „знаменити руски воівода“, да он све полаже на његову храброст и воіне способности, и повтори више пута већ исказану признателност своіу руском владаоцу. Сви руски официри из свите фелдмаршалове, преставе се такођер императору. Другог дана опет у част фелдмаршалу гроф Разумовски градио іе ручак, на коіи іе позвао био сав бечки виши круг; ал Суваров не беше ту, іер се изговараше да има много посла. То му беше изговор те отказа и свима аустриіским министрима и великашима, коіи у част његову хтедоше да приреде гозбе. И сам император, да не би исто искусио, окане се намере да Суварова за своі сто позове. За сво време бављења свога у Бечу, Суваров се іе потпуно држао свога обичног начина живота: устаіао іе рано, обіедовао у 8 сати из іутра и никуд ниіе излазио из посланикова стана.

За бављења Суваровљева у Бечу измени се намера да ерцхерцег палатин буде главни заповедник у Италиіи, и решено іе, да се савезна воіска повери рускоме воіводи. Но за то, што ће се аустриіска воіска потчинити страном ђенералу, министар-

ство аустриско држало ie као преко потребно, да Суваров добиие чин фелдмаршала у аустриској служби, па с тога му и пошљу диплому на таi чин Више пута, и сам император и барон Тугут уверавали су грофа Разумовског, да ће се Суварову дати потпуна слобода у располагању воiним деiствима у Италиiи, међу тим ie се хтело, да фелдмаршал откриие мисли своie о плану за предстоiећи поход. У тоi цељи император и пошље чланове придворног воiног савета Суварову, да се ови с њиме посаветуiу; к њему дође и ђенерал Лауер, као познавалац талиiанског ратног попришта. Ал нико од Аустриiанаца не мога да изкамчи од Суварова његове намишљене намере: фелдмаршал ie свима одговорио, да ће тек онда имати извесна плана за деiство, кад буде видео воiску са коiом ће и земљиште, на коме ће радити. Само у дружевном разговору са Разумовским, нешто ie Суваров по каткад спомињао и претстоiећи рат; ал то увек у изразима са свим општим, врло неопредељеним.

По казивању iедног очевидца, коiи заслужуie потпуног веровања, к Суварову су дошла четири члана из тог аустриског воiног савета са писменим планом за поход; Суваров их замоли да седну, па ie онда читао записку. У плану томе беху нацртане све подробности за деiство до реке Аде. Завршив читање, аустриски ђенерали у име самог императора Франца тражише од Суварова, да на самоi записки стави своie примедбе и допуне. Тад Суваров заиште перо, умочи га у мастило, па целу записку прекрсти пругама, а при краiу своiом руком напи-

ше: „Ја ћу да почнем поход прелазом преко Аде, а завршићу воину где Господ небесни даде.*)

Аустриско министарство видев, да фелдмаршал не ће у напред да се веже никаквим опредељеним планом, реши, да сам император при отпустноі аудиенциіи да Суварову потребних настављења. у коіима би нацртао бар наіглавниіе погледе, коіих би се имао држати Суваров у намишљеноме походу.

Последња аудиенциіа буде одређена за 23-ћи Марат, и ту добиіе Суваров оваі упут:

„Г. фелдмаршале гроф Суваров! Многе и сіаіне победе, што прославиште воінички живот ваш, разбудиште и у мени жељу, да вашу снагу ставим на супрот опасноме непријатељу, да ваше дуговремено искуство, ваши велики и сигурни таленти покажу сву снагу своіу против општег непријатеља.

„Њег. величанство цар руски, искрени савезник моі, пристао ie приіатељски на моіу молбу, и ја вам даіем главну команду над целом воіском у Италиіи, заіедно с тим и све почасти и потпуну власт итд.“

Наіпосле вели цар Франц, после многог другог:

„Мени остаіе да молим Бога, нек вас под своіу заштиту прими; да га молим да вам и помогне, како би поред ваших досадањих победних знакова и друге и нове добили.“ (Наставиће се.)

*) Анегдоту ту сачувао ie и причао кнез Андреіа Ивановић Горчаков, коіи ie лично био при том случаіу и једини ie сведок тога догађаіа.

Одговор г. Ар. П. Ст. у Стргаре. Ти си друже платио „Воіина“ за ову годину.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868

ВОИН

БРОЈ 33 20. Новембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Вероіетне промене у тактици (наставак). Позив на претплату.

Вероіетне промене у тактици.

(Наставак.)

Што се строіа тиче, у коме би т. і. наіудесниіе било дочекивати коњанички іуриш новим оружіем, — ту можемо рећи, е дугачки строі дибиіа превенства над другим. Но ово у осталом, ниіе баш особита новост, іер и пређе беіаху паметни људи, као Сен-Сир, уверени да уредна пешадиіа може у дугачкоме строіу да издржи коњанички іуриш; слаба и лоша, и у кари іе вазда уступила.

Осим тога, почем су четне колоне добиле надмоћни значаі у броіу боіних редова батаљона, то ће по томе четне каре, у више прилика, заменити батаљонску, при чем се іош чешће може узимати дугачки строі: іер задње чете, ако нису нападнуте, могу се свагда развити да би боље ватром своіом помагале чете у предњоі линиіи. У опште треба приметити, с погледом на неброіене незгоде, своіствене свима карама, боље ће бити, ако у поімима и воіника и официра престане кара бити, іедини строі за дочекивање іуриша коњаничкога.

Поред тога не можемо не пожелети, да се кари

свагда и резерва остави, јер би се тиме слабила могућност успеха коњичкога и за случај, кад она пробије кару; и још да на послетку не само официри но и прости војници тврдо поимају, е мирна стројност и правилност карина, у боју не може се никад постићи. Ако се томе дода још, што могућније ослобођење војске од штетне мирне навике стројењу каре *) по своји линији, кад јуриш коњанички прети само једноме њеноме делу, — то ће онда бити све, што се само може захтевати у овоме положају од најспремљеније војске за бој.

VI.

У претпоследњем одсеку на више места помињаху се особитости облика и духа стројева, које је назвато усавршавањем метнога оружја. И све речено стајаше у томе, што стројеви, садашњи према пређашњима, треба да имају мање размере, да би били згоднији са кретање и да би им ватра мање удила; да у таким радњама „као што је бајонетска борба и дочекивање коњичкога јуриша, облик строја никако није ствар прве вредности; да с тога старешине треба слободније да гледају на њ, да се т. ј. ослободе од укорењенога убражења, е за сваку радњу постоји извесан облик строја, на који би требало пре мислити, но на саму радњу; да се на послетку, они т. ј. старешине треба да опросте једном од робовања симетрији и једновидности и да не узимљу извесан строј с тога само, што га је и суседно одељење узело, већ с тога, што се тај строј савр-

*) А у стрељачкоме низу у кругове.

шено слаже с положењем, у коме се њихово одељење налази.

Све је ово било изведено као след радње оружјем, и с тога само као узгред представљено; сад пак, сводећи у једно те истине, потрудимо се, зависиво од њих, да опредељено кажемо: каква система стројева, при данашњем оружју, треба да се као најзгоднија призна и у каком одношају према стројевима треба сад да стоји војска са својим старешинама.

У опште свака паметна система стројева, треба овим захтевима да одговори: 1) да удеси потпуно и згодно узајамно помагање међу деловима, или што је исто, за радњу оружјем; 2) да није нимало сложена и заплетена у постројавању и у прелажењу из једнога строја у други, јер се свака хитра еволуција тешко свикава у мирно доба, а у боју може бити узрок несрећи; 3) да олакшава што већу окретност и хитрину, да је згодна за управљање и за уређивање кад је ред замршен, да се лако може на сваком земљишту да употреби; 4) да има сва могућа средства, којима се могу да уклоне губитци од ватре. — Е сад метимо ову меру на боје редове батаљуна и скупу од више батаљуна, па погледајмо, какве би измене ваљало учинити у оном, што постоји.

У расутом строју, ако га сматрамо независно од укорењених предрасуда, не може се ништа да измени: као првобитан вид, којим се гледало, што је могуће више да развије предузимљивост и одважност у свакој засебној личности, — овај ће строј остати оно, што је вазда био; но, рад користи ствари, није могуће не пожелети, да се промену укорењени

погледи на њ. Строго говорећи, **ми немамамо сада расути строј, већ само размакнути, што никако није исто.** У овоме одношају практика се савршено уклонила од захтева, који се у мудрим правилима излажу. Тако у нашој „регрутској школи“ јасно се вели, е ред размештања људи у „паровима“ не треба да се потчини никакоме одређеноме правилу, па ма на какоме то земљишту било; е се о једнакоме растојању међу стрелцима не треба бринути, као и о строгом равњању по линији *) У ствари се свака двојица размештају у две врсте и равњају се по концу; растојања се међу њима као шестаром одмеравају. На послетку, појављују се од времена до времена господа, која захтевају да се и у правилу строго једном за свагда одреди ред, у коме ће људи сваког „пара“ доћи..... **)

Ево са чега смо ми рекли и са чега још једном понављамо, да сада нема расутога строја, већ само рузмакнутога, у коме су људи стешњени свима захтевима, који су умесни и разумни само у густоме строју.

*) Ово писац спомиње руска правила; ал могли би лепо то све и на нас однети, кад се само сетимо како се наши стрелци много пута вечбаше на чистини доњега града, у котлу под брдом без и какве земљишне претпоставке, а све се тим изговара да се „механизам правила“ покаже! Треба се само сетити, како неки говораху стрелцима да се трком повлаче, или опет да „натрчавају“ пред своје другаре да пушку опале, ал не за притрчавају земљишним заклонима; треба се само сетити оних наших клетава око равњања: „повер се“ и „напредъ, напредъ„ на трагъ „на трагъ“ треба се само сетити још свиу наших погрешака које се наследно с лица на лице преносе, — па ћемо видети да у опште смо још доста с појмима на ономе истоме ступњу, на коме бијасмо над имаћасмо у правилима „на плечо“ „на лако„ итд. Пр.

**) Напик на ово, неки су код нас говорили, е нашој војсци треба написати тактику у питањима и одговорима! Пр.

Ми би по томе желели, да се у мирним вежбањима одговара захтевима „рекрутске школе;“ да сврх тога из баталиіунскога правила ишчезну сва замршена правила о томе, како би се и по каким знацима на прилику шиљао вод у низ, іер се у боіу то не подвргава никакоме калупу; да се избаце све заплетене еволуције расутога строіа, коіе су тобоже постале да га виткіім учине, ал у ствари само су га іош већма укочиле; да се не скупља сав низ у гомилу, кад опасност грози іедноме његовоме делу; да се одбаце ништави шахмати, састављени од кругова, іер тешко да ће и ко признати боіне мисли у томе шахматноме распореду, у коме стражња линиіа одстоіи од предње свега 15—20 корака. Іедном речи, ми би желели, да расути строі постане онакав какав треба да іе за корист ствари — **строі неправилан.**

Заіедно с тиме, кад се расути строі врати к своме првобитноме духу и мисли смањиће се по себи и броі знакова („сигнал)“ — добитак грдни, почем у боіу већи део знакова не приноси користи, а у мирно доба тешко их воіник може да утуви.

Кад речене услове пренесемо на густе строіеве, видећемо да се и ту имаіу многе суштанстеве измене да учине и то и у облику, ал особито у духу.

У претпоследњем одсеку већ іе речено, да су плотуни четни згоднији од баталиіунских; овоме треба додати, да су чете у боіу важније іединице од баталиіуна, іер чете у више прилика одговараіу поменутим условима, него баталиіуни. И доиста: оне су окретније, издржљивије мање им уди ватра, брже прелазе у све видове строіева, лакше се на земљи-

шту размештаіу, на послетку лакше их іе довести у ред него баталиіун.) У ствари, овде нема баш ништа новога, кад се сравни са системом распорећивања, коіи сада постоіи, іер прва линиіа готово се у век размешта у четне колоне. Дакле треба само бити следствен и према реченоме изменити правила баталиіунска: па признати чету као такву іединицу, коіа се не губи у баталиіуну. Какве су врсте те промене? Расправимо то питање према свима баталиіунским строіевима, и отпочнимо развиіеним (дугачким) строіем, коіи ће морати да добиіе огромнога употребљења, ако се само іедном покуша отргнути од педантских ситница. Свакоме іе познато, колико іе сад линиіа не згодна за кретање, а поглавито с тога, што од ње траже идеалне строіности. Познато іе такође да се за љубав те строіности одрекоше (Руси) кретања развиіеним строіем и заменише га трима колонама или тако званим „развиіеним строіем с удвоіеним водовима.“ *) Треба заиста похвалити ову поправку. Она іе достигла мете: кретање постаде неизмерно лакше и строіност ниіе ништа изгубила; но у исти мах: 1) то іе прибавило нов вид строіа, према коме требаше одредити и особиту кару; 2) развиіени баталиіун са удвоіеним водовима, у след веће дубине, трпеће више и од ватре, него ли чврст развиіени строі; 3) терминолоџиіа правила обогатила

*) У Руса чета има два вода; у баталиіуну дакле 8. При кретању баталиіуна развиіеним строіем најпре образоваше чете **получетне колоне**, т. і. вод за водом, и растоіање међу тима колонама іе дужина получете и іош оно мало растоіање између чета. Из овога се види, да іе место баталиіуна у **непрекидноі** линиіи, постала **испрекидана** линиіа од **четири** а не три колоне, као што іе по своі прилици погрешно у тексту речено. Превод.

се сувишним савршено нескладним изразом, јер се колоне назваше развијеним стројем *)

А с чега је све то постало? Из рутинарске жеље, да се батаљиуну сачува непрекидност строја, која је, као што ћемо сад рећи, за ствар са свим некорисна. Рецимо да чете нису размештене са свим једна до друге, но на маленоме растојању, на прилику не више од пет корака. Хоће ли оваки развијени строј имати ону ватрену снагу, коју има врста непрекидна линија? Без сумње имаће; **) дакле, у тој прилици ништа се не губи, а движност и простота облика веома добијају, јер је свака чета савршено слободна у својим кретањима; здвајање не ће никако требати; строј добија нечувену гипкост, ако се само махне навике да се делови муче тачним равнањем и ако се не буде повело за идеалним пажењем „пет корака растојања". На послетку, и стрелци ће се брже расипати, јер ако их разместимо иза чета полуводно, они ће излазити кроз четна растојања. ***)

*) Ова последња незгода можда ће ситна и без икаква интереса изгледати; али ми на то тако не гледамо, јер мислимо, да збркана терминологија непримено претпоставља збркане појмове, а што се никад желети не може.

**) У толико више, што ће та растојања заузети стрелци. Ми рекосмо пет корака растојања само примера ради. Ал у ствари не би га требало никад стално цифром одређивати, већ оставити то на вољу батаљиунскоме заповеднику, те да он то одреди према дужини свога положаја.

***) Сваки руски батаљиун има четири линијске и једну стрељачку чету, која се и опет у два вода дели. У развијеном строју батаљиунскоме, где су чете једна од друге пет корака, иза сваке чете линијске стаје по пола вода стрељачкога, који ће, кад треба, изаћи напред у стрељачки низ. Тако писац мисли.

Превод.

Но може бити требаће нова кара? Не, јер се може проћи четним карама или комбинацијом њиховом са развијеним стројем, као што је у предпоследњем одсеку већ речено. Последњи облик не ће раширити и замрсити правила, јер њега не одређују правила, већ мирна умовна радња и слободан поглед старешинов на разне облике. А може ли се сумњати у томе, да ту радњу **неопходно** ваља изазвати свима силама, јер у наше доба просто буквално вршење правила у боју никако није доста? Поіамно је, после овога, колико је згодниіа та система стројева, при којој није довољно једино знање правила, већ и неопходно разумевање тактичких особина у облицима. Но може бити, тешко ће бити стројење баталиіунске каре из овако уређеног баталиіуна? Прво, није: почем продужавање његово на петнаест корака види се само на екзерцириште, но на бојиште не; а друго, ако би се и са свим одбацила баталиіунска кара, тешко да би ко у садашње доба с тога страховао.

Говоре, да је за дочекивање коњаничкога јуриша потребна гомила. Не: пре свега је потребна тишина, и за тим сигурна ватра; резон је масе онаі исти, који је до Руміанцова подржавао наігори облик — кару из целе војске; он се до сад није ни наімање променио. Прво, ако је чета мања гомила, на њу може јуришати и мање коњаничко одељење од онога, које може непосредно ударити на баталиіунску кару. Имаіући ово у виду, ми не видимо узрока, с чега би на прилику, 30—40 јахача, који могу јуришати непосредно на баталиіунску кару мање страшна баталиіуну него што ће 15—20 јахача бити страшни чети јед-

ноі.*) С тога заступање баталиіунске каре, као веће гомиле спада у ред оних правдања, коіа се понављуіу нагонски, из обичаіа: унутрашња чврстоћа ни мало не уступа, особито, ако коњица има посла с пешадиіом, коіа іе навикнута на іуриш иедне стране кроз другу. А то ниіе тешко учинити.... Заіедно с тиме, има резона, и то не из обичаіа, коіи у право вичу на баталиіунску кару. Прво, у прилици пробоіа цео іе баталиіун у опасности; друго, баталиіунска кара нема косе ватре, треће, ватра іе веома слаба. Размештаі четних кара у свези са четама у развиіе. номе строіу (коіе нису нападнуте а коіе могу да пуцаіу на нападача) нема ниіедан одо тих недостатака. На свршетку треба приметити, да се сви наводи у корист баталиіунске каре, чине под утицаіем онога, шта іе био баталиіун у прошло доба.... Мислимо, да не ће особито чудно изгледати, ако речемо, да међу средствима противљења, особито коњици, садашња чета не би могла да уступа много пређашњему баталиіуну: и оружіе іе боље сада, а данашњи начин васпитања и образовања, већ се почео старати да у воіску развиіе смелости, мирноће, присебности и сталности у гађању.

И тако, ако узмемо баталиіун размештен у четама, добивамо гибак, окретан облик, коіи мало трпи од ватре и у коме іе четовођа постављен у самостоініи положаі, но сада, кад се чета губи у баталиіуну.

*) Ми узимљемо таі броі іахача с тога, што су мере баталиіунске каре 35—40 кор. с лица и дубине, а четне 15—20 корака. Почем се при іуришу коњаничко одељење расипље, то смо ми узели и већи броі коњаника, него што у истини може напасти на поменуте каре.

Ако се при томе још баталиjунскоме заповеднику да право, да своје одељење размешта не увек у једну линиjу, већ степенима или у четним шахматима, а свакоме се четовођи дозволи да се постави у колони или у развиjеноме строjу, према земљишту и другим околностима, **не осврћући се на строј, у какоме комшиjа стоји**, — то ћемо добити вид, коjи потпуно одговара савременим захтевима тактике, jер таки строј даје слободне личне предузимљивости у старешине, те се они сами журе да достигну мете, које им је општи заповедник одредио.

Да се овај поглед на облике строjева, рашири не само за време маневре но и при вежбањима на равноме земљишту, ми сматрамо као особито важно само у њему једноме лежи залога, да ће се официри сами постарати, да узнаjу, каки је строј када и за шта згоднији. Сада немаjу никаква побуђења, да се о томе брину, jер строј њиховоме одељењу одређуjе виши старешина, Ово је и с тога нужно, што ће се уништити смртоносна навика једновидности по коjоj се сваки старешина само учи, да гледа на лево и на десно, на суседе, док међу тим он би ваљао, пре свега да гледа на пред, на непријатеља.

Са гледишта оних, што су се пригнули под тешким теретом самртнога „еднобразија“ које лежи на њима читаве десетине година; са гледишта оних у коjих су очи и памет навикнуте да с поимом о строjу неизостаано сједињаваjу и поjам о симетриjи с гледишта оних жртава Фридрихових „поредака,“ — ова система строја, коjу ми предлажемо, без сумње не ће бити ништа друго до развратак строjнога обра-

зовања; но она не ће тако изгледати онима, који знаіу да у боіу добиіа смелост, удар, одушевљење, упорство а не симетриіа, и да дакле, ниіе онаі облик бољи, који іе лепши већ онаі, који не стешњава смелост, удар одушевљења...

Баталиіунске колоне, као што іе већ речено, тешко да ће се моћи употребити у боіним линиіама, іер много трпе од ватре. *) У томе ће стаіати суштанствена измена у њиховоме употребљењу.

Но да би правила простиіа била треба обратити пажње и на другу околност, а на име на начин, коіим се развиіаіу баталиіунске колоне. У садашње доба, у тима построіавањима, поіављивао се вод као іединица; према овоме значаіу, који сада чета добиіа изгледа, да би паметниіе било да се чета призна за іединицу у томе смислу, да се пре свиіања баталиіуна у ма каки општи строі, наіпре извршн одговараіуће простроіење у свакоі чети. Овим би се начином без сумње уклонила она разлика међу строіним и ситним **) подраздељењем баталиіуна, коіе се на жалост до данас іош не постиже. Чудновато іе видети четника у општем баталиіунскоме строіу, само као старешину од половине његове сопствене чете.

Друго, што би по нашем мнењу требало усавршити, такође би веома корисно било, — а то іе, да се како у баталиіунским колонама, тако и у развиіеноме строіу ред чета са свим слободно гледа,

*) Осим у последњем тренуту боіа, кад нема времена да се мисли на престроіавање у четне колоне, а може бити не ће ни места за то бити.

**) Т. і. подраздељење, коіе іе узето рад унутрашњега бића и прављења делова: на чете, полуводове, десетине.

и да се једном ослободе од реда нумери, које оне носе.

Свакоме је познато, да су у садашње доба усвојена два начина, по којима се може прећи из развијеног строја у колону и обратно: 1) по крилним деловима, тако названо стројење слева или с десна; 2) по средњим деловима батаљиуна. Тако, први је начин добар с тога, што делови, који колону састављаіу, свагда имаіу цело стројно подраздељење *) — услов веома важан при іуришу, где се захтева: дружевност и један, који би био одговоран у несрећној прилици. Но се колоне овако полагано развијаіу Стројење из средине јесте згодније и брже за развијање, но за то, при њему делови на челу принадлеже разним стројним подраздељењима **)

На послетку, оба та начина имаіу ту општу махну, што чине строј крут, дрвен. Обіаснимо то примером. Рецимо, іуришна је колона тако некако дошла, да іој се на једном крилу на 70 корака даљине находи іаруга: да би се та колона могла да развије, ваљало би је од іаруге одвести лево за 80 корака ***) и тек после развијати. На тако исто некорисно крилно кретање према непријатељу, по негда ће нас натерати и колона, која је постројена по крилним одељењима.

Бојни услови нас терају, да желимо други некаки начин односног размештаја чета у батаљиуну, који би, сједињив користи од обоіих, у исти мах био

*) Т. ј. или чету или вод итд.

**) Тако у руским колонама из средине, на челу није цела чета, није цео вод, већ два вода или полувода из разних чета.

***) Узимаіући да је батаљиун с лица 150 кор. дужчак, као што то и јесте, кад је потпун број редова.

сачуван од њихових недостатака. И то се може веома лако да постигне: **треба само признати независни одношаі чета од реда нумера и поставити за правило, да се развиіање у десно или у лево, или, на послетку, у исти мах лево и десно, свагда врши по одељењу. коіе ie на челу колоне, не обраћаіући пажње на то, хоће ли стати чете редом по нумерама или не.** За свиіање у колону, треба такође узети ред, коіи томе одговара.

Узмимо за пример таки случаі. Баталиіун ie у развиіеноме строіу, чете по реду њихових нумера; треба построіити баталиіунску колону по трећоі чети, у тоі намери, рецимо, што ће се после ићи у напред правцем треће чете. По удесноі команди, четврта и прва чета иду иза треће, друга пред њу.*)

Погледаімо сад, у колико ће се гипкост увећати, кад се не буде пазило на нумере. Рецимо, на земљишту**) треба развити баталиіун у десно; на команду: „**по другоі чети строі се у десно**“, баталиіун се у овоме реду развиіа: 1-ва, 4-та, 3-та, 2-га чета. При иеднаким условима не може се прећи у развиіени строі а да се пре тога не креће страном према неприіатељу; па тако ти ie из колоне средње, тако из десне. Колона се с лева може да развиіе, истина, опет такође десно; но може ли се казати у напред, да ће се развиіати управо у десно а не у лево, или не од чести десно од чести

*) Ред, у коме се чете скупљаіу око назначене чете, узет је примерно. Само се по себи разуме, да би се у правилима за таі ред поставила општа правила, коіа не би тешко било упамтити.

**) Дакле, претпостављаіући, да се баталиіун примакао левим крилом на ма каку неприступну препреку.

лево? Рецимо, да треба развити речену колону тако, да се у десно построіи іедна само а у лево две чете. На команду: „по другоі чети строі се у лево и десно“,*) трећа и прва чета строіи се с леве стране од друге, четврта с десне, и добиіа се развиіени строі у овоме реду; 4-та. 2-га, 3-ћа, 1-ва.

И ослободив се нумера, може се развити и свити баталиіун без сувишних кретања, па ма се на коме месту свога комада земље находио.

Но можо бити, да ће овака система ма какву неудесност произвести? Погледаімо: развиіени строі од тога не трпи, іер за пуцање као и за іуриш баіонетом четама, — са свим іе исто, ма у коме реду чете стаіале; баталиіунске колоне добиіаіу много тим начином построіења. А и да не говоримо већ, да ће на челу колоне бити увек потпуни део,**) и могу се іош мењати чете, коіе стоіе на челу колоне, те да се тиме изравна у свима њима и губитак од ватре и од радње баіонетске.

Може се рећи, да се ослабљење коіе чете може поправити тако званим изравњивањем броіа редова: поправљање іе то, горе од самога зла. Време іе већ поіимању, да іе чета живи организам, да људи у њоі срашћуіу као атоми у телу; да іе штовање тога срашћивања — главан услов, коіим се дух одељењу сачувати може, коіим се постиже іеднодушна радња; да се људи не могу неказњено склапати као карте,

*) Ми мислимо да іе логичније рећи „у лево“ „у десно“, него ли „на лево“, на десно“, іер последњи изрази одговараіу промени положаіа за $^1/_4$ круга у означену страну. а што се при развиіању деловима не чини.

**) А не две половине из разних делова, као што іе то у колонама из средине.

да треба поштовати навике, које истичу из особина човечије нарави, а не убијати их у најодсуднијем часу т. ј. пред непријатељем; да таквим изравњивањем редова може се уништити једна чета а у исто доба ни из близа не поправити друга.

И карактер еволуција, који ми као промену предлажемо, утврдио би у четама ону мисао независности, коју би рад саме ствари требало неопходно признати; но још важније: он би поставио и старешину и простога војника у паметнији односај према њиховој специјалности, **и утврдио би их самом радњом у тој мисли, е суштина није то, где треба стојати, већ то, да се непријатељу највише штете наноси.**

Веројетно, наћи ће се људи, који ће рећи, да се и сад то појма, да случајна измена у реду нумера, не ће обратити на се пажњу војске и она ће се тући као и обично. Ко појма сву ширину и дубину оне истине, да је човеку навика — друга нарав, тај се не ће тако лако и поверљиво одрећи ропства пред нумером. У боју навике војскине имају знаменита утицаја: било је примера, да је батаљун, случајно дошав десно од свога друга, старијега по нумери, мислио не на то како да се бори, већ пре свега да се окрене на лево (у крешеву боју-номе, близу непријатељ!), обићи старији део и постројити се лево од њега. Један Немац навео је овакви пример, како не треба кварити ред нумера; ми видимо у томе примеру савршено обратно: очити доказ за то, како је опасно учити војску у мирно доба да мисли, е се она не може другаче разместити осим по реду нумера. (Наставиће се.)

Кроз коіи дан, и „Воіин“ ће да наврши пет година, како излази.

Ако сад узмемо у рачун свуколику воіничку књижевност нашу, ми ћемо видети, да сам „Воіин“ запрема половину њену (ако іе не премаша), іер іе он за ових пет година дана дао своіоі публици и воіничкоі књижници пет повећих књига, или 180 и неколико печатаних табака воіничка разноврсна садржаіа са многим сликама.

Према снази, коіу іе он имао на свом расположењу, и према тешкоћама, какве сваки нов предузетак неизоставно прате, ми опет можемо да будемо с њиме задовољни; а да буде што бољи и савршенији, то сам „Воіин“ жели више, него ико други.

Али іе „Воіин“ и на концу пете године, іош у своме почетку, іер іе цела књижевност наша, іер іе цела држава наша тек у свом почетку. С тога нам іе баш и дужност већа, да се озбиљно и без прекида посла лаћамо и држимо. Іош ми немамо све што нам треба, іош ми трпимо іаке оскудице у свакоме правцу.

„Воіин“ жели да уђе у шесту годину. Помажимо га, негуімо га, издржаваімо га, іер нам треба, и може нам користити. Он іе мален и неіак; но до нас стоіи, па да порасти и оіача.

Он ће и за 1869-ту годину излазити као до сад три пут у месецу на табаку, и стоіи на годину 60 гроша или 6 фор. без поштарине, а на по године 8 цванцика или 4 фор. са поштарином.

Пријавити се нађа до Божића и новце треба послати управо у Београд на

Уредништво „Воіиново“.

ДРЖАВНИНА ПЕЧАТНИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 34 1. Децембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Вероіетне промене у тактици (наставак). Позив на претплату.

Вероіетне промене у тактици.

(Наставак.)

У боіу има важниіих ствари, на коіе старешина треба да мисли, а не да постави први ил други батаљон (или чету) десно од трећега.

Па на послетку и мирна практика има примера, коіи іасно показуіу тешке стране клањања нумери; само су се на те незгоде навикли, па их не виде. У место да би се на прилику четама заишло на десно и да се од іедан пут добиіу две линиіе ченних колона у новоме правцу, нужно іе, као што іе познато, рећи другоі чети да заиђе на десно; и по том командовати: „по 2-гоі чети промена фронта напред“ и за тим чекати док све три чете не изврше кружно кретање, да би заузеле према 2-гоі чети оно исто положење, коіе су оне имале пре промене правца *) Іе л' витак и прост оваки начин промене правца, ниіе тешко видети. А што му не претпоставише начин коіи нешто више поменусмо?... Одговор іасан: из ропства пред нумером, с тога, да се прва линиіа

*) Батаљиун је у две бојне линије, у свакој по две чете. У првој 2-га и 3-ћа у другој 1-ва и 4-та чета. Пр.

састоіи из 2-ге и 3-ће (но никако из 1-ве и 3-ће на прилику) а друга из 1-ве и 4-те.

Кад би се признала независност чете од нумере њене, іош би се осим поменутих користи, добила и правила простніа и строі би се могао тако удесити, да одељење іедне чете на прилику, не би чинило неопходну промену баталиіунскога разброіа; при садашњоі системи еволуциіа разброі се оваі мора да промени — а што іе веома важна. неудесност особито у време ратно.

На послетку, могло би се желети, да се изостави іедном то чудно разликовање предње и стражње врсте; воісци іе лице тамо, од куд іоі непријатељ иде, тако іе захтевао Суваров.

И тако, **у ррзвиіеноме баталиіунскоме строіу између чета да има међине; да се чете размештаіу независно од реда своіих нумера; да четовоће имаіу права по своіоі увиђавности мењати строі чети, чим ова не стоіи у општоі баталиіунскоі колони; да нестане разлике међу предњом и стражњом врстом и на послетку да се расути строі призна за онакав, какав іе он у ствари т. і. строі неправилан.** — ето то су измене у баталиіунскоме правилу, коіе изазивље дух данашње тактике.

Све те измене расправљене су према првим трима тачкама мере, коіусмо више поставили*) погледаімо у колико ове измене одговараіу четвртоі цели — чувању од ватре. За ово има три средства: заклонити део иза каквога земљишнога предмета;

*) У почетку овога одсека VI.

узети тањи строј, и од времена на време покретати га час напред час натраг, да би сметали артилеристе у оцењивању угла подизања *)

Сва се ова средства могу веома добро употребити у системи, постројавања коју ми предлажемо. Доиста, кад се батаљиун у четама размешта, много му је лакше ма и од чести само користити се најнезнатнијим заклонима. При томе малешни заклон природно ће изазвати четовођу, ако му предстоји пуцање, да узме такву колону, у које лице одговара размерама заклона. Ако се ово последње не догоди, он на против, развиће се и или ће рећи одељењу да легне, или ће предузети кретања. Ако је изабрати облик строја згодан за кретање и ако начелници на тај облик слободно гледају, — све ће се то вршити као по нагону.

Овде чујемо питање већине наших читалаца о оваквој по видивоме идилији: „а где ће се наћи те четовође, којих ће се толико ствар тицати и који ће толико бити кадри да усвоје оваку систему“! Одговарамо с пуним убеђењем: све четовође, које сад постоје, могу је усвојити за време једнога логора. Ми се сви жалимо на њихову равнодушност к ствари, на незнање тактичке азбуке: нема веће и страшније поруге. А учимо ли их ми тој азбуци? а стављамо ли их ми у таки положај, да би им се развила радозналост према тактичкој страни своје радње? Смели да помисли четовођа да размести своју чету (не говорећи

*) Може се такође одељење заклонити у неколико од ватре, ако легне; ал ово средство представља поуздане људе и снажнога старешину, који их вазда у руци има.

већ о развијеном строју) бар у водној колони, кад остале стоје у полуводним? Зар се не би на њих са свију страна просуле муње и громови за такво самовољство? Одговор је, за пакост, једап: да, не сме; да просули би се. После овога пита се: а што да га занимају тактичке особине облика стројних, кад се од њега не тражи то, већ да се математички у „потилякъ“ равња, да су од стојања и растојања истинита с тачношћу до корака? Он се и не интересује, и не зна, оно, што му је некорисно кад би га и знао. Човек даје оно, шта од њега траже: тако је он склопљен. Држе га на вежбању без примене на земљиште — он и познаје хитрине, која су на тим учењима нужне. А за тим кад га једном у веку изведу на маневру хоће да се скамене од чуда, кад виде да им се он не уме на земљишту да нађе, и да је неокретан, бојажљив.... Треба се махнути те изворне системе образовања војске, по којој се на прилику данас не смеју да макну по земљишту, а сутра на против не ће смети не мицати се по њему: осим заплетања и збрке у поімима, осим апатије и бескрајних противу речја, овака система ништа више дати не може. И она то даје — мора јој се признати — у такој мери, да се срце крвљу облива. Не само баталиjун, но по негда и читаве дивизије у резервноме реду стајаху под зрнима као белега; и у главу не долази да се могу стотине глава спасти од ненужне смрти, средствима тако простима, да их дете разуме. Горко..... Пробише уши говорећи, како да се низ на земљишту распореди, као да он може бог зна како да трпи, а заборав-

ћаіу да заклоне густа одељења, из коіих се од іедан пут односи по десетине људи.

Горе іе заборављено да се помене іедан прекор и неодобравање коіе се управља против самосталности чета: веле іединство баталиіуну нестаіе. Спољашње, формално — іесте. Али се брижљивије ваља старати о постижењу іединства унутрашњега, тактичкога, іединога правога у боіу іединства, коіе се огледа не у осећању лакта, не у томе, да нос стражњега додира потиљак предњему, но на томе, да іе сваки однегован у убеђењу, е помоћ другу треба ставити изнад личне опасности, изнад свега. То ће бити не мртво, механичко, већ живо, органско іединство, коіе иде из главе и из срца, а не из самокретно (аутоматски) равнога корака итд.

VII.

Пређимо на боіне редове више баталиіуна у скупу.

Мисао, да се више баталиіуна склапљу у іединицу вишега реда, од револуциіонских ратова, добила іе ово решење:

1) Свакоме се баталиіуну у општоі линиіи остављало самостоіно кретање и радња, наравно, у колико то дозвољава цел, коіу треба да достигне цео одред и коіу општи заповедник одређуіе.

2) Према овоме, испрекидана боіна линиіа доби преваге над непрекидном или фридриховом.

3) У испрекиданоі линиіи права помоћ долажаше само од одељења, што на траг стоіе, а не од делова што су на истоі линиіи десно и лево: дакле сваки

део боіне линиіе, хитаіући мети морао іе сасређивати све своіе мисли и пажњу на то како да се надвлада непријатељ коіи у право пред њим стоіи не осврћући се на оно што се ради десно или лево од њега. Са свим тако и делови тако зване 2-ге линиіе нису морали гледати на десно, ни на лево, већ право т. і. на оно, шта се ради у деловима, коіима су они одређени да помогну, іер се само при овоме услову може у време да да помоћ деловима боіне линиіе, како при іуришу на њих с лица тако и у прилици опкољаіа и захвата.

Све ово црта савремени боіни ред двема цртама: 1) **испрекидана боіна линиіа**; 2 **тесна свеза** не по линиіи лица, као што іе било за Фридриха, већ по управноме правцу према њоі, т і. **међу сваким делом боіне линиіе и непосредно за овим — делом, што іе постављен као поткрепљење.** С тога іе и тактика названа управном. Било би излишно доказивати, колико іе се овим размештаіем раширила предузимљивост заповеднику одељења, и колико іе ова тактика искочила над оном, у коіоі по іедини заповедници морадоше се бринути о правилности и непрекидности линиіе, у коіоі се система веома непаметно спусти чак до „линеіности," коіа пре свега захтеваше строгог равњања од чланова *) што іедну линиіу састављаіу. У наполеоновоме облику признавало се іедно равњање —

*) За оваі поіам Руси су устаниили реч звено, а ми ћемо члан, и под овим ћемо разумевати део у бојноме реду, који се са већим или мањим међу простором размешта према суседним деловима. Дакле у већим бојним размештаіима то ће бити батаљіуни, ма у каконе строіу били. У боіноме реду свакога батаљіуна **члановима** ће се звати чете. Пр.

по **предњима**. т. ј. оно које је у Руса Суваров препоручивао. Са гледишта механичке стројности кретања, овако је равњање — грубо*) но са гледишта душевних начела, која руководе човека у боју, оно је једино разумно и умесно.

Пренесимо ову кратку карактеристику бојних распоређаја, што се уведоше под наполеоном, на савремене појмове, о постројењу знатних гомила: из сравњења увидеће се шта у овима треба променити а шта са свим одбацити.

Да би се навикла и војска и њене старешине на кретање гомилом добро је оставити садашња правила удешена као **упут**, по коме ће се вежбати у куп неколико батаљуна; но при овом би се желело, да се строго одвоји учење чисто стројно од вежбања, које се чини са ма каквом тактичком циљу.

Што је пак нужно тако раздељење појамно је: стројно вежбање у право има цел да покуша батаљун у знању батаљунскога правила и у томе, да ли се он уме поставити према своме суседу лако т. ј. не сударајући се и не растурајући се. Савршено је појамно, ако начелник у овој намери оцењивање, узме сам командовање за прелажење из строја у строј итд. У ствари он при томе не ради бригадно или дивизиско учење, већ вежбање неколико батаљуна у један пут (по батаљунскоме правилу) да би само уштедио време, као што је већ речено.

Али кад се вежба са ма каквом тактичком сврхом ово се никако не може у виду имати: при овоме

*) И то толико, да ако је стројноме вежбању ко искао нешто више од дела за управљање, њега су одмах на траг турали а не да сву линију напред покрену.

брига вишега начелника о строіу свакога дела, била би брига неразумна, сићушна и дакле, недостоіна његовоме позиву: неразумна с тога, што готово нигда у боіу не ће бити прилике, коіа ће захтевати савршено исти строі у свима члановима боіне линије; сићушно с тога, іер начелник од више баталиіуна треба да се брине **о општем облику боіног реда своме делу, о одређивању места деловима своіим** а не о томе, у какоме ће реду радити оваі или онаі баталиіун. Мислити о овоме последњему ни узми ни остави значи узети на се улогу баталиіунскога старешине, значи чинити онако, као што су у добро старо доба чинили неки начелници, што имаћаху времена на општим вежбањима примећавати неправилно стаіање коме од простих воіника. Човек ниіе у стању да своіом снагом све обима и с тога чим само почне узимати улогу нижих старешина, он без сумње губи из вида своі прави посао.

Ево с чега вежбања чисто строіна треба да се оделе од тактичних. У првима ређимента, бригада или дивизиіа у право*) ишчезаваіу, и има само баталиіуна; стариіи начелник промеће се за неко време у баталиіунскога старешину, да им види само њихову баталиіунску технику, баталиіунске старешине губе своіу самостоіност, іер се промећу ни у шта друго но у оруђа, што понављаіу команде вишега старешине.

У осталом и строіна вежбања, желело би се да се угледаіу на начела управне а не линиске тактике. Тако на прилику, не би требало захтевати стро-

*) Једном речи све подразделе, коіи прелазе величину једнога баталиіуна.

гога равњања од делова, што састављаіу линиіу, іер равњање има важности за људе из іеднога одељења у густоме строіу, ал не у скупу више делова. За іедно одељење у густоме строіу равњање іе потребно с тога, што іе оно одређено да удара што више укупно, т. і. іеднодушно и у исти мах. Но и у іедноме делу само Суваров захтеваше равњање не на десно или лево, већ **по средњима**; код њега се ниіе равњало по ономе, што стоіи на извесноі точци строіа, већ по ономе, **коіи іе наідаље отишао напред**: ето, то іе іедино равњање достоіно боіа.

Іош с већим основом треба одобрити ово начело равњања, кад се ствар тиче неколико делова укуп. Іедновременост іуриша неколико делова, не може се тако разумети као іедновременост іуриша људи из истога одељења, већ и с тога, што неколико баталиіуна заузимљу више места: поіамно іе, ако се делови, што стоіе іедан од другога рецимо за 300 корака (наіближе на 150 корака) крену за іуриш к положаіу десет секунада раниіе или касниіе іедан од другога, іуриш ће и опет бити іеднодушан и у исти мах.*) Десет секунада преведени на даљину чине 20 корака! Треба приметити, да не ће ни коіе одељење из линиіе остати 20 корака, а на мирним ученима броіи се као погрешка и пет корака неравњања. И после свега овога, зар ниіе іасно, да тражење идеалнога равњања; у прилици, коіу расправљамо, значи стешњавати воіску не само без

*) Таі іуриш само онда не би био іедновремен, кад би непріатељска воіска могла тако хитро помоћи до себе нападнуто одељење и вратити се на траг да дочека іуриш од одељења, што **десет секуната** доциниіе долазе; ал то је очевидно, немогуће.

хасне ствари, но, као што ћемо одмах видети, баш на штету.

Сад се по правилима испрекиданога облика боіногa редa. боі не чини више линіама, као што се чинило за Фридриха Великога, но се распада на неколико поіединих боіића, коіи се биіу око важних места положаіевих. Воіска се на тим тачкама удара лицем о лице, на осталима држи се у претећем положаіу, но по даље, да би се избегао некорисни губитак од ватре, дакле равњање би само увећало губитак.

При том, навика на строго равњање у мирно доба по „управитељној части“ узрок іе те у ратноме нема предузимљивости у начелницима одељења, іер, навикнути да се згледаіу на део равњања, они ће кат кад пропустити згодне прилике, у коіима би могли туђи непријатеља непосредно или коіи іе на проливној страни, — а то с чега? Због равњања... Ако іе неразумно захтевање да се стрелци у расутоме строіу равњаіу, то ће се у толико мање моћи оправдати жудња да се точно равњаіу међу собом батаљони па и чете, коіе су кат кад іедна од друге по сто корака удаљене.

Из свага овога што смо до сад рекли, лако се могу поімити закључења: почем одељења треба само **да у главноме слажу** своіа кретања и радње, захтевање строгога од њих равњања не само не правда се никаким боіним начелима, но га са свим одбацуіу. Може ко рећи, да се таким начином са свим одбацуіе значаі дела за управљење („управителна част“) и да се не могу избећи растурања и судари у линіи. Прво, растурања и кидања 10-20

корака у линији, у којој су чланови знатно раздвојени, нису растурања; што се сударања тиче, при размештају сваке чете за се, свога не може бити, ал баш ако би га и било, то је веома слабо; друго, са свим је немогућно сударање и међусобно насртање, чим само нестане равњања по линији, јер се при овоме, у место сударања, може само једно догодити — да неколико редова једнога одељења могу за који час доћи иза или пред крилом суседнога дела, што се може узети као случаї здвајања, које се и сад дозвољава.

Па кад би нестало точнога равњања добио би се још један веома важан услов — сваки би се део научио да при кретању не звера лево или десно, као у мирно доба, већ право пред собом, као што то у боју треба. И неће потребно бити да се одређује део за управљање; но ће се гледати, да се крупним јединицама боине линије одреде тачке управљања напред, на линији управној према њиховоме лицу. А баш је у боју ово последње средство за достизање правилности у кретању добро, јер оно привлачи пажњу војске на непријатеља и показује јој мету, којој треба она да хита. У команди „равњање по томе и томе баталиону, кораком марш“ нема ни спомена о цели и пажња одељења и старешина одваја се од непријатеља, а не управља се на њ.

И као зависно од свега до сад реченога, одређивање начелника линијама, јесте обичаї, који ни најмање не одговара духу најновије тактике; много је паметније одређивати начелника **по управноме правцу к линијама, т. ј. над неким бројем де-**

лова прве боіне линиіе и деловима друге, коіи им одговараіу.

Заіедно с тиме и сами теркин **друга линиіа** треба заменити другим: **резервице** *) **боіне линиіе.** Ко говори **друга линиіа**, таі іе разумева као нешто цело, коіе има општу свезу по лицу, док међу тим, као што іе горе обіашњено, та іе свеза по линиіи не само некорисна но и штетна, іер руши другу неопходљивиіу свезу — **међу сваким делом прве и њему одговараіућим делом у другоі линиіи.** Ова іе свеза іош и с тога потребна, што од ње зависи брзина и смелост потпомагања одељења у боіноі линиіи Сваки баталиіун, коіи се броіи као део друге линиіе, не сме без заповести да се крене у помоћ борцима у боіноі линиіи; и другаче, ако се он броіи само као резервица ономе напред, он іе већ тим самим обвезан да помаже друга у боіноі линиіи, **па и не чекаіући заповести.**

Заіедно с тиме, на баталиіуне треба однети оно што іе речено о четама у баталиіуну: свакоме баталиіунскоме старешини треба оставити да сам избира онаі строі, коіи му се по околностима наібољи учини. Стариіим заповедницима остаіе дужност, іедино достоіна њих, да у боіу — **даіу општи правац и облик реда своме делу, и да одређуіу начелницима одељења мете, коіе имаіу да постигну, ал никако форму строіа.**

Дух линиіске тактике, коіи веіе (као што іе речено) у свима строіним занимањима, узрок іе што се препречаваше оно, што не стоіи под правилска

*) При овоме називу треба се сетити оне наше примедбе у чланку „Положаіи," што у „Воіину" излази. Пр.

одређивања: узрок іе, што посташе тако звани **основни, боіни и резервен ред.**

Шта іе то у опште боіни ред одељења, особито више или мање знатнога? Да ли іе то извесан облик размештаіа људи само, не гледаіући на околност, или іе то на против, последак савршенога поіимања околности, коіа се узимље у рачун, т. і. земљишта, положаіа свога и противничкога, особина своіе и његове воіске, особина заповедника, коіи вам іе непријатељ, на послетку последак непредвиђених прилика, коіе се поіављуіу у тренутку судара и коіе заіедно с њиме изумиру? Без сумње, последњи ће поглед бити паметнији од првога. После тога поіамно іе, да су према бескраіно разновидним околностима боіа, и боіни редови бесконачно разновидни.

И доиста: може ли се іедном за свагда одредити правилом, колико ће се из одреда одвоіити за боіни део, колико за резерву? Не може: то увек одређуіе земљиште, особине противника и остала дата околности и на послетку цел, коіу треба извесни део боіног реда да постигне. Рецимо, ви би сте хтели да іуришате десним крилом, а да оставите лево у пасивно-браничкоме положаіу: иза деснога крила, може бити, требаће (то зависи од величине отпора коіи се очекуіе) да се постави не само іедна но две а и више линиіа засебних поткрепљења; иза левога крила — ни іедну *.) Рецимо положаі іе дугачак; ми смо намерни бранити се, противник или по личним особинама, или по нашем положаіу, како му драго, еле не може да нас одмах нападне и цео боіни ред растеже се у іедну линиіу са слабом

*) Десно и лево крило боіног реда Наполеоновога под Фридландом.

резервом или баш и са свим без ње*.) Рецимо, наша ie војска у многоме слабиа броiем од противника, али не уступа боiним особинама: и треба тада да се нађе, такво поље боiно где не би непријатељ могао да iедновремено употреби своie силе, већ где ie принуђен да пушта у боi део по део: боiно се поље преноси у теснаце — по видивоме наiнезгодниiа места за борење — и боiни се ред промеће у неколико путних колона, у коiих се само чела боре**)!

И тако, сви облици, почињући од наiдуже по лицу до наiрастегнутиie у дубину, iеднако су згодни и законски **на своме месту и у своie време.** Пита се после овога, да ли се може мислити на таки облик коiи би био згодан **у свако доба и на свахоме месту?** Изгледа нам, да ie одговор на ово питање iасан.

Веле, основни ie ред само приправни. Тешко ie у томе тим, што у мирно доба узет у правила, постаie обвезан за свакога и сваки га зна; па мало ie само то: значаi његов збришу дугом практиком. Следи су поiамне: почем се у исто доба бесконачна променљивост боiнога реда у мирноi практици не уништава, **припремни** промеће се у **iедини боiни ред.** Свака радња, коiа се често понавља, оставља у души човечиноi своi тип, коiи он (т. i. човек), наравно, гледа да производи у оним приликама, за коiе ie таi тип одређен. Од туда се може десити, да се у боiу почну начелници бринути не толико о размештаiу воiске према цели, коiа се има

*) Боiни ред Ланов под Фридландом до доласка Наполеоновога; боiни ред Мак-Махонов под Солферином у почетку боiа.

**) Наполеон код Арколе.

да достигне, према земљишту и особинама противниковим, колико о томе, како ће да построје војску у навикнути основни ред, ма да се он ни најмање не слаже са поменутим условима. Ко познаје страшну снагу навике, таі ће пристати, да то тако мора бити, а никако другаче. А на што ће на послетку морати довести основни боіни редови? На савршено уништење личне умовне радње и самостоіности човека, а на место тога у његовоі памети поіављуіе се само іедан цртеж и несвесно стремљење да се оствари он па био добар или не био.... Заіедно с овим образовање се олакшава у ужасноме степену, іер се мисао поіављуіе, при извршењу свега овога, са некорисном снагом. За пакост, у боіу, са немања те некорисне из мирнога доба снаге, жестоко биіу, іер се тамо не може ни корак учинити, ако се не мисли.

Своіим радњама у 1859 и 1866, Аустриіанци дадоше томе жалосне сведоџбе: уверени **у своіе две линиіе с резервом**, као у такву ворму, коіу само треба построіити, па да се непрпіатељ потуче, доџоше као што іе познато, на са свим обратни последак. А међу тим, то іе доиста, наівиткиіа ворма, **ако се на њу гледа не мислећи на околности.**

Што іе речено о основноме боіноме реду, то исто треба рећи и о основноме резервенскоме реду, т. і. ако се не ће, да се он обрати у іедини ред размештаіа војске у резерви, — **треба га одбацити.** То довољно сведочи прилика резервенске дивизиіе под Инкерманом, коіа, дошав под кишу од зрна, тако и остаде у густоі гомили, и никоме не доџе у памет да іе преведе или у две линиіе са знатним растоіањем или у іедну, те да се умали штета од ватре.

(Наставиће се.)

Кроз коіи дан, и „Воіин“ ће да наврши пет година, како излази.

Ако сад узмемо у рачун свуколику воіничку књижевност нашу, ми ћемо видети, да сам „Воіин“ запрема половину њену (ако іе не премаша), іер іе он за ових пет година дана дао своіоі публици и воіничкоі књижници пет повећих књига, или 180 и неколико печатаних табака воіничка разноврсна садржаіа са многим сликама.

Према снази, коіу іе он имао на свом расположењу, и према тешкоћама, какве сваки нов предузетак неизоставно прате, ми опет можемо да будемо с њиме задовољни; а да буде што бољи и савршеніи, то сам „Воіин“ жели више, него ико други.

Али іе „Воіин“ и на концу пете године, іош у своме почетку, іер іе цела књижевност наша, іер іе цела држава наша тек у свом почетку. С тога нам іе баш и дужност већа, да се озбиљно и без прекида посла лаћамо и држимо. Іош ми немамо све што нам треба, іош ми'трпимо іаке оскудице у свакоме правцу.

„Воіин“ жели да уђе у шесту годину. Помажимо га, негуімо га, издржаваімо га, іер нам треба, и може нам користити. Он іе мален и неіак; но до нас стоіи, па да порасти и оіача.

Он ће и за 1869-ту годину излазити као до сад три пут у месецу на табаку, и стоіи на годину 60 гроша или 6 фор. без поштарине, а на по године 8 цванцика или 4 фор. са поштарином.

Пріављивати се ваља до Божића и новце треба послати управо у Београд на

Уредништво „Воіиново“.

ДРЖАВИНА ПЕЧАТНИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОИН** БРОЈ 35 10. Децембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Вероіетне промене у тактици (наставак). — Новине и ситнине. —

Вероіетне промене у тактици.

(Наставак.)

После свега реченога поіамно ie, да се основне ворме мораіу одбацити, те да при свакоме строіењу боінога или резервенскога реда начелник буде принуђен да мисли: шта ie згодниіе да построіи у датоме тренутку? А кад iедном он почне мислити о томе, шта ie згодниіе, он ће морати себи задати iош iедан задатак: с чега ie згодниіе? т. i. постараће се да се упозна са тактичким вормама. Кад норме постоіе, њему не ће то никад требати да мисли; што да он мисли на оно шта ie згодниіе, кад су већ правила за њ смислила не само каки ie ред за дивизиу бољи, но iош и где ie боље да сваки баталиіун стане у четним колонама, где у iуришноі колони итд. Они што су правила саставили, гледали су како да радњу свачиіе мисли замену параграфом правила, и то су донста постигли; и ако су у послетку добили савршено уништење свачиіе памети, коіа се исказуіе у тако званоі неприсебности и неумештву у поштовању устаљене ворме и у савршеноі равнодушности према тактичноме духу ове ворме, — то не треба жалити, већ се на против радовати: ти добиіени послетци с тако ужасном потпуношћу и следственошћу одговорили су постављеноі цели....

Наћи ће се можда, људи, коіи ће ову расправу сматрати, као право обарање правила, обарање, коіе може бити, узрок поткопавању уважена према њима. Казаћемо іедно: на правила се може боље него на и каки други зборник законских уређења пренети она истина, **да се закон може критиковати**, іер у томе лежи залога његовога усавршавања; **но у исто доба треба га и безусловно вршити, док не буде одбачен.** Оваі іе одношаі, чини нам се, **паметниіи** од онога, **при коме не критикуіу закон, ал га и не врше.** Са ове тачке ми поіимљемо іедан поглед: или іе критика истинита, и тад іе преко потребно, да се правила као што ваља измене; или критика ниіе истинита, и тад она, као и све што іе лоше, мора да падне. „Воіни Зборник" не само ниіе против неодобравања, шта више он их баш тражи. Но ако іе критика истинита, можели се оставити да се на њу заслужена пажња не обрати? Без сумње може. Но тада после ће, раниіе или касниіе, ал извесно, долази друга страшна критика, критика ствари, критика, коіа доказуіе неоснованост овога или онога правца у образовању воіске ал не речима, већ потоцима крви, десетином хиљада глава, коіе се улажу без славе и без користи, а по нега и што іош горе. A bon entendeur — salut.... *)

Не ћемо ништа да говоримо о тим пребацивањима коіа би се подигла у обрану основних редова, као: они се брзо строіе на кратку команду, они помажу да се одељења могу одмах да одвоіе, **ако нису на ономе месту, где би требало они су бар близу њега** **) итд. Не говоримо то с тога, што іе до сад већ о томе и сувише говорено. Напоминьемо само, да команда ниіе никако згодна и

*) Ко нас разуме, хвала му.... Пр.

**) Дакле свакоіако не на ономе месту, где би требало да су.

не може се употребити кад се има посла са знатним бројем војске, јер се та команда не може да допуни и оживи личним примером, као што може да буде при чети или батаљиону; већ је употребљива само **заповест**, јер велико одељење треба пре свега **да зна шта ће да ради после тек где ће да стане**. Јасно је „да ради“ команда не може да каже. Не говоримо такође о некој потреби да се призна независност од реда нумера, батаљиона у рећимэнти, ових у бригади, ових у дивизији; не говоримо с тога, што се то по себи разуме чим се признала независност чета у батаљиону.

И тако, из бојних редова више батаљиона у скупу, преко је потребно да се избаци 1) убеђење да је ворма од две линије с резервом, основна јер према околностима може се показати као боља ворма и од једне линије с општом резервом, и од једне линије без опште резерве, већ само са резервицама и на послетку и ворма од једне линије без и каких поткрепљења, како општих тако и појединих (резервице.) То је са свим истинито и разуме се и за све редове његових делова 2.) Треба се махнути равнања по линијама, размештаја батаљиона, рећимената и бригада по реду њихових нумера; 3.) Треба са свим одбацити постројавање по општој команди ма кога строја од више батаљиона, кад се то чини с тактичком цели. Сваки батаљионски старешина мора се сам да брине о стројноме облику свога батаљиона. 4.) Треба одбацити команде и знакове, кад се они односе на одељења већа од једнога батаљиона. Од овога се изузимљу кретања у резервенским редовима, у којима бригаде или дивизије

чине као некаки велики баталиіун, коіи се креће изван домашаіа зрна и утицаіа непријатељског и дакле, где се може допустити команди или и сам знак. У свима осталим приликама, у коіима маневруіу одељења већа од баталиіуна, команде и знакови треба да се замену **заповестима.**

VIII.

Свако усавршање ватреног оружіа, као што ie већ горе речено, природно изазиве у мирно воіним тактичарима мњење, е хладно оружіе губи своіу вредност. То површно мњење преноси се, без сумње и на вишега представљача хладнога оружіа т. і. на коњицу. Њоі по кад кад са свим не налазе места на боіноме пољу. Како постаіу оваки погледи? Онако исто, како и све мирно-воіне измишљотине коіе доведоше основни ред и много друго: треба само заборавити на боіну околност а особито на наравствено стање човечіе под утицаіем опасности — и изводи наіразновиднііи трошни а што ie главно свакоі глави лако поіимљиве особине развиіаіу се саме по себи, као што се развиіа гњил у мртвоі води.

Доиста: метите с іедне стране іедно коњаничко одељење, но макар ексадрон; према њему на 1200 корака чету у развиіеноме строіу; реците првоме нек пође на іуриш, другоі да пуца. Ексадрон ће постепеним іуришем прећи речену даљину за 3 пипо или 3 минута; пешак ће за то 3 и по минута из пушке што се оздо пуни избацити бар 10—15 метака, што на читаву чету чини 1600 до 2400 зрна. *) По

*) Узимаіући да ie у чети 160 људи.

мирним таблицама, доиста из тог ће броја пасти тамо, рецимо бар 600; *) дакле, сваки коњаник, пре но што до чете дође, излаже се сигурно да буде убијен бар четири пута!...

Кратко и јасно — тако јасно, да ће годишње дете разумети. Но на несрећу није све у томе: има ствари, које не може да схвати годишње дете, ал које се не могу да изгубе из вида.

Прво, у боју се не може да пуца са одстојања у напред измерених, у коме се не пуца на непокретну белегу и не у тихоме душевноме стању. Друго није тако лако брзо оцењивати даљине и погађати у белегу, која се брзо на вас креће. Треће, и најбоља пешадија није у век спремна да пуца, не може свагда да сачува и онај ступањ тишине, који је у боју могућан. Четврто, чудно је ставити сада коњицу у онако стање у коме су је избегавали стављати и при прећашњем стању ватреног оружја. Нико и никада није мислио да тврди, е је јуриш коњанички на непотрешењу пешадију — ствар лака и згодна. Пето, на послетку она иста господа, која тврде, да коњици нема више места на бојиштима, ако их упитамо: „а од чега пре свега зависи успех коњаничкога јуриша?“ без сумње ће одговорити: **од сретно изабратога тренутка за њ.** Ако је тв тако, то тврђење, као да су при садашњем ватреноме оружју јуриши не могући, значи, да се просто тврди друго већ савршено смешно положење

*) Кају се са своје небрежљивости огледају на срећу, јер немају мирних таблица у руци; два ред се више кају: нек их најпосле и имају, ал бар да не рачунају толико на њих јер реченим таблицама не дају никакве вредности изнад домашаја њиховога испитивања — колика је доброћа ове или оне системе пушака.

да је ручна и артилеријска ватра укрепила толико пешадију да она није више у стању да дође у растројство, нити се може изгубити и помести. Да је то могуће, преко су потребна два чуда: да се људи претворе у машине; да наша ватра као обилази противничку пешадију и туче само његову коњицу и обратно. Но почем то није нити и где може бити, то ће се и у току борбе без сумње појављивати такви тренутци за јуриш коњанички, у којима ће она бити царица бојиног поља, **јер може у неколико тренутака учинити више но што пешадија и артиљерија могу да учине за неколико сахата.**

Коњица утиче једино на уображење и с њоме се нико упоредити не може, кад је човек потресен т. ј. кад се у њему уображење толико развије, да на сваком кораку од мухе види слона.

То су основи. исцрпљени из нравствене стране човечије, који нас уверавају да уредна коњица не ће нигда изгубити свога бојиног значаја; но у корист тога има и често материјалних основа. Треба помислити, прво да је јахач с коњем маса бар од 30 пуда, која пре тренутка судара, лети са брзином не мањом од 600 корака у минуту; друго није било примера да је сво јуришно одељење пало од зрна: и пита се, с чега они што осташе здрави, окрете леђа? Та они нису дирнути зрнима: та они су још сачували толике брзине, да би могли потиснути не три или четири, већ шест, девет врсти пешадије? Одговор је прост: не бејаше смелости и духа за удар. Из тога се може да разуме, што коњица из најтежих прилика може да изиђе као по-

бедитељна пешадијина: она има на то сва материјална средства; а ако она бега, томе није било криво зрно, ни граната, већ што је у мирно доба не држаше на начелима смелости, упорства, безумне неустрашивости и способности да силно јуриша, не тражећи средине међу смрти и победом. У боју само онај побеђава, који се не боји да ће погинути.

Причају о нравственоме утицају зрна; ми велимо да није мањег нравственога утицаја и при удару са хладним оружјем, ако само он не буде признан замах, као у већине „редовних" коњаника, но ако је замах, којим се пресече од плеће до појаса. Смело се може рећи, да се ни једно пешадиско одељење не ће тако спокојно упустити у борбу са одељењем коњаничким, које је себе прославило оваковим стварним ударима.

По што смо установили основ коњаничкога успеха — **хватање тренутака**, видимо јасно, да се значај коњанички одређује не ватреним оружјем, већ у право способношћу да у месту граби тренутке за јуриш способношћу, коју морају имати коњанички начелници у што вишем степену. Има ли таких начелника — коњица чуда чини; нема ли их — она се промеће у мртав тешки терет војсци, који је само под једа. Тако је то било и тако ће то би вазда, не изузимајући ни само време Фридриха Великога, које толико блисташе.

У „Војном Зборнику" је било једном поменато, да највећа дела коњице тога великога војводе, беіаху условљена онима људима, што стајаху на челу њеноме; то бехаіу Саідлиц, Цитен; од начелника оде-

љења бејаше више њих као што је био Варнери. Они, покрај свега мирног образовања, при коме се не бојаху „сломљених вратова“ *) у боју хитро хватаху тренутке за напад, — ал какве? Код Росбаха — непријатељску војску стигоше у путним колонама код Праге — јуриш на крило; код Хохен — Фридберга — јуриш на баталијуне, кад се они забављаху променом правца. **)

После свега изложеног, чини нам се, да би се могло тврдо признати ово закључење: **усавршавање ватреног оружја не умањава значај коњице, но изазиве да се у њој што силније развијају боје особине, што јој требају, међу које се као прва спомиње: да је у стању и да уме погодити тренутак за јуриш и да има брзине. да се тим тренутком користити може.**

Са овога гледишта и постараћемо се да одредимо, шта је у коњици заостало иза савременога стања пешадије и коњице. И овде у послетку видимо оно исто, на што смо више реди долазили: да не треба измишљати чега новога, но само подићи добре стране већ давно заборављеног старога. Тако би ми желели:

1) Да се што више развије брзина, а особито на земљишту испресецаноме, а за то да се што је могуће више смањи тежина коју коњ мора да носи.

*) Ови начелници, не бринући се о туђим вратовима, не заклањаху ни у којој прилици ни своје сопствене.

**) Види упут Фридрихов ђенералима, гл. XXII. „У свима борбама с аустријанцима ја сам приметио. да њихови баталијуни после пуцања од три или сахата, почињу заназити око својих барјака. Наша је коњица пробила много таких увијања у боју код Хохен-Фридберга и отела много робља.“

2) Да се што ie више дотераiу коњаници у сечењу и ударању копљем, што се само онда може достићи кад не буду секли и боли у ветар, већ у видне бележе на коiима ie за сечење означена црта, а за удар копљем — точка. Да би се достигла она сигурност и iачина удара, веома ie добро имати белеге покретне.

3) Да се правила што простиiима учине, што ie лако учинити, ако се само уништи разлика међу правим и обратним правцима и ако се призна независност од реда нумера ескадрона у рећименти, рећименте у бригади итд.

4. Да се што може више развиje брзина скупљања из расутога строiа у густи, по ескадронскоме старешини, лицем тамо где ie он окренут. Тако ie исто врло потребно да се коњица извикне скупљању у трку из расутога строiа у густи, т. i. пред линиiом, као што ie Саидлиц чинио а не иза ње или на месту, као што ie сад ушло у обичаi. Iедина ie залога успеху при томе — не престаiно кретање напред; ниje ли с тога чудно, кад се коњаници скупљаiу на траг или на месту?

5) При образовању за iуриш, врло ie потребно да се усвоiи начин Суворовљев у своi ширини своiои, т. i. iедностране iурише чинити не другаче но на видиве цели, а оне чудноватe двостране iурише, коiи не привикаваiу толико iуришању, колико застаiању пред местом сукоба, треба одбацити и на њихово место употребљавати узаiамне iурише кроз пешадниу, коњицу и артилерниу. Ове iурише треба чинити без разлике на предњу и стражњу врсту и то свагда на свршетку вежбања, да се и коњи

и људи навикну сматрати јуриш као свршетак посла.

6) Желело би се такође, да је коњаничко оружје вазда оштро, јер навика на руковање њиме треба да се у миру усвоји, ако се не ће, да у ратно доба људи, пре но што почну сећи непријатеља, израњаве себе и коње. Заједно с овим нестало би једном и свију оних „приема“ који при оштроме оружју немају смисла, и развило би у официру страст за добро сечиво и за изучавање бојиног удара.

7) Да би се људи навикли на добро седљање а коњи на ношење терета, преко је потребно да коњица излази бар **на сва већа вежбања и маневре** са потпуном спремом својом и коњском. *)

8) Треба одбацити све педантичке захтеве у пешачком коњаничкоме строју, као што су на прилику примерне пушчане радње у драгунских ббталијуна, идеално равњање, вештинско једновремено подизање ноге у исти мах итд. и вежбати у пешачкоме јуришању све врсте коњице.**) У боју само онај достиже цели, који у самоме себи има сва средства за време сваке улоге, коју би околности захтевале. Иначе се може десити, да већи коњанички део, немајући драгуна у своме саставу, стане као укочен, кад у своме кретању наиђе на барикаду, иза које стоје ма каких 20—30 људи.

*) Искусни коњаници веле, да ношење све спреме у мирно доба пре ће сатрти коње, него што ће их навикнути на ношење терета, који ће у рату имати на себи. Клањајући се пред њиховом компетентношћу, ми велимо да навод за или против ношења спреме у мирно доба, може се само учинити на основу искуства.

**) Ал не с тога,што се такав јуриш употребљује и где је добро и где није, већ да би у прилици, кад би се он као неопходан показао, могли употребити, а не да стану, не знајући шта да раде.

Што се тиче боіних редова како малих тако и великих коњаничких одељења желело би се оно исто што и за пешачки т. і. да начелници коњанички самостоіно сматраіу облике и дакле да нестане основних редова. Строго говорећи, старешине коњаничке треба слободније да гледаіу на те ворме него и сами пешачки начелници, іер при садашњем значаіу метпога оружіа, само ће она коњица постићи мете, у коіоі іе силно укорењено убеђење, да главан услов успеха лежи у сретно погођеноме тренутку за то, а не у облику строіа. По овоме іе поіамно, да ће коњик навикнут да сматра, на прилику развиіени строі за наібољи іуришни строі, често пропустити сретне за іуриш тренуте, и то само с тога, да се наіпре построіи у ту бољу ворму.

IX.

Ово ново оружіе тешко да ће изазвати ма каке промене у техници пољске артиљериіе, іер оно игра суштанствене улоге на даљини до 300 корака, т. і. на таквоі, на коіу артиљериіа готово нигда не долази до непријатеља.

При томе и кретање у њоі, у след раширене употребе пешачкога жлебнога оружіа, іош ниіе ни близу да сврши пуни круг своі. Жлебна оружіа учинила су веома важни, ал іош су далеко од савршенога корака. Летна линіја њихових зрна, при изванредноі једновидности, іош іе врло савиіена, у след чега простор гађања излази веома мален, тражење іе одговараіућег угла подизања на великим даљинама тешко, а покретање белеге напред и натраг на наімање даљине, изводи іе из круга артиље-

риског дејства. У след чега су се артиљеристе занели сада тражећи начина, како да постигну блажњу летну линију, ал у исто доба да не умале точан лет. На среду стоје два така начина: 1. да се увећа вишек у топова што већ постоје; 2. да се удеси система топова, која ће довољном точношћу и једновидношћу гађати „сплюснутыми“ зрнама.

Први је начин само неостварива мисао, јер треба помислити да он треба да се провуче између ових супротних разновидности: и да је толико мало барута, да топ не прсне, да зрно правилно клизи по жлебовима а да их не искварн, и да је опет толико много да зрно снажним летом — по што правијој пруги лети; а то су, као што се види, призрења, која ће се тешко моћи сложити. „Сплюснута“ зрна на против, дају правију летну линију; но она до сад не дадоше једнаке даљине пошења. (Наставиће се.)

Новине и ситнине.

Наредба за сву стајаћу војску.

Од неког времена догађају се чести сукоби између војника стајаће војске и жандарма:

Ја немогу допустити места мисли, да су војници свагда први ове сукобе изазивали, али немогу никако ни веровати, да су жандарми могли бити нападачи.

Претерана ревност с једне стране, а претерано частољубље и осећање с друге стране могла су бити повод овим сукобима.

Жалосно је свако јако кад се у једноме месту догађају сукоби између власти и грађана, али је

млого жалосниіе кад се сукоби догађаіу између органа саме власти, како іе овде случаі.

И воіници и жандарми, коіи су, по устроіству, такође саставни део стаіаће воіске имаіу іедно опредељење. Они су пре свега воіници, имаіу да бране земљу, да чуваіу ред, поредак и законитост у њоі.

Оваі истоветни позив, ова іеднака дужност може бити, и треба да буде, само већа побуда њихове слоге братске љубави, никако пак неможе она бити повод мржње и трвења.

Жандарми дано-ноћни чувари іавног поредка и іавне безбедности никад неби могли са поуздањем вршити ову дужност, кад неби знали, да иза њих стоіи воіска свагда готова да им притече у помоћ онде где снага њихова неби била довољна.

Воіници бранитељи отаџбине, чувари реда и законитости били се могли без-брижно и свом снагом посветити изкључиво обучавању и вежбању, да жандарми нису примили наітежи и наінемилиіи део њихове дужности на се?

Све узроци да жандарме и воінике іедно другом с ближе да их воде међу собноі љубави и братимскоі дружби.

Іа држим, да ће се, и међу воіницима и међу жандармима, ретко коі наићи коіи то увидити неће, па зато са поуздањем могу очекивати, да ће не само сукоби и раздраженост између воіника и жандарма престати, него да ће њихово место заузети у заіамно поверење, слога и љубав, коіа раћа свест заіедничког позива и заіедничких дужности.

Воіници, — коіи у варош изађу, било по каквом послу, било ради проходања и задовољсвва, — сма-

траће жандарме као воінике, коіи су на дужности па ће и њиховом позиву и њиховим наређењама слеђовати онако исто, како су дужни да слеђуіу и да се покораваіу позиву и наређењама стража и патрола.

Жандарми, сматрајући себе за вршитеље дужности, не ће никад заборавити, да горчину, коіу пораћа сама по себи непријатна дужност њихова, не само не треба увећавати преким речма и гордим понашањем, него да іе треба, у колико іе могуће, блажити благошћу, пристоіношћу и учтивошћу. У њиховом делу свагда треба да се огледа вршење дужности, а никако ћуд, зловоља и нерасположење.

Особито то могу очекивати од њих воіници, као њихови другови.

Но нађели се и поред свега тога опет коіи од воіника, коіи не би пошао за позивом жандарма кад оваі врши своіу дужност, или коіи не би послушао његове наредбе, таі нека поуздано зна да ће кажњен бити.

Ако би се пак коіи од жандарма заборавио, па би неучтиво, вређаіући и изазиваіући вршио своіу дужност, министар унутрашњих дела биће према њему исто тако строг као што ћу іа бити према воіницима.

То добро нека знаіу и воіници и жандарми, па нека према томе удесе своіе владање.

Боље ће бити свакоіако за обоіе а и достоінніе за све њих, да се међу собом слажу, него ли да, дражећи и изазиваіући іедан другог, у исто време изазову противу себе строгост закона. —!!

Ова ће се наредба, с нарочитим обіасненьем од стране дотичних командира, прочитати свої воісци.

14. Децембра 1868 год.

у Београду.

МИНИСТАР ВОІНИ
ПОДПОЛКОВНИК
Бели-Марковић, с. р.

Потреба іе да се напише: **Општи земљопис удешен за употребу при српским средњим школама.**

Та књига треба да има наімање 12 а наівише 15 штампаних табака у 8-ни. За ту књигу одређена іе награда 50 дук. цесарских. Рок, до кога се она има поднети министарству просвете и црквених дела, оставља се до 1. Маіа 1869.

Књижевници, коіи би се примили посла око израђиваља те књиге. и написали би іе, послаће іе министарству под печатом, и с поља ставити натпис, па онда приложити запечаћено писмо. на ком ће с поља бити исти натпис, коіи іе и на књизи, и у њему да буде написано име и презиме списатеља и његов атрес.

Умољаваіу се сва уредништва српских и словенских листова, да оваі оглас у своіим листовима наштампаіу.

Кроз коіи дан, и „Воіин“ ће да наврши пет година, како излази.

Ако сад узмемо у рачун свуколику воіничку књижевност нашу, ми ћемо видети, да сам „Воіин“ запрема половину њену (ако іе не премаша), іер іе он за ових пет година дао своіоі публици и воіничкоі књижници пет повећих књига, или 180 и неколико печатаних табака воіничка разноврсна садржаіа са многим сликама.

Према снази, коіу іе он имао на свом расположењу, и према тешкоћама, какве сваки нов предузетак непзоставно прате, ми опет можемо да будемо с њиме задовољни; а да буде што бољи и савршенији, то сам „Воіин“ жели више, него ико други.

Али іе „Воіин“ и на концу пете године, іош у своме почетку, іер іе цела књижевност наша, іер іе цела држава наша тек у свом почетку. С тога нам іе баш и дужност већа, да се озбиљно и без прекида посла лаћамо и држимо. Іош ми немамо све што нам треба, іош ми тршимо іаке оскудице у свакоме правцу.

„Воіин“ жели да уђе у шесту годину. Помажимо га, негуімо га, издржаваімо га, іер нам треба, и може нам користити. Он іе мален и неіак; но до нас стоіи, па да порасти и оіача.

Он ће и за 1869-ту годину излазити као до сад три пут у месецу на табаку, и стоіи на годину 60 гроша или 6 фор без поштарине, а на по године 8 цванцика или 4 фор. са поштарином.

Прпіавити се ваља до Божића и новце треба послати управо у Београд на

Уредништво „Воіиново“.

Уредништву іе „Воіиновом“ потребно 8 егземплара од 1-вог броіа „Воіина“ за 1866. Ко има па би хтео да уступи, нека донесе; плаћа му се од комада 6 гроша.

ДРЖАВИНА ПЕЧАТНИЦА У БЕОГРАДУ.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА 5 1868 **ВОЈИН** БРОЈ 36 20. Децембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Веројетне промене у тактици (наставак). — Новине и ситнине. —

Веројетне промене у тактици.

(Свршетак.)

Како било да било, еле то питање о правиоі летноі прузи, изазвато іе свакоіако жлебом, а не пуњењем оздо.

Покушаімо нацртати суштанствене промене, коіе су произишле у деіствовању топова у след жлебова и као зависно од овога, изложимо измене, коіе би се могле желети ду се у правилима изврше.

Из жлебних топова бацаіу се онака иста зрна као и из глатких, осем само одскочна, коіа су при ударноме палилу *) (перкусиіонски циндер) немогућа; а при онима запаљачима што су на даљине одређени (темпирани дистанциіански,) толико неправилна іер дугуљаста зрна нису за то, и деіство іе неправилно и не може се на њ ослонити **)

*) **Палилом** наши људи назваше варошку „машину". А нама се чини да іе ово **палило** приличније од до сад употребљеног „запаљача". Пр.

) Жлебни топови имаіу троіаких зрна: **гранату, коіа нема барута ни палила, кад се хоће њоме да пуца као пуним зрном; **картечну гранату**, напуњену малим зрнима, у сред коіих, у особитоі цеви, има барута за распрскање, и **картеч**, кутніа пуна оловних или цинкених зрнаца. Има палила двоіаких: или

Колико је дејство жлебнога 4$\widetilde{\text{ф}}$-ша, што се оздо пуни (врањуска система) и 4$\widetilde{\text{ф}}$-топа што се оздо пуни (пруска система) може се добити поима из ове таблице:

Даљина до белеге				4$\widetilde{\text{ф}}$ топ, што озго се пуни	4$\widetilde{\text{ф}}$ топ, оздо се пуни
217^{m}	око	100	руских хвати	.	100%
434^{m}	„	200	„ „	.	100 .
651^{m}	„	300	„ „	90	100 .
868^{m}	„	400	„ „	76 .	98 .
1085^{m}	„	500	„ „	61 .	92 .
1302^{m}	„	600	„ „	48 .	83 .
1519^{m}	„	700	„ „	38 .	72 .
1736^{m}	„	800	„ „	24 .	58 .
1953^{m}	„	900	„ „	18 .	46 .
2170^{m}	„	1000	„ „	10 .	35 .
2387^{m}	„	1100	„ „	.	27 .
2604^{m}	„	1200	„ „	.	20 .

Белега: 25 корака с лица и око 9 стопа висине.

Ови бројеви не дају, без сумње ни приближнога поима о бојноме дејству пуцања, које зависи од нарaвственога стања људи, од боље или лошије оцене даљине до белеге и на последку од места, где зрна падају, јер оно није вазда згодно за распрскање; но ти бројеви свакојако јесу један ослонац при решавању питања — с које даљине и с каким зрнима треба почињати пуцање у бој.

Тако, гађање у право у цел, обичним гранатама

су т. ј. ударна, и зрно се, чим први пут додирне земљу, распрскава. или удешена за извесне даљине, и запаљива смеса догорева до праха у онај час, кад је граната пролетела даљину, на коју је палилов метални котурић урезан.

из жлебних топова, што се оздо пуне, може се почети од наімањих даљина па свршити са даљином од преко 1000 руских хвати. Ал у пољскоме рату, против белега обичних размера *) не треба ићи преко 800 хв. (око 1700^{m}), іер іе већ и на тоі даљини веома тешко оцењивање даљине, на коіоі се граната распрскава од белеге. тако звана **даљина распрскавања.** А ово іе врло важно да се точно зна, іер іе оно іедина залога за успех при пуцању ударним палилом, коіе іе скоро код Руса за гранате примљено. Да би се артиљери што боље навикнули на оцењивање ове даљине распрскавања има само іедно средство — да се т. і. да веће важности пуцању са неогређене даљине неголи са одређене; іер само прво од ових привлачи озбиљне пажње на место падања и распрскавања зрна. **) Код пређашње системе топова, стрељање с одређених даљина било іе іош нужно за гађање у нишан у почетку сваке пролећне практике; но гађање іе из жлебних топова, што се оздо пуне, тако точно, да то готово ниіе потребно.

Непосредно гађање у белегу против воіске у густоме или разређеноме строіу ***) може се употребљавати у свима приликама. Против расутога строіа тачниіа іе и іача ватра стрељачкога низа од артилериіске.

*) Т. і. баталіун, ескадрон, батерија, чета.

**) Са овога гледишта могло би се тврдо рећи, да іе ранніе одмерена даљина каткад више штетна но корисна, іер при гађању вала знати не даљину, већ угао подизања, коіи треба дати оруђу у датоі прилици и коіи, при истоі даљини, ниіе у век іедан исти.

***) Разумеваіући под овим последњим називом и густи низ.

Непосредно гађање гранатама треба употребљавати такође и против врло чврстих предмета, као што су: грађевине, насипи, мостови итд. т. ј. у свима онима приликама, где зрна треба ударом да раде а за тим одмах распрскавањем.

Картечним се гранатама може згодно да пуца против војске од 100^{m} до 1500^{m} даљине: преко те даљине не треба гађати.

Против незаклоњене војске, боље је овим зрнима пуцати него обичним гранатама, а особито кад је непријатељ у густоме строју.

Обични се картеч може употребљавати с даљине које не прелазе 400 метара, но и то само кад треба брзо пуцати, као на прилику, против низа, који јуриша на батерију, или против одељења у густоме строју у тренутку, пред бајонетском борбом. Али при околностима, које неће допуштају пуцање картечним гранатама, треба њих пре узети него обичан картеч, јер она има већега дејства и овоме само у томе уступа, што се топ лаганије пуни и руковање њоме мора да је брижљивије.

Гранате се могу убацивати на даљинама од 400—1700^{m} против војске заклоњене ма каквим заклоном.

На даљинама, које су преко 1700^{m} може се пуцати само против великих белега, на прилику, на биваке или резервенске размештаје знатних гомила, ако су оне тако неумесно постављене, да им је место на коме су, отворено и прегледно.

Брзина артилеријскога пуцања, условљена је временом, који треба док се треко потребна брига обрати око пуњења и док се прегледи место где

зрна падаіу. То већ показуіе, да у првоме тренутку борбе не може никако бити брзе ватре, іер би она била узрок само некорисноме трошењу боіне муниције.

У другоме трепуту боіа (баіонетскоме) брзина се пуцања одређуіе њеном важношћу према решењу боіа и условом тачнога управљања топова.

Стари обичаі — да се први метци, по што се дође на положаі, бацаіу не нишанећи (онако како топ стоіи) треба одбацити, іер, како іе немогуће добити правилне одскоке, а и жлебни топови су тачни — овако би нам пуцање само однело неколико зрна у ветар.

На успех артилериске ватре, имаіу веома великога утицаіа положаіи и чешће или ређе мењање њихово. Услови згодног артиљерискога положаіа у суштини нису се променули; али іе сада іош много важније но пређе, да се положаіи што дуже држе, т. і. да су промене њихове што ређе, — іер промењивања и кратка кретања немаіу никаква утицаіа на деіство, а међу тим, принуђаваіу да се на новим положаіима тражи и нов угао подизања, што іе при овако кривоі летноі пруги, веома тешко.

У опште, да се положаі промени, може нас побудити: 1) штета, коіу нам іе батериіа претрпела од непријатеља; 2) кад не може батериіа дуже да пуца, што іу іе на прилику заклонила наша воіска или іе се белега удалила *) на послетку 3) принуђени смо да се повлачи мо.

Но с тога, што артилериіа далеко може да гађа не може іоі то никад нико извинити — да не дође

*) Као на прилику при повлачењу.

веома близу непријатељу, кад на прилику може својом блиском ватром да потпомогне пешадију или коњицу. Треба избацити из артилериске тактике ону укорењену предрасуду, е је губитак топа толики као баријака. Чудно је бојати се за парче метала тамо, где за достижење цели по каткад пропада десетине хиљаде човечијих глава.

Топ је баријак заклањања и помагања; али ни у којој прилици не треба да је друго што, но оружје за артиљере — оружје, које достиже свој позив у толико више, у колико је јаче нанело штете непријатељу. Са ове точке, није ли чудновато, кад се артиљер, да би спасао топ, често више од мниме но од праве опасности, скида са положаја онда, кад је непријатељ близу, т. ј. кад му се може највише наудити, па шта више и савршено устукнути га?

У артилериским правилима као и у другим такође, преко је потребно да се учине многе измене, а све у намери да се што простија учине и да се људи и коњи што боље заклањају од ватре. Са овога гледишта чини нам се особито важно, да се 1) сведу онолика — сложена кретања и да се ограничи на само један бојни ред; 2) да се колуне, са свим изоставе јер немају никакве бојне употребе; 3) да се призна независност ако не сваког топа а оно бар водова у батерији; 4) на послетку, да би се линија боље осигурала од ватре, треба је што више развући у дубину, т. ј. у бојноме њеноме реду треба да се предњаци и муниционски сандуци постављају на много већу даљину на траг но што сад стоје. На послетку, сврх свега реченога, не може се не пожелети да се и у артилерији одбаце они

педантички захтеви у пешачкоме строју, почем они, особито у артилерији, немају никаква смисла, одузимљу много времена и што је горе, ови извраћају правилне поимове артилеру о његовоме сопственоме строју, који је само расути.

X.

По што смо исказали карактерне црте радња и поменули облике строја, које би желели да се у главним родовима оружја приме, — чини нам се да би нужно било, рад потпунијега погледа, да кажемо неколико речи и о томе, каки утицаји на те радње могу имати саперски послови.

Без сумње је утицај таи, да ће искусно ојачање земљишта у толико више добијати цене, у колико се више буде усавршавала артилериска и пушчања ватра. То изазивље знамениту промену нитања о фротификационским пословима т. ј. **послови готово технички, приступни само специјалцима, треба из нова да постану приступни у опште свој пешадији и артиљерији.**

Ова популарност пољске фортификације очито показује, да она као наука мора знатно простиа постати, те да буде приступна свакоме човеку с простим здравим разумом и да се савршено махне и ослободи оних маистриа, које збуњују по негда људе далеко не глупе, а немају међу тим никаквога боиног значаја. Да је заиста врло потребно да се пољска фортификација на простију сведе, показује још једна оквлност — брзина, којом се одликују данашња воина предузећа и која је узрок, те не достаје више времена за утврђења уметничко форти-

фикацијонска. Ово немање времена, и преко воље натеруіе, да се од сад мораіу изостављати она вешта везивања пруга, она трасирања и профиловања по свима правилима искуства; на послетку, мора се жртвовати оно уживање знаоца, кад разгледаіу глатко отесане нагибе и пресеке, мора се заборавити на она стаклансана и вкусна заокружавања итд.

Траншеіа за стрелце, батериіа, наіпростиіе отворено утврђење *) многостранога цртежа — ето то іе све, што се може тражити на садашњим боіним пољима и преко чега би чудно било ићи у одсеку пољске фордификациіе, коіа има цел да одговори потребама воіске, а не да іе искуству искуство. **)

Ако се призна оваки обим фортификациіе, лако се може опазити, да ће она постати веома кратак упут, приступан не само свакоме официру, но и воінику. Ствар ниіе нигда тешка; тешка іе вештачка околност, коіу жреци мисле да треба придати ствари да би се само незналице к њоі „благоговеіеіно“ обраћали..... Веома би дакле добро било, кад би се оваки упут саставио и распрострео у воісци.

Но на коіи ће се начин и кад вељбати примена њена на ствар? Решење овога питања стоіи у суштини предмета. Каки задатак може имати стрељачка траншеіа? Да што више оіача снагу њиховоі ватри и да их заклони **на ономе месту, на коме би се**

*) И веома ретко затворено.

) Писцу пребацуіе редактор „Воjин. Зборника“ веома скучени „одсек пољске фортификациіе“ кад іе познато да као што при спремању „садашњега боінога поља“ могу затребати сложниіи саперски послови, тако исто и іош више при спремању и подизању **привремених утврђења, коіа спадаіу такође у захват „пољске фортификациіе.“

они разместили, и кад не би копали траншаіу. И тако, решење наіважниіега питања, првога при свакоме фортификациіонскоме построіењу, т. і. опредељење правца ватрене линиіе, лежи већ у самоме размештаіу воіске: ако официр уме да избере место за низ, умеће заиста одредити и правац, у коме треба насипати траншеіу. Ако се он дуго мисли сад за ово, то ће просто бити с тога, што он гледа на та два предмета *) као на савршено разне ствари, коіе стоіе на са свим разним начелима.

Што іе истинито за заклон низа, то іе исто тако истинито и за заклон батериіе: батериіски старешина коіи уме дати наізгодниіи правац лицу своіе живе батериіе, решио іа главан задатак и грудобранске батериіе. Іош остаіе за тим да научи неколико практичких дата у смислу рачунања насипања и копања, размештаіа људи при раду, наізгодниіега пресека (профил), — а што све ниіе тешко. и на то треба слободниіе гледати него што жреци тога искуства захтеваіу. Тако на прилику, све мере наізгодниіега пресека треба узимати врло и врло условно, іер да се грудобран до захтеване мере доведе, пре свега од више стоіи до времена. Те с тога фронтован официр и треба да гледа на идеални пресек као на оно што треба желети, ал што ниіе нигда неопходна ствар: ако има времена да се то изврши без умора људи — врло добро, нема ли — и то ниіе зло, **боље іе ишта него ништа.**

И тако, упут ће дати поіма о пресеку, о насипању и копању земље, о разређивању људи при послу; строі ће показати, каки правац треба дати

*) Правац низа и правац траншеіе.

ватреној линији. При овако окотареном питању, тек неколико малених шанчића за време већих маневара (ал никако момоћу специјалаца,) савршено ће бити довољни, по нашем мнењу, да официри добију мисли е ће сваки од њих моћи подићи утврђење: без сумње онакво, какво изазивљу боини а не мирно-воини услови.

А кад то једном буде, остаће само још једно, а то је, да се воиник што боље извикне у **копању земље**. т. ј. да се навикне радити ашовом не смећући се и без велика умора. Практика је ове врсте — ствар могућна и свестрано корисна, а особито код нас (Руса): просецање и крчење свакојаких нових путова, може бити за то прекрасна прилика. Без сумње, наћи ће се људи, који могу рећи, да је подизање утврђења такво искуство, које нимало не личи на посао око насипања путова: са гледишта уметности артистике, може бити, и јесте тако; ал није тако са гледишта простога здравога разума и боине примењивости. Са ове последње точке, ко уме ископати прокоп, уме изрити и траншеју; уме тако исто насипати и батерију, кад му само официр каже; куд треба земљу да баца. Ми особито велимо, да је веома потребно вежбати воинике по највише у копању земље, ал не у подизању шанчева, јер ово занимање у мирно доба нема смисла т. ј. долази у врсту оних послова који су здравом народном памећу већ давно карактерисани силним изреком: „тучења воде.“

Већ је се више пута казало, колико је важно да су сви послови воинички целисходни, јер у томе једноме само лежи залога и познавању ствари и

стварноме склопу његове главе; познато је такође, да се већ стараіу да стану на ту тачку, јер су одбачени разни кораци у неколико одељења, примерна пучења и друге ствари на то налик. Није ли чудновато сад, по што већ нема више „примѣрнихъ упражненія“ у главним одсецима воіничкога образовања, на іедан пут вратити се на то у одељењу споредноме, помоћноме? Подизање утврђења, коіе нико ни отимати ни бранити не ће — „примѣрное“ вежбање; оно може повести іедноме само — очевидноме показивању воінику, е му се труд презире, е се нигда не ће оканити да га у залуд муче и троше, а то ће с његова гледишта вазда изазивати млитаву радњу. Ал то не ће никако изићи кад га вежбаіу у послу, за коіи ће он добити награде и коіи, као пут, без икаквога тумачења, види се да іе корисан и њему и другима.

Примерно вежбање у подизању шанчева опасно іе и из других узрока: оно може развити страст к опкопавању и где треба и где не треба, а та се страст не може никако желети у воісци, іер одговара нагону чувања себе; оно може развити расположење прекрасноме и угледноме рађењу — нова незгода, веома штетна, іер она извраћа поіам о фортификациским радњама, коіе у боіу мораіу бити пре свега брзо готове ал не правилне чисте.

На свршетку, рецимо неколико речи о томе, шта би се могло желети, да се измени у карактеру занимања специіално — саперских одељења. Нама се чини, да би се мањом пристрасношћу према красоти и угађању при радњи и мањим трошењем времена на занимања чисто строіна (коіа су с боіна

гледишта код саперских одељења ствар врло и врло узгредна) учинио приметан корак напред. Заношење око строіних упражњења, као што смо слушали, долази у неких одељења до тога, да за чисто саперске радње врло мало времена остаіе. Понављамо: ми смо то само слушали; ал ако смо погрешно чули ми смо први готови да овим поздравимо саперска одељења.

XI

Према ономе што смо рекли о изменама самих правила упитаімо се сада, да ли се **шта** и **колико** има да измени у маневровању, т. і. у примени правила на боіне цели? Ко іе поімно, да суштина свиіу речених измена стоіи у томе, да се што іе могуће више стресе штетни притисак, коіи сада осећаіу самостоіне старешине, и коіи уништава ону велику силу и залогу за успех у боіу, — таі ће лако и сам увидити, да и у карактеру мирнога маневровања треба гледати да се иста цел достигне, т. і. да се іедном ослободе старешине од туђе одговорности, да се навикну на личну самостоіност, да почну увиђати своіе достоіанство и да се стану сами поштовати. То већ претпоставља не само іедино усавршање облика, но и измену карактера у захтевима. Аустриіанци су показали, да облик може бити врло добар, ал дух у њему опет да іе лош. Шта треба радити, па да се он не убиіа, но баш на против, развиіа у утврђуіе?

Нужно іе іедно: треба поіимати, е и потчињени старешина ваља да има своја мнења, и критикуіући му распореде не само не треба грмети и севати,

већ баш и то помислити, да се свака ствар може извршити на двадесет начина и **да наше мнење није боље само с тога што смо ми старији, и што нам немају права одговарати.**

Треба свакога тренутка мислити, да је у боју тишина и присебност најважнија ствар; и при маневрованју дакле, треба се највише старати да се ова стања развију. А то ће само онда моћи бити, кад се, забављајући се њиме, не буде мислимо само на примедбе за одступање од тактичких правила, колико да се развије самопоуздање у људи и заповедника. При вежбањима таквим треба тако ствар водити, да би сваки, кад се с поља врати, долазио кући с убеђењем, да се не може боље радити, него што је он радио. Ако овако самопоуздање поникне, оно не ће у прилици дати човеку да се изгуби; оно ће га бар навићи, решавати се — по каткад баш не са свим вешто и мудро, ал за то брзо; **а то је најважније.** Онај пак, коме се у свакој прилици ковало и пребацивало да не пази на тактичке савете, може бити и усвојиће их, али изгубиће и самопоуздања а често ће се премишљати да бољи начин радње пронађе, и то баш онда, кад га већ почну поштено тући.

Ма како да је чудан начин маневровања, кога се неко држи, то не треба да изазиве примедаба, ако се само у распоредима види предузимљивост; нерешивост само треба гонити.

Без сумње дешаваће се погрешке, и то доста крупне: њих не треба оставити без примедаба; али ово треба тако чинити, да би се оне сматрале као савет шта је боље, ал не као приговарање*) за грешење.

*) По некад понижаваући.

После ове основне примедбе, коіа би требало да се примени не на іедно само маневрованье, но и на строіна вежбања, у оним приликама, кад се погрешка поіави као савршено ништава са стварнога гледишта, — можемо приступити рећању онога, што би се желело да измени, у садашњим правилима маневарским и некоіим еволуциіама већих гомила.

Без сумње на првоме месту при овоме, стоіе средства, коіима заповедник изіављуіе своіу вољу. Свакоме іе познато, да се у мирно доба **команда** и **сигнал** толико употребљуіу, да іе **издавање заповести** већ на последњем ступњу у реду средстава, коіима заповедник изіављуіе вољу.

Међу тим у боіу іе ово последње средство **прво**. Сви су боіни људи тога мнења, да и тада, кад се команда личним примером може да допуни, *) треба одељењу претходно казати намеру, коіа се има да достигне, т. і. **преко іе потребно да му се наіпре заповешћу ратіасни шта ће радити.** **)

Кад имамо посла са скупом од више одељења, онда іе команда или сигнал заповедников савршено неупотребљив, ако он жели да му воіска намеру поіима. Оваки одношаі команде и сигнала према за-

*) Као у чети при распоређаіу у четне колоне, у баталиіуну, кад іе он у скупу.

) „Ниіе доста, да су само заповедници извештени о плану раднье. Треба да га знаіу и под-официри и прости воіници. **Сваки воіник треба да поіима своіу маневру.“ Суваров.

„Корисно іе кад што већи броі зна цели и намере боіа. **То не само да увећава радосналост у послу, но и изазивље свако поіединo лице да постане корисним за достижење цели и то несравњено боље и іаче, него ли кад га употребљуіу само као самокрет каки.**“

Принц Фридрих Карло.

повести, треба да се и у мирно доба види. Овоме треба додати, да је сигнал још и с тога незгодан, што га прост човек тешко памти, у праскању и забуни бојној може се и не чути, на послетку може га непријатељ употребити и преварити нас у најосуднијему часу; а разуме се он ће употребити знак, који је њему а не нама мио, као на прилику у оно доба „одбој“ кад паши иду на јуриш .... Ми с тога држимо, да би војска много добила, кад би се већи део сигнала одбацио.

Поменимо такође, да би требало желети, да се на послетку избаце та општа стројења по своји линији, као на прилику каре свуда, кругови свуда, колоне на све стране исте, развијени строј по своји бојној линији јер тога не може бити у боју. То исто треба рећи и за опште промене правца, као што се оне чине, т. ј. окретањем и врћењем одељења око једне тачке при чему често половина линије иде на траг; у боју се овакви промена правца не може да изврши, па је дакле и у мирно доба не треба упражњавати.

На послетку је врло потребно махнути св измењивања линија, не говорећи већ о општој измени, но и појединих делова, јер је с бојна гледишта ова еволуција са свим штетна, почем води томе, да на свршетку нестане свежих одељења. Војска, кад се једном у бој пусти, треба да остане у њему до свршетка; њу треба потпомагати ал никако мењивати. Само у томе лежи залога за чување резерве. Одељење, што је неколико у ватри било, ако га измену, мислиће, е је оно све извршило и више ништа није кадро да тога дана чини. Па и још: че-

кање измене успорава и слаби жестину у оним приликама, кад је човек необично вољан да своме другу остави част за труд.

Што се артиљерије тиче, која маневрује с другим врстама оружја, желело би се, да она једном почне слободније бирати своје положаје; да се не брине о заклону; и да на против, војска из једна мисли на то, да јој артилерија не остане без заклона.

За тим у садашњем начину маневровања са две стране, врло би потребно било да се учине неке измене, које би му уклониле недостатке; ово су те измене:

1) Начин данашњега маневровања развија бојажљивост од обилажења и сувишну пристрасност к њему.

2) При јуришу се стаје на таквој даљини од противника (50 корака) на којој војник не сме никако мислити, да може и кад стати.

3) Навикавају људе, да дају преувеличани значај броју противника и сили положаја. Онај који је у миру свикао оваке појмове, да ће јуриш на противника већег бројем или на полажају силан, — бити одбијен, тај ће у ратно доба мислити да види и јачег противника и силније положаје тамо, где ни једнога ни другога нема.

4) Маневре ове дозвољавају **повлачење** као најпростију и најобичнију ствар. Не треба учити ни официра ни војника да таки изражаји као „ја сам се повукао“ „моји су јуриш одбили,“ — лако с језика иду. Суваров није тео да чује за повлачење. У мирно доба не можеш изучити, како се

упорно повлачи; у боіу не повлачи се упорно онаі кога су у мирно доба томе вежбали, већ онаі коіи на њ гледа као на срам за уредног воіника.

Ови се недостатци двостраних маневара могу да уклоне овим изменама у реду њиховога вршења:

1. Маневре треба ограничити само на ватрени тренут боіа не доводећи га до іуриша т. і. не ићи ближе положаіу од 150 или и 300 корака, те да се тиме избегне непаметна употреба іуришнога знака и да се не уче људи на штетну, у нравственоме смислу, навику застаіања на 50 кор. од противника.

2. Не треба дозволити да се положаі оставља у прилици, ако би он био опкољен, већ захтевати, да опкољени чини распореде да опколу против стане.

3. Не треба нападати на положаіе поседнуте, већ их наіпре очистити и за тим заповедити нападачу да іуриша на положаі.

4. Избегавати разговоре, коіи се око тога врзу, ко іе победио а ко іе побеђен, іер прво нема победе тамо, где ниіе било борбе; друго, мними победилац добиіа неосноване поноситости а побеђени се без узрока іеди.

После тога, мирно спремање и навикавање на іуриш, може бити само іедно — Суворовљево: **іуриш на видиве мртве белеге, и узаіамни іуриши две воіске, іедне кроз другу.**

На послетку, почем се у боіноі линиіи кретања вазда прате пуцањем, чим се дошло у захват ватрен то да би се стварно спремали и воіак и официри за боіне радње, треба се **вежбати само боіним вишецима.**

Но ма како да іе разумно склопљена система образовања воіске, она не ће моћи принети користи ако іоі не одговори характер захтева и испитивања воіске, колико она зна своі посао. Тражење савршенства у ситницама, коіе се развише у оно доба,

*

кад строіност кретања играше најважнију улогу ако се буде примило у овој системи, што предлажемо, може бити узрок, да и она у место користи, даде најштетније послетке.

Представимо себи батаљіунскога старешину, који је намислио да навикне своје одељење на идеално чување равних међупростора у својих чета *) или да им покаже све прилике састављања развијенога строја чета с четним карама, или колонама: таі старешина батаљіунски, не само да не ће развити самостоіности у старешинама одељења, већ ће баш у послётку добити савршену пропаст њену..... Код њега ће се „репетиције“ на стотине броіати, а хитрине најчуднији са боіног гледишта биће неисцрпне. У прећашње доба **) цртаху на плацевима манеже, и учиште, кад се треба поћи на кућу, кад на колону или опет друго што; сад у овој системи ако се не би одбацио прећашњи карактер захтева, могло би се још даље отићи, могло би се доћи до знаменитога: „децо! сагибљите колена, сад идете уз брдо“....***) Свака система, ако се једнострано схвати, може повести у толико штетнијим послетцима, у колико је она савршенија: оштрим се ножем може лакше посећи, но тупим .... Но, плашећи се тога, може ли се одбацити онаі и узети оваі? Питање лежи у самоме одговору: без ножа не може бити, но, употребљуіући га, треба и руковати с њиме као с ножем, а не као с тупом кебом. У наше доба кад сваковрсна у савршавања иду тако брзо напред, борити се за остареле навике и своіевољно спремати себи наітеже невоље — једно је и исто.

Али је потребно примити ново не по облику,

*) У развијеноме строіу.

**) Но, ми говоримо само о ономе што је давно прешао.

***) Тако је учио један пруски батаљіунски старешина свој батаљіун на равноме месту у доба 1806 год; примена на земљиште. Види кнеза Орлова; „кампанија 1806 года.“

већ по духу; не само од чести, но потпуно. Ово „потпуно“ значи, усваіање не само нове системе образовања, но и према овоме нових захтева и нових начина за оцењивање успеха. Цел оае системе, правила и образовања, стоіи у іедноме — **да се и заповедник и воіак поставе у таки одношаіи према строіевима, у какоме ће се требати у боіу да налазе;** преко іе потребно дакле, да и карактер оцењивања, уверавања и захтева истичу из іедне исте мисли, ич неопходности — да се са свим и вазда поіимаіу услови боіа. И система оцене и захтева, с овога гледишта схваћена, ако стоіи на „за времена“ спремљеним „смотрама“ и с неуклоннвом следи њиховом — „репетициіама“, не може се казати да іе паметна, іер се у боіу не могу да чине „репетициіе“, и боі се биіе по реду, коіи се никако не може у напред да каже. Поіамно іе дакле, да онаі, коіи хоће да воіску што бољим начином спреми за боі, а не за „смотре“ из мирнога доба, мора да призна, е су изненадни прегледи много корисниіи. Па ће они іош и у мирно доба благодетне послетке да донесу. Преглед на ма коме делу образовања, ал из рана заказан, без сумње квари правилан и раван ход занимању, іер іе и без обіашњења поіамно, да ћу, ако іа очекуіем, на прилику „смотру“ из гимнастике, њу наівише и вецбати а остало без пажње оставити. Следи овакога поіимања ствари, изазватога за времена заказаним прегледима, очевидни су: образовање иде као на трци, напреже воіника; нравствена страна добиіа іош силниіи удар, іер заповедници одељења навикаваіу се гледати на „смотре“. као на онаке тренутке у животу, кад га треба показати у бољем стању него што оно у ствари іест. Законом постаіе кињење; начело правде, коіе треба да іе сврха карактеру воіничкоме, заборавља се; измишљање преваре у место да побуђуіе презрења, на против почиње развиіати завист и подражање.

Нама се чини, е сваки заповедник, који разумно поима свој интерес, треба да познаје своје одељење у онакоме виду, у коме је оно сваки дан, а не раније заказаном „смотром“ (поред репетиција), да се тек као узгред његово савршенство дозна, а које се по каткад може на прегледу да покаже, ал које заједно са смотром и нестаје....

Ако је то истина, онда треба да се раније заказани прегледи са свим измену и прометну у неочекиване и изненадне, — и та се измена мора сматрати као најважнија у животу и образовању војске. Без сумње, примајући их, треба поставити правила, да се на сваком прегледу, које се у извесно годишње доба чини, само оно захтева, што прописују правила, да се за то време пређе.

Оваким ће начином образовање добити онај равни, тихи и пуни достојанства ход, у коме не ће бити места ни сујети, ни оним казненим лукавштинама, које се при прегледима, за рана заказаним, никако не могу да избегну. Војска ће се у свему под једнако учити, према одређеноме већ програму и по системи, коју је управа напред издала; с друге стране, војска не ће знати, шта ће јој се у право хтети да прегледа, и само ће се она одељења моћи добро показати, код којих су се сви људи паметно вежбали целе године.

Поред овога, овака ће система прегледа натерати старешине да се једном окану оних ситничарских захтева, који су у мирно доба колико дангубни толико и још више штетни у боју; јер тамо они нису потребни, а међу тим украђују времена за друга вежбања, која су доиста веома потребна.

Писано у Октобру 1867. Петроград.

С руског Михаил Н. Илић.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА У БЕОГРАДУ.